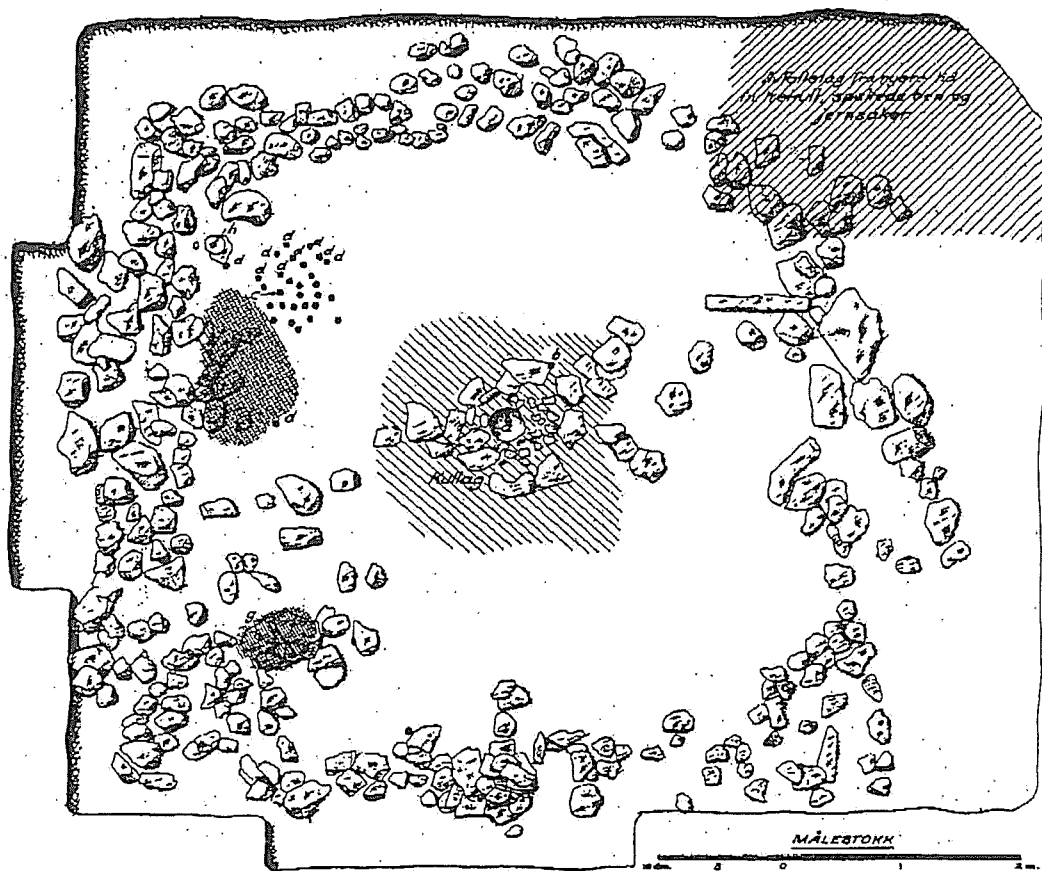

Fra yngre steinalder til tidlig metalltid i Finnmark

En kritisk diskusjon av tolkninger og begreper med
utgangspunkt i hustuftene

Heidi Merete Johansen

Hovedfagsoppgave

Institutt for arkeologi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Våren 1998

Charlotte Sam

Fra yngre steinalder til tidlig metalltid i Finnmark

En kritisk diskusjon av tolkninger og begreper med
utgangspunkt i hustuftene

Heidi Merete Johansen

Hovedfagsoppgave

Institutt for arkeologi
Det samfunnsvitenskapelige fakultet
Universitetet i Tromsø
Våren 1998

FORORD

Jeg vil spesielt takke min veileder Charlotte Damm for gode innspill og konstruktive kommentarer gjennom hele denne prosessen.

En stor takk går også til Hans Peter Blankholm som rettleidet meg gjennom korrespondanseanalysen. Videre skal Povl Simonsen takkes for at jeg fikk låne manuskriptet til Sandbukt-boka da den ennå ikke var kommet i trykken.

Andre som fortjener en takk er Stine, Gørill, Ingrid og Karin som på ulike stadier av denne oppgaven har lest og kommentert. Nå i de siste hektiske ukene har Jorunn, Marit, Mia, Åse og Tor lest korrektur, mens Torbein har hjulpet til med scanning. En stor takk til dere alle!

Marit må takkes spesielt, for uten hennes "sekretær-bistand" den siste uken hadde jeg ikke kommet i mål til fastsatt tid. Og takk til Marit og Karin for at jeg ikke måtte sitte "ensom" på PC-stua den siste natta.

Tromsø, 23. mars 1998

Heidi Johansen

INNHold

1 INNLEDNING	1
2 FORSKNINGSHISTORIE: UTSKILLELSEN AV TIDLIG METALLTID	4
2.1 FORSKNINGSSTATUS PÅ BEGYNNELSEN AV 1980-TALLET	4
2.2 UTSKILLELSEN AV TIDLIG METALLTID.....	6
2.2.1 "Eldre metallalder" i Sør-Varanger	7
2.2.2 Grensene for tidlig metalltid utvides i tid og rom	9
2.3 YNGRE STEINALDERS PERIODE III OG TIDLIG METALLTID: EN KORT BESKRIVELSE	10
2.3.1 Yngre steinalders periode III.....	11
2.3.2 Tidlig metalltid	12
2.4 SAMMENFATNING.....	13
3 TOLKNINGSFORSLAG PÅ OVERGANGEN YNGRE STEINALDER-TIDLIG METALLTID	14
3.1 VARANGER	14
3.2 FINNMARK UTENFOR VARANGER	20
3.3 SAMMENFATNING OG AVSLUTTENDE KOMMENTARER	22
4 UTVELGELSE OG GJENNOMGANG AV DET EMPIRISKE MATERIALET	24
4.1 GEOGRAFISK OG KRONOLOGISK AVGRENSNING	25
4.2 INNSAMLINGSMETODE OG BAKGRUNN FOR UTVELGELSE AV TUFTER	27
4.3 MORFOLOGISKE TREKK VED HUSTUFTENE.....	29
4.3.1 Orientering i forhold til den fortidige kystlinje	30
4.3.2 Form.....	30
4.3.3 Golvareal	31
4.3.4 Nedgravning	32
4.3.5 Ildsted.....	33
4.3.6 Innganger.....	34
4.3.7 Mødding	35
4.3.8 Symmetri og asymmetri.....	35
4.4 FORSLAG TIL PERIODEPLASSERING	36
4.4.1 Dateringsmetoder	36
4.4.2 Tufter med ¹⁴ C-dateringer.....	38
4.4.3 Tufter uten ¹⁴ C-datering.....	41
4.4.4 Oppsummering.....	45
5 ANALYSE AV HUSTUFTER I PERIODEN 2400-900 F.KR.	46
5.1 KORRESPONDANSEANALYSE AV DE MEST UNDERSØKTE HUSTUFTENE	47
5.1.1 Variabler til korrespondanseanalysen.....	48
5.1.2 Tolkning av korrespondanseanalysen.....	51
5.2 VARANGER	54
5.2.1 Perioden 2400-1800 f.Kr.	54
5.2.2 Perioden 1800-900 f.Kr.	57
5.3 SØRØYA.....	58
5.3.1 Perioden 2400-1800 f.Kr.	58
5.3.2 Perioden 1800-900 f.Kr.	60
5.4 KYSTSTREKNINGEN MELLOM SØRØYA OG VARANGER.....	62
5.4.1 Perioden 2400-1800 f.Kr.	63
5.4.2 Perioden 1800-900 f.Kr.	64
5.5 REGIONALE OG KRONOLOGISKE VARIASJONER I HUSTUFTENE	65
5.5.1 Orientering.....	65
5.5.2 Form.....	66
5.5.3 Golvareal	67
5.5.4 Nedgravning.....	68

5.5.5 Ildsted.....	69
5.5.6 Innganger.....	70
5.5.7 Mødding.....	71
5.5.8 Symmetri og asymmetri.....	72
5.6 AVSLUTNING.....	73
6 FRA BOFAST TIL MOBIL ? EN DISKUSJON AV ENDRINGER I OVERGANGEN FRA YNGRE STEINALDER TIL TIDLIG METALLTID	80
6.1 BOFASTHET : BEGREP OG IMPLIKASJONER	81
6.2 STORE HUSKONSTRUKSJONER SOM INDIKASJON PÅ BOFASTHET	84
6.2.1 Møddinger og møddingmateriale.....	85
6.2.2 Morfologiske trekk ved hustuftene.....	88
6.2.3 Store huskonstruksjoner: alternative tolkningsforslag.....	90
6.3 GEOGRAFISKE OG KRONOLOGISKE VARIASJONER I BOSETNINGSMØNSTERET	93
6.3.1 Varangerområdet.....	93
6.3.2 Finnmarkskysten vest for Varanger.....	96
6.3.3 Avsluttende kommentarer.....	100
6.4 ENDRINGER I DEN SOSIALE STRUKTUR	102
6.4.1 Varanger: stress, konflikt og sammenbrudd ?.....	102
6.4.2 Fra symmetri til asymmetri ?	106
6.4.3 Metallets betydning	112
6.5 KONTINUITET OG ENDRING: EN OPPSUMMERING.....	117
7 ARKEOLOGISKE PERIODER OG OVERGANGER:PROBLEMER OG KONSEKVENSER.....	120
7.1 PERIODEOVERGANGER OG ENDRINGER	121
7.2 PERIODER OG FASER : BEGREPSBRUK OG DEFINISJONER	125
7.3 TIDLIG METALLTID: BEGREPET OG BEGRUNNELSEN	127
7.4 PERIODEBEGREPET - ET NØDVENDIG HJELPEMIDDEL ?.....	130
7.5 AVSLUTTENDE KOMMENTARER.....	132
 Litteratur.....	 133

Appendix I: ¹⁴C-dateringer fra de periodeinndelte tuftene

Appendix II: Tabeller med de periodeinndelte tuftene

Appendix III: Tabeller med alle ¹⁴C-dateringer

Appendix IV: Oversikt over hustufter i perioden 2400-900 f.Kr.

FIGURER OG TABELLER

<i>Figur 1. Distribusjonen av gressbakkentufter i Varanger (fra Schanche 1994, fig.37)</i>	15
<i>Figur 2. Tuft 7, Kalkillebukt, Sør-Varanger k., (fra Schanche 1994, fig. 14)</i>	17
<i>Figur 3. Rekkeorganiserte gressbakkentufter, Per Larsen-Vik, Nesseby k. (Fra Schanche 1994:254)</i>	18
<i>Figur 4. Felt med 9 gressbakkentufter, Steinskjærneset 1 og 2, Sør-Varanger k. (fra Schanche 1994:261)</i>	23
<i>Figur 5. En oversikt over antall totalgravde og mindre undersøkte tufter i Varanger og resten av Finnmark (Sum:119)</i>	25
<i>Figur 6. Oversiktskart over Finnmark fylke hvor de lokaliteter som omhandles i analysen er avmerket</i>	26
<i>Figur 7. Tuftenes orientering i forhold til kystlinjen (sum:64)</i>	30
<i>Figur 8. Formen på det indre golvplan (sum:66)</i>	30
<i>Figur 9. Golvarealet i de totalgravde tuftene (Sum:66)</i>	31
<i>Figur 10. Golvplanets nedgravning (Sum:66)</i>	32
<i>Figur 11. Antall ildsteder i de totalgravde tuftene</i>	33
<i>Figur 12. Antall innganger i de totalgravde tuftene</i>	34
<i>Figur 13. Plot fra korrespondanseanalysen hvor alle variablene er tatt med</i>	52
<i>Figur 14. Plot fra korrespondanseanalysen hvor M og N (asymmetri og symmetri) er utelatt</i>	52
<i>Figur 15. Variasjoner i golvarealet i de mest undersøkte tuftene i de tre områdene av Varanger i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:16)</i>	55
<i>Figur 16. Variasjoner i antall forsenkninger i vollene i alle de 35 tuftene i Varanger</i>	56
<i>Figur 17. Variasjoner i antall forsenkninger i vollene mellom tufter i de tre</i>	58
<i>Figur 18. Variasjoner i antall ildsted og golvareal i tuftene på Sørøya i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:10)</i> ..	59
<i>Figur 19. Variasjoner i antall ildsted og golvareal i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:23)</i>	61
<i>Figur 20. Eksempler på små asymmetriske tufter. Iversfjord hus 26, Sandbukta hus 22, Hellefjord hus 12 b (fra E.Helskog 1983, fig. 25, Simonsen 1996, fig. 47, Andreassen 1985, fig. 23)</i>	62
<i>Figur 21. Variasjoner i golvarealet for tuftene i området mellom Sørøya og Varanger i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:6)</i>	63
<i>Figur 22. Variasjoner i golvareal og antall ildsted i tuftene mellom Sørøya og Varanger i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:10)</i>	64
<i>Figur 23. Variasjoner i tuftenes orientering i forhold til kystlinjen i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:61)</i>	66
<i>Figur 24. De mest undersøkte tuftenes form i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:30)</i>	66
<i>Figur 25. De mest undersøkte tuftenes form i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:37)</i>	67
<i>Figur 26. Variasjoner i golvareal mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:32)</i>	67
<i>Figur 27. Variasjoner i golvarealet mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:43)</i>	68
<i>Figur 28. Variasjoner i nedgravning mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:29)</i>	68
<i>Figur 29. Variasjoner i nedgravning mellom Varanger og resten av Finnmark i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:36)</i>	69
<i>Figur 30. Variasjoner i antall ildsted mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:30)</i>	69
<i>Figur 31. Variasjoner i antall ildsted mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:37)</i>	70
<i>Figur 32. Variasjoner i antall innganger mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:24)</i>	71
<i>Figur 33. Variasjoner i antall innganger mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:36)</i>	71
<i>Figur 34. Forekomst av mødding i tilknytning til huskonstruksjonene i hhv. Varanger og resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:32)</i>	72
<i>Figur 35. Forholdet mellom symmetriske og asymmetriske tufter i hhv. Varanger og resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. (27)</i>	72
<i>Figur 36. Forholdet mellom symmetriske og asymmetriske tufter mellom Varanger og resten av Finnmark i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:36)</i>	73
<i>Figur 37. Store tufter utenfor Varanger</i>	104
<i>Figur 38. Leirpollen, hus 1, Lebesby kommune (fra Andreassen 1988a, fig. 13)</i>	105
<i>Figur 39. Felt med gressbakkentufter, Bergeby, Nesseby kommune (fra Schanche 1994, fig.5)</i>	107

<i>Figur 40. Felt med gressbakkentufter, Kalkillebukt, Sør-Varanger kommune (fra Schanche 1994, fig. 11).....</i>	<i>107</i>
<i>Figur 41. Hus 21, Gressbakken Nedre Øst, Nesseby kommune (fra Simonsen 1961, fig. 160). .....</i>	<i>109</i>
<i>Figur 42. Forholdet mellom perioder og faser (fra Madsen 1978, fig 1).....</i>	<i>126</i>

<i>Tabell 1. Oversikt over antall tufter som analysene er basert på. ....</i>	<i>46</i>
<i>Tabell 2. En oversikt over variabelfordelingen for de 64 tuftene i korrespondanseanalysen. ....</i>	<i>50</i>

1 Innledning

Arbeidet med denne oppgaven har vært en spennende prosess. Jeg har fått anledning til å fordype meg i en periode og problemstillinger som vekket min interesse allerede gjennom de første forelesninger om emnet på grunnfagsnivå. Det bildet som her ble presentert av gressbakkentuftene og overgangen til tidlig metalltid var fascinerende og dramatisk. Videre gjorde møtet med gressbakkentuftene i Varangers storslåtte natur inntrykk. Tuftene er uten tvil imponerende spor etter fortidas mennesker, og tolkningene av det samfunn tuftene representerer fortonet seg som spennende og dristige. Senere i studiene oppdaget jeg imidlertid at tuftene i Varanger på ingen måte er enerådende i Finnmark, blant annet gjennom deltakelse i de store undersøkelsene på Slettnes. Her var jeg så heldig å få være med på utgravninger av tufter nettopp fra overgangen yngre steinalder-tidlig metalltid. Det var da tankene mine først begynte å kretse om disse problemstillingene som i dag er blitt til en hovedfagsoppgave.

Det som startet med en fascinasjon av gressbakkentufter, utviklet seg med andre ord til en voksende skepsis til den rolle nettopp disse tuftene har fått i problematikken omkring overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid. På grunn av den sterke fokuseringen på gressbakkentuftene, og den framtrædende rolle hustypen har i tolkningsforslagene på overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid i Finnmark, var det etter mitt syn hustuftene man måtte gripe fatt i. I utgangspunktet ønsket jeg å se hvordan hustuftene utenfor Varanger faktisk passer inn i forhold til tuftene i Varanger og tolkningsforslagene for overgangen til tidlig metalltid. Etterhvert som jeg fordypet meg i materialet oppdaget jeg imidlertid at det er flere problematiske aspekter vedrørende tolkningene av gressbakkentuftene. Fordi disse er retningsgivende for tolkninger også utenfor Varanger, mener jeg det er helt sentralt at å diskutere slike aspekter. Derfor er en god del av diskusjonen i denne oppgaven fokusert mot Varanger - noe jeg vel ikke hadde tenkt meg i utgangspunktet.

Det som begynte som en problemstilling som var rettet mot et konkret materiale, et bestemt geografisk område og en konkret tidsperiode, utviklet seg også til en erkjennelse om at dette er problemer som har en mer allmenngyldig karakter. Dette går på hvordan arkeologer generelt deler inn både tid og materiale i håndterlige enheter, og hvilke konsekvenser dette

faktisk får for de tolkninger som vokser fram derav.

Oppgaven er i prinsippet strukturert i tre hoveddeler, hvor den første delen danner bakgrunnen for den påfølgende analyse og diskusjon.

Kap. 2 er en gjennomgang av den forskningshistoriske bakgrunnen for utskillelsen av tidlig metalltid som en ny kronologisk periode. Her ser jeg først på forskningsstatus på begynnelsen av 1980-tallet, som innføringen av perioden tidlig metalltid kan forstås ut i fra. Videre ser jeg på hvordan det arkeologiske grunnlaget for perioden har endret seg siden det første forslag kom i 1984. På grunn av disse endringene, har perioden i dag en større geografisk og kronologisk avgrensning. Til slutt følger en kort beskrivelse av det arkeologiske innholdet i yngre steinalders periode III og tidlig metalltid. Dette utgjør det empiriske grunnlag for tolkningsforslag som har vært framsatt for overgangen til tidlig metalltid i Finnmark, samt for mitt forslag til datering av en del av tuftene i kap. 4.

Kap. 3 er en redegjørelse for tolkningsforslag for overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid i Finnmark. Enkelte aspekter ved disse forslagene vil bli utdypet mer detaljert i den senere diskusjonen. Sentrale punkter i disse tolkningene er at overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid er preget av omfattende endringer av bosetningsmønster og sosial struktur. Varanger - og spesielt gressbakkentuftene - har en sentral rolle i disse tolkningsforslagene.

Kap. 4 er en gjennomgang av det empiriske materialet, nemlig hustufter i Finnmark fra perioden 2400-900 f.Kr. Her redegjør jeg for tuftenes geografiske avgrensning, og diskuterer enkelte problematiske forhold vedrørende den kronologiske avgrensning jeg har valgt å legge til grunn for analysen. Videre følger en gjennomgang av de morfologiske trekk ved tuftene som jeg legger hovedvekten på. Kapitlet avsluttes med et forslag til datering av tuftene i tid, til henholdsvis perioden 2400-1800 f.Kr. og 1800-900 f.Kr.

Kap. 5 er en sammenlignende analyse av hustufterne i Finnmark i overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid. Den omfatter både en samlet analyse av alle de totalgravde tuftene, en geografisk sammenligning av tufter i ulike områder av Finnmark, samt en kronologisk sammenligning mellom periodene 2400-1800 f.Kr. og 1800-900 f.Kr.

Kap. 6 er en diskusjon av tolkningsforslag mot det empiriske materialet. En stor del av diskusjonen er konsentrert om spørsmål omkring bofasthet, og om i hvor stor grad overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid kan ses på som en overgang fra bofasthet til mobilitet. Årsaken til denne vektlegging er at det syn man har på bofasthet får konsekvenser for hvordan man ser på andre sider ved samfunnet. Først diskuterer jeg selve begrepet bofast, dernest de arkeologiske indikasjoner på bofasthet med vekt på hustuftene. Videre følger en diskusjon av regionale og kronologiske variasjoner i bosetningsmønsteret i perioden 2400-1800 f.Kr. Til sist diskuterer jeg forhold som går på tolkninger av sosiale forhold.

I kap. 7 vender jeg tilbake til det som er utgangspunktet i denne oppgaven, nemlig innføringen av en ny kronologisk periode - tidlig metalltid - og diskuterer mer prinsipielle sider ved utskillelsen av denne perioden. I tillegg kommer jeg med betraktninger omkring mer generelle problemer knyttet til arkeologiske inndelinger, perioder og periodeoverganger.

2 Forskningshistorie: utskillelsen av tidlig metalltid

I de siste to tiårs forskning på yngre steinalder i Finnmark har man sett relativt store endringer i problemstillinger og tolkninger. Mens tidligere forskning antok at det i yngre steinalder i Finnmark var tale om mobile samfunn, gikk man på 1980-tallet inn for mer sedentære modeller. Ved siden av denne endringen i synet på bosetningsmønster, har det også blitt fremmet forslag om en oppdeling av perioden i h.h.v. yngre steinalder og tidlig metalltid. Begrepet "eldre metallalder" ble første gang introdusert for Sør-Varanger i 1984 (Olsen 1984). Siden har man endret det arkeologiske grunnlaget for perioden, og både den geografiske og kronologiske avgrensningen er utvidet. Perioden har i dag navnet "tidlig metalltid" og dateres til 1800 f.Kr.-0 (Olsen 1994).

Jeg skal i dette kapitlet først gi en kortfattet introduksjon til forskningen på yngre steinalder i Finnmark på begynnelsen av 1980-tallet, som utgjør en del av bakgrunnen for at en ny kronologisk periode i dag er etablert. I den neste delen skal jeg redegjøre for det arkeologiske grunnlaget for en ny kronologisk periode, og hvordan dette har endret seg fra 1984. Til slutt følger det en kort presentasjon av de viktigste periodemarkørene for yngre steinalders periode III og tidlig metalltid. Dette vil også gi det empiriske grunnlag for kapittel 3, hvor jeg skal redegjøre for de tolkningsforslag som har vært framsatt for overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid i Finnmark.

2.1 Forskningsstatus på begynnelsen av 1980-tallet

På begynnelsen av 1980-tallet hadde forskerne ikke begynt å skille ut tidlig metalltid som en egen periode. Yngre steinalder utgjorde da et tidsrom på 4500 år, og var inndelt i fire perioder (K.Helskog 1980). Til tross for dette lange tidsperspektivet var det i stor grad materiale fra yngre steinalders periode III, og gressbakkenfasen spesielt, som lå til grunn for det oppgjøret man nå fikk med Simonsens (1979:397-404) forslag til bosetningsmønster for Varanger. Simonsens modell var basert på fire sesongflyttinger mellom kyst og innland, med store vinterlandsbyer ved Varangerfjorden.

I motsetning til dette gikk man nå inn for en større grad av bofasthet på kystboplassene (Renouf 1981,1984,1989, E.Helskog 1983, Engelstad 1984). Bakgrunnen for dette var nyere etnografiske studier, hvor nordlige jeger-fiskere ble sett på som en særegen type fangstsamfunn, som må forstås ut fra sine egne forutsetninger, det vil si de tilgjengelige naturressurser (Price 1981, Rowley-Conwy 1983, Price & Brown 1985). Kjennetegnet på slike nordlige fangstsamfunn var blant annet bofasthet, store boplasser, høy befolkningstetthet, strengere territorielle grenser, formalisert lederskap og spesialisert teknologi (Renouf 1984:19). Materialet fra indre Varangerfjord passet på flere måter med det nye synet på nordlige fangstfolk. Nye analyser av osteologisk og arkeologisk materiale i Varanger og Iversfjord, samt revisjon av tidligere undersøkelser, medvirket til at man nå antok at bosetningen i yngre steinalder var preget av en maritimt orientert økonomi (Renouf 1981, 1984, 1989, E.Helskog 1983, Engelstad 1984). Man antok at boplassene her representerte helårige boplasser, og at det var den sesongmessige variasjonen i ressurstilgangen i de indre fjordstrøk som gjorde dette mulig (Renouf 1989:226). Denne reduksjonen av mobiliteten virket så inn på andre kulturelle og sosiale trekk, og tillot en langt større grad av kompleksitet enn man vanligvis hadde tillagt samfunn som lever av jakt og fiske. Engelstad (E.Helskog 1983, Engelstad 1984) gikk også inn for større bofasthet ved kysten, men antok, i motsetning til Renouf, at ressursutnyttelse og bosetningslengde var preget av individuelle variasjoner og fleksibilitet. Hun regnet heller ikke med så stor befolkningstetthet eller strenge territorielle grenser.

Både Renouf og Engelstad betraktet økologiske forhold som sentrale for bosetningsmønster og sosial organisasjon, men dette ga seg forskjellige utslag. Mens Renouf så på fluktuasjoner i ressurstilgangen som en forutsetning for bofasthet, mente Engelstad at en mangeartet og fleksibel ressursutnyttelse og bosetningsform var en respons på fluktuerende ressurser. Der Renouf antok det var tale om relativt store samfunn med en kompleks samfunnstruktur, foreslo Engelstad (1984:20) at samfunnene var organisert i små selvstendige enheter. Denne modellen ble også støttet av K.Helskog (1984:60, 1988:26-28). Engelstad (E.Helskog 1983:147-148) mente at maksimalt 1-2 hus hadde vært bebodd samtidig i Iversfjord. Heller ikke K.Helskog (1984:52) antok det var tale om mer enn 1-6 samtidige hus på de store boplassene ved Varangerfjorden.

Også når det gjelder Sørøya ble det fremmet forslag om bofaste samfunn i hele yngre steinalder (Andreassen 1985:233-238). Dette var for øvrig i tråd med Simonsens (1979:411-416) tidligere forslag. Andreassen begrunnet bofasthet med et allsidig redskapsinventar, øyas ressursmessige potensiale, samt at en sesongflytting til fastlandet var for strabasiøst. I motsetning til Renouf regnet imidlertid ikke Andreassen (1985:250) med at det hadde vært så stor befolkningstetthet. Med et anslag på maksimalt 6 samtidige i hver fjord var hun mer på linje med Engelstad og K.Helskog. Imidlertid antok hun en mer kompleks sosial organisering, hvor bosetningen i flere fjorder eller bygdelag var del av et territorium.

Disse bosetningsmodeller har blitt kritisert for den økofunksjonalistiske forankring, samt for at kronologiske og geografiske variasjoner ble oversett. Yngre steinalder omfattet på begynnelsen av 1980-tallet et svært langt tidsrom, men det var hovedsakelig materiale fra yngre steinalders periode III som ble tatt til inntekt for bofasthet (Olsen 1994:71). Schanche (1994:174-175) kritiserer også tendensen til å ta utgangspunkt i noen få lokaliteter for derigjennom å gi et bilde av bosetningen over et større geografisk område. Olsen karakteriserer forskningen på yngre steinalder slik:

"I nordnorsk arkeologi har det vært en utbredt tendens til å homogenisere spørsmål om bosetningsmønster, økonomi og samfunn innenfor periodebegreper, f.eks. i form av analyser som pretenderer å klarlegge bosetningsmønsteret i yngre steinalder" (Olsen 1993a:84).

2.2 Utskillelsen av tidlig metalltid

Bjørnar Olsen (1984, 1993a, 1994) har vært den fremste eksponenten for utskillelsen av en tidlig metalltid i Finnmark. En del av bakgrunnen for dette kan søkes i en misnøye med tidligere forskning på yngre steinalder i Finnmark, hvor variasjoner i tid og rom har blitt viet liten oppmerksomhet. Olsen påpeker derfor det forskningsstrategiske aspektet bak utskillelsen av tidlig metalltid. Ved å skille ut en ny kronologisk periode oppnår man å rette søkelyset mot en "glemt" del av yngre steinalder:

"De siste to årtusener f.Kr. har på mange vis lidd skjebnen av å være usynliggjort som en del av yngre steinalder, og ved å gi den en ny betegnelse, oppnår man å kanalisere oppmerksomheten mer eksplisitt mot dette tidsavsnittet" (Olsen 1993a:84)

Selv om man skiller ut en ny kronologisk periode, påpeker Olsen (1993a:84-85) at man må være forsiktig slik at man ikke ender opp med en ny stereotypi, hvor den eneste forskjell er at man opererer med et kortere tidsavsnitt. Det er store variasjoner innad i denne perioden, både geografisk og kronologisk, og disse er det viktig å belyse.

Selv om utskillelsen av tidlig metalltid kan ses på som ledd i en kritikk av tidligere forskning, og som et forsøk på å unngå en homogenisering av forhistorien, kan den også begrunnes i endringer i det arkeologiske materialet. Olsen (1994:104) daterer i dag tidlig metalltid til perioden 1800 f.Kr.-0 på grunnlag av endringer i materiell kultur, og ut fra K.Helskogs (1980) kronologi for yngre steinalder tilsvarer det periode IV. Slik har det ikke alltid vært, og premissene har endret seg noe siden Olsen i 1984 for første gang foreslo en utskillelse av en "eldre metallalder" fra yngre steinalder.

2.2.1 "Eldre metallalder" i Sør-Varanger

Begrepet "eldre metallalder" ble først introdusert i Olsens magistergradsavhandling fra 1984. Dette var en analyse av den sosiale og økonomiske utviklingen i Varanger i perioden 800 f.Kr. til 1700 e.Kr., med utgangspunkt i arkeologisk materiale fra Kjelmøy (Mestersanden og Makkholla) og Kjøy. Kjelmøy-boplassenes kronologiske tilhørighet har vært drøftet helt fra 1870-tallet, og funnene har blitt gitt varierende dateringer (Olsen 1991). Gjessing påpekte i 1942 likhetene med østlig bronsealder (Ananjino-kulturen), ellers har norske forskere i tida etter Gjessing plassert funnene til det 1.årtusen e.Kr., mens finske arkeologer har plassert keramikken fra Kjelmøy innen samme gruppe som den finske Säräisniemi II (Sär-2)-keramikken, dvs. 500 f.Kr.-300/400 e.Kr.(Olsen 1984:29-30).

Ut fra en ny gjennomgang av det gamle materialet, samt mindre nye undersøkelser med ¹⁴C-analyser, ble det klart at Kjelmøyfunnene måtte tilbakedateres (Olsen 1984:30-33). Keramikken er i all hovedsak av den type som senere har blitt klassifisert som Kjelmøykeramikk (Jørgensen og Olsen 1988). I henhold til dateringer av svensk og finsk keramikk av samme type, måtte også Kjelmøykeramikken gis en tilsvarende tidlig datering. Ut fra ¹⁴C-dateringer av keramiske kontekster på Kjelmøy og Kjøy settes grensen for keramikken her til 800 f.Kr.-300 e.Kr. (Olsen 1984:38). Det ble også dokumentert at jern har

vært en viktig komponent i redskapsinventaret. Som et resultat av dårlige bevaringsforhold er det bare gjort noen få jernfunn (bl.a. 2 kniver), men i tillegg ble det funnet nærmere 60 knivskaft, hvorav flere hadde spor etter jernblad. Snittemerker på beingjenstander er trolig også utført med metallredskap. Dermed foreslår Olsen (op.cit.:46) at det som skiller "beinindustrien" fra Kjelmøy og Kjøy fra tilsvarende i yngre steinalder, er at metall har vært viktig for produksjonen. Jern og knivskaft ble funnet i kontekst med Kjelmøykeramikk, datert til 780-420 f.Kr. Dateringen er i samsvar med tilsvarende dateringer av keramiske kontekster i andre felt på Kjelmøy og Kjøy (op.cit.:45-46).

Kjelmøyfunnene har tidligere blitt sett på som en "beinkultur", siden steinredskaper har vært fraværende i tidligere undersøkelser. Olsen (1984:49) påviste at stein fortsatt var i bruk, men med kvarts som det viktigste råstoffet. Slipt skifer, som regnes som karakteristisk for yngre steinalder, er ikke lenger i bruk. Av steinredskapene manglet dessuten skjæreredskaper, noe som ble sett på som en indikasjon på at redskaper av jern helt har overtatt slike arbeidsoperasjoner (Olsen 1984:50). Bosetningen på Kjelmøy og Kjøy har også preg av lettere huskonstruksjoner enn det man har i det 2.årtusen f.Kr. Olsen (op.cit.:158-159) trekker paralleller til andre lokaliteter i Øst-Finnmark, hvor sporene etter solide huskonstruksjoner synes å opphøre i dette siste årtuset f.Kr. Disse endringene i huskonstruksjoner, sammen med osteologisk og arkeologisk materiale, settes i sammenheng med en endring i bosetningsmønsteret, fra bofasthet ved kysten til sommeropphold her i et kyst-innland flyttemønster (op.cit.:158-161).

Det arkeologiske materialet fra Kjelmøy og Kjøy skiller seg dermed på mange punkter fra boplasser tidligere i yngre steinalder, slik at Olsen foreslår betegnelsen "eldre metallalder" om perioden 800 f.Kr.-300 e.Kr., ut fra mønster av finsk kronologi, hvor asbestkeramikk regnes som det viktigste kriteriet (Carpelan 1979:11). En utskillelse av eldre metallalder begrunnes også i eksisterende kronologi (K.Helskog 1980:59), hvor det siste årtusen f.Kr. hadde dårligere belegg i det arkeologiske materialet. Også Bakkas (1976:10) argument om at tilkomsten av metall og metallrelaterte artefakter, som visse typer keramikk, bør være kriteriet for steinalderens slutt, og ikke at bruken av stein opphører, underbygger en utskillelse av en eldre metallalder. Bronsefunnene i Nordre Fennoskandia synes å ligge innenfor det siste årtusen f.Kr., og svært få ligger utenfor Ananjino-fasen, dvs. 800-200 f.Kr.

Dermed får man en overlapping av bronsealder og førromersk jernalder i de nordlige områder, som har medført at man i nordfinsk og russisk kronologi bruker begrepet "eldre metallalder", en betegnelse som også Olsen (1984:65-67) foreslår for Øst-Finnmark

2.2.2 Grensene for tidlig metalltid utvides i tid og rom

Etter at Olsen for første gang foreslo å innføre eldre metallalder som en egen periode, har man utvidet grensene både i tid og rom. Gjennom de omfattende undersøkelsene ved Alta-Kautokeinovassdraget på 1980-tallet ble det påvist at jern også her ble produsert og brukt i siste halvdel av 1. årtusen f.Kr. På den åpne boplassen Virdnejávri 112 ble det gjort funn av jernslag, enkelte i tilknytning til biter av asbestkeramikk. Andre spor etter en mulig lokal jernframstilling var groper med kompakte trekull-lag (Hood og Olsen 1988).

I en artikkel fra 1986 foreslår R.Jørgensen å skille ut perioden 1800 f.kr.-0 som "tidlig metalltid" (Early Metal Age) i Nordland og Troms. Området ligger i en grensesone mellom sør og nord/øst når det gjelder økonomi og kultur i denne perioden (Jørgensen 1986:61-62). Det arkeologiske materialet har en del trekk som tyder på kontakter mot sør, men likevel indikerer en stor del av materialet (asbestkeramikk, skifer, kvarts og kvartsitt) nærmere kontakter mot nord og øst enn mot sør. Derfor mener Jørgensen (op.cit.:62) det er mer hensiktsmessig å bruke begreper og kronologi som går ut fra kulturutviklingen på Nordkalotten isteden for å innpasse det nordnorske materialet i en kronologi som er utarbeidet for sørsandinavisk forhistorie. Jørgensen foreslår derfor å bruke den kronologiske periodebetegnelsen tidlig metalltid ut fra mønster av finsk arkeologi (Carpelan 1979).

Jørgensens (1986) forslag til avgrensning av tidlig metalltid var blant annet basert på nye ¹⁴C-dateringer av asbesteramikk, som ble framskaffet i en undersøkelse av ulike typer asbestkeramikk i Nord-Norge (Jørgensen og Olsen 1987, 1988). Ved at asbestkeramikk regnes som den viktigste markøren for perioden, medførte nye ¹⁴C-dateringer av asbestkeramikk en utvidelse av de kronologiske grensene for tidlig metalltid, i første omgang gjennom Jørgensens forslag for Nordland og Troms i 1986. På midten av 1980-tallet ble det også gjort et oppsiktsvekkende tidlig funn av en hamret kopperdolk i en gressbakkentuft i indre Varangerfjord, datert til ca 2000 f.Kr. (Schanche 1986, 1989, 1994). Dette funnet kommer i

tillegg til to andre tidlige (men udaterte) kopperfunn. Andre forskere begynner etter hvert også å ta betegnelsen i bruk. Schanche (1988) og Hood (1992) tar utgangspunkt i Olsens datering fra 1984, og foreslår samme periodeinndeling h.h.v. på Mortensnes i Varanger og i hele Finnmark. Schanche begrunner bruken av periodebegrepet tidlig metalltid med at "*funn fra graver og hustufter på Mortensnes viser en viss likhet med funnene fra Kjelmøy, og det er derfor naturlig å adoptere denne periodebetegnelsen*" (Schanche 1988:102). Med Myrvolls magistergradsavhandling fra 1992 får tidlig metalltid en datering til perioden 1800 f.Kr.- 0 i Varangerområdet. Dette begrunnes i Olsens kronologiforslag av 1994, som da foreligger i upublisert form (Myrvoll 1992:50-55).

Det er dermed duket for en utvidelse av tidlig metalltid til hele Finnmark, og i 1994 foreslår Olsen at perioden 1800 f.Kr.- 0 skal skilles ut som en egen periode – tidlig metalltid. Ifølge Olsen (1994:104) er tidlig metalltid pr. definisjon den "asbestkeramiske periode". Asbestkeramikk har sin hovedutbredelse i denne perioden, med ulike varianter spredt over hele Fennoskandia, selv om de første funn opptrer noe tidligere. I tillegg til asbestkeramikken skjer det også andre endringer i den materielle kultur, og innføringen av periodebetegnelsen tidlig metalltid "*...er ment å reflektere at det arkeologiske materialet fra Finnmark i de siste to årtusener f.Kr. er kvalitativt forskjellig fra det vi finner tidligere*" (op.cit.:84).

2.3 Yngre steinalders periode III og tidlig metalltid: en kort beskrivelse

I kronologiforslaget av 1994 sammenfaller altså dateringen av tidlig metalltid med yngre steinalders periode IV (K.Helskog 1980). Etter det nye kronologiforslaget blir dermed yngre steinalder forkortet med nærmere 2000 år, og redusert til tre perioder: periode I (4500-3700 f.Kr.), periode II (3700-3000 f.Kr.) og periode III (3000-1800 f.Kr.) (Olsen 1994:52-59). Tidlig metalltid foreslås inndelt i to faser etter karakteristiske asbestkeramikktyper; den tekstilkeramiske fasen (1800-900 f.Kr.) og kjelmøyfasen (900 f.Kr.-0).

På bakgrunn av undersøkelsene på Slettnes (Damm m.fl. 1993, Hesjedal m.fl.1993, Hesjedal m.fl. 1996:181-191) har det blitt fremmet forslag til endringer av kronologien både for yngre steinalder og tidlig metalltid. Alle periodene av yngre steinalder foreslås tilbakedatert noe, og

begynnelsen av tidlig metalltid settes her til 2000 f.Kr. på bakgrunn av at tekstilkeramikk er vanlig. Det er foreløpig usikkert om en tilbakedatering av tidlig metalltid har mer enn lokal gyldighet, slik at jeg velger å ikke ta disse resultatene med i denne gjennomgangen av karakteristiske trekk for de kronologiske perioder som omhandles i denne oppgaven. Det er heller ingen store endringer i periodeinnholdet. De tolkningsforslag som jeg skal diskutere i denne oppgaven er dessuten basert på en kronologi hvor tidlig metalltid starter 1800 f.Kr. Jeg skal her gi en kort presentasjon av de viktigste trekkene ved det arkeologiske materialet i overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid.

2.3.1 Yngre steinalders periode III

Yngre steinalders periode III er av K. Helskog (1980:52) datert til 3000-1800 f.Kr. Den siste halvdel av perioden har blitt kalt "gressbakkenfasen" (Simonsen 1975:246-254, K.Helskog 1980:59, Myrvoll 1992:55, Olsen 1994:90). Olsen bruker betegnelsen om perioden 2400-1800 f.Kr., mens Myrvoll omtaler perioden 2200-1800 f.Kr. som gressbakkenfasen. Nyelvspisser går ut av bruk ved inngangen til periode III og bladformede spisser forekommer sjeldnere. Slipte skiferspisser med tange og rette eller spisse mothaker kommer til, og eneggede skiferkniver er mest utbredt av skiferknivene. Både tangespisser og eneggede kniver fortsetter imidlertid ned i tidlig metalltid. Beinteknologien fra Varanger-boplassene er i denne perioden svært rik, både når det gjelder ulike redskapstyper og ornamentikk (Olsen 1994:56). Helt mot slutten av perioden får man de første innslag av asbestkeramikk, men dette gjelder hovedsakelig utenfor Varanger (Jørgensen og Olsen 1987, 1988, Olsen 1994:58).

Hustuftene i Finnmark har tradisjonelt blitt typologisert ut fra karakteristiske morfologiske trekk. Det er fire definerte typer som antas å etterfølge hverandre i tid; karlebotntufter, nyelvtufter, gressbakkentufter og mortensnestufter. Samtlige har navn etter lokaliteter ved Varangerfjorden. Man regner med en gradvis utvikling fra de små karlebotntuftene med et sentralt plassert ildsted, via de større, rektangulære nyelvtuftene, til gressbakkentuftene i siste fase av yngre steinalders periode III. Disse tuftene er de største og mest nedgravde tuftene i hele yngre steinalder i Finnmark. Nyelv- og gressbakkentuftene regnes som karakteristiske hustyper i henholdsvis første og siste halvdel av periode III (K.Helskog 1980, 1984, Olsen 1994:71-73, Renouf 1989, Schanche 1994:73-77).

2.3.2 Tidlig metalltid

Olsen (1994) foreslår en inndeling av tidlig metalltid i to faser, den tekstilkeramiske fasen (1800-900 f.Kr.) og kjelmøyfasen (900 f.Kr.-0). Inndelingen tar utgangspunkt i at tekstil- og kjelmøykeramikk har sin hovedutbredelse i disse tidsrommene. De viktigste endringer i det arkeologiske materialet ved inngangen til tidlig metalltid er tilkomsten av asbestkeramikk og flatehoggingsteknikk. Lovozerokeramikk og pasvikkeramikk regnes som de aller tidligste keramikktypene, og disse forekommer allerede fra ca 2000 f.Kr. Lovozerokeramikk finnes bare på noen få kystlokaliteter, og det antas at den relativt hurtig avløses av tekstil- og imitert tekstilkeramikk her. Pasvikkeramikk antas å være utbredt i innlandet i den tekstilkeramiske fasen (Jørgensen og Olsen 1988:65-67, Olsen 1994:96).

Som sagt kommer flatehoggingsteknikken inn som et nytt element i tidlig metalltid. De tidligste typene av flatehogde spisser har rett eller konkav basis, og disse er vanlige i hele den tekstilkeramiske fasen. En annen type med skjeftningshakk (sandbukttypen) finnes også i denne fasen. Det antas at flatehoggingsteknikken i størst grad er utbredt i innlandet. På kysten avtar skiferbruken klart, og man får en økt bruk av harde bergarter igjen. Likevel fortsetter eneggede kniver og tangespisser fra yngre steinalders periode III. I tillegg kommer en ny spisstype av skifer (sunderøytypen) til ved inngangen til tidlig metalltid, og denne er utbredt langs kysten i hele det 2. årtusen f.Kr. Det er tre metallfunn som kan dateres til denne fasen, samt et løsfunn av støypeformer. Disse funnene er alle på kysten, fra Storbukt (Honningsvåg) i vest til Jarfjord i øst. Når det gjelder hustuftene antas det at de karakteristiske tuftene fra slutten av yngre steinalder, gressbakkentuftene, går ut av bruk ved inngangen til tidlig metalltid. Disse avløses nå av mortensnestuftene, som beskrives som dype, mer kvadratiske tufter med et ildsted. Det antas at denne hustypen skal dateres til den tekstilkeramiske fasen (Olsen 1993a: 87-93, 1994:101-108,112-113,126).

I kjelmøyfasen antas det at kjennskapen til bronse og jern blir utbredt i Finnmark. Kjelmøykeramikk er nå vanlig både på kysten og i innlandet. Denne typen opptrer allerede sporadisk fra ca 1400 f.Kr., men har sin hovedutbredelse i kjelmøyfasen. I innlandet går pasvikkeramikk nå ut av bruk. Skifer går nå stort sett ut av bruk, mens flatehoggingsteknikken vedvarer i første halvdel av denne fasen. Flatehogde spisser med kort

triangulær tange regnes som den seneste typen. Ned mot Kr.f. synes steinbruken generelt å opphøre (Jørgensen og Olsen 1988:65, Olsen 1994:106-108).

2.4 Sammenfatning

Forskningen på yngre steinalder i Finnmark har gjennomgått relativt store endringer fra begynnelsen av 1980-tallet. Man har gått inn for en større grad av bofasthet langs kysten enn tidligere antatt. Også i kronologien har det skjedd endringer ved at man har begynt å skille ut siste periode av yngre steinalder som tidlig metalltid. Først hadde perioden en begrenset utbredelse til Sør-Varanger, og var begrunnet i at flere trekk ved materialet var forskjellig fra det man vanligvis forbandt med yngre steinalderboplasser. I tillegg utgjorde jern trolig en viktig del av teknologien. Funn fra Virdnejávri støtter opp om antakelsen om produksjon og bruk av jern i siste halvdel av 1.årtusen f.Kr. Senere har perioden blitt utvidet til å gjelde hele Nord-Norge og omfatter i dag tidsrommet 1800 f.Kr.-0. Asbestkeramikk regnes som en av de viktigste periodemarkører, og tidlig metalltid er i Finnmark inndelt i to faser etter karakteristiske keramikktyper.

Utskillelsen av tidlig metalltid kan også ses på som en reaksjon mot tidligere forskning, som man mente i alt for liten grad tok hensyn til variasjoner geografisk og over tid. Utskillelsen av tidlig metalltid får dermed et forskningsstrategisk aspekt ved seg. Ved å dele opp det lange tidsrommet som yngre steinalder omfattet, kunne man unngå den homogeniseringen av bosetnings- og samfunnsforhold man kritiserte forskningen på begynnelsen av 1980-tallet for. Ved å gi perioden en ny betegnelse fikk man også rettet søkelyset mer eksplisitt mot et tidsrom som tidligere var "glemt", da det ofte var yngre steinalders periode III som man fokuserte på.

3 Tolkningsforslag på overgangen yngre steinalder-tidlig metalltid

Siden tidlig metalltid er en relativt ny periode i kronologien for Finnmark, er det ennå ikke så mange forskere som har arbeidet med overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid. Når det gjelder slutten av yngre steinalder er det i hovedsak Varanger det er fokusert på. Kjersti Schanche (1994) har forsket på gressbakkentuftene i dette området, i tillegg til en analyse av boplassen Mortensnes fra eldre steinalder til nyere tid (1988). Elin Myrvoll (1992) har analysert ornamentikken på beingjenstander fra disse tuftene. Bjørnar Olsen (1993a,1994) bygger i stor grad på de resultater Myrvoll og Schanche kommer fram til når det gjelder gressbakkenfasen i Varanger. Han er også den eneste av disse tre forskerne som har tatt opp overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid i hele Finnmark. Tidligere har han også arbeidet med asbestkeramikk i Nord-Norge i de siste to årtusener f.Kr. (Jørgensen og Olsen 1987,1988). Generelt kan man si at de tolkninger Myrvoll, Olsen og Schanche foreslår for overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid er ganske så sammenfallende. Siden det er hustuftene som er i fokus i denne oppgaven, skal jeg ikke gå inn på Myrvolls analyse av beingjenstander. Jeg kan bare kort si at det er en strukturalistisk formanalyse, basert på en inndeling i symmetri og asymmetri, som settes inn i en samfunnsmessig kontekst.

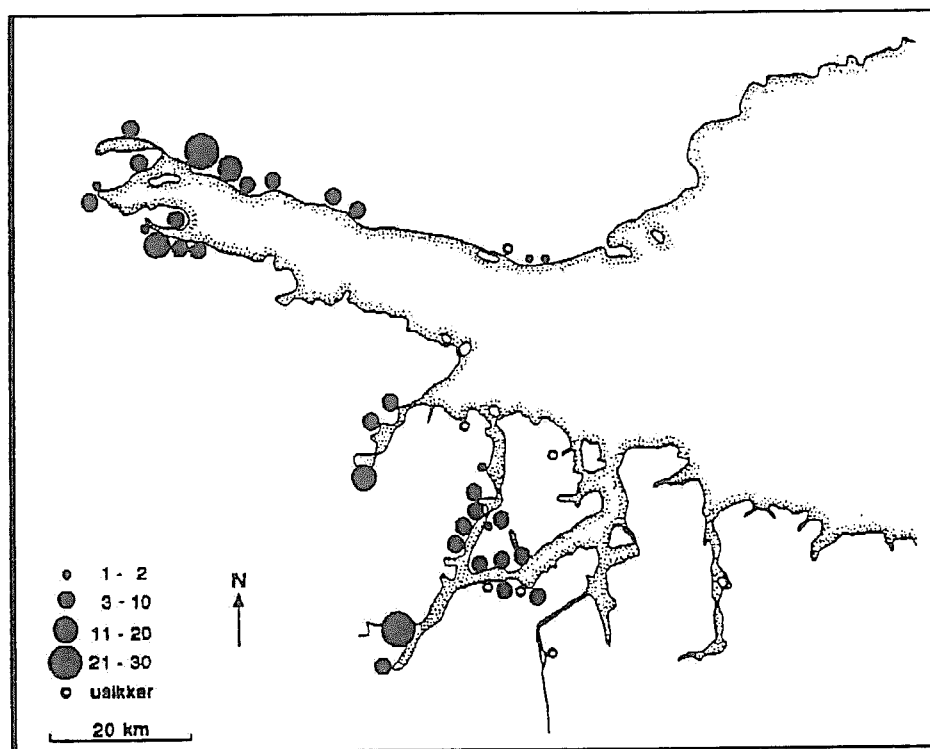
3.1 Varanger

Det forskerne i første rekke har fokusert på i siste del av yngre steinalder (gressbakkenfasen) er de karakteristiske gressbakkentuftene i Varanger (se f.eks. fig.2). På grunn av sin kraftige nedgravning og markerte voller er de som regel meget tydelige i terrenget. Videre er de blitt beskrevet på følgende måte:

"Formen er oval eller tilnærmet rektangulær, og tuftene er jamnt over større enn steinaldertufter av andre typer. Den indre forsenkninga har en lengde fra 6 til 8 meter, og bredde fra 3 til 5 meter. Det mest karakteristiske trekket er imidlertid at tuftene har klare forsenkninger i vollene, tolket som spor etter innganger og/eller tilbygg. Mens slike "innganger" bare i svært sjeldne (og tildels tvilsomme) tilfeller er dokumentert for andre tufter fra steinalderen, har gressbakkentuftene opp til 4 stykker: midt på fremre langside, på begge kortsider, og i noen tilfeller også på bakre langside" (Schanche 1994:3).

Etter utgravning har tuftene to rektangulære, steinsatte ildsted langs tuftenes lengdeakse. Disse er ofte åpne mot hverandre, og det er i flere tilfeller dokumentert en koksteinskonsentrasjon mellom dem (op.cit.:75). "De skiller seg klart fra andre tufter og gir et meget ensartet inntrykk. Symmetri synes å være et viktig prinsipp når det gjelder formen på gulyplanet" (op.cit.:76).

Ved Varangerfjorden er gressbakkentuftene distribuert i to atskilte områder; et i de indre og nordlige deler av fjorden og et ved de mindre fjordene på sørsiden av Varangerfjorden (Myrvoll 1992:155,157, Schanche 1994:67-68) (fig.1). Det er også undersøkt slike tufter i Øvre Pasvik. Schanche (1994:95-98) mener tuftene har hatt en svært begrenset utstrekning i tid, fordi hovedmengden av ^{14}C -dateringene tangerer perioden 2150-1875 f.kr.

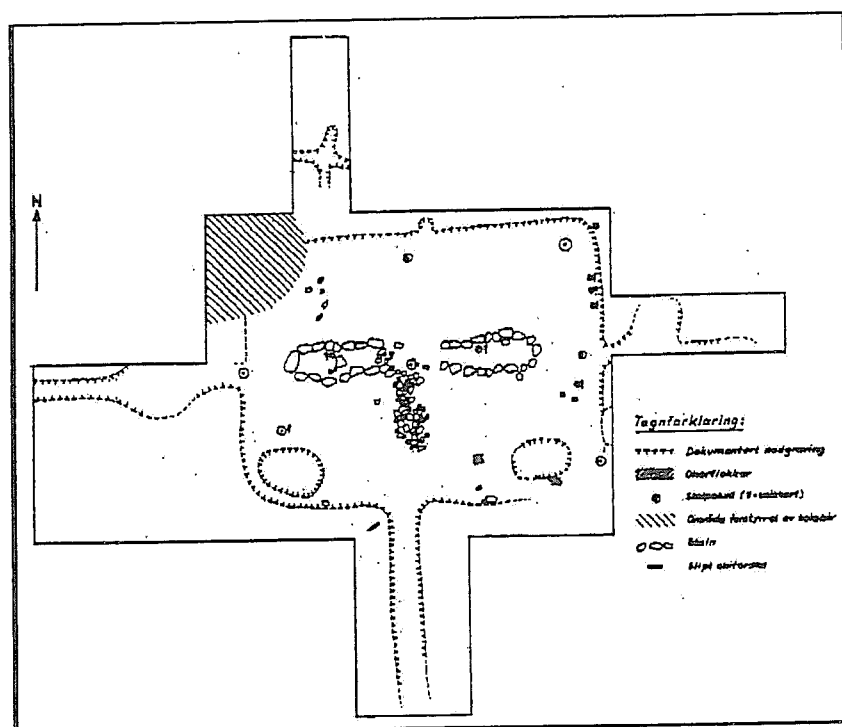

Figur 1. Distribusjonen av gressbakkentufter i Varanger (fra Schanche 1994, fig.37)

I tråd med tidligere forskning på yngre steinalder i Finnmark betrakter også Myrvoll (1992), Olsen (1994) og Schanche (1994) gressbakkentuftene som kulminasjonen i en utvikling mot økt bofasthet utover i yngre steinalder, representert ved en gradvis utvikling av hustuftene (se kap.2.3.1). Den økte bofastheten kommer til uttrykk i gressbakkentuftenes solide karakter, en jevn distribusjon av gjenstander, møddingakkumulasjon og sammensetningen av det osteologiske materialet. Mens Myrvoll (1992:80-83) og Olsen (1994:73-74) antar at tuftene

representerer bofaste samfunn ved hele Varangerfjorden, mener Schanche (1994:31-43,163-165) at det har vært variasjoner i bosetningsmønsteret mellom de to kystområdene. I indre Varangerfjord har man hatt bofaste samfunn, mens det ytre området har vært mer mobilt. På grunn av gressbakkentuftenes solide karakter antar Schanche (op.cit:99-100,175-177) at de har hatt en mye lengre bruksperiode enn samiske gammer (minst 100-150 år), og at de videre har utgjort fundamentet for denne hustypen hele perioden husene har vært i bruk. Dette betyr mange samtidige hus med en svært høy befolkningstetthet (op.cit:176-177). Fordi det i Varanger er en gradvis utvikling mot større hus med to ildsteder, antar Schanche (op.cit:186-187) at det bare har bodd én familie i hvert hus. Økningen i husstørrelse reflekterer en gradvis økning i folketallet som følge av en mer bofast livsform, og ikke en overgang til flerfamiliehus. Olsen (1994:91) ser derimot økningen i husstørrelsen i sammenheng med organisering av større jaktlag for å øke produksjonen.

På grunn av et bofast levesett med høy befolkningstetthet har det vært nødvendig med en mer hierarkisk samfunnstruktur enn ved et mer mobilt bosetningsmønster, fordi konflikter må løses på stedet etter hvert som de oppstår. Tuftenes distribusjonsmønster (fig.1) tas til inntekt for en kompleks sosial organisering på tre nivå (territoriet/samfunnet, boplassen og husholdet), med et felles, overordnet lederskap (Schanche 1994:183). Andre trekk ved materialet fra Varanger blir også tatt til inntekt for sosial differensiering, som gravlegging i røyser (Olsen 1994:87-89), utforming og ornamentikk av beingjenstander (Myrvoll 1992:166-167,172-177), samt importfunn (Olsen 1994:91, Schanche 1994:195). Sistnevnte tas til inntekt for at samfunnene ved Varangerfjorden har deltatt i omfattende utvekslingssystemer både med fjernt- og nærliggende områder (Schanche 1994:195). Olsen (1994:91) setter importfunnene i sammenheng med organiseringen av fangstgrupper for å øke produksjonen. Overskuddet kan ha blitt brukt som maktgrunnlag for personer som har hatt et ønske om å bli ledere, hvor importfunnene har tjent som statusobjekt for lokale ledere eller som gaver for å skaffe seg mer støtte.

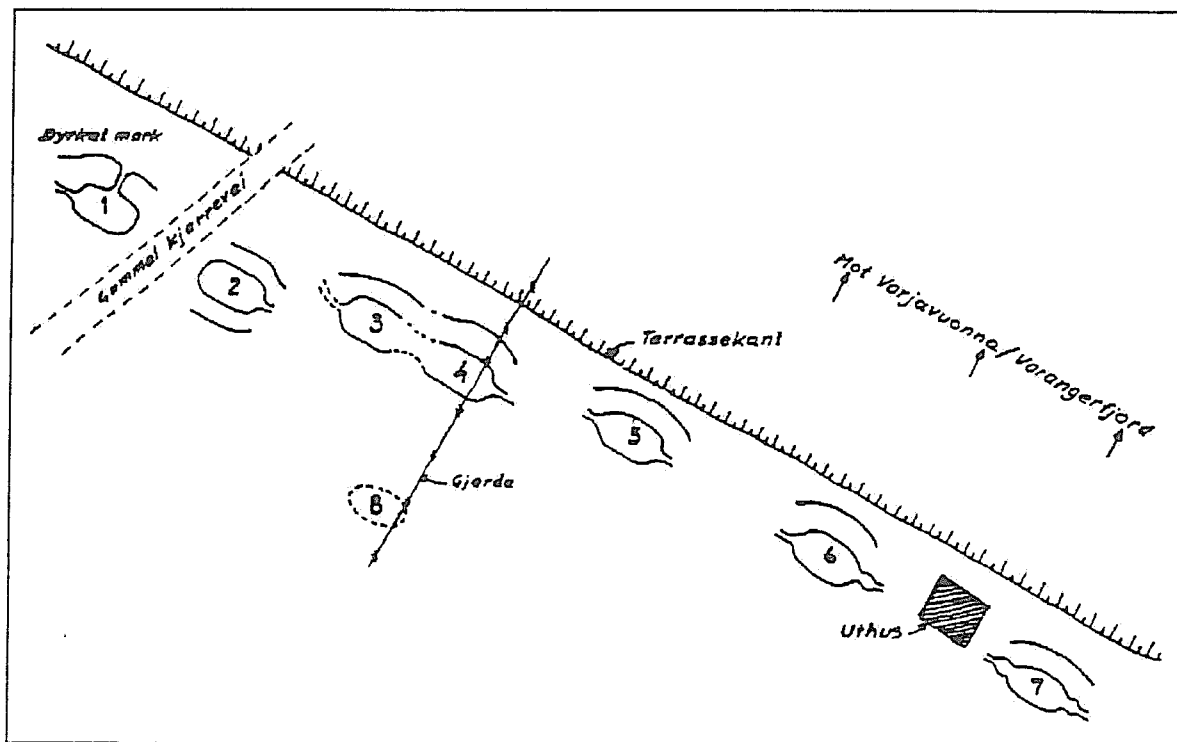

Figur 2. Tuft 7, Kalkillebukta, Sør-Varanger k., (fra Schanche 1994, fig. 14)

Som følge av denne sosiale differensieringen antas det å ha oppstått konflikter og sosialt stress mellom ulike grupper. Bofasthet og høy befolkningstetthet har forsterket dette, og kan også ha ført til en økt kamp om ressursene (Olsen 1994:92, Schanche 1994:208, Myrvoll 1992:152-154). For å motvirke at samfunnet skulle bryte sammen har det blitt lagt mer vekt på det felles verdigrunnlag samfunnet var bygget på, blant annet gjennom ritualisert adferd og økt symbolbruk. Gjennom organisering av hus og boplass kan samfunnets virkelighetsoppfatning og sosiale struktur ha blitt objektivisert og legitimert. Plasseringen av innganger og ildsteder formidler symmetri og orden (fig.2). Den symmetriske utformingen av husene ses på som ledd i en sosial kontroll, hvor man har forsøkt å skjule økende konflikter og oppløsningstendenser i samfunnet. Rominndelingen har medvirket til en ideologisk legitimering av maktforhold og sosial orden, og menneskenes adferd har blitt kontrollert og ritualisert gjennom regler for opphold og bruk av de to delene av huset og de mange inngangene. Også deponeringen av verdigjenstander og måltidsrester i møddingene kan ha hatt en rituell betydning (Schanche 1994:208-209, 214-220). Olsen (1994:93) og Myrvoll (1992:59) vektlegger også husenes plassering i forhold til hverandre. Gjennom en streng rekkeorganisering av husene på boplassene gis det inntrykk av et tilsynelatende egalitært samfunn, som skjuler de pågående konflikter og maktforhold (fig.3). Schanche (1994:72,210)

stiller seg tvilende til en antatt rekkeorganisering, men understreker at nærhet i rom, både innad på en boplass og mellom ulike boplasser, synes å ha vært viktig både for identitetsfølelse og sosial kontroll.

Figur 3. Rekkeorganiserte gressbakkentuffer, Per Larsen-Vik, Nesseby k. (Fra Schanche 1994:254)

"Et eller to århundre etter 2000 f.Kr. sluttet man å bygge og bo i hus av gressbakken-type. Foreløpig finnes det få dateringer fra gressbakkentuffer utenfor Varanger, men de som finnes (...) kan tyde på at hustypen har gått ut av bruk relativt samtidig innenfor større områder. Hva er årsaken til at dette skjer?" (Schanche 1994:223).

At hustypen brått går ut av bruk antas å ha sammenheng med store strukturelle, kulturelle eller økonomiske omveltninger i samfunnet (Schanche 1994:223). Det er enighet om at forklaringen på dette må søkes i interne konflikter. Disse har til slutt vokst seg så store at de ikke lenger kunne løses gjennom samfunnets kontrollmekanismer, og den sosiale struktur kan til slutt ha blitt undergravd av opposisjonelle sosiale grupper. Den tette kontakten mellom samfunn av denne typen kan ha ført til at sammenbruddet har skjedd omtrent samtidig over større områder (Myrvoll 1992:181-182, Olsen 1994:128, Schanche 1994:226). De økte interne konfliktene settes i sammenheng med de begynnende kontakter med metallproduserende samfunn, hvor metallgjenstander har blitt brukt til å legitimere og øke de

eksisterende sosiale forskjellene i samfunnene. Tilgang til metall har imidlertid krevd attraktive bytteobjekter, nemlig pelsverk, og den økonomiske virksomhet rettes derfor mer mot innlandsressurser (Olsen 1994:129, Schanche 1994:227).

Interne konflikter og eksterne kontakter er med andre ord de viktigste årsakene til at samfunnet bryter sammen ved inngangen til tidlig metalltid. Man får en overgang til et mer mobilt bosetningsmønster, men fortsatt er det tale om en bosetning ved Varangerfjorden. Her antas mortensnestuftene å representerer hovedboplasser (vinter), hvor større grupper har bodd samlet. Mindre sesongboplasser for fangst, fiske og fuglefangst antas å ha vært ved Varangerfjordens nordside. På sørsiden er det ikke registrert mortensnestufter (Myrvoll 1992:183-184, Olsen 1994:112-115)

Mortensnetuftene er på flere vis forskjellig fra gressbakkentuftene, og beskrives på følgende måte: *"...kraftig nedgravde, og formen er ofte mer kvadratisk enn rektangulær, de er noe mindre enn Gressbakkenhusene, mellom 30 og 40 m², og har ikke markert(e) utgang(er)".* (Olsen 1994:113). Det er bare to tufter som er totalgravd, og disse har bare et ildsted, asymmetrisk plassert i forhold til husets lengde- og tverrakser. Som for gressbakkentuftene mener Olsen at også mortensnestuftene har vært klart rekkeorganisert. Mens gressbakkentuftene blir sett på som uttrykk for en sterk symbolisme og ritualisering av atferden, mener Olsen (op.cit:130-131) dette ikke i samme grad kommer til uttrykk i mortensnestuftene. Det enkelte hus er ikke preget av samme symmetri som gressbakkentuftene, mens boplassene som helhet fortsatt er preget av en ytre symmetrisk rekkeorganisering. Dette ses på som uttrykk for *"...et samfunn uten de kontrollmekanismer og sosiale sanksjoner som vi kjenner fra de foregående århundrene. Konfliktnivået synes å være redusert, og det er lite som tyder på sosial differensiering"* (ibid.). Et annet forhold som taler for en liten grad av sosial differensiering er at det ikke er kjent graver fra denne fasen.

Når det gjelder hustuftene i Varanger legger Olsen (1994:131) vekt på det asymmetriske ildstedet i mortensnestuftene i motsetning til den symmetri som preget gressbakkentuftene. Dette ses som uttrykk for at huset ikke lenger har vært gjenstand for samme sosiale kontroll som i gressbakkenfasen. Som følge av en mer mobil bosetningsform har mindre tid blitt tilbrakt på samme boplass. En større grad av mobilitet kan også ha virket konfliktforebyggende, mens husenes rekkeorganisering ses på som en understreking av

egalitære verdier på hovedboplassen. Myrvoll (1992:183-184) peker også på at svært få bein- og horn-gjenstander er ornamentert i den tekstilkeramiske fasen, noe som kan bety at konfliktmønsteret har endret seg, og ornamentelle uttrykk ikke har samme relevans som tidligere. En annen mulighet er at ornamentikken nå retter seg mot andre gjenstander, som for eksempel keramikk.

3.2 Finnmark utenfor Varanger

Hvordan tenker man seg bosetningen og samfunnsforholdene i resten av Finnmark i overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid? Har det vært samme utvikling som i Varanger, eller er det variasjoner mellom ulike områder av Finnmark?

Når det gjelder bosetningen antar Olsen (1994:75,96) at man har hatt samme utvikling som i Varanger, men på et senere tidspunkt. Først omkring 2000 f.Kr. antas det å være bofaste samfunn langs hele Finnmarkskysten. Som for Varangerområdet er det endringer i hustuftene som tas til inntekt for bofasthet, med en overgang til større hus med to ildsted symmetrisk plassert. I motsetning til i Varanger, hvor man har en gradvis utvikling av husene (se kap.2.3) antas det her en direkte overgang fra små til store hus. Om utviklingen av husene utenfor Varanger kan knyttes til de samme sosiale prosesser som i Varanger er mer usikkert, fordi *"...slike analogislutninger kan lett dekke over eventuell regional variasjon"* (Olsen 1994:96). Likevel mener han man kan se visse paralleller til Varanger i helleristningene i Alta fra fase III (2700-1700 f.Kr.), og at motivene kan tas til inntekt for sjamanisme (op.cit.:98). Videre mener Olsen (op.cit.:86-87) at de bofaste samfunnene også utenfor Varanger har vært organisert på tre ulike nivå, noe også Andreassen (1985) som sagt foreslo for Sørøya. Videre antas det at også samfunnene utenfor Varanger har deltatt i eksterne utvekslingsystem (op.cit.:91). Fra rundt 2000 f.Kr. får man også et bedre datagrunnlag igjen når det gjelder innlandet, og disse lokalitetene tas til inntekt for at det har eksistert egne innlandsgrupper (op.cit.:75-76). I slutten av yngre steinalders periode III mener Olsen man har hatt følgende situasjon i Finnmark:

"Langs kysten har vi sedentære eller semisedentære samfunn med en klar maritim ressursorientering. I innlandet har vi ingen indikasjoner på slik økt bofasthet, og det må regnes med relativt høy mobilitet her også i det følgende tidsrommet..(..) Mens vi tidlig i yngre steinalder hadde klare indikasjoner på bosetningsmønster hvor man flyttet mellom kyst

og innland, har vi få slike klare holdepunkter i siste del av yngre steinalder. Ved overgangen til tidlig metalltid ser vi derfor konturene av et scenario der bosetningen i Finnmark var preget av en nokså eksklusiv dikotomi mellom(semi)sedentære kystgrupper og mobile innlandsgrupper"(Olsen 1994: 76).

Motsetningene mellom kyst- og innlandsgrupper kommer til uttrykk gjennom forskjeller i steinråstoffer og redskaper. Skifer og lovozerokeramikk regnes som karakteristisk for kystgruppene, mens flatehoggingsteknikk (og derav harde bergarter) og pasvikkeramikk karakteriserer innlandsgruppene. Årsaken til disse motsetningene er den økte økonomiske betydningen innlandsressursene får, som følge av de eksterne utvekslingssystemer fangstsamfunnene i Finnmark dras inn i mot slutten av yngre steinalder. Innlandsgrupper har dermed et større behov for å markere territorielle rettigheter på grunn av press fra kystbefolkningens side (Olsen 1994:96-98).

Mens bosetningen i Varanger går over til et mer mobilt bosetningsmønster ved inngangen til tidlig metalltid, er det med andre ord først et par hundre år før dette at kystbosetningen utenfor Varanger antas å bli bofast. I løpet av tidlig metalltid skjer det imidlertid også her en overgang til større mobilitet igjen. Det antas at dette skjer fra ca 1500 f.Kr., representert ved endringer i husene og en generell nedgang i antall tufter og boplasser. Husene blir igjen mindre og lettere nedgravd, og som i Varanger opphører den symmetriske plasseringen av ildstedene (Olsen 1994:111).

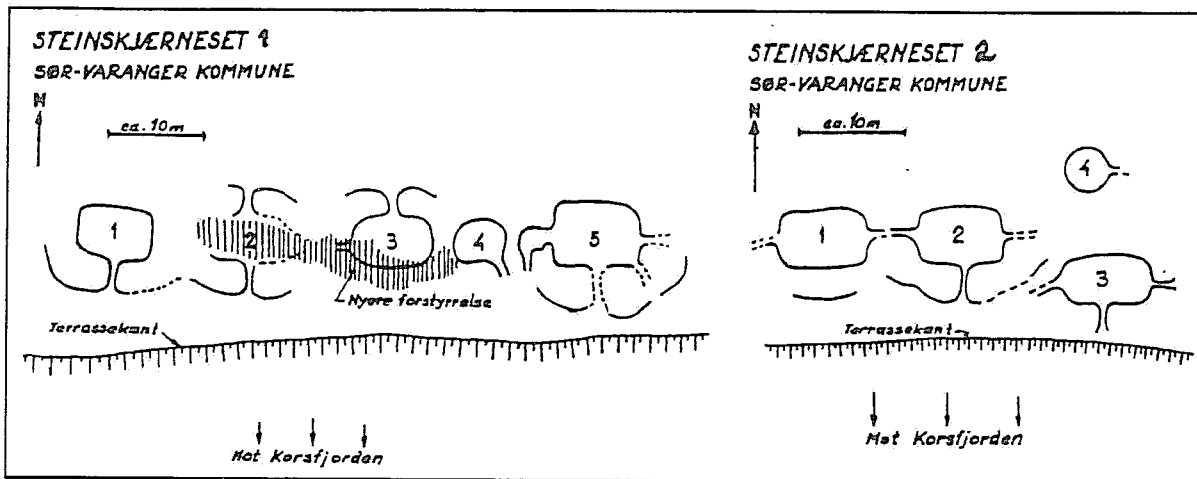
Det er usikkert i hvilken grad kystgruppene deltar i den intensiverte bruken av innlandet i den tekstilkeramiske fasen, da det skjer en økning i innlandets markering av territorielle grenser. Som følge av den økte mobilitet på kysten kan man ha fått en nedgang i folketallet her, mens det motsatte skjer i innlandet (Olsen 1994:131). Her kjenner man til flere lokaliteter fra den tekstilkeramiske fasen enn fra tidligere perioder, og Olsen (op.cit.:109) regner med at den intensiverte bruken av innlandet fra rundt 2000 f.Kr. tar seg enda mer opp i denne fasen. For eksempel ses boplassen Virdnejávri 112 (Hood og Olsen 1988) på som en spesialisert jaktstasjon for villrein, som trolig har foregått om høsten. Fravær av skifer tas til inntekt for at det ikke har vært kystgrupper som har brukt stedet, og at den intensiverte jakten på villrein i denne fasen har vært utført av innlandsgrupper.

I det siste årtusen f.Kr. (kjelmøyfasen) antas motsetningene mellom kyst og innland å utviskes, hvilket kommer til uttrykk i likheter i materiell kultur. Kjelmøykeramikk blir nå den dominerende keramikktype i hele Finnmark. Skifer går ut av bruk på kysten, noe man antar skyldes at eggredskaper av jern etter hvert overtar noen av skiferredskapenes funksjoner (se også kap.2.2.1). Flatehoggingsteknikken er fortsatt viktig i første halvdel av kjelmøyfasen, spesielt på innlandet. Den homogene keramikktradisjonen tas til inntekt for at de strenge territorielle grensene mellom kyst og innland fra slutten av yngre steinalder og første fase av tidlig metalltid nå er oppløst. På kysten forsvinner hustuftene mer eller mindre, noe som kan tyde på en høy grad av mobilitet, kanskje mellom kyst og innland, som det tidligere er foreslått for Sør-Varanger (Olsen 1984). Kontaktene med Øst-Russland antas å intensiveres, og det etableres utvekslingsystem med Ananjino-kulturen. Metall får en viktig betydning i teknologien i motsetning til i den tekstilkeramiske fasen, hvor teknologien var basert på stein. Endelig antas det at den intensiverte samhandlingen med andre samfunn i kjelmøyfasen har medvirket til framveksten av en felles identitet blant fangstsamfunnene i nord (Olsen 1993a:93, 1994:106-108,124,126,131-133).

3.3 Sammenfatning og avsluttende kommentarer

Som vi har sett antas det at slutten av yngre steinalder er preget av bofaste kystsamfunn og mobile innlandssamfunn med strenge territorielle grenser, som vedvarer i hele det 2. årtusen f.Kr. Ved inngangen til tidlig metalltid får man en overgang til et mer mobilt bosetningsmønster igjen i Varanger, men det er fortsatt tale om en kysttilknyttet bosetning. Denne endringen i bosetningsmønsteret tilskrives interne konflikter i gressbakkenfasen, som har blitt forsterket gjennom deltakelse i utvekslingssystemer med metallproduserende samfunn i øst. Metall blir et ettertraktet objekt, og økonomien rettes mer mot å skaffe til veie pelsverk som kan byttes mot metall. Utenfor Varanger fortsetter de bofaste kystsamfunnene noe lenger ned i tidlig metalltid, men i siste halvdel av 2.årtusen f.Kr. antas det en større grad av mobilitet igjen. Det er også her snakk om en kysttilknyttet bosetning. Først i kjelmøyfasen antas det at grensene mellom kyst og innland forsvinner, og det oppstår en felles identitet blant fangstbefolkningen i nord. Bosetningssporene og den materielle kultur for øvrig er i denne fasen nokså forskjellig fra det man kjenner fra slutten av yngre steinalder og begynnelsen av tidlig metalltid.

Gressbakkentuftene ved Varangerfjorden spiller en sentral rolle i argumentasjonen for bofaste, sosialt differensierte samfunn preget av interne konflikter i slutten av yngre steinalder. Selv om Schanche som sagt foreslår at tuftene i det ytre territoriet representerer mer mobile samfunn enn hva som har vært tilfellet i de indre deler av Varangerfjorden, synes de videre tolkninger å se bort fra disse variasjonene. Tuftene framstilles som ensartede og symmetriske, og antakelsene om en hierarkisk sosial organisering, stress, konflikter og sammenbrudd synes å være basert på at det i hele Varangerområdet har vært bofaste samfunn. Det kan kanskje være grunn til å stille spørsmål ved det homogene bildet som tegnes av disse tuftene (se fig. 4) og det samfunn de representerer? Dette er at de spørsmål jeg skal diskutere i kap. 6.

Figur 4. Felt med 9 gressbakkentufter, Steinskjærneset 1 og 2, Sør-Varanger k. (fra Schanche 1994:261)

Antakelsene om at det skjer en overgang til bofasthet langs hele Finnmarkskysten i slutten av yngre steinalder bygger på enkelte generelle trekk ved relativt få tufter, og det kan se ut til at det er de indre delene av Varangerfjorden som danner utgangspunktet for generaliseringer over et vidstrakt område. Som vi husker fra kap. 2 var nettopp *dette* en av innvendingene mot tidligere forskere, og som var en del av motivasjonen for å skille ut tidlig metalltid som en egen periode. Et interessant spørsmål i den forbindelse blir derfor om utskillelsen av tidlig metalltid kan betraktes som en vei bort fra generalisering og homogenisering, noe jeg kommer tilbake til i kap. 6 og 7. Dersom man skal gå litt mer i detaljer med problemstillinger som går på overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid i Finnmark, er hustuftene (såvel i Varanger som i resten av Finnmark) noe av det man først må ta fatt i. Dette begrunner jeg med den framtrepende rolle gressbakkentuftene har i tolkninger av bosetning og sosial organisering, tolkninger som etter mitt syn får ringvirkninger for hvordan man forklarer overgangen til tidlig metalltid i hele Finnmark.

4 Utvelgelse og gjennomgang av det empiriske materialet

I denne delen av oppgaven skal jeg se på hvilke tufter som faktisk er undersøkt i Finnmark fra slutten av yngre steinalder og begynnelsen av tidlig metalltid. Dette tidsrom velger jeg å avgrense til henholdsvis perioden 2400-1800 og 1800-900 f.Kr., det vil si det som også betegnes som gressbakkenfasen og den tekstilkeramiske fasen (se kap. 2.3). Dette kapittelet omfatter en gjennomgang av de tuftene jeg har tatt med; de morfologiske trekkene som jeg legger mest vekt på, samt et forslag til datering av tuftene i en av de to nevnte perioder. For en mer detaljert beskrivelse av tuftene viser jeg til appendix IV.

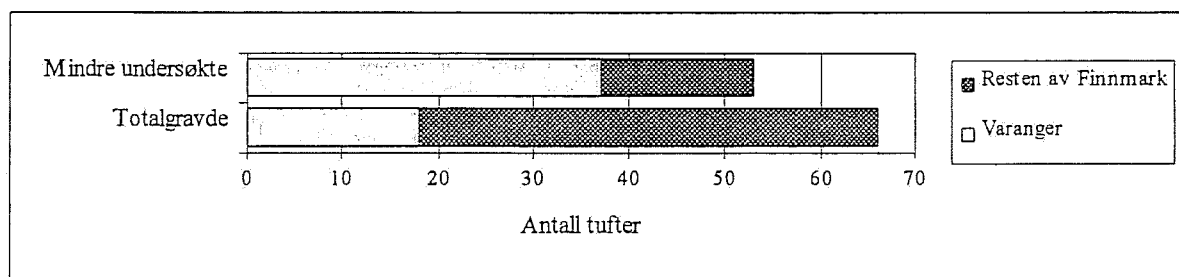
Tilsammen 119 hustufter inngår i den følgende gjennomgang, men som jeg skal komme tilbake til vil 2 bli utelatt fra den videre analyse på grunn av usikkerhet med hensyn til datering. 66 av disse 119 tuftene har et totalgravd indre golvareal. I tillegg kommer det noen flere tufter hvor omtrent halvparten av det indre golvareal er undersøkt, samt tufter hvor det bare er foretatt mindre undersøkelser. Selv om det er begrenset hvilke trekk man kan slutte seg til fra disse minst undersøkte tuftene, kan man likevel få et visst inntrykk av blant annet form, størrelse, orientering og eventuelle forsøkninger i vollene. Derfor vil diskusjonen til en viss grad også omfatte disse mindre undersøkte tuftene. Det foreligger tilsammen 122 ¹⁴C-dateringer fra 76 av tuftene (Appendix III).

Før jeg går i gang er det nødvendig med en oppklaring av begreper som går igjen både i dette kapittelet og i selve analysen. Med tuftas framre del, eller forkant, mener jeg den siden som vender mot sjøen. Jeg finner dette mer informativt enn å bruke himmelretninger, for eksempel når det er tale om plassering av innganger eller mødding. Tuftas bakre del, eller bakkant, er følgelig den siden som vender bort fra sjøen. Videre vil begrepene lengde- og tverrakse gå igjen. Med lengdeakse mener jeg den akse som går midt i tufta i lengderetningen, mens tverrakse refererer til den akse som går midt i tufta i bredderetningen. For enkelhets skyld bruker jeg bare begrepene lengde- og tverrakse, selv om "midtre lengde-/tverrakse" er mer korrekt.

4.1 Geografisk og kronologisk avgrensning

Det er de undersøkte hustuftene i Finnmark som er i fokus i denne delen av oppgaven. Analysens geografiske avgrensning bestemmes derfor av hustuftenes distribusjon. De aller fleste av tuftene finner vi langs kysten fra Sørøya i vest til Varanger i øst. I Varangerområdet er det også undersøkt 5 tufter i innlandet, nærmere bestemt ved Pasvikelva.

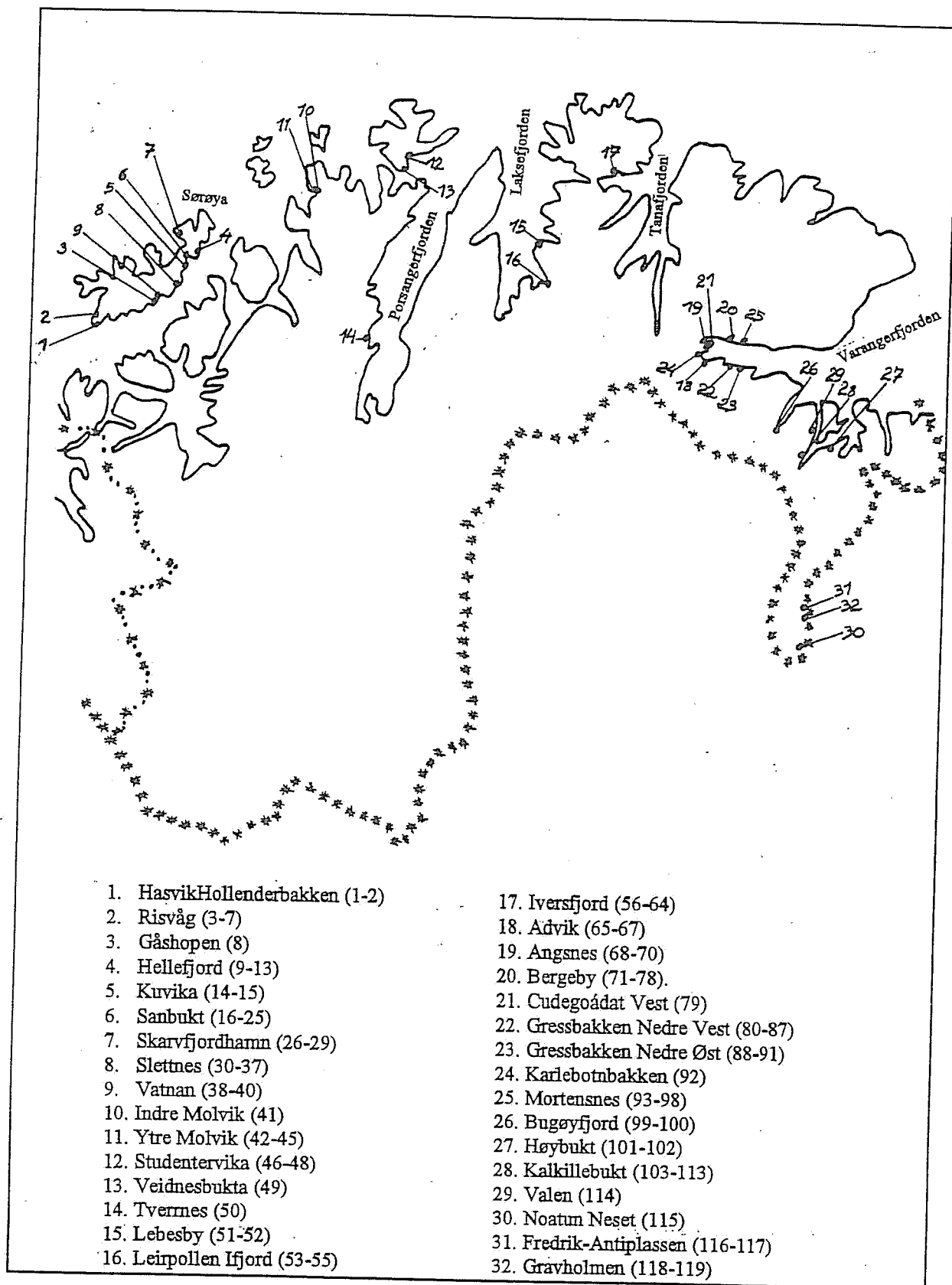
Av de 119 tuftene som er tatt med i denne oppgaven er 55 fra Varangerområdet, mens det er 40 fra Sørøya. De øvrige finner vi spredt langs kysten mellom disse områdene (fig.6). Umiddelbart kan det dermed synes som om det i Varanger er undersøkt svært mange tufter fra den aktuelle tidsperioden, men bildet endrer seg noe når man ser på hvor mange tufter som har vært gjenstand for mer omfattende undersøkelser (fig.5). 18 av tuftene i Varanger har (minst) et totalgravd indre golvareal, mens hele 48 av tuftene utenfor Varanger er totalgravd. I tillegg til de totalgravde er det også noen flere tufter i begge områdene hvor større areal er undersøkt, samt et par tufter utenfor Varanger som er totalgravd, men hvor golvarealet er ukjent.

Figur 5. En oversikt over antall totalgravde og mindre undersøkte tufter i Varanger og resten av Finnmark (Sum:119)

Som sagt har jeg valgt en kronologisk avgrensning som omfatter perioden 2400-900 f.Kr. Et av formålene med analysen er å studere forskjeller og likheter i hustuftene i Finnmark i slutten av yngre steinalder. En annen målsetning er å se på eventuelle endringer i hustuftene i begynnelsen av tidlig metalltid. Dette gjør at jeg har funnet det mest hensiktsmessig å forsøke å skille ut de tuftene som kan dateres til slutten av yngre steinalder fra de tuftene som kan dateres til begynnelsen av tidlig metalltid. Fordi jeg ikke vil bruke begrepet "gressbakkenfasen" om hele Finnmark, bruker jeg bare benevnelsen "perioden 2400-1800 f.Kr.". Likedan refererer "perioden 1800-900 f.Kr." til den tekstilkeramiske fasen.

Figur 6. Oversiktskart over Finnmark fylke hvor de lokaliteter som omhandles i analysen er avmerket. Tallene i parentes viser til tuftenes nummer i appendix.

Det er spesielt to forhold som er problematiske i den kronologiske avgrensningen jeg har valgt, og som jeg skal kommentere her. Ved å sette den bakre grensen til 2400 f.Kr. får man en oppdeling av yngre steinalders periode III. Som jeg var inne på i kap. 2.3.1 defineres begynnelsen av periode III blant annet ved at nyelvspisser går ut av bruk, og store tangespisser av skifer kommer til. Det skjer ikke tilsvarende endringer i gjenstandsmaterialet som kan skille ut gressbakkenfasen, og avgrensningen av denne fasen er i hovedsak begrunnet i den karakteristiske hustypen i Varanger. Dermed er det vanskelig å skille mellom tufter i første og siste halvdel av periode III ut fra karakteristiske gjenstandstyper. Når det gjelder Sørøya foreligger det få ¹⁴C-dateringer fra de mange undersøkelsene Simonsen foretok på 1960- og 70-tallet. Dessuten har han vært av den oppfatning av det på typologisk grunnlag ikke lar seg gjøre å skille mellom yngre steinalders periode II og III (Simonsen 1975:267-274, 1996). Derfor har en rekke av tuftene fra undersøkelsene hans blitt gitt en generell datering til periode II/III. For en del av disse tuftene er det i tillegg en sammenblanding av gjenstandstyper fra ulike perioder, noe som kan gjenspeile ulike bosetningsperioder i tufta eller området. Dette forhold er også påpekt av Myklevoll (1997:93,96).

For det andre er det problematisk å sette et strikt skille ved 1800 f.Kr. og dermed dele opp en kontinuerlig utvikling i to atskilte tidsenheter. Dette må kun betraktes som et analytisk verktøy, ikke som en påstand om at det har eksistert en slik grense. Mangelen på ¹⁴C-dateringer medfører imidlertid at det for en del av tuftene kan være vanskelig å få noen finere kronologisk inndeling og derav kunne følge utviklingen av tuftene over tid. Etter en vurdering av ulike alternativer fant jeg at en inndeling i to tidsperioder derfor er den mest hensiktsmessige løsningen i denne sammenheng.

4.2 Innsamlingsmetode og bakgrunn for utvelgelse av tufter

Analysen tar som sagt utgangspunkt i de tufter som allerede er undersøkt. Opplysningene om tuftene er i stor grad hentet fra upubliserte utgravningsrapporter i Tromsø Museums topografiske arkiv, med plan-/ profiltegninger og funnlister. I tillegg kommer publiserte rapporter og andre publikasjoner som helt eller delvis omhandler temaet hustufter i Finnmark. Enkelte rapporter er ennå ikke offentlig tilgjengelig, slik at disse ikke er kommet med her. Utgangspunktet for utvelgelsen av tufter er i første rekke de tuftene som har ¹⁴C-dateringer som faller inn under den aktuelle tidsperiode. I tillegg kommer en rekke udaterte tufter, som

av ulike forskere er gitt en kronologisk plassering til slutten av yngre steinalders periode III og til periode IV/tidlig metalltid. Som jeg var inne på i kap.4.1 utgjør de udaterte tuftene på Sørøya et spesielt problem. Uten mulighet til en nøye gjennomgang av funnmaterialet fra disse tuftene, har jeg funnet det forsvarlig å bare inkludere tufter Simonsen spesifikt har datert til slutten av periode III eller til periode IV. Jeg antar at det er en del flere tufter som burde dateres til slutten av periode III., kanskje spesielt på boplasser som Sandbukta og Vatnan (Simonsen 1994, 1996)

Det er i stor grad de mest undersøkte tuftene som ligger til grunn for analysen, og jeg har konsentrert meg om hustuftenes morfologiske trekk, slik de antas å ha vært på konstruksjonstidspunktet. I noen tilfeller vil man kunne finne spor etter flere bosetningsfaser i tuftene, for eksempel i form av sekundære ildsted og kulturlag, eller regulære gjenoppbygninger av boligen, men disse vil ikke bli behandlet i analysen. I de innledende registreringer av dataene har jeg forsøkt å få med så mange opplysninger som mulig, eksempelvis form, golvareal, lengde/bredde, vollenes struktur og størrelse, mødding, tuftas nedgravning/dybde før og etter utgravning (der dette er oppgitt) ildstedenes antall, form og plassering, inngangenes antall, plassering og karakter (for eksempel om de er synlige før eller etter utgravning, godt markerte eller bare vage antydninger), eventuelle andre strukturer, tuftas orientering i forhold til datidens kystlinje og plassering i forhold til andre tufter på samme boplass, samt datering. Innenfor rammene av en hovedfagsavhandling har det ikke vært anledning til å foreta noen nærmere studier av inventaret i de enkelte tuftene. De registreringer jeg har gjort angående dette materialet er basert på opplysninger i rapporter og funnlistor, og er i hovedsak ment som et hjelpemiddel til en relativ datering av tuftene. Samtidig som jeg har registrert ulike morfologiske trekk ved tuftene, har jeg derfor også registrert noen karakteristiske gjenstandstyper, samt opplysninger om råstoff og funnmengde.

Omfanget av opplysninger om den enkelte tuft varierer svært. Jeg sitter med andre ord ikke med de samme data for alle tuftene. Dette skyldes selvsagt at tuftene er undersøkt i varierende omfang, noe som medfører flere opplysninger om noen tufter enn om andre. I tillegg er de registreringer jeg har gjort basert på et datamateriale som er kommet til over lang tid, og hvor mange forskjellige personer har vært involvert. Dette medfører selvsagt ulike vektlegginger og problemstillinger. Selv om dette ikke alltid er like eksplisitt, vil det oftest være visse

forutsetninger og implisitte antakelser som ligger bak og virker inn på måten en arkeologisk undersøkelse blir utført og på hva som vektlegges i rapporter. Dermed er ikke arkeologiske rapporter "objektive" beskrivelser av et gitt materiale (Madsen 1990:68). Dette medfører blant annet at man ikke vil finne samme type opplysninger i alle arkeologiske rapporter.

4.3 Morfologiske trekk ved hustuftene

De morfologiske trekk ved hustuftene som jeg har valgt å legge vekt på i analysen, er motivert av flere faktorer. For det første fordrer de problemstillinger jeg diskuterer i denne oppgaven at visse trekk vektlegges, som størrelse, dybde, antall ildsted, og symmetri eller asymmetri. I tillegg er det selvsagt viktig at de samme opplysninger finnes i de fleste rapporter, noe som medfører en vektlegging på de trekk som det vanligvis opplyses om. Det har også vært viktig (men vanskelig!) at opplysningene er av en slik karakter at de lett kan tilpasses de relativt standardiserte variabler som er nødvendig for å sammenligne et stort datamateriale. Dette medfører at dataene må "tallfestes". Det er for eksempel langt enklere å sammenligne *antall* ildsted i 60 tufter enn det er å sammenligne ildstedenes *utseende*. Fordi jeg etterhvert har begynt å få et slags forhold til disse tuftene, har jeg underveis følt det problematisk å splitte opp den helheten som en hustuft utgjør til mange mindre deler, eller redusere dem til tall og variabler. Selv om jeg innser nødvendigheten av å gjøre dette, vil nok den senere diskusjon og sammenligning også bære preg av mine subjektive inntrykk av de forskjellige tuftene, inntrykk som ikke lar seg feste til tabeller og diagrammer.

Jeg skal i det følgende gi en kort presentasjon av de ulike morfologiske trekk som danner utgangspunktet for analysen i kap. 5, samt gi en generell oversikt over hvordan disse trekkene er representert hos de totalgravde tuftene.

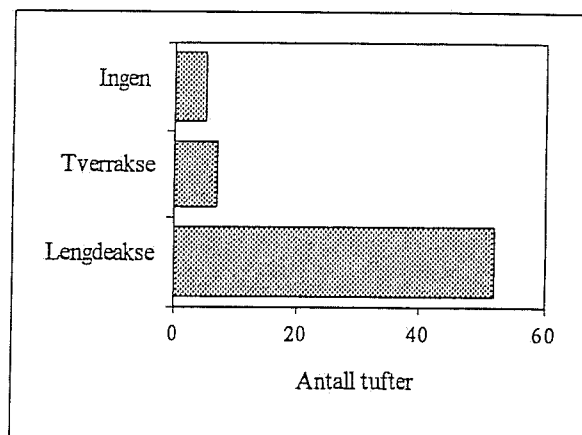
4.3.1 Orientering i forhold til den fortidige kystlinje

Da jeg startet med bearbeidningen av materialet var hustuftenes orientering i forhold til den samtidige kystlinjen et trekk jeg ikke festet meg så mye ved. Denne oppfatningen var kanskje farget av Engelstads (1988) analyse av hustufter fra yngre steinalder i Finnmark, hvor hun konkluderte med at orientering ikke var en vesentlig variabel når det gjelder ulike

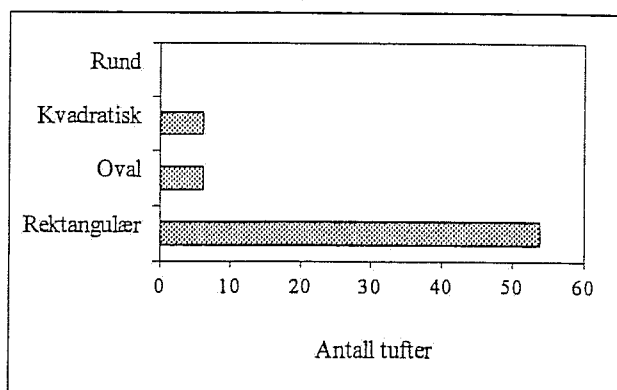
hustyper. Etter hvert oppdaget jeg at det var visse forskjeller med hensyn til orientering, noe Simonsen (1996) også har påpekt. Han foreslår at tuftene som er orientert med tverraksen parallelt med den fortidige kystlinje representerer verksted eller uthus for de større bolighusene i Sandbukta på Sørøya. Selv om de aller fleste tuftene er orientert med lengdeaksen parallelt med kystlinjen er det en del som har motsatt orientering (fig.7). Av de totalgravde tuftene er 7 orientert med tverraksen parallelt med kystlinjen, og regner man også med de mindre undersøkte er det til sammen 13. I en del tilfeller er det imidlertid liten forskjell mellom tuftenes lengde og bredde, slik at de tenderer mot det kvadratiske.

4.3.2 Form

Golvarealets (geometriske) form etter utgravning er et trekk som går igjen i de aller fleste dokumentasjoner, og dette er også et trekk som er gitt en kronologisk betydning i det 2. årtusen f.Kr. (Hesjedal m.fl. 1996:219-221). Generelt kan man si det er fire hovedformer, nemlig rektangulær, oval, kvadratisk og rund. Med enkelte unntak, hvor man kan se en klar krumming av veggvollene, kan det være vanskelig å avgjøre hvor grensen mellom oval og

Figur 7. Tuftenes orientering i forhold til kystlinjen (sum:64)

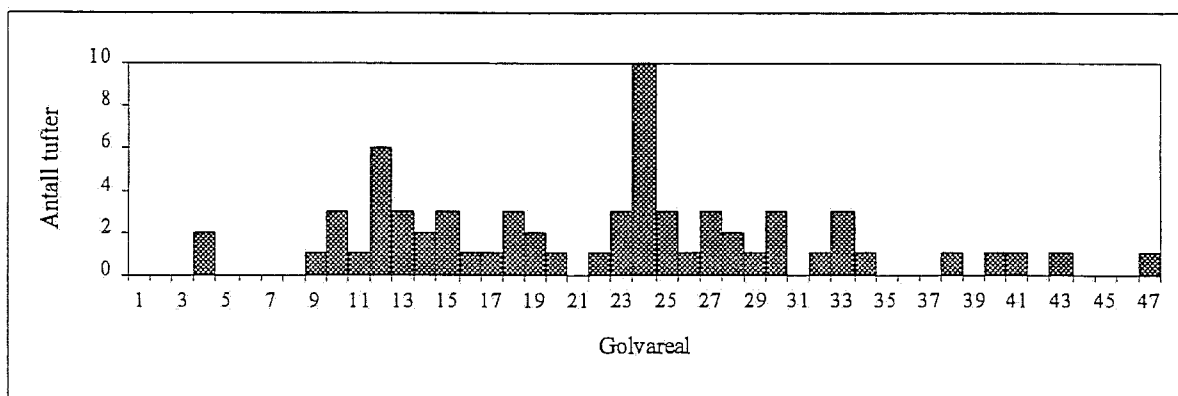

Figur 8. Formen på det indre golvplan (sum:66)

rektangulær går. For eksempel har gressbakkentuftene tidligere blitt beskrevet som ovale (for eksempel Simonsen 1961:230,1979:371), men senere forskning har konkludert med at husene har hatt et rektangulært golvplan, selv om de før utgravning framstår som mer ovale på grunn av nedrasninger fra veggvollene (Schanche 1994:74,200). Av de totalgravde tuftene har de aller fleste et rektangulært eller ovalt indre golvplan, mens 6 tufter er kvadratiske (fig.8). Som nevnt over (4.2.1) er det ytterligere flere som tenderer mot det kvadratiske.

4.3.3 Golvareal

Opplysninger om golvareal eller golvets lengde og bredde før og etter utgravning finner man i de aller fleste rapporter. Beregninger av golvarealet har blitt gjort på forskjellige måter, delvis ut fra hvor man antar veggene har startet (ved indre vollfot eller midt oppe på vollen). Da dette er vanskelig å uttale seg med sikkerhet om, har jeg funnet det mest korrekt å definere golvarealet som flaten mellom veggvollenes indre avslutning/fot. De mål som oppgis i de påfølgende tabeller og analyser er avrundet til nærmeste hele kvadratmeter. Som det framgår av fig.9 varierer golvarealet for de totalgravde tuftene fra 4 til 47 m², med en markant "topp" rundt 24 m². Som jeg skal komme tilbake til i kap. 4.4.2 er jeg imidlertid usikker på om de to minste tuftene skal dateres til overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid.

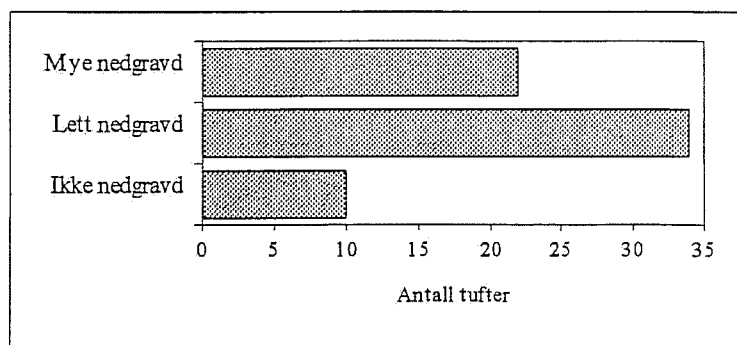

Figur 9. Golvarealet i de totalgravde tuftene (Sum:66)

4.3.4 Nedgravning

Hustuftene i Finnmark framstår ofte som forsenkninger i terrenget. Tufters dybde blir i de fleste tilfeller omtalt i rapporter, uten at det synes å være noen enhetlig dokumentasjonspraksis. Det skulle derfor vise seg at denne variabelen ble den mest problematiske. Ofte angis tuftas maksimale dybde fra topp av voll til bunn av golv slik den framstår på overflaten *før* utgravning. Det har vært antatt at tuftas dybde fra topp av voll til bunn av golv *etter* utgravning reflekterer den opprinnelige dybden til huset (Engelstad 1988:77). Engelstad (1988, E.Helskog 1983) og Andreassen (1985) skiller mellom dype og grunne tufter. Som grunne tufter regner de tufter hvor høydeforskjellen fra topp av voll til bunn av golv på alle fire sider er under 35 cm, mens dype tufter er over 35 cm. Ulike bevaringsforhold og seinere forstyrrelser i området virker imidlertid inn på hvor mye av vollene som står igjen i dag, og derfor har jeg har funnet det mest korrekt å se på hvor mye nedgravd ei tuft er i undergrunnen og ikke på tuftas dybde fra voll til golv.

Dette valget medførte imidlertid en del problemer, fordi den reelle nedgravning i undergrunnen sjeldnere er målt eller oppgitt i rapporter. For å kunne dokumentere golvflatens nedgravning er det en fordel at også området *utenfor* tufta og veggvollene er undersøkt, slik at det naturlige bakkenivå er kjent. Til tross for disse usikkerhetsmomenter fant jeg det likevel nødvendig å ta med dette trekket i analysen. Årsaken til dette er at nedgravning eller dybde står sentralt når det gjelder tolkninger av bosetningsmønstre, så vel som i definisjoner av ulike typer av hustufter. De vurderinger jeg har gjort er ut fra en kombinasjon av alle tilgjengelige opplysninger, som går på selve nedgravningen, dybde fra voll til golv før og etter utgravning, vollenes høyde, sammenligninger med andre tufter på samme lokalitet, samt profiltegninger der disse kunne brukes. Ut fra de tilgjengelige data har dette blitt en forholdsvis grov inndeling, hvor jeg skiller mellom tufter som ikke er nedgravd, lett nedgravd eller mye nedgravd. Grensen mellom lett og mye nedgravd har jeg

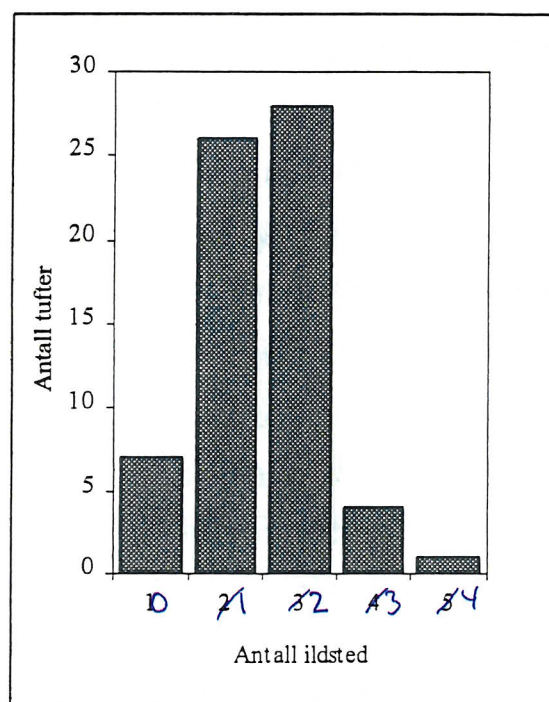
Figur 10. Golvplanets nedgravning (Sum:66)

satt til ca 40 cm, som er på linje med Hesjedal m.fl. (1996:206). Dette er den maksimale nedgravning, som man som regel vil finne i tuftas bakkant. Av de mest undersøkte tuftene er det 22 som er mye nedgravd, mens 34 er lett nedgravd. I 10 tufter er golvet ikke nedgravd i undergrunnen (fig.10).

4.3.5 Ildsted

I tilknytning til hustuftene vil man som regel finne visse strukturer, hvor de vanligste (enkleste å tolke) er spor etter ildstedene. Ved siden av at jeg sammenlikner tuftene med hensyn til antall ildsteder, ser jeg også på utforming, samt om ildstedene er steinsatte eller ikke. Mange tufter har steinsatte ildsted. I andre tilfeller har det som tolkes som spor etter ildsted form av mer "uordnete" steinansamlinger eller trekullkonsentrasjoner uten noen påviselige steinsetninger. Når det gjelder sammenligningen av antall ildsteder, skiller jeg ikke mellom disse ulike variantene. De tufter som har mer enn et ildsted har enten flere adskilte strukturer,

trekullkonsentrasjoner, eller en struktur som er inndelt i flere separate rom, hvor hvert rom da regnes som et ildsted. I noen tufter vil man også finne sekundære ildsted, som kan settes i tilknytning til seinere bruk av tufta/området. Disse regnes ikke med her, da formålet er å studere de strukturer som kan knyttes til selve huskonstruksjonen. Som det framgår av fig.11 har de aller fleste tuftene et eller to ildsted, mens det er relativt sjeldent at tufter har tre eller fire ildsted. I 7 tilfeller er det ingen spor etter ildsted.

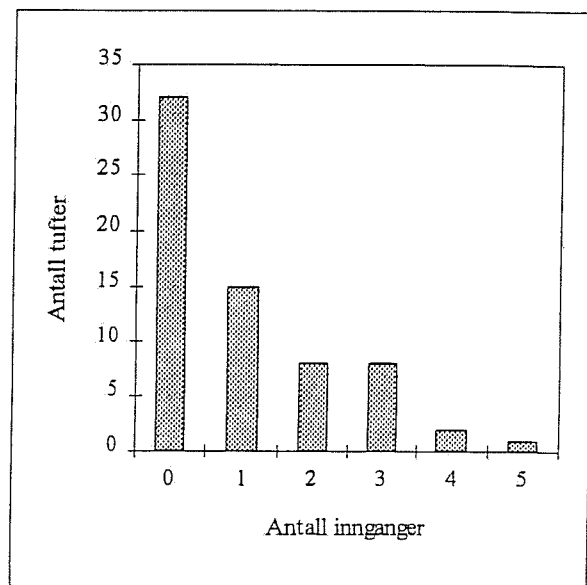

Figur 11. Antall ildsteder i de totalgravde tuftene (Sum:66)

4.3.6 Innganger

De strukturer som har blitt tolket som innganger er av forskjellig art. I en del tilfeller er det tale om kraftige forsenkninger i veggvollene, som er godt synlige før utgravning. Disse kan ofte utgjøre flere meter lange passasjer som leder inn i tuftene. I andre tilfeller er sporene etter innganger mer vage (og kanskje mer usikre), og kommer ofte først til syne etter utgravning. Det kan dreie seg om endringer i vollenes struktur i visse områder, steinsatte områder, svake forsenkninger i vollene, osv. For relativt mange av tuftene er det ikke registrert innganger verken før eller etter utgravning. Dette reflekterer selvsagt ikke en reell fortidig situasjon. Inngangene kan ha vært av en slik karakter at de ikke har etterlatt seg noen spor (som arkeologer i dag kan tolke). Man kan også tenke seg at inngangen har vært gjennom taket. Dette er kjent fra de Aleutiske øyer, og kan ha vært en måte å varmeisolere huset eller unngå å snø inne (Aigner og Del Bene 1982:54, i Andreassen 1985:195).

Figur 12. Antall innganger i de totalgravde tuftene (Sum:66)

Som innganger regner jeg alle slike mulige spor, og i stor grad støtter jeg meg til de observasjoner/tolkninger de respektive utgravere har gjort. Når det gjelder gressbakkentuftene i Varanger har man i senere arbeider tolket alle forsenkningene i veggvollene som innganger (Myrvoll 1992, Olsen 1994, Schanche 1994), mens Simonsen (1979:371-373) mente disse tuftene hovedsakelig har en inngang i framre langside. Forsenkningene på sidene betraktet han som resultat av rennende vann og skridninger i jorden, og ble sett på som et resultat av husenes plassering i en bratt skrent. Det er imidlertid konstatert forsenkninger i sidevollene også for tufter som ligger i flatt terreng, og det er dokumentert mindre rom i tilknytning til flere av forsenkningene på kortsidene (Schanche 1994:75,202). Som jeg var inne på i kap.3.1 er flere forsenkninger i vollene et av de trekkene som karakteriserer Gressbakkentuftene, og blant de undersøkte tuftene av denne typen er som regel ikke alle forsenkningene i hver tuft

utgravd. Jeg regner likevel antall innganger i disse tuftene etter antall forsenkninger i vollene (utgravde og ikke utgravde). Dette medfører selvfølgelig en skjevhet i forhold til de tufter hvor man først får klarhet i inngangenes antall og plassering etter utgravning av hele vollpartiet. Av fig.12 framgår det at nærmere halvparten av de totalgravde tuftene ikke har spor etter innganger. Der dette er dokumentert er det 15 som bare har en, mens omtrent like mange har to eller tre.

4.3.7 Mødding

Møddingakkumulasjon og sammensetning av det osteologiske materialet regnes som viktige hjelpemidler for å bestemme bosetningslengde og permanens. I tillegg kan mødding betraktes som et morfologisk trekk ved hustuftene. Frittliggende møddinger tas ikke med fordi disse ikke kan ses på som del av huskonstruksjonen og fordi tilhørigheten til spesielle tufter vil være usikker. Alle spor etter mødding i tilknytning til selve huskonstruksjonen er tatt med her, selv om det er variasjoner både når det gjelder innhold og størrelse. Noen inneholder store mengder organisk materiale og redskaper, mens andre bare består av trekullblandet jord med kokstein. Slike forhold kan være resultat av forskjellige bosetningsmønstre, men kan også skyldes ulike bevaringsforhold. Det kan også tenkes at mer vage spor etter møddinger ikke alltid er dokumentert. I tillegg kommer selvsagt de tufter hvor det ikke er foretatt så omfattende undersøkelser at evt. møddinger har blitt avdekket. Av de totalgravde tuftene er det 23 som har mødding, mens 43 ikke har det. I de aller fleste tilfeller hvor mødding er dokumentert, finnes den i tilknytning til den framre veggvoll, det vil si mot sjøen. I en god del av de mindre undersøkte tuftene i Varanger er det også mødding.

4.3.8 Symmetri og asymmetri

I motsetning til de andre morfologiske trekkene er symmetri og asymmetri begreper som ikke omtales i arkeologiske rapporter, men som heller må relateres til bestemte tolkninger og teoretiske utgangspunkt. Som jeg var inne på i kap.3.1 vektlegges dette aspektet ved hustuftene i tolkninger av overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid. Jeg tar utgangspunkt i Schanches (1994:76) definisjon av symmetri, det vil si at tufter er symmetriske hvis man ved å dele tufta langs en tenkt tverrakse får to deler som er direkte

speilbilder av hverandre. Vurderingen av hvorvidt golvplanet kan sies å være symmetrisk eller asymmetrisk har jeg gjort ut fra plantegninger av tuftene, og det er i stor grad plasseringen ildsteder og innganger som har vært avgjørende. Ut fra en slik definisjon har jeg funnet at 23 av de totalgravde tuftene er symmetriske, mens 43 er asymmetriske. Jeg vil gjøre oppmerksom på at tufter som verken har ildsted eller innganger følgelig blir definert som "symmetriske".

4.4 Forslag til periodeplassering

Som jeg var inne på i kap.4.1 er det en del problemer knyttet til den kronologiske avgrensningen jeg har valgt å legge til grunn for analysen av hustuftene. Det er en rekke tufter som ikke er ^{14}C -datert, spesielt på Sørøya, slik at det selvsagt knytter seg en del usikkerhetsmomenter til den kronologiske tilhørighet. Dette betyr både at det ikke lar seg gjøre med noen finere kronologiske inndeling av tuftene, og at den plassering jeg foretar av tuftene i tid må betraktes som mulige forslag.

4.4.1 Dateringsmetoder

Jeg tar i første rekke utgangspunkt i de tufter hvor det foreligger ^{14}C -dateringer. Som jeg var inne på ovenfor utgjør dette 76 av de 119 tuftene jeg har innhentet opplysninger om. I en del tilfeller vil de dateringene som foreligger være misvisende, slik at disse tuftene i praksis er udaterte. Med hensyn til ^{14}C -metoden vil det alltid være visse feilkilder. Dette gjelder for eksempel hvilket organisk materiale dateringene stammer fra, hvilke treslag trekullprøvene består av, samt hvilken funnkontekst prøvene er tatt i. Ofte vil boplasser og hustufter ha spor som viser til en lang bruksperiode, og det kan være vanskelig å avgjøre hvilken bosetningsfase som skal assosieres med hvilket materiale. I mange av de tuftene hvor det foreligger mer enn en ^{14}C -datering, spenner disse ofte over et svært langt tidsrom. Dette medfører selvfølgelig at det knyttes en del usikkerhetsmomenter til datering av tufter med kun én ^{14}C -datering, da denne kan vise til bare ett av flere mulige bosetningstidspunkt. Dette problemet forsterkes i de tilfeller hvor dateringene stammer fra mindre prøvestikk, fordi det da ofte ikke foreligger arkeologisk materiale som dateringen kan prøves mot. Videre er det

blant de ^{14}C -daterte tuftene en del hvor dateringene tangerer både perioden før og etter 1800 f.Kr. I slike tilfeller har jeg valgt å la ^{14}C -dateringenes middelvei avgjøre om tuftene skal dateres før eller etter 1800 f.Kr.

Standlinjedatering er en annen metode som ofte benyttes i arkeologien. Jeg benytter her ikke metoden i forbindelse med absolutt datering, men utelukkende til relativ datering. Jeg vurderer tuftenes høyde over havet i forhold til annen, ^{14}C -datert bosetning på stedet eller nærliggende steder, og antar at det er en sammenheng mellom tuftenes høyde over havet og alder, med andre ord at tufter som ligger lavest over havet er yngre enn tufter som ligger høyere.

Typologi er en tredje dateringsmetode, og jeg må i stor grad basere en periodeinndeling av tuftene på forekomst av visse gjenstandskategorier. Som jeg var inne på i kap.2.3.2 er det tilkomsten av nye gjenstandstyper som bestemmer tidlig metalltids bakre avgrensning, spesielt flatehogde spisser og asbestkeramikk. Det er spesielt utbredelsen av tekstil- og imitert tekstilkeramikk som legges til grunn for tidlig metalltids begynnelse (Olsen 1994:104). Imidlertid fortsetter også andre gjenstandstyper fra yngre steinalders periode III (tangespisser og eneggede skiferkniver). Dette betyr at tufter fra periode III må dateres ut fra negative kriterier, det vil si ut fra gjenstandstyper som *ikke* finnes i disse tuftene.

Som nevnt i kap.2.3 har undersøkelsene på Slettnes ført til et forslag om å tilbakebetale begynnelsen av tidlig metalltid til 2000/1800 f.Kr. fordi ^{14}C -dateringer indikerer at tekstilkeramikk her kan ha vært utbredt allerede rundt 2000 f.Kr. (Hesjedal m.fl. 1996:188-189). Det er imidlertid knyttet en viss usikkerhet til dateringene fordi de ikke er treartsbestemt. Også i Iversfjord er det funnet tekstilkeramikk i tufter datert til ca 2000 f.Kr. (E.Helskog 1983:72-74, Jørgensen og Olsen 1988:31). Det er i tillegg gjort funn av lovozerokeramikk i hus 3 og mellom hus 3 og 4 på Gressbakken Nedre Vest (Simonsen 1961:288-316, 343-346, Jørgensen og Olsen 1988:28). Ingen av tuftene på denne lokaliteten har ^{14}C -dateringer som er yngre enn ca 1800 f.Kr. Lovozerokeramikk regnes som en tidlig type som bare finnes sporadisk (Jørgensen og Olsen 1988:59, 66-67). Slettnes og Iversfjord er dermed de eneste lokalitetene i Finnmark med så tidlige dateringer av tekstilkeramikk, og det kan dermed være grunn til fortsatt å anta at denne typen får sin hovedutbredelse ca 1800 f.Kr.

Andre gjenstandskategorier som regnes som karakteristisk for tidlig metalltids første fase (1800-900 f.Kr.) er flatehogde spisser og sunderøyspisser. Også disse kategorier forekommer rundt 2000 f.Kr. Det er for eksempel funnet sunderøyspisser i enkelte av gressbakkentuftene ved Varangerfjorden. Ifølge Rankama (1986:135) er det mulig spissene her er av en tidligere type som opptrer før asbestkeramikk blir særlig utbredt, det vil si en kortere og bredere ("hjerteformet") type. Hun sammenligner disse med tilsvarende i Nord-Sverige som opptrer tidligere enn asbestkeramikk. Derimot forekommer flatehogde spisser svært sjelden i gressbakkentuftene i Varanger. Videre vestover langs kysten finnes både flatehogde spisser og sunderøyspisser rundt 2000 f.Kr., for eksempel i Iversfjord (E.Helskog 1983), i Leirpollen, Ifjord (Andreassen 1988a) og på Slettnes (Hesjedal m.fl. 1996). I tufta i Leirpollen, som er datert til 2150-2560 f.Kr., er det ikke funnet sunderøyspisser, og bare en flatehogd spiss.

Disse eksemplene viser at både sunderøyspisser og flatehogde spisser opptrer allerede i slutten av yngre steinalder. Tilstedevær av tekstil- eller imitert tekstilkeramikk i tufter gjør at de med større sikkerhet kan dateres til tidlig metalltid, enn hvis tuftene bare har noen svært få funn av flatehogde spisser eller sunderøyspisser. Her må man selvsagt også vurdere tuftenes høyde over havet. Dersom tufter ligger relativt lavt over havet og inneholder en eller begge kategorier spisser, men ikke asbestkeramikk, øker sannsynligheten for en datering til den tekstilkeramiske fasen.

4.4.2 Tufter med ¹⁴C-dateringer

Det foreligger tilsammen 122 ¹⁴C-dateringer fra 76 av de 119 tuftene jeg har tatt med i denne oppgaven (Appendix III). For de aller fleste tuftene antas det at en (eller flere) av dateringene viser til tuftas alder. I enkelte tilfeller er dateringene imidlertid mer problematiske og krever en nærmere diskusjon. Det er tilsammen 41 av de daterte tuftene som relativt uproblematisk kan dateres til perioden 2400-1800 f.Kr., mens det er 26 tufter som kan plasseres i perioden 1800-900 f.Kr. (Appendix I). En del av tuftene har dateringer som spriker en god del, og hvor det antas at eldre og/eller yngre dateringer viser til tidligere eller senere aktiviteter i området/tufta. Av appendix IV framgår det hvilke dateringer som antas å datere selve huskonstruksjonene. Det er også enkelte tufter hvor det hersker større usikkerhet om dateringen viser til selve konstruksjonstidspunktet.

Dette gjelder for det første F21 på Slettnes, som har to dateringer til første halvdel av 1. årtusen f.Kr. (Appendix I og III). Disse er ikke i samsvar med funnene, som blant annet består av sunderøyspisser og skrapere, og antas å vise til sekundær bruk. Tufta foreslås datert til ca 1000 f.Kr. (Hesjedal m.fl.1996:86). Videre er det hus 42 i Hellefjord (Andreassen 1985:52) som er datert til ca. 3100-2600 f.Kr. (Appendix I og III). Selv om det bare er tatt et mindre prøvestikk i denne tufta, var den svært funnrik. Inventaret, som blant annet besto av tekstil- og imitert tekstilkeramikk, råasbest, skrapere og skiferspisser, er imidlertid ikke i overensstemmelse med ¹⁴C-dateringen. Det er heller ingen kronologisk forskjell mellom inventaret i denne tufta og i nabotufta hus 41, som er datert til siste halvdel av det 2. årtusen f.Kr. (Appendix I og III). Jeg finner det derfor mest sannsynlig at også hus 42 skal dateres til perioden 1800-900 f.Kr.

To tufter på Mortensnes, F10 og F26 (Johansen og Odner 1968), har dateringer som må tilskrives sekundær bruk (Appendix I og III), noe både funn av jernredskaper fra vikingtid/middelalder og et sekundært ildsted i den ene tufta indikerer. Funn som viser til det 2. årtusen f.Kr. er en sandbukt- og en sunderøyspiss, og for øvrig er det funnet bl.a. skrapere, kjerner, avslag, fiskesøkker og Kjelmøykeramikk. Jeg antar tuftene skal dateres til perioden 1800-900 f.Kr.

Studentervika B9 og B10 (Appendix III) er svært usikre med hensyn til datering. Tuftene ligger ved siden av hverandre ca 8 m.o.h. og er identiske når det gjelder form og størrelse, og et golvareal på bare 4 m² er svært lite i forhold til alle de andre tuftene (se kap. 4.3.3). Begge tuftene er så godt som funntomme. Det foreligger én ¹⁴C-datering fra hver av tuftene, men dateringene avviker med ca. 2000 år. På grunn av de store likhetene mellom tuftene og beliggenheten ved siden av hverandre, anser jeg ikke det store spriket som reellt. B10 er datert til midten av det 2. årtusen f.Kr., og er i overensstemmelse med dateringen fra den nærliggende tufta B14 (Appendix I og III). B9 er datert til jernalder, noe som er i samsvar med dateringer av en hellekiste i samme område. Det er med andre ord dokumentert aktiviteter i området både i den tekstilkeramiske fasen og i jernalder. Et fragment av en sunderøyspiss under en ildstedstein i B9 er ikke i overensstemmelse med den seine dateringen, men da tuftene ellers er så godt som funntomme er det mulig dette fragmentet kan ses i sammenheng med aktiviteter i forbindelse med B14. Nivået trekullprøvene er tatt i kan

imidlertid støtte opp om at tuftene skal dateres til den tekstilkeramiske fasen. Dateringen fra B9 er fra bunnen av torvlaget, mens dateringen fra B10 er fra et lavere lag (Thommesen pers.medd.). Selv om det er en del som taler for at tuftene skal dateres til perioden 1800-900 f.Kr. velger jeg å utelate dem fra videre analyse.

Også hus 19 i Iversfjord (E.Helskog 1983:34-36) er usikker med hensyn til datering. Det foreligger to ¹⁴C-dateringer til perioden 900-480 f.Kr. (Appendix III). Begge er fra inngangspassasjen og konteksten ble regnet som sikker. Dateringene har vært omdiskutert, og både Olsen (1994:107) og Schanche (1994:97-98) er av den oppfatning av tufta skal dateres til ca. 2000 f.Kr., det vil si samtidig med de tre nabotuftene hus 17, 18 og 20. Dette begrunnes med likhet i form, beliggenhet og inventar. Inventaret skiller seg i liten grad fra inventaret i de andre tre tuftene, og besto blant annet av mange flatehogde spisser, sunderøyspisser, eneggede skiferkniver, tekstil- og kjelmøykeramikk. I de to andre tuftene (hus 22 og 32) med dateringer senere enn 1500 f.Kr. er det ikke funnet eneggede skiferkniver og svært lite flatehogde spisser, selv om de ellers i Finnmark forekommer lenger ned i tid (se kap.2.3.2). Med unntak av kjelmøykeramikken er det ikke noen motsigelse mellom inventar og en datering til ca 2000 f.Kr. Som jeg var inne på i kap. 2.3.2 er den bakre grense for kjelmøykeramikk satt til ca 1400 f.Kr., men den har en hovedutbredelse i det 1. årtusen f.Kr. (Jørgensen og Olsen 1988:65). Dette er i samsvar med dateringene, og det er derfor mulig at keramikken er kommet til etter at huset er gått ut av bruk. Dersom kjelmøykeramikken hører til det opprinnelige bosetningslaget betyr dette at den bakre grense må forskyves, eller at tufta faktisk skal dateres noe senere enn de øvrige tre. Beliggenhet i rekke ca 10 m.o.h. er i seg selv ikke et godt argument for at alle tuftene må være samtidig. Et eksempel på det motsatte er felt VC på Slettnes (Hesjedal m.fl. 1996:121-136), hvor tuftene F82 og F83 er datert til begynnelsen av det 2.årtusen f.Kr., mens F81 og F84 er datert til slutten (Appendix I og III). Det er dermed knyttet stor usikkerhet til dateringen av hus 19 i Iversfjord. I forhold til inventaret i hus 22 og 32, samt hva som ellers regnes som karakteristisk for kjelmøyfasen (se kap.2.3.2), antar jeg at en datering til det 1. årtusen f.Kr. er for sen. Det kan imidlertid ikke utelukkes at tufta skal dateres noe senere enn hus 17, 18 og 20, kanskje ca. 1400 f.Kr. på bakgrunn av kjelmøykeramikken. På grunn av alle usikkerhetsmomenter velger jeg å utelukke tufta fra en periodevis inndeling, men den blir inkludert i korrespondanseanalysen i kap. 5.1.

Til slutt foreligger det også to ¹⁴C-dateringer av asbestkeramikk som er funnet inne i hus 24 og 42 i Sandbukta (Appendix I og III). Dateringene ligger innen perioden ca 1600-1200 f.Kr., noe som er i overensstemmelse med inventaret. Da materialet herfra fortsatt er under bearbeiding, er funnkontekst og type keramikk usikkert (T.K.Gamst pers.medd.). Tuftene kan imidlertid også plasseres innen perioden 1800-900 f.Kr. på bakgrunn av inventaret.

4.4.3 Tufter uten ¹⁴C-datering

Det er kun 12 av de resterende tufter som jeg vil foreslå en datering til slutten av yngre steinalder, noe som nok må tilskrives de nevnte problemer med å velge ut tufter til denne perioden (kap.4.1 og 4.2). Tufter som med størst sikkerhet kan dateres til denne perioden er hus 5 på Gressbakken Nedre Vest (Simonsen 1961:346-361) og hus 2 og 4 i Høybukta (Simonsen 1963a:219-230). Tufta på Gressbakken ligger midt i et felt, hvor dateringer fra 7 andre tufter entydig viser til perioden 2400-1800 f.Kr. (Appendix I). Inventaret består blant annet av skifer- og beinredskaper, skrapere og fiskesøkker, og skiller seg ikke fra de andre tuftene i feltet. Det er ikke funnet asbestkeramikk i denne tufta, og kun et fragment av en *"...usymmetrisk spids (?) med nogen fladehugning på begge sider..."* (Simonsen 1961:358). Tuftene i Høybukta ligger ca 20 m.o.h. og kan karakteriseres som gressbakkentufter. Myrvoll (1992:63) er av den oppfatning at tuftene er noe eldre enn gressbakkenfasen, som hun daterer til perioden 2200-1800 f.Kr. Dette begrunnes i flere forhold. Tuftene er "atypiske" gressbakkentufter, fordi de ikke har forsenkning i framre veggvoll. En beingjenstand med punktsirkelornamentikk har paralleller til Nyelv Nedre Vest. Selv om tuftene ligger nokså høyt over havet har man, som Simonsen (1963a:230) påpeker *"...intet bevis for at bopladsen har ligget helt ned til den samtidige høyvandelinje"*. Tuftene har flere likhetstrekk med gressbakkentufter enn med nyelvtufter (større golvareal og forsenkninger i vollene). Jeg antar at tuftene skal dateres til perioden 2400-1800 f.Kr. Det er heller ikke noe som tyder på at gressbakkentufter er eldre enn ca 2400 f.Kr., og Schanche (1994) har tuftene i Høybukta med i sin analyse.

Beveger man seg oppover Pasvikelva er det undersøkt 2 tufter på Gravholmen (Simonsen 1963a:162-170). Tuftene på Gravholmen er av Olsen (1994:66) datert til yngre steinalders

periode I på grunn av forekomst av kamkeramikk. Denne er imidlertid funnet i nedre lag, og kan ikke settes i kontekst med hustuftene (Simonsen 1963a:164,168). Ifølge Simonsen er tuftene på Gravholmen samtidige (ibid.). Tuftene har ingen daterbare funn, men Simonsen (op.cit.:173-174) daterer dem til periode IV på grunn av likheter med gressbakkentufter på kysten og fordi det ikke er funnet skifer i dem. Det er ikke funnet asbestkeramikk i disse tuftene, mens det ellers forekommer hyppig på boplassene i Øvre Pasvik (Simonsen 1963a). Dersom man antar at asbestkeramikk ikke forekommer før i tidlig metalltid i Varanger (se kap.2.3.2), er det grunn til å anta at tuftene på Gravholmen skal dateres til slutten av yngre steinalder. Også på "Fredrik-Antiplassen" er det undersøkt to gressbakkentufter (Simonsen 1963a:135-139). Tuftene mangler asbestkeramikk, noe som kan tyde på samme datering som tuftene på Gravholmen. Schanche (1994) har også inkludert alle disse tuftene i sin analyse av gressbakkentuftene i Varanger.

På Sørøya er det fem tufter som jeg vil foreslå skal dateres til perioden 2400-1800 f.Kr. I Risvåg er det undersøkt tufter i to felt, "Øvre" beskrives som karlebotntufter og "Nedre" beskrives som gressbakkentufter (Simonsen 1963a). Det er tufter fra Risvåg Nedre jeg har tatt med i denne oppgaven, og disse kan hovedsakelig dateres til tidlig metalltid. Hus A ligger høyest i dette feltet (ca 13 m.o.h.), og Simonsen (ibid.) foreslår en datering til slutten av periode III. I motsetning til de tuftene som ligger lavere er det ikke funnet asbestkeramikk i hus A. Det er derfor grunn til å anta at tufta er noe eldre enn de øvrige tuftene på Risvåg Nedre. Dernest er det hus 10 i Vatnan, som Simonsen (1994) plasserer i slutten av periode III. Det er blant annet funnet flatehogde spisser, skifer-spisser og eneggede skiferkniver, men ikke asbestkeramikk. Tufta har to bosetningsfaser, men det er uklart om det var stratigrafiske forskjeller mellom lagene. Fravær av keramikk, samt at tufta ligger høyere over havet enn tufter som har en klar datering til tidlig metalltid (se nedenfor), gjør at jeg foreslår å plassere tufta i perioden 2400-1800 f.Kr. I Skarvfjordhamn er hus 4 udatert (Simonsen 1973). Tufta ligger 9,5-10 m.o.h. i samme felt som tre ¹⁴C-daterte tufter (Appendix I), hvorav to ligger innen perioden 2400-1800 f.Kr. Det er hovedsakelig funnet skiferredskaper, men ikke flatehogde spisser eller asbestkeramikk, noe som kan indikere en datering til slutten av yngre steinalder. Endelig er det tuft X og Z i Hasvik Hollenderbakken (Sørensen 1959). Tuftene ligger relativt høyt over havet (12,5 m.o.h.), noe som kan tilsi en datering til slutten av yngre steinalder.

Det er mange tufter som kan plasseres i perioden 1800-900 f.Kr. Det er for det første en rekke av tuftene på Sørøya. I Sandbukt (Simonsen 1996) kan tufter i husgruppe B, C og D plasseres i denne perioden. Jeg har allerede omtalt hus 24 og 42, hvor det foreligger ¹⁴C-dateringer av asbestkeramikk. Fra hus 24 (husgruppe B) er keramikken datert til ca 1500-1250 f.Kr. Hus 24 ligger på rekke med hus 22 og 23 7-8 m.o.h. og er relativt like i form og størrelse. Det er ikke funnet asbestkeramikk i de to andre tuftene. Funn av skiferspisser og eneggede skiferkniver og høyde over havet indikerer at også disse tuftene skal dateres til den tekstilkeramiske fasen. Asbestkeramikken fra hus 42 (husgruppe C) har en litt eldre datering (ca 1600-1400 f.Kr.), og ligger også noe høyere over havet (10 m.o.h.). I dette feltet er det også undersøkt 4 andre tufter (hus 41, 43, 44 og 45). Inventaret i disse tuftene viser til en datering til den tekstilkeramiske fasen (blant annet tekstil- og imitert tekstilkeramikk, sunderøyspisser, flatehogde spisser, eneggede skiferkniver). Det er også foretatt mindre undersøkelser i tufter i husgruppe D, hvor funn og høyde over havet indikerer en datering til denne perioden.

I Vatnan er det undersøkt to tufter (hus 13 og II), med funn av blant annet asbestkeramikk, råasbest, sunderøyspisser og flatehogde spisser (Simonsen 1994). Det samme gjelder for hus B, C, D og U i Risvåg Nedre (Simonsen 1963b). I Hellefjord Nedre er det undersøkt tre tufter (hus 10, 12b og 21) som jeg også vil foreslå skal dateres til denne perioden ut fra høyde over havet (7-10 m.o.h.) og funn (blant annet flatehogde spisser). I Kuvika (Simonsen 1965) og Gåshopen (Sørensen 1959) finner vi de siste av de udaterte tuftene. Funn av blant annet sunderøyspisser og skiferavslag indikerer en datering til perioden 1800-900 f.Kr. Tufta i Gåshopen har motstridende opplysninger om høyde over havet. I rapporten framgår det at tufta ligger 7-8 m.o.h., mens Simonsen (1975:273) og Jørgensen og Olsen (1988:33) mener den ligger ca 5 m.o.h. Funn av blant annet tekstil- og imitert tekstilkeramikk, råasbest og skiferspisser indikerer en datering til perioden 1800-900 f.Kr.

I Iversfjord indikerer funn av flatehogde spisser, sunderøyspisser og andre skiferspisser at hus 23 og 26 (E.Helskog 1983:39-42) skal dateres til perioden 1800-900 f.Kr. I Varanger kan hus I og II i Bugøyfjord (Simonsen 1961:457-479) dateres til denne perioden. Tuftene inneholdt blant annet skrapere, flatehogde spisser, tekstilkeramikk og kjelmøykeramikk. Jørgensen og Olsen (1988:28) foreslår en datering til perioden 1500-500 f.Kr, mens Olsen (1994:112) mener tuftene kan "*...strekke seg noe ned i den tekstilkeramiske fasen*". Forekomsten av

kjelmøykeramikk kan bety en datering senere enn ca 1400 f.Kr., som regnes som den bakre grense for denne keramikktypen (se kap.2.3.2). I følge Simonsen (1961:460) ble kjelmøykeramikken og tekstilkeramikken funnet i samme dybde, noe som kan tyde på at kjelmøykeramikken ikke er sekundær. På Mortensnes er det tatt mindre prøvestikk i to mortensnestufter (Odner og Myhre 1960). Det er ingen daterbare funn, men tuftene ligger på samme nivå som andre daterte tufter på denne lokaliteten. Det er derfor rimelig å anta en datering til den tekstilkeramiske fasen, noe også Olsen (1994:113) antar. Strandlinjedateringer av tuftene på Mortensnes tyder også på en datering til det 2. årtusen f.Kr. (Schanche 1988:98). Innerst i Varangerfjorden er det foretatt mindre undersøkelser i 3 tufter på Angsnes (Simonsen 1963a:270-273). Tuftene ligger ca 10 m.o.h. og hadde tynne kulturlag. Det ble funnet en del osteologisk materiale, samt et skår asbestkeramikk, en skiferspiss med paralleller til Gressbakken Nedre Vest, beinredskaper og avslag av kvarts og kvartsitt. Olsen (1994:114-115) foreslår en datering samtidig med mortensnestuftene, det vil si til den tekstilkeramiske fasen. Til slutt er det undersøkt ei tuft på Noatun Neset i Øvre Pasvik (Simonsen 1963a:77-108). Funn av pasvik-, tekstil- og kjelmøykeramikk, sunderøyspisser og flatehogde spisser med rett/konkav basis tyder på en datering til den tekstilkeramiske fasen.

Til slutt gjenstår det to tufter uten ¹⁴C-datering som er usikre med hensyn til datering. Dette gjelder hus 46 i Sandbukta (Simonsen 1996:103). Tufta ligger høyest av alle i husgruppe C (12,5 m.o.h.), hvor de øvrige undersøkte tuftene kan dateres til perioden 1800-900 f.Kr. Det er dermed mulig at hus 46 er noe eldre enn de øvrige tuftene. Fordi det ikke er noen daterbare funn, og undersøkelsene ble avsluttet før tufta var ferdiggravd velger jeg å utelate den fra videre analyse. Endelig er det den såkalte "Lebesby-tufta" (Gjessing 1930). Her ble det funnet sunderøyspisser, flatehogde spisser, og lovozerokeramikk. Det er foreslått en datering til 2000-1000 f.Kr. (Jørgensen og Olsen 1988:31-32). Det ble også funnet en hamret kopperspiss under en stein i ildstedet. Forekomsten av lovozerokeramikk, som har en bakre grense til 2100 f.Kr. gjør det problematisk å si om tufta er skal dateres før eller etter 1800 f.Kr. Jeg utelater den derfor fra en periodevis inndeling, men tar den med i korrespondanseanalysen i kap. 5.1.

4.4.4 Oppsummering

Tilsammen 53 tufter er foreslått datert til perioden 2400-1800 f.Kr. Av disse er 41 ^{14}C -datert, mens det er 12 tufter hvor det ikke foreligger ^{14}C -datering (Appendix II). Av disse er 26 totalgravd, mens halve golvarealet er undersøkt i ytterligere 5 tufter. Hus 1 i Indre Molvik er totalgravd, men golvarealet er usikkert da det mangler både tegninger og opplysninger om indre mål etter utgravning. I de øvrige 21 tuftene er det foretatt mer begrensede undersøkelser.

Til sammen 61 tufter er foreslått datert til perioden 1800-900 f.Kr. Av disse er 26 ^{14}C -datert, mens det er 35 tufter hvor det ikke foreligger ^{14}C -datering eller hvor denne er usikker (Appendix II). 36 av disse er totalgravd. I ytterligere 4 tufter er omkring halve golvarealet undersøkt, mens det er foretatt mer begrensede undersøkelser i de resterende 21 tuftene. 5 tufter har jeg unnlatt å gi noen periodeplassering (Appendix II), men 2 av disse vil likevel tas med i korrespondanseanalysen.

5 Analyse av hustuffer i perioden 2400-900 f.Kr.

I dette kapitlet skal jeg se nærmere på de undersøkte hustuftene i Finnmark fra siste del av yngre steinalder (2400-1800 f.Kr.) og første del av tidlig metalltid (1800-900 f.Kr.). Som en innledende tilnærming til materialet anvender jeg meg av korrespondanseanalyse. På bakgrunn av resultatene fra denne analysen fortsetter jeg så med en regional gjennomgang av tuftene i henholdsvis Varanger, Sørøya og kyststrekningen mellom disse to regionene. Innen hver region ser jeg først på tuftene fra perioden 2400-1800 f.Kr. og dernest på perioden 1800-900 f.Kr. Til slutt i dette kapitlet sammenligner jeg tuftene i Varanger med de øvrige tufter i Finnmark. Her setter jeg de ulike morfologiske trekkene i de to områdene og de to periodene opp mot hverandre. Som en avrunding av det hele ser jeg mer spesifikt på hvor og når det skjer endringer i hustuftene.

I korrespondanseanalysen tar jeg bare med de 64 totalgravde tuftene. I de resterende sammenligninger vil jeg også inkludere noen av de mindre undersøkte tuftene. Fordi det varierer hvilke morfologiske trekk man kan uttale seg om for disse tuftene, vil det antall jeg hele tiden opererer med også variere. Selv om dette kan virke forvirrende, er det nødvendig for å få et best mulig sammenligningsgrunnlag. Årsaken til dette er at inndelingen i regioner og perioder gjør at det for noen regioner eller perioder vil være relativt få tufter i forhold til andre. I tab. 1 framgår det hvor mange tufter det er foretatt mer omfattende undersøkelser og hvor mange som er begrenset undersøkt.

		Mest undersøkt	Mindre undersøkt	Sum
Varanger	YS	16	19	35
	TM	5	15	20
Resten av Finnmark	YS	16	2	18
	TM	34	7	41

Tabell 1. Oversikt over antall tufter som analysene er basert på.

Som jeg var inne på i kap. 3 antar forskerne at slutten av yngre steinalder langs hele Finnmarkskysten karakteriseres av en større grad av bofasthet enn i tidligere perioder. Ved inngangen til tidlig metalltid regner man med omfattende endringer i bosetning og sosial struktur i Varanger, blant annet med en overgang til et mer mobilt bosetningsmønster. For resten av Finnmarkskysten postuleres det samme utvikling, men noe senere enn i Varanger. I stor grad er det materiale fra Varanger (møddingene og hustuftene) som ligger til grunn for disse tolkningene, mens de undersøkte hustuftene utenfor Varanger har blitt omtalt i mer generelle vendinger.

Med dette som utgangspunkt skal jeg her forsøke å belyse følgende spørsmål:

1. Er det noen forskjeller i hustuftene i Varanger i perioden 2400-1800 f.Kr. mellom de to områdene som kan ha hatt ulike bosetningsmønster?
2. Er likhetstrekkene mellom hustuftene i Varanger og resten av Finnmark så store i slutten av yngre steinalder som man kan få inntrykk av i tolkningsforslagene?
3. Er overgangen til tidlig metalltid i Varanger preget av omfattende endringer i hustuftene, eller er det regionale variasjoner? Hvor og når skjer det endringer i tuftene i resten av Finnmark?

5.1 Korrespondanseanalyse av de mest undersøkte hustuftene

Korrespondanseanalyse er en deskriptiv statistisk metode som har til formål å beskrive og analysere et gitt materiale uten å trekke konklusjoner om et større, bakenforliggende materiale. Metoden er anvendelig til å behandle store datamengder. En fordel er at man kan studere de utvalgte trekkene (=variablene) samtidig, og sammen med, de ulike hustuftene (=enhetene) på et dataplot. Analysen inkluderer også noen vektningsmekanismer som kan gi vesentlig større innflytelse til noen enheter og variabler enn til andre. Selv om dette er en fordel, medfører det også at metoden blir sårbar for unike eller sjeldne observasjoner (enheter eller variabler). Disse kan bidra til å tilsløre et generelt mønster i datamassen. Det kan derfor være nødvendig å utelate sjeldne observasjoner for å få fram de generelle tendensene. Av samme grunn er det en fordel å ikke operere med for mange ulike variabler (Madsen 1990: 65-68).

Forut for korrespondanseanalysen forsøkte jeg også andre tilnæringsmåter, blant annet såkalt bivariabel korrelasjonsstatistikk. Ved hjelp av denne metoden er det mulig å observere hvordan to og to variabler forholder seg til hverandre i toveis-plot (Madsen 1990:60). Jeg forsøkte å sette sammen variablene i forskjellige kombinasjoner, for eksempel golvareal mot antall ildsted, golvareal mot nedgravning, antall ildsted mot antall innganger. En stor ulempe med denne metoden er at man bare kan undersøke to og to variabler samtidig, slik at det kan være vanskelig å få en systematisk oversikt over et stort datamateriale. Jeg besluttet derfor å anvende korrespondanseanalyse som en innledende tilnæringsmåte. Her tar jeg bare med de 64 hustufter som er så mye undersøkt at det er mulig å si noe om alle variablene. For de aller fleste av disse tuftene er minst hele det indre golvareal utgravd, men jeg har gjort et par unntak. Her er det aller meste av golvet undersøkt, og det området som ikke er utgravd ligger helt inn til veggvollene. Delvis utgravde tufter hvor den ene halvdel av golvplanet er undersøkt er utelatt. 19 av tuftene er fra Varanger, mens de øvrige 45 er fra kyststrekningen vest for Varanger.

5.1.1 Variabler til korrespondanseanalysen

I kapittel 4.3 har jeg redegjort for hvilke morfologiske trekk ved hustuftene jeg legger mest vekt på i denne oppgaven. I korrespondanseanalysen har jeg valgt å utelate tuftenes orientering og form fordi tuftene samlet sett som regel er rektangulære/ovale og ligger med lengdeaksen parallelt med den fortidige kystlinje. Det er nødvendig med en viss bearbeiding av de morfologiske trekkene før de kan anvendes i en korrespondanseanalyse. Årsaken til dette er at analysen er basert på telldata, som også omfatter tilstedevær eller fravær av variabler. Derfor må de utvalgte trekkene (variablene) deles inn i ulike verdier, som bare kan opptre én gang for hver hustuft (enhet). Videre må man som regel gjøre flere analyseforsøk før den endelige variabellisten er klar. Det kan nemlig være vanskelig å avgjøre på forhånd hvilke variabler som virker forstyrrende inn på det generelle mønster man ønsker å få fram. Gjennom noen innledende analyser viste det seg blant annet at variablene hadde en for detaljert inndeling, slik at det ikke ga noen klare resultater. Andre variabler forekom så sjelden at de ga for store utslag i analysen. Det var derfor nødvendig å redusere variablene noe. Dette ble gjort ved å slå sammen variabler og ved å utelate de mest spesielle. Variabler som forekommer kun én gang, utelates automatisk fra analysen.

De analyseresultater jeg skal presentere her er basert på variablene golvareal, antall ildsted og innganger, mødding, nedgravning, og symmetri/asymmetri. Jeg har også foretatt en analyse hvor variabelen symmetri/asymmetri er utelatt. Den ene analysen er dermed basert på 64 enheter og 14 variabler, mens den andre er basert på 64 enheter og 12 variabler. Oversikt over variabler og enheter finnes i tab.2, med en beskrivelse av de ulike variabler i en egen liste nedenfor. Et par variabler krever likevel en kommentar. Når det gjelder antall ildsted forekommer 3 eller 4 i ei tuft så sjeldent (i til sammen 5 tilfeller) at jeg valgte å utelate disse variablene. Jeg har heller ikke tatt med variabelen 5 innganger fordi dette forekommer i kun ett tilfelle.

Korrespondanseanalysen er basert på følgende variabler:

Variabel 1: Golvareal

A: T.o.m. 20 m² (9-20 m²)

B: 21-30 m²

C: Større enn 30m² (31-47 m²)

Variabel 2: Antall ildsted

D: Ingen ildsted

E: Et ildsted

F: To ildsted

Variabel 3: Antall innganger

G: Ingen inngang

H: 1-2 innganger

I: 3-4 innganger

Variabel 4: Mødding

J: Mødding

Variabel 5: Nedgravning

K: Lite (eller ikke) nedgravd

L: Mye nedgravd

Variabel 6: Symmetri/asymmetri

M: Asymmetrisk

N: Symmetrisk

	Variabel 1			Variabel 2			Variabel 3			V4	Var. 5			Var. 6	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	
Iversfjord hus 17	1	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0
Iversfjord hus 18	2	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	0	1	1	0
Iversfjord hus 19	3	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0
Iversfjord hus 20	4	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	0
Iversfjord hus 22	5	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Iversfjord hus 23	6	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1
Iversfjord hus 26	7	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Iversfjord hus 32	8	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0
Gåshopen tuft II	9	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0	1
Hellefjord Nedre hus 12b	10	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Hellefjord Nedre hus 21	11	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1
Kuvika hus a	12	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Kuvika hus b	13	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0
Sandbukta Gruppe B hus 22	14	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Sandbukta Gruppe B hus 23	15	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1
Sandbukta Gruppe B hus 24	16	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Sandbukta Gruppe C hus 41	17	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0
Sandbukta Gruppe C hus 42	18	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	1
Sandbukta Gruppe C hus 43	19	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	1	0
Sandbukta Gruppe C hus 44	20	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Sandbukta Gruppe C hus 45	21	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	0
Skarvfjordhamn hus 1	22	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	1
Skarvfjordhamn hus 3	23	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	0	0	1
Skarvfjordhamn hus 4	24	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0	1
Slettnes Felt III F4	25	1	0	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0	1
Slettnes Felt III F11	26	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0
Slettnes Felt III F13	27	1	0	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0
Slettnes Felt VC F81	28	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	1	0
Slettnes Felt VC F82	29	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	1	0
Slettnes Felt VC F83	30	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0
Slettnes Felt VC F84	31	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	0
Vatnan Gurinabukt hus II	32	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Vatnan Midt hus 10	33	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	0	1	0
Vatnan Midt hus 13	34	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0	1
Hasvik Hollenderb. tuft X	35	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Hasvik Hollenderb. tuft Z	36	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Risvåg Nedre hus A	37	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1
Risvåg Nedre hus C	38	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	1	0	1	0
Risvåg Nedre hus D	39	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	0
Lebesby,"Lebesbytufta"	40	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1
Leirpollen, Ifjord hus 1	41	1	0	0	0	0	1	0	1	0	1	1	0	0	1
Slettnes Felt IVC F21	42	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Ytre Molvik hus 1	43	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Ytre Molvik hus 2	44	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0
Ytre Molvik hus 6	45	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0
Advik hus b	46	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0
Advik hus j	47	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	1	0
Bergeby tuft 18	48	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1
Gressbakken NV hus 1	49	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1
Gressbakken NV hus 2	50	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1
Gressbakken NV hus3	51	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1
Gressbakken NV hus 4	52	0	1	0	0	1	0	0	0	1	1	0	1	1	0
Gressbakken NV hus 5	53	0	0	1	0	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1
Gressbakken NØ hus 21	54	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	1	0
Mortensnes F10 R4	55	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	1	0
Mortensnes F26 R4	56	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Studentervika felt B14	57	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Bugøyfjord hus I	58	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	0	1	1	0
Bugøyfjord hus II	59	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0
"Fredrik-Antiplassen" hus f	60	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	0	1	0	1
Gravholmen hus I	61	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	1	1	0
Kalkillebukt tuft 7	62	0	1	0	0	0	1	0	0	1	1	1	0	0	1
Kalkillebukt tuft 17	63	0	0	1	1	0	0	0	1	0	1	0	1	0	1
Noatun Neset hus I	64	0	1	0	1	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1
Sum	26	28	10	6	25	28	30	23	10	23	42	22	42	22	64
				64		59				63	23		64		64

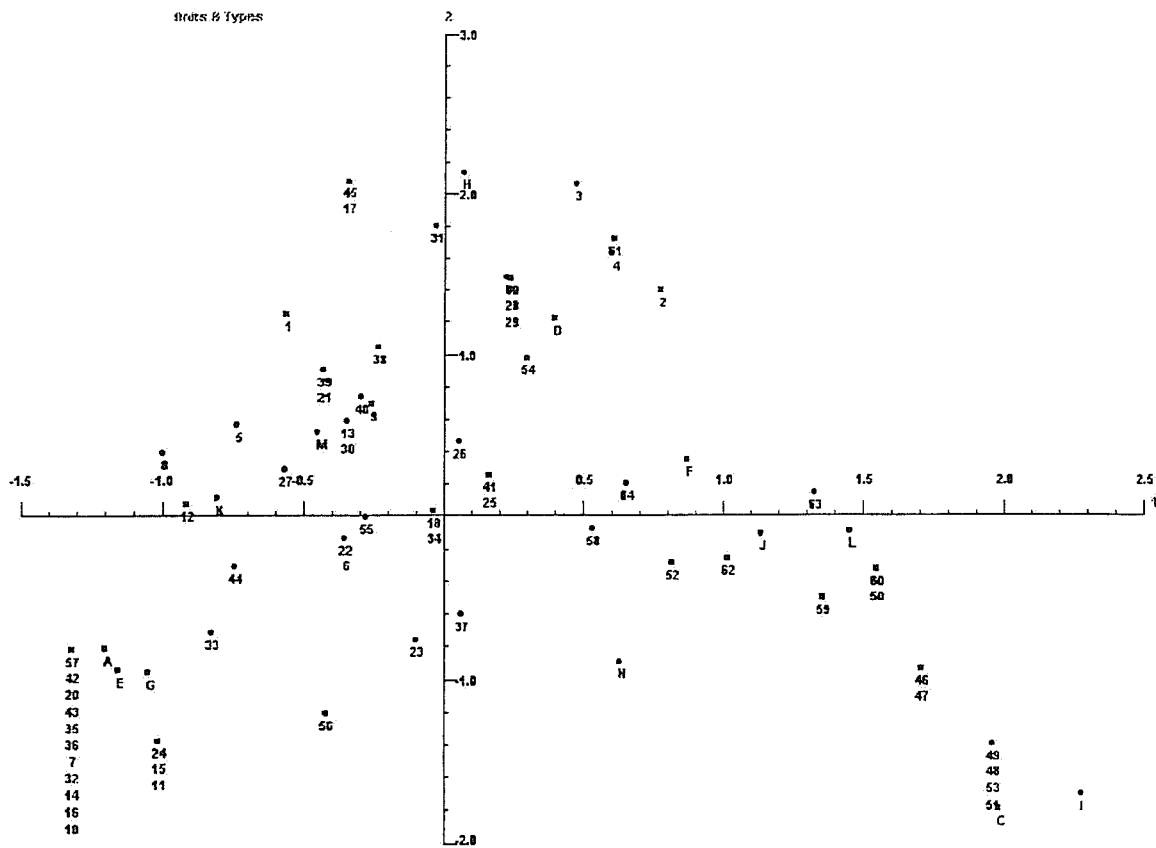
Tabell 2. En oversikt over variabelfordelingen for de 64 tuftene i korrespondanseanalysen. Tilstedevær av variabel = 1. Fravær av variabel = 0.

5.1.2 Tolkning av korrespondanseanalysen

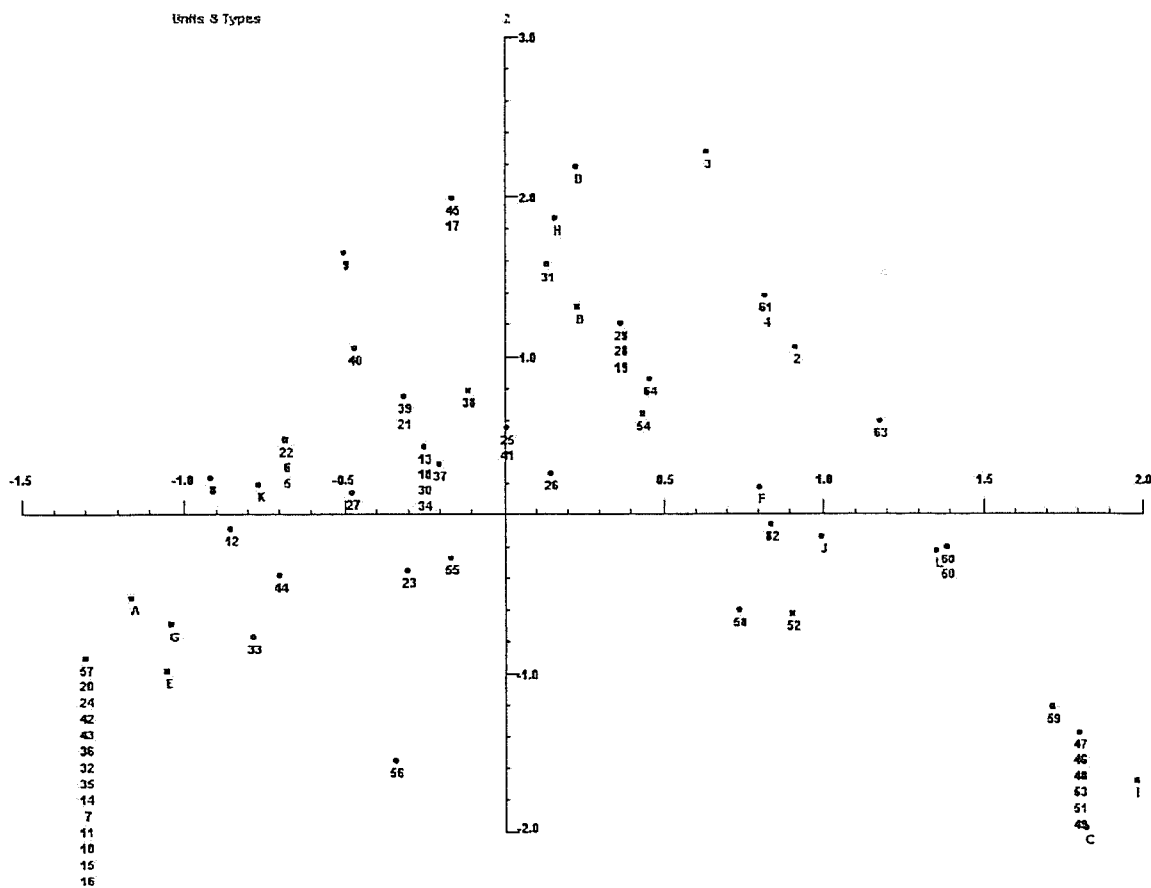
En korrespondanseanalyse kan tolkes i form av de underliggende variablene for aksene, hvor man får både enheter og variabler plassert i samme plot. Dermed kan man se deres innbyrdes forhold direkte i plottene, og man får også en rekke støttetabeller som angir hvilke variabler og/eller enheter som er med på å bestemme aksenes posisjoner (Madsen 1985:185). I de analyseresultater jeg skal presentere her er både enhetene og variablene tegnet inn på samme plot.

I plottet hvor alle variablene er med (fig. 13) har 1. aksene en forklaringsverdi på 31,1 %, mens 2. aksene har en forklaringsverdi på 16,0 %. Dette betyr at 47,1 % av den totale variasjonen i materialet er representert ved de to første aksene, noe som regnes som et akseptabelt nivå (H.P. Blankholm pers. medd.). Analysen hvor variablene M og N (asymmetri og symmetri) ble utelatt, ga en noe høyere forklaringsverdi (fig. 14). 51,8 % av den totale variasjonen er her representert ved 1. og 2. aksene (hhv. 33,9 og 17,8 %), og det er bare mindre endringer i enhetenes og variablenes posisjon. Derfor er det analysen uten variablene M og N jeg refererer til i den følgende gjennomgang av analyseresultatene.

Ifølge Madsen (1985:185) vil man ofte finne en eller annen form for opposisjon i det analyserte materialet, med en primær opposisjon langs 1. aksene og en sekundær langs 2. aksene. Dette kunne man for eksempel se i en analyse av redskapskategorier fra eldre steinalderlokaliteter i Varanger (Bølviken m.fl. 1982:41-60). Her var den primære opposisjonen mellom redskaper karakteristisk for henholdsvis fangst- og basisboplasser, mens den sekundære opposisjonen var mellom jakt og fiske. Enkelte av de variablene som bestemte 1. aksens posisjon inngikk dermed også i 2. aksene. Jeg mener å se en liknende tendens til opposisjonsdannelse i denne analysen, som går på golvareal og andre trekk ved tuftene. Langs 1. aksene finner man på den ene siden de minste tuftene, som har et golvareal til og med 20 m² (A), et ildsted (E), ingen innganger (G) og er lett nedgravd (K). På den andre siden finner man de største tuftene, som har et golvareal over 30 m² (C), to ildsteder (F), 3-4 innganger (I), er mye nedgravd (L), og har mødding (J). Langs 2. aksene har tuftene fordelt seg hovedsakelig ut fra forskjeller i golvareal og innganger. På den ene siden ligger de mellomstore tuftene (B) med 1-2 innganger (H), og på den andre siden de største tuftene (C) som har 3-4 innganger (I).

Figur 13. Plot fra korrespondanseanalysen hvor alle variablene er tatt med.

Figur 14. Plot fra korrespondanseanalysen hvor M og N (asymmetri og symmetri) er utelatt.

Tuftene viser en jevn spredning ut over plottet, hvor de to grupperingene i hver ytterkant av 1. aksene skiller seg ut som de mest homogene. Mellom disse ytterpunktene synes det å være en stor og uensartet gruppering av tufter. En del av de minste tuftene har på grunn av andre variabler plassert seg mer inn mot plottets sentrale/øvre deler. De mellomstore tuftene befinner seg i hovedsak i plottets to øvre kvadranter, men viser ingen konsentrasjoner. Det synes å være stor variasjon når det gjelder hvilke andre variabler disse har. Opposisjonen langs 1. aksene mellom de minste og de største tuftene viser en klar geografisk tendens mellom øst og vest i Finnmark. De største tuftene er alle fra Varanger, mens de minste i all hovedsak ligger på Sørøya.

Selv om man kan se visse tendenser i det analyserte materialet, ligger resultatene på et generelt plan. Metoden kan være nyttig for å danne seg et generelt bilde av et materiale, men den får ikke fram mer spesielle trekk. Resultatene man får fram avhenger også av de avgjørelser man på forhånd tar med hensyn til valg av variabler og inndelingen av disse. Ved å se nærmere på hvilke tufter som skjuler seg bak de ulike variablene, er det klart at jeg har skapt et "kunstig" skille i inndelingen av golvarealet. De minste tuftene som ligger i den ene ytterkanten av 1. aksene er nemlig ikke bare mindre enn 20 m², men også mindre enn 15 m². Da analysen viser så klare regionale variasjoner finner jeg det imidlertid ikke fruktbart å gå videre med en slik samlet analyse av tufter i hele Finnmark. Det er dessuten for få tufter til en korrespondanseanalyse på regionalt plan. Jeg synes også det er problematisk å skulle arbeide med så strengt definerte variabler som en korrespondanseanalyse basert på tilstedevær/fravær krever. Derfor finner jeg det mer hensiktsmessig å gå over til regional tilnærming.

Korrespondanseanalysen viste imidlertid at det var visse områder som skilte seg ut, og dette gjelder spesielt for Varangerområdet. På grunn av dette, men også ut fra de problemstillinger som jeg skisserte innledningsvis, synes en avgrensning av dette området å være naturlig. Videre så vi at en del av tuftene på Sørøya utgjorde motsetningen til tuftene i Varanger. Geografisk utgjør dette også ytterpunkter i vest og øst. Også det faktum at Sørøya står i en særstilling ved at det er en stor øy gjør det naturlig med en regional avgrensning av dette området. De fleste undersøkte tuftene jeg har tatt med i denne oppgaven har også en relativt lik beliggenhet i de mindre fjordene på innersida av øya mot Sørøysundet. Dermed gjenstår det en del undersøkte tufter på kyststrekningen mellom Sørøya og Varanger. En videre inndeling er ikke hensiktsmessig fordi det da blir svært få tufter i hver gruppering.

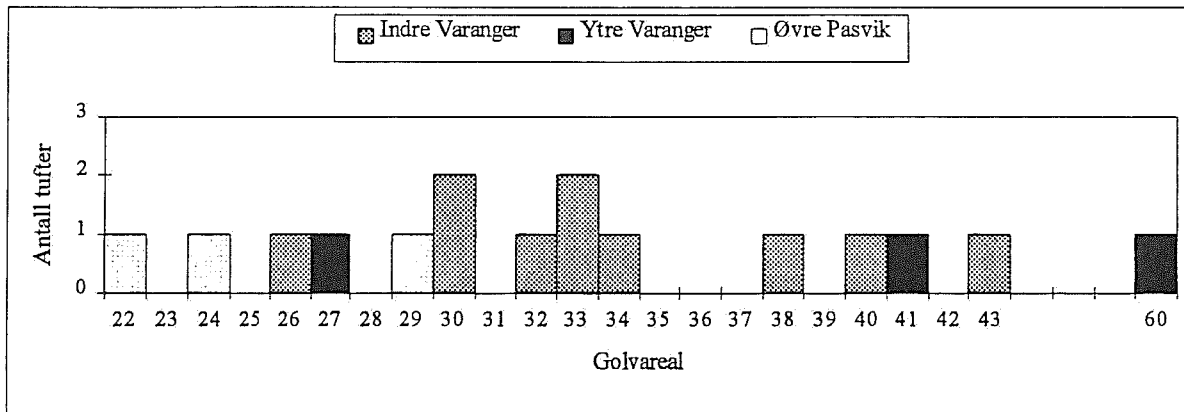
5.2 Varanger

Tilsammen 55 tufter fra Varanger er tatt med i denne oppgaven, og minst halvparten av det indre golvarealet er undersøkt i 21 tufter. Som det framgikk av kap. 4.3.2 foreligger det ¹⁴C-dateringer fra svært mange av tuftene, men det er i mange tilfeller tale om svært begrensede undersøkelser. Men fordi tuftene i Varanger har karakteristiske trekk som kan observeres også før utgravning, vil de mindre undersøkte tuftene utgjøre en viktig del av analysen og den etterfølgende diskusjonen i kap. 6.

5.2.1 Perioden 2400-1800 f.Kr.

Jeg har foreslått at tilsammen 35 tufter skal plasseres innen perioden 2400-1800 f.Kr., som altså har blitt kalt for gressbakkenfasen. Tuftene fordeler seg på to lokaliteter i Øvre Pasvik ("Fredrik-Antiplassen" og Gravholmen), tre lokaliteter i de mindre fjordene på sørsiden av ytre Varangerfjord (Høybukt, Kalkillebukt og Valen) og seks lokaliteter i de indre deler av Varangerfjorden (Advik, Bergeby, Cudegoádat Vest, Gressbakken Nedre Vest, Gressbakken Nedre Øst og Karlebotnbakken). Imidlertid er det bare 16 av tuftene som er så mye undersøkt at man kan få et inntrykk av de fleste morfologiske trekkene. 3 av disse tuftene finner vi Øvre Pasvik, mens det er 3 i ytre Varanger og hele 10 i indre Varanger.

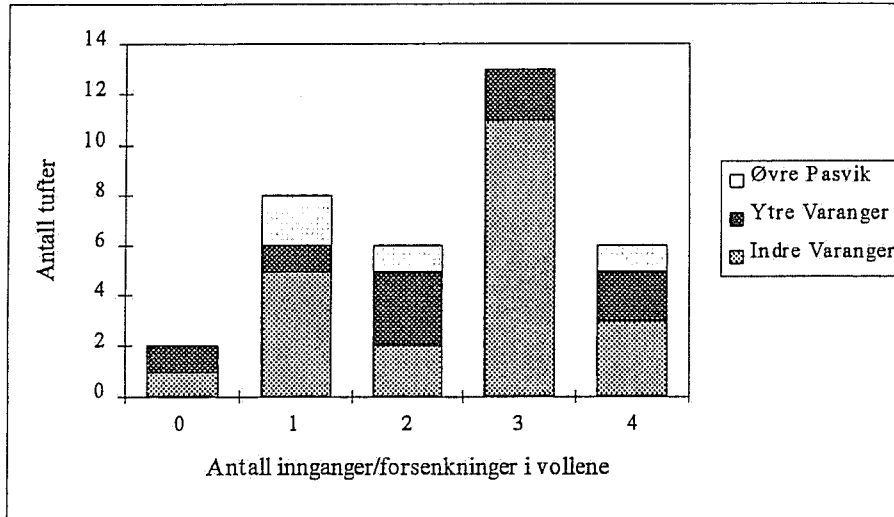
Alle tuftene har et rektangulært eller ovalt golvplan, og ligger med lengdeaksen parallelt med den fortidige kystlinje. Tuftene har generelt et stort golvareal, med visse forskjeller mellom kyst og innland (fig. 15). Mens kysttuftene har et golvareal mellom 26 og ca 60 m², er tuftene i innlandet noe mindre (22-29 m²). Om dette er en generell tendens er ikke så lett å si, da det er undersøkt så få tufter i Øvre Pasvik. Tuftene i innlandet og i de indre deler av Varangerfjorden er mest samlet med hensyn til størrelse, mens det er et større sprik mellom tuftene i det ytre fjordområdet.

Figur 15. Variasjoner i golvarealet i de mest undersøkte tuftene i de tre områdene av Varanger i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:16).

De fleste tuftene har to steinsatte ildsted. I indre Varangerfjord gjelder dette for hele 8 av 10 tufter. Den eneste tufta som ikke har ildsted finner vi i ytre Varanger. I de tufter med to ildsted er likhetstrekkene påfallende mellom de tre områdene. Ildstedene har en ensartet plassering og utforming, både innad i den enkelte tuft, mellom ulike tufter på samme felt og mellom ulike lokaliteter. Ildstedene ligger langs lengdeaksen, og mellomrommet mellom dem kommer omtrent midt i tufta. De aller fleste er rektangulære og er ofte åpne mot hverandre. Som regel er de to ildstedene i ei tuft omtrent like brede (5-10 cm variasjon), mens lengden varierer med inntil 60 cm. I innlandstuftene er ildstedene noe mindre, noe som kan skyldes at tuftene har et mindre golvareal. Selv om ildstedenes lengde altså varierer noe framstår de fleste tuftene som symmetriske. I de 3 tuftene som bare har et ildsted, er dette *større* enn det enkelte ildsted i tufter med to ildsted. I en av kysttuftene ligger ildstedet slik plassert at det kan se ut som om det opprinnelig har vært to, det vil si at det ligger i den ene halvdel av lengdeaksen og er åpent mot midten. I de andre to tuftene ligger ildstedet midt i tufta, slik at disse tuftene dermed ikke gir inntrykk av å "mangle" det ene ildstedet.

Forsenkninger i vollene er et trekk som kan observeres også for de mindre undersøkte tuftene. Av de 35 tuftene er det kun to tufter som ikke har forsenkninger i vollene. De øvrige tuftene har mellom en og fire forsenkninger. Som det framgår av fig. 16, forekommer tre forsenkninger oftest. Spesielt synes dette å være utbredt blant de undersøkte tuftene i indre Varangerfjord. Også når det gjelder de tufter som har vært gjenstand for mer omfattende undersøkelser er tre innganger dominerende. Disse er i alle tilfeller plassert på framre langside, samt på begge kortsider. Denne plasseringen bidrar ytterligere til at tuftene med to ildsted får et symmetrisk uttrykk. Blant de 13 mest undersøkte tuftene ved Varangerfjorden har hele 10 tufter tre innganger, og av disse har så mye som 8 tufter to ildsted.

Figur 16. Variasjoner i antall forsenkninger i vollene i alle de 35 tuftene i Varanger fra perioden 2400-1800 f.Kr.

Videre har alle de mest undersøkte kysttuftene mødding i forbindelse med framre veggvoll, mens dette bare er sikkert konstatert i ett tilfelle i Øvre Pasvik. De aller fleste tuftene er mye nedgravd, og dette gjelder både ved Varangerfjorden og i innlandet. I én tuft i hvert av de to kystområdene er nedgravningen noe mindre (henholdsvis 20 og 20-40 cm).

Selv om det er fellestrekkene som er det mest påfallende, er det imidlertid grunn til å påpeke at en av de undersøkte tuftene skiller seg klart fra alle de andre (se fig. 41). Denne har det minste golvarealet av alle kysttuftene, en uregelmessig form, og bare ett ildsted og én forsenkning i vollen. Ildstedet består av to parallelle steinrekker. Man kan imidlertid slå fast at de mest undersøkte tuftene i Varanger i denne perioden generelt er ganske så like. Tuftene er store og som regel mye nedgravde. I hvert fall alle tuftene ved Varangerfjorden har mødding i tilknytning til selve husstrukturen. Videre har tuftene i all hovedsak to ildsted langs lengdeaksen, og ofte en inngang foran og en på hver side. Dette gjør at tuftene framstår som symmetriske. Det er med andre ord ikke noen markante forskjeller mellom de mest undersøkte tuftene i de tre områdene av Varanger. Det viktigste unntaket fra denne "regelen" er kanskje at den ene tufta i det ytre området ikke har steinsatte ildsted. Hovedmengden av de mest undersøkte tuftene er altså i god overensstemmelse med beskrivelsen av gressbakkentufter (se kap. 3.1).

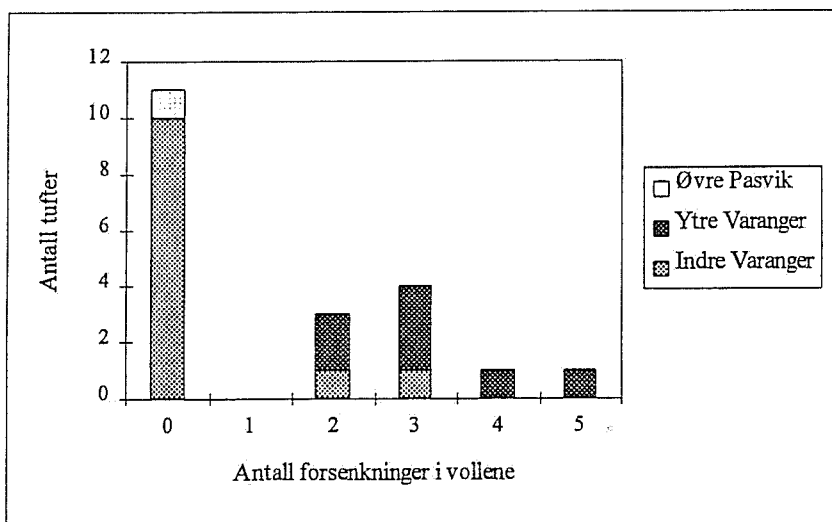
5.2.2 Perioden 1800-900 f.Kr.

Det er undersøkt langt færre tufter i denne perioden enn i den forutgående. Bare 5 tufter har vært gjenstand for mer omfattende undersøkelser, derav 2 på Mortensnes i indre Varanger, 2 i Bugøyfjord i ytre Varanger og 1 på Noatun Neset i Øvre Pasvik. I tillegg er det foretatt mindre undersøkelser i ytterligere 15 tufter på kysten av Varanger. Det ligger helt klart et usikkerhetsmoment i dette, men da tuftene i Varanger har distinkte trekk som man kan observere også før utgravning er det likevel mulig å trekke inn mindre undersøkte tufter i analysen. I motsetning til det som var tilfellet for kysttuftene i gressbakkenfasen, synes det nå å være enkelte markante forskjeller mellom tufter i indre og ytre Varanger.

De 2 mest undersøkte tuftene i indre Varangerfjord er noe mindre enn tuftene i ytre Varanger (24 og 33 m², mot 34 og 47 m²). Selv om alle tuftene har et rektangulært/ovalt golvplan og ligger med lengdeaksen parallelt med den fortidige kystlinje, tenderer den ene tufta i indre Varangerfjord mer mot en kvadratisk form. Ildstedens antall, utforming og plassering i dette området skiller seg både fra tuftene i ytre Varanger og fra alle tuftene i den forutgående perioden. De to mest undersøkte tuftene på Mortensnes i indre Varangerfjord har begge et ildsted, og dette er asymmetrisk plassert i forhold til golvets lengdeakse og tverrakse. Tuftene i Bugøyfjord har ett og to ildsted, men plasseringen er som i perioden 2400-1800 f.Kr. langs lengdeaksen. Tuftene på Mortensnes har ingen forsengkninger i vollene, mens tuftene i Bugøyfjord har to og fem forsengkninger. Tufta i innlandet har ikke ildsted eller forsengkninger i vollen. Den ene tufta på Mortensnes er lettere nedgravd, mens de to tuftene i Bugøyfjord er mest nedgravd i bakkant. Ingen av tuftene har mødding i tilknytning til selve husstrukturen, men det er undersøkt et avfallsområde utenfor tuftene i Bugøyfjord og på Noatun. Noen av de mindre undersøkte tuftene på Mortensnes har imidlertid mødding i forbindelse med veggvollene.

Selv om tuftene i den tekstileramiske fasen er få, er det altså noen klare forskjeller mellom ulike områder av Varanger. Forskjellene blir tydeligere når man også ser på de mindre undersøkte tuftene. Hele 10 av de tilsammen 12 tuftene i indre Varangerfjord har ikke forsenkning i vollene, mens tuftene i ytre Varanger alle har fra 2 til 5 forsengkninger (fig. 17).

Figur 17. Variasjoner i antall forsenkninger i vollene mellom tufter i de tre områdene av Varanger i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:20).

Variasjonene når det gjelder forsenkninger i vollene står i kontrast til tuftene i perioden 2400-1800 f.Kr. (fig.16), hvor det kun er 2 av alle de 35 tuftene som mangler forsenkninger. Som jeg var inne på i kap.2.3 og 3.1 er dette et av de trekkene som regnes som viktige forskjeller mellom gressbakkentufter og mortensnestufter. Mange av de mer eller mindre undersøkte tuftene i indre Varangerfjord i perioden 1800-900 f.Kr. har da også blitt karakterisert som mortensnestufter, mens ingen tufter av denne typen er registrert i det ytre området.

5.3 Sørøya

Korrespondanseanalysen (kap.5.1) viste altså en tendens til et geografisk skille mellom tufter fra Varanger på den ene side og tufter på Sørøya på den andre. Tuftene på Sørøya har også relativt store variasjoner med hensyn til morfologiske trekk. Av de tilsammen 40 tuftene jeg har tatt med i denne oppgaven, har jeg foreslått en periodeplassering for 39 tufter (se kap.4.4.2 og 4.4.3). De fleste av disse er så mye undersøkt at man i hvert fall kan si noe om en del trekk.

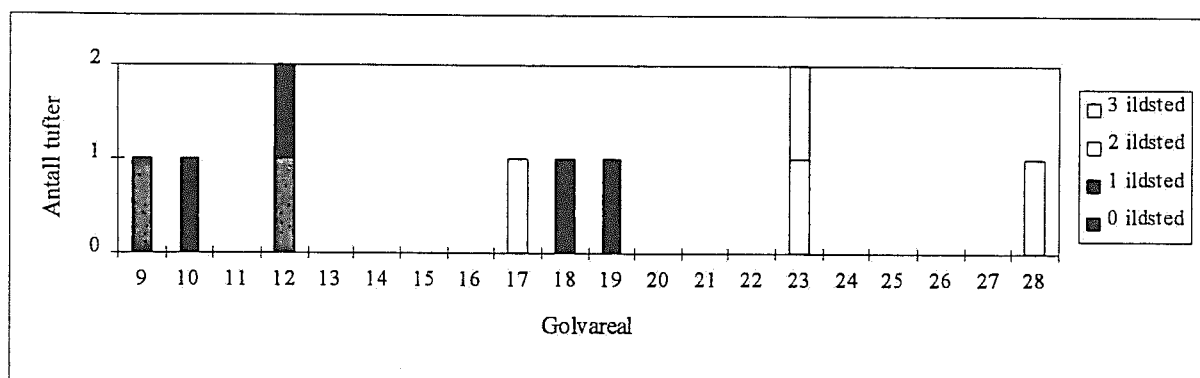
5.3.1 Perioden 2400-1800 f.Kr.

Jeg har foreslått at 10 tufter kan dateres til perioden 2400-1800 f.Kr. (Appendix II). Av disse foreligger det ¹⁴C-dateringer fra halvparten. Tuftene fordeler seg på 4 lokaliteter på innersida

av øya (Hasvik, Risvåg, Slettnes og Vatnan) og 1 lokalitet på yttersida (Skarvfjordhamn). Det er foretatt mer omfattende undersøkelser i alle tuftene.

De aller fleste tuftene er orientert med lengdeaksen parallelt med den fortidige kystlinje (2 tufter er usikker). 9 tufter har et rektangulært golvplan, mens 1 er mer oval i formen. Golvarealet varierer en hel del. De minste tuftene er fra 9-12 m², mens golvarealet for de største tuftene er på 17-28 m². De fleste tuftene er lett nedgravd, men det er ei tuft på 12 m² som er kraftig inngravd i en bratt skrent. 4 av tuftene har mødding i forbindelse med den framre veggvoll.

Tuftene har fra 0 til 3 ildsted, og antall ildsted synes å variere med tuftenes golvareal (fig. 18). De minste tuftene (9-12 m²) har ingen eller ett ildsted. De store tuftene (17-28 m²) har i all hovedsak enten ett stort, langstrakt anlegg eller to-tre ildsted. Kun i ett tilfelle er det tale om et lite, sentralt plassert ildsted. Forøvrig er ildstedene (-et) i de store tuftene plassert tilnærmet langs golvets lengdeakse. I de små tuftene har ildstedet i to tilfeller en asymmetrisk plassering i forhold til lengde- og tverrakse, mens det i ett tilfelle er et stort anlegg langs tuftas lengdeakse. Ildstedene er som regel steinsatt, men ellers varierer form og størrelse innad i den enkelte tuft og mellom tuftene.

Figur 18. Variasjoner i antall ildsted og golvareal i tuftene på Sørøya i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum: 10).

Det er bare dokumentert spor etter inngang i 4 tufter, hvorav to er mer usikre. I alle tilfeller er det tale om en inngang, som er plassert i den ene kortsiden eller i et hjørne. Som det framgikk av kap.5.2.1 medvirker inngangenes plassering i tuftene i Varanger i denne perioden til det symmetriske inntrykk man får av tuftene der. For Sørøyas del, hvor det relativt sjelden er påvist innganger, er det problematisk å snakke om symmetriske eller asymmetriske tufter.

Man har i stor grad bare ildstedenes plassering og utforming å gå ut fra. I de tufter hvor det er dokumentert innganger medvirker plasseringen til at tuftene må karakteriseres som asymmetriske. Ser man bare på ildstedene er det 3 tufter som klart skiller seg ut med et asymmetrisk plassert ildsted. I de øvrige tuftene med et langstrakt ildstedsanlegg langs lengdeaksen eller to-tre ildsted er det vanskelig å se noen tendens i den ene eller annen retning.

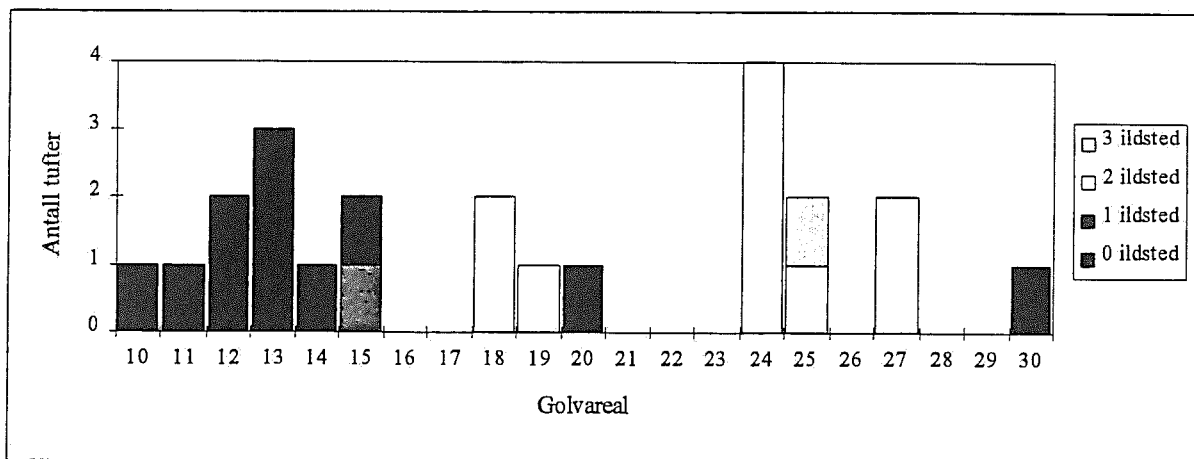
5.3.2 Perioden 1800-900 f.Kr.

Til perioden etter 1800 f.Kr. har jeg foreslått å plassere 29 tufter. Av disse foreligger det ¹⁴C-dateringer fra 6 tufter, hvorav 2 er mindre undersøkt. Ytterligere 4 tufter er ¹⁴C-datert, men dateringene er her mer usikker eller viser ikke til tuftas alder. Av disse er 1 tuft mindre undersøkt. Endelig er det 19 tufter som ikke er datert, og av disse er det foretatt mer begrensede undersøkelser i 4 tufter (Appendix II). Tuftene fordeler seg på flere lokaliteter enn i perioden 2400-1800 f.Kr. På yttersida er det undersøkt ei tuft i Skarvfjordhamn. På innersida er det undersøkt tufter i Gåshopen, Hellefjord, Kuvika, Risvåg, Sandbukta, Slettnes og Vatnan.

De fleste tuftene (21) har fortsatt et rektangulært golvplan, mens 3 tufter er ovale og 2 er kvadratiske. De resterende 3 er usikre med hensyn til form. I motsetning til i perioden 2400-1800 f.Kr. er det nå en viss variasjon når det gjelder tuftenes orientering i forhold til den fortidige kystlinje. Selv om de fleste tuftene fortsatt ligger med lengdeaksen parallelt med kystlinjen, er det også 7 som har motsatt orientering. Tuftenes golvareal varierer mellom 10 og 30 m². 12 av tuftene har et lite golvareal (10-15 m²), mens 14 av tuftene har et stort golvareal (18-30 m²). Alle de 7 tuftene som ligger med tverraksen parallelt med kystlinjen hører til gruppen av små tufter.

Som for de eldre tuftene varierer antall ildsted med tuftenes golvareal (fig. 19). De små tuftene har i all hovedsak et (eller ingen) ildsted, mens de store tuftene stort sett har to (eller tre) ildsted. Som det framgår av figuren har 2 av de store tuftene ett ildsted. I den ene tufta er det imidlertid tale om et stort, langstrakt anlegg på 2 x 5 m. Dette var som sagt også tilfelle for en av de store tuftene i perioden 2400-1800 f.Kr. Slike tilfeller illustrerer det

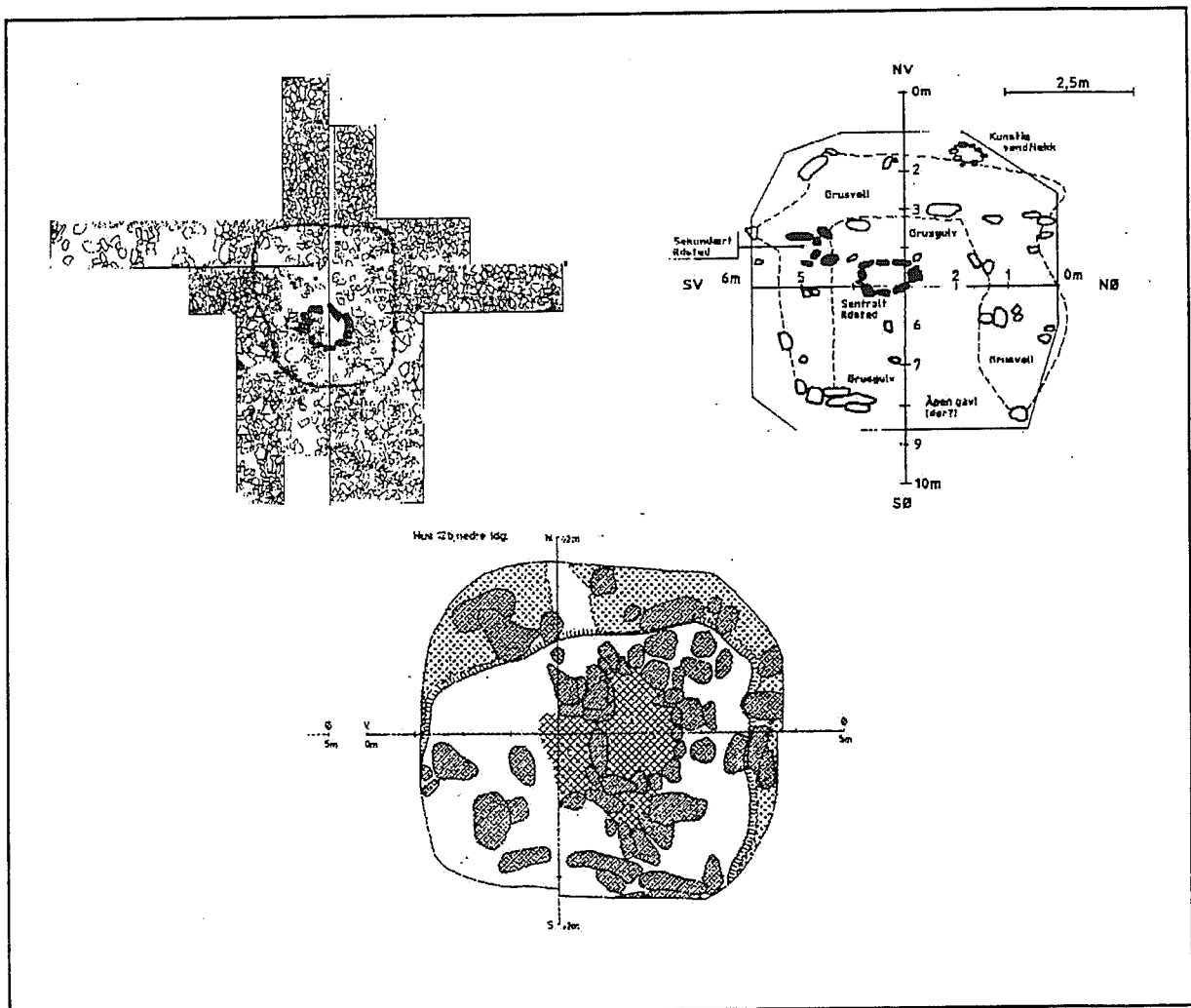
problematisk med analyser som går ut fra strengt definerte variabler, fordi disse store anleggene er like store som ildstedene tilsammen i de tufter som har flere klart adskilte ildsted.

Figur 19. Variasjoner i antall ildsted og golvareal i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:23).

Ved siden av at antall ildsted varierer med golvarealet, er det med hensyn til ildstedene også en annen klar forskjell mellom små og store tufter. Ildstedene i de små tuftene har oftere form av mer “uordnete” steinansamlinger eller bare trekullkonsentrasjoner, mens de store tuftene som regel har steinsatte ildsted. Videre er også ildstedenes plassering forskjellig mellom de små og de store tuftene. Med ett unntak har ildstedet i de små tuftene en asymmetrisk plassering i forhold til tuftas lengde- og tverrakse. Som regel ligger ildstedet i tuftas ene halvdel eller fjerdedel (se fig. 20). I de store tuftene ligger ildstedene som regel langs lengdeaksen eller halve lengdeaksen.

Det er dokumentert innganger i 11 av tuftene, hvorav et par er usikre. De fleste har en inngang, men det er også 3 tufter som har to. Inngangenes plassering er i alle tilfeller i den ene eller begge av tuftas kortsider. De fleste tuftene er lett nedgravd, men det er 7 tufter som ikke er nedgravd. Av disse har 4 tufter et stort golvareal, nemlig hus 42 og 45 i Sandbukta og hus a og b i Kuvika. Her er den ene tufta spesiell fordi golvet består av en kunstig oppmurt plattform av rullestein. Det er bare dokumentert mødding i 4 av de 28 tuftene, men dette antall kan være noe høyere da det i en del tilfeller er foretatt mer begrensede undersøkelser av tuftenes voller og ytterside.

Figur 20. Eksempler på små asymmetriske tufter. Iversfjord hus 26, Sandbukta hus 22, Hellefjord hus 12 b (fra E.Helskog 1983, fig. 25, Simonsen 1996, fig. 47, Andreassen 1985, fig. 23).

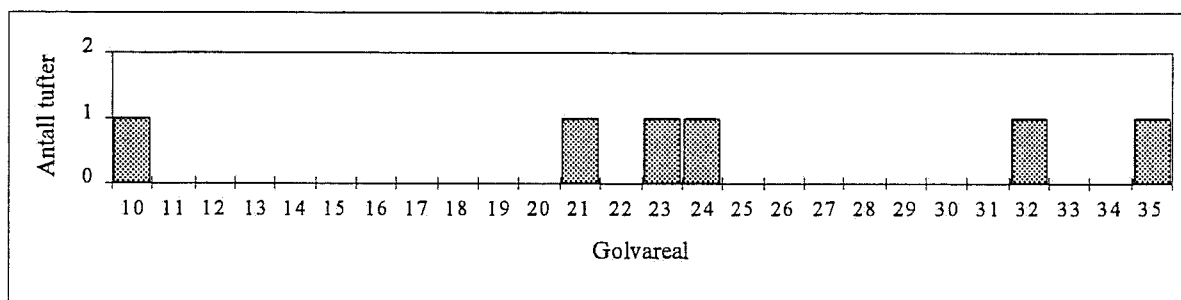
5.4 Kyststrekningen mellom Sørøya og Varanger

Tilsammen 24 tufter fra området mellom Sørøya og Varanger ble opprinnelig tatt med i denne oppgaven, men 2 tufter i Studentervika ble imidlertid utelatt fra videre analyse (se kap. 4.4.2). 1 tuft i Iversfjord og 1 tuft i Lebesby ble tatt med i korrespondanseanalysen i kap.5.1, men utelates i denne periodeinndelingen (se kap. 4.4.2 og 4.4.5). Dermed gjenstår det 20 tufter, hvorav minst halve golvarealet er undersøkt i 17. I 3 gressbakkentufter i Lebesby og Porsanger kommuner er det bare prøvestikk for ^{14}C -datering.

5.4.1 Perioden 2400-1800 f.Kr.

Jeg har foreslått at 8 tufter skal plasseres i perioden 2400-1800 f.Kr. (Appendix II). Blant disse er det to gressbakkentufter i Lebesby som det bare er tatt prøvestikk i for ^{14}C -datering. De øvrige 6 tuftene fordeler seg på 3 lokaliteter, nemlig Iversfjord, Ytre Molvik og Leirpollen. Halve golvet er undersøkt i 2 av tuftene, mens de øvrige 4 er totalgravd. Alle tuftene i denne perioden er ^{14}C -datert.

Med unntak av ei oval tuft har de øvrige et rektangulært golvplan. Alle ligger med lengdeaksen parallelt med den fortidige kystlinje. Golvarealet varierer fra 10 til 35 m² (fig.21). Tufta på 10 m² utgjør imidlertid et unntak, og de øvrige tufter har et golvareal på 21-35 m². For 3 av tuftene er golvarealet omtrentlike. For tuftene på 21 og 35 m² er bare halve golvarealet undersøkt. For tufta på 32 m² er det ikke oppgitt mål etter utgravning i rapporten, og det mangler også plantegning. Det er derfor overflatemål som er oppgitt i figuren.

Figur 21. Variasjoner i golvarealet for tuftene i området mellom Sørøy og Varanger i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:6).

Den minste tufta har ingen ildsted, mens de øvrige har et eller to. Ildstedene er i de fleste tilfellene steinsatt. I en av de store tuftene er det bare to trekullkonsentrasjoner som indikerer ildstedenes plassering. I de 2 tuftene hvor bare halve golvarealet er undersøkt ligger det ett steinsatt ildsted i den ene halvdel av lengdeaksen som er undersøkt. Det er derfor mulig at det i disse tuftene kan skjule seg ett eller flere ildsted i de deler som ikke er undersøkt. De totalgravde tuftene har to ildsted. I den ene tufta ligger dette langs hele lengdeaksen, mens den andre tufta har et todelt, steinsatt ildsted i den ene halvdel av lengdeaksen.

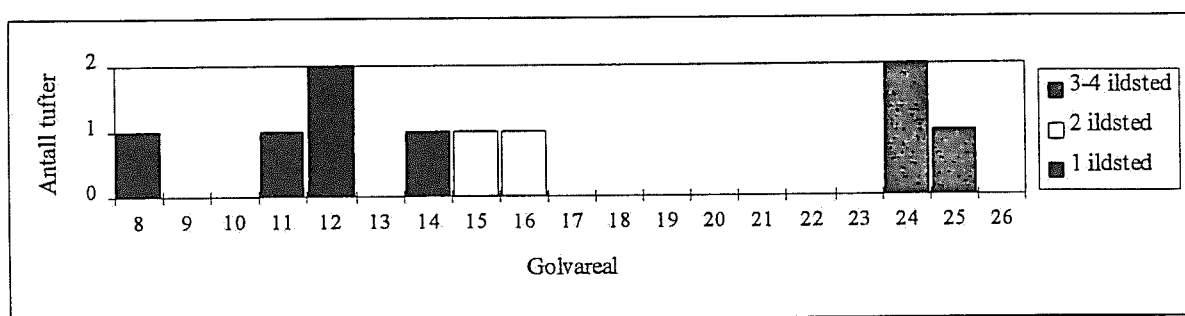
3 av tuftene har en inngang hver. Dette er hus 17, 18 og 20 i Iversfjord (E.Helskog 1983), hvor inngangene har form av lange passasjer gjennom vollene. I den minste tufta er

inngangen plassert i et av tuftas framre hjørner. I de øvrige tuftene ligger inngangen henholdsvis midt på framre langside og asymmetrisk på den ene kortside. Hus 18 og 20 er de tuftene som er mest nedgravd, og i hus 18 finner man også den eneste tufta med mødding.

5.4.2 Perioden 1800-900 f.Kr.

Til perioden 1800-900 f.Kr. har jeg foreslått å plassere 12 tufter (Appendix II). Tuftene fordeler seg på 6 lokaliteter. Fra vest til øst er dette Ytre Molvik, Veidnesbukta, Studentervika, Tvernes, Leirpollen og Iversfjord. Av disse er det bare tatt prøvestikk i ei gressbakkentuft på Tvernes. Halve golvarealet er undersøkt i ei tuft i Veidnesbukta, mens de øvrige er totalgravd. Golvavgrensningen er imidlertid uklar i ei tuft i Ytre Molvik, men tufta er relativt liten (under 15 m²).

De fleste tuftene har et rektangulært golvplan, men det er også 2 kvadratiske tufter. Med ett unntak er alle tuftene orientert med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Alle tuftene er lett nedgravd, og det er bare 1 tuft som har mødding. Tuftene varierer svært i størrelse, men hovedmengden av tufter har et golvareal mellom 8 og 16 m². Bare 3 tufter er større, med et golvareal på 24-25 m². De aller fleste tuftene har steinsatte ildsted. Bare i ett tilfelle har ildstedet form av en mer uordnet steinansamling. Antall ildsted varierer klart med tuftenes størrelse (fig.22). Alle de minste tuftene (8-14 m²) har et ildsted. Tuftene på 15-16m² har to ildsted, mens de største tuftene har tre og fire ildsted.

Figur 22. Variasjoner i golvareal og antall ildsted i tuftene mellom Sørøya og Varanger i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:10).

Ildstedenes plassering varierer en del. Bare i ei tuft på 15 m² i Leirpollen har ildstedene en symmetrisk plassering i hver sin halvdel av lengdeaksen (se fig.38). Denne tufta har også en

inngang i hver kortside, og har blitt karakterisert som gressbakkentuft av Andreassen (1988a) og Schanche (1994). Dette er forøvrig den eneste tufta som har mødding. Ytterligere 1 tuft har to innganger, mens 2 tufter har en inngang hver.

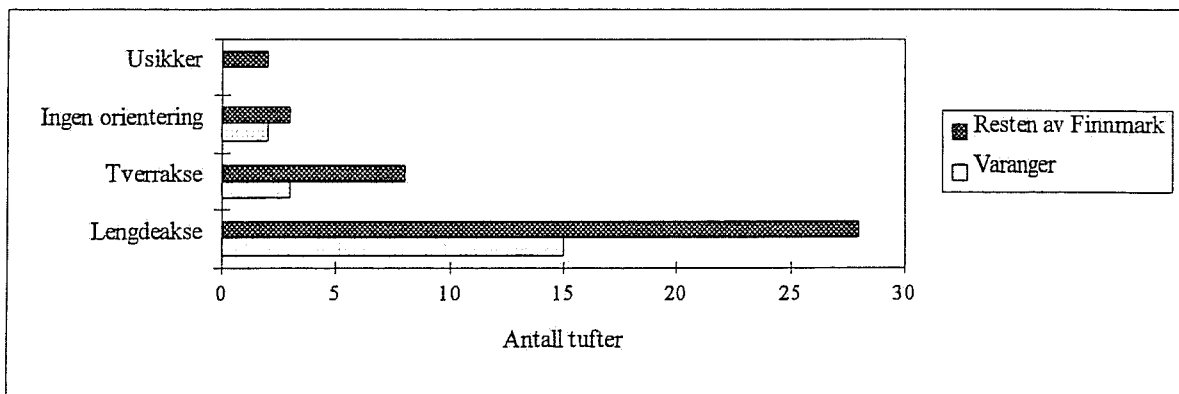
5.5 Regionale og kronologiske variasjoner i hustuftene

I det foregående har jeg sett nærmere på de regionale variasjoner som korrespondanseanalysen ga en første indikasjon på. I denne avsluttende delen skal jeg igjen gå tilbake til å se hustuftene i hele Finnmark i sammenheng. Da de største forskjeller synes å være mellom Varanger på den ene siden og resten av Finnmark på den andre, mener jeg det er tilstrekkelig med en inndeling av tuftene i disse to områdene. Her skal jeg sette de ulike morfologiske trekkene ved hustuftene i henholdsvis slutten av yngre steinalder og begynnelsen av tidlig metalltid opp mot hverandre, for å se om det er noen markante endringer mellom periodene og mellom de to hovedområdene.

5.5.1 Orientering

Når det gjelder orientering i forhold til den fortidige kystlinje er det i perioden 2400-1800 f.Kr. liten variasjon mellom Varanger og resten av Finnmark. Med unntak av to tufter som ikke har noen spesiell orientering (dvs at de har en rund og kvadratisk form) ligger alle tuftene i Varanger med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. I resten av Finnmark er det samme forhold, men her er det to tufter hvor orienteringen er usikker. Ser man derimot på perioden 1800-900 f.Kr. er det større variasjon (fig. 23). De fleste tuftene er fortsatt orientert med lengdeaksen parallelt med kystlinjen, men det er imidlertid flere tufter som har motsatt orientering, spesielt i området utenfor Varanger. Her er det nå også enkelte tufter som er kvadratiske og dermed ikke har noen orientering.

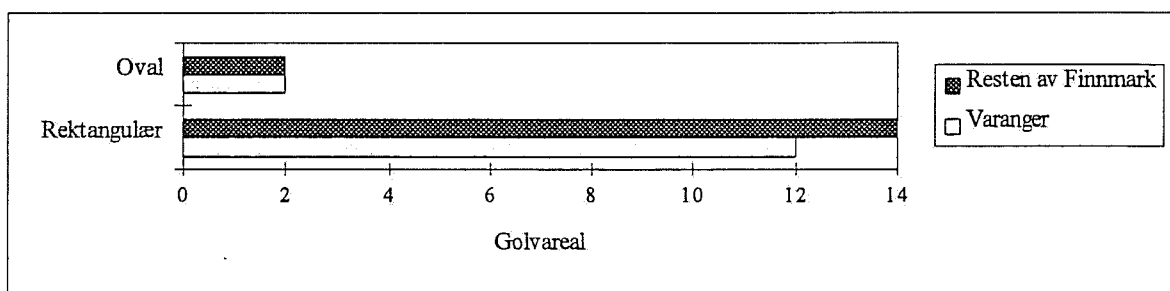

Figur 23. Variasjoner i tuftenes orientering i forhold til kystlinjen i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:61).

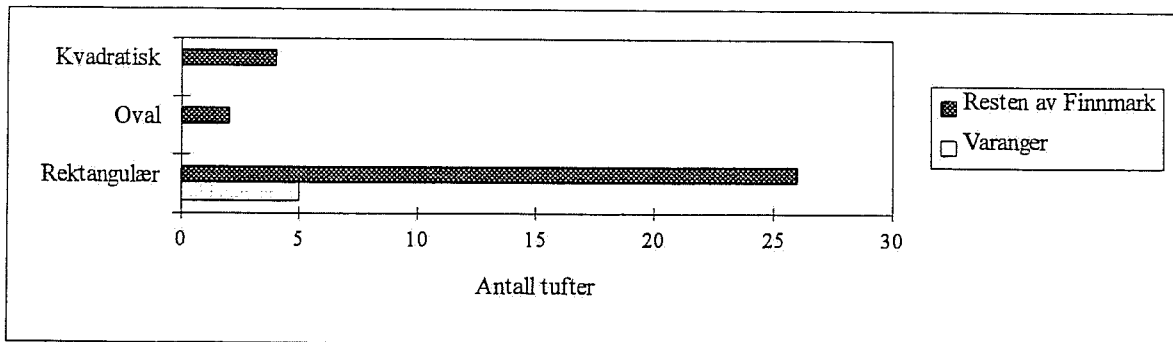
5.5.2 Form

I perioden mellom 2400-1800 f.Kr. er alle de mest undersøkte tuftene i hele Finnmark svært ensartede når det gjelder formen på det indre golvplanet (fig. 24). De aller fleste tuftene har en rektangulær form, mens det kun er to tufter i hvert av områdene som er ovale.

Figur 24. De mest undersøkte tuftenes form i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:30).

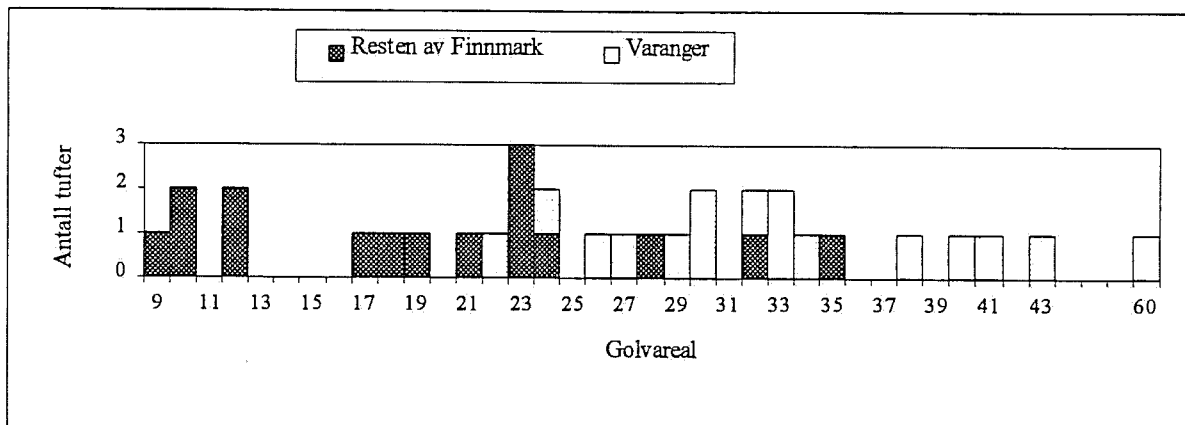
I perioden 1800-900 f.Kr. er det et svært ulikt sammenligningsgrunnlag mellom Varanger og resten av Finnmark, fordi det kun er 5 tufter i Varanger som er undersøkt i større omfang. Disse har alle et rektangulært golvplan. Også utenfor Varanger er de aller fleste tuftene fortsatt rektangulære. Som i den forutgående perioden er det også nå kun to tufter som har en oval form (fig. 25). Det er med andre ord ingen tendens til flere ovale tufter i tidlig metalltid enn i slutten av yngre steinalder. Derimot utgjør de 4 kvadratiske tuftene en endring fra den forutgående perioden.

Figur 25. De mest undersøkte tuftenes form i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:37).

5.5.3 Golvareal

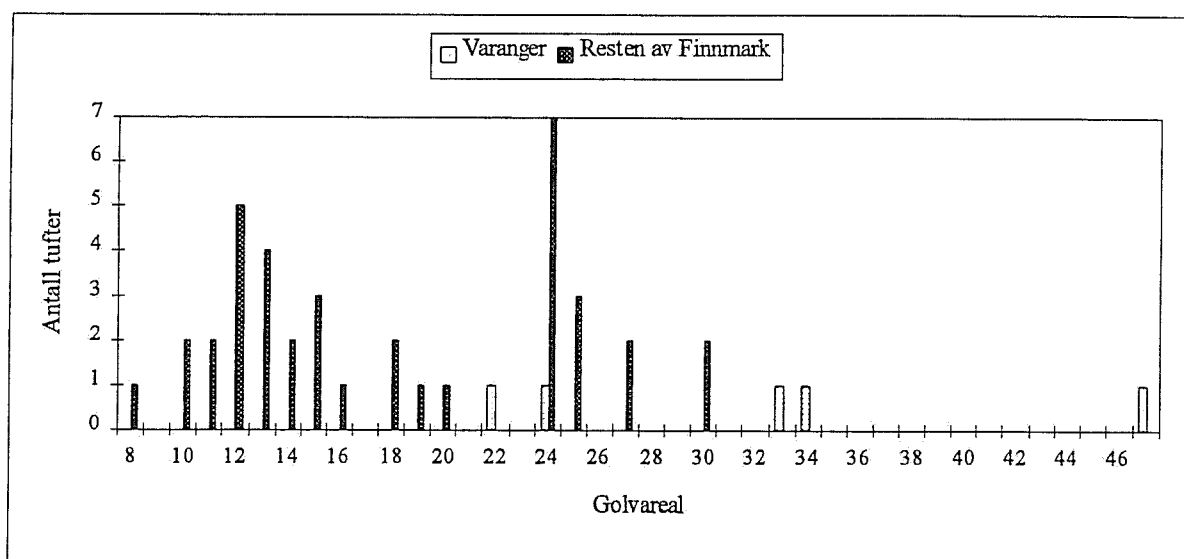
I perioden 2400-1800 f.Kr. er det klare forskjeller i tuftenes golvareal mellom Varanger og resten av Finnmark (fig.26). Tuftene i Varanger har et golvareal fra 22 til ca. 60 m², mens golvarealet i tuftene vest for Varanger ligger mellom 9 og 35 m². Dette betyr at tuftene i Varanger gjennomsnittlig er omkring 10 m² større enn tuftene i resten av Finnmark. I Varanger er det gjennomsnittlige golvarealet på 30,3 m² (tufta på 60 m² er ikke inkludert) mot 19,8 m² utenfor Varanger. De minste tuftene i Varanger finner vi som vist i kap. 5.3 i Øvre Pasvik, og disse har altså et golvareal som tilsvarer en del av de største tuftene utenfor Varanger.

Figur 26. Variasjoner i golvareal mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:32).

I perioden 1800-900 f.Kr. er det ingen store endringer i tuftenes golvareal (fig. 27). Selv om det nå er få totalgravde tufter i Varanger, synes golvarealet å ligge på samme nivå som tidligere. Heller ikke i resten av Finnmark er det noen markante endringer, bortsett fra at det er langt flere undersøkte tufter. Tuftenes golvareal ligger på 8-30 m², med andre ord

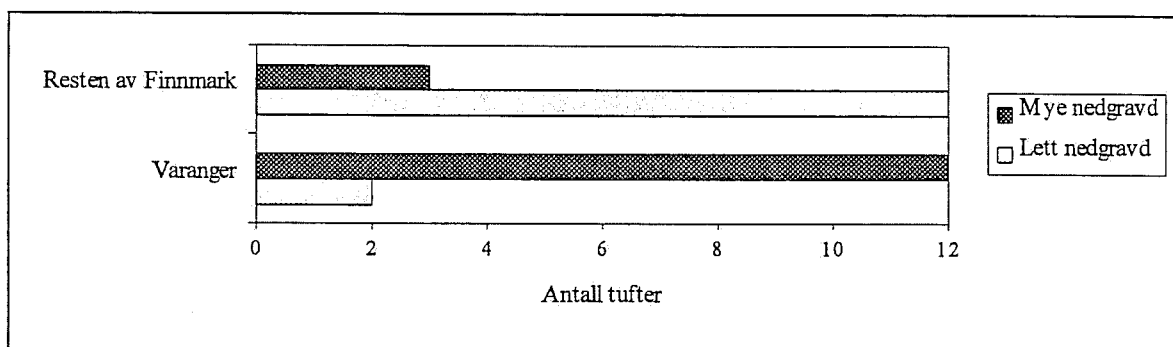
tilsvarende tuftene i den forutgående perioden. Det gjennomsnittlige golvareal på 18 m² er også noenlunde det samme som tidligere.

Figur 27. Variasjoner i golvarealet mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum: 43).

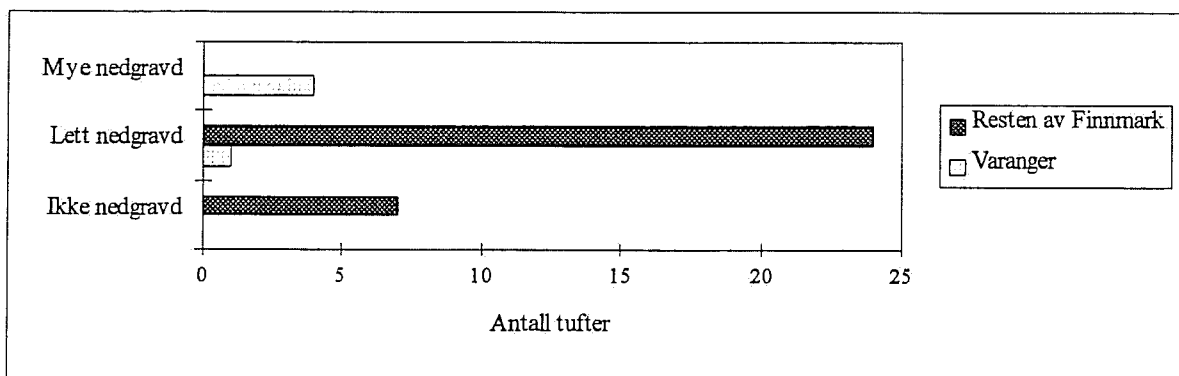
5.5.4 Nedgravning

Når det gjelder golvplanet nedgravning i undergrunnen er det klare regionale forskjeller i perioden 2400-1800 f.Kr. Mens tuftene i Varanger i hovedsak er mye nedgravd, er tuftene i resten av Finnmark generelt lettere nedgravd (fig. 28). Det er imidlertid 2 tufter i Varanger som er mindre nedgravd enn de øvrige og likedan 3 tufter utenfor Varanger som er mye nedgravd.

Figur 28. Variasjoner i nedgravning mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum: 29).

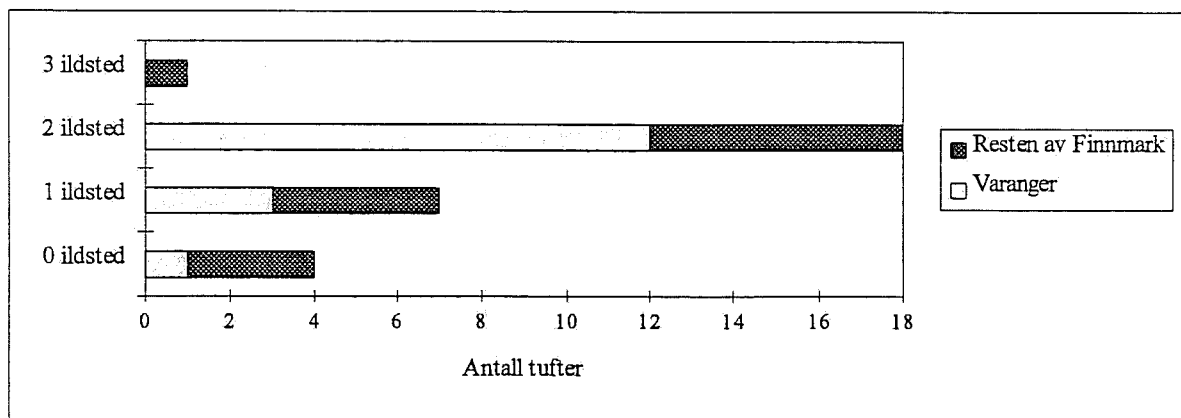
I perioden 1800-900 f.Kr. har dette endret seg en del (fig. 29). Fortsatt er de fleste tuftene i Varanger mye nedgravd, mens hovedmengden av tufter utenfor Varanger er lett nedgravd. Imidlertid forekommer det nå i 7 tilfeller at tuftene utenfor Varanger ikke er nedgravd. Som vi har sett i kap.5.3.2 gjelder dette 3 av de minste tuftene, men også 4 av de aller største.

Figur 29. Variasjoner i negravning mellom Varanger og resten av Finnmark i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:36).

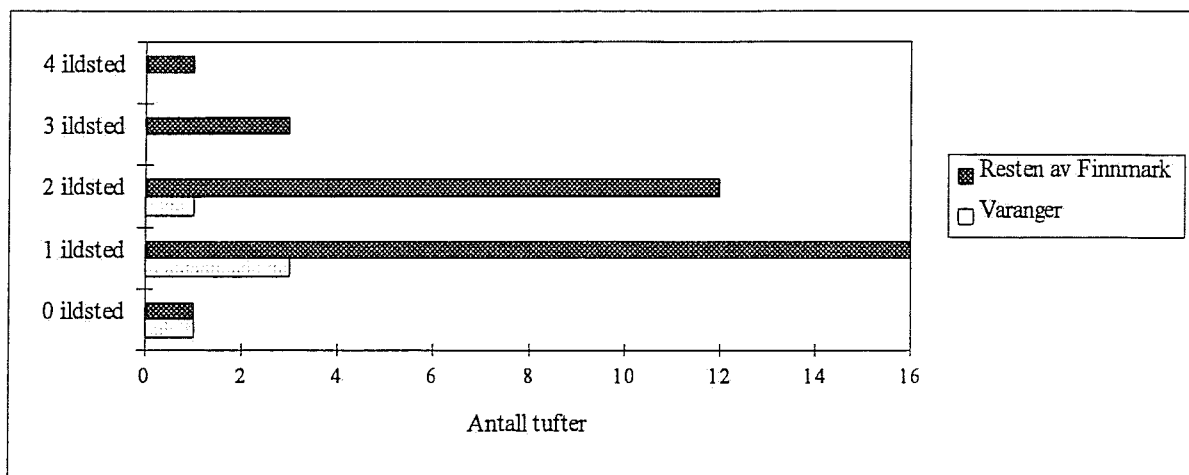
5.5.5 Ildsted

I perioden 2400-1800 f.Kr. varierer antall ildsted fra ingen til tre (fig. 30). Hele 12 av 16 tufter i Varanger har to ildsted, mens det er større variasjoner i resten av Finnmark. De mindre tuftene har generelt ingen eller ett ildsted, mens de større i hovedsak har to eller tre (eventuelt ett langstrakt anlegg). Utformingen av ildstedene er også forskjellig mellom de to områdene. I Varanger har ildstedene generelt en mer ensartet utforming. I resten av Finnmark er det store variasjoner innad i den enkelte tuft og mellom ulike tufter, selv om ildstedene også her ligger tilnærmet langs lengdeaksen.

Figur 30. Variasjoner i antall ildsted mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:30).

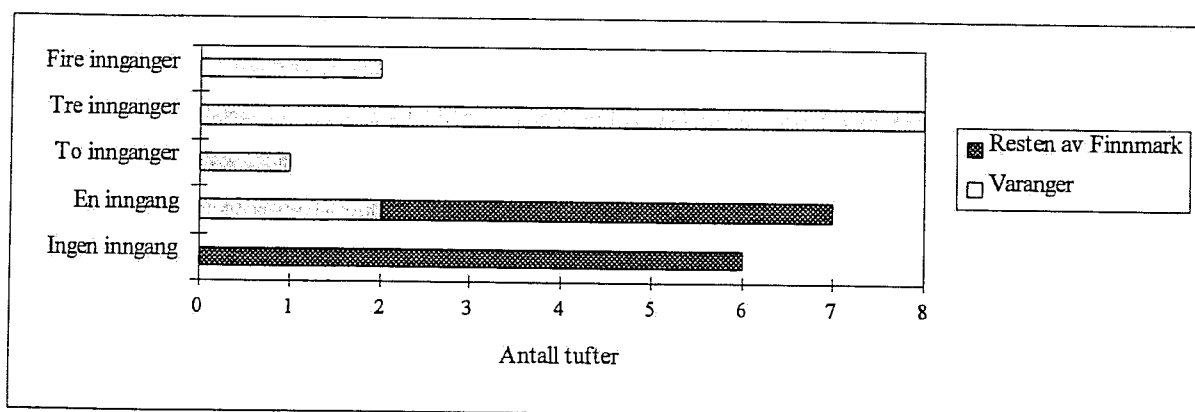
I perioden 1800-900 f.Kr. er det i området utenfor Varanger omtrent like mange tufter som har ingen og ett ildsted, som det er tufter med to, tre eller fire (fig. 31). Ett og to ildsted er mest utbredt. Som i perioden 2400-1800 f.Kr. er det en klar samvariasjon mellom tuftenes golvareal og antall ildsted, ved at tufter inntil ca 15 m² har ett eller ingen ildsted og de større tuftene har to eller flere. I Varanger er det nå 3 tufter som bare har ett ildsted, mens ingen og to forekommer i ett tilfelle hver.

Figur 31. Variasjoner i antall ildsted mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:37).

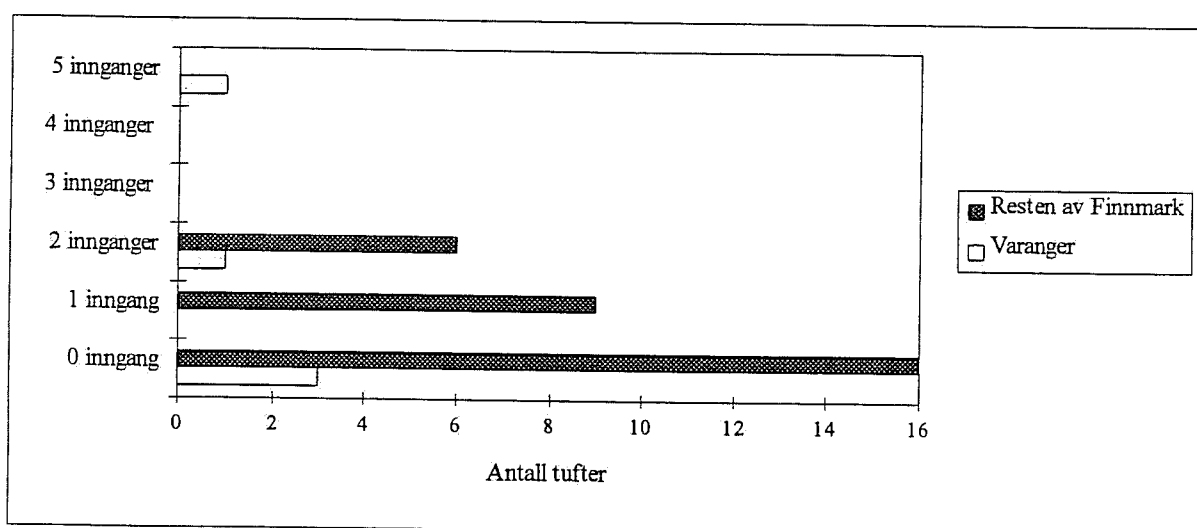
5.5.6 Innganger

En av de største forskjeller mellom tuftene i Varanger og i resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. finner vi når det gjelder antall innganger (fig. 32). Som sagt er det karakteristisk for tuftene i Varanger i denne perioden at inngangene er synlige før utgravning som forsenkninger i vollene, noe som betyr at man her kan få et inntrykk av antall og plassering også for de mindre utgravde tuftene. Dermed blir det en stor skjevhet i sammenligningsgrunnlaget i forhold til resten av Finnmark, og jeg har her bare tatt med de mest undersøkte tuftene i Varanger. En forskjell er at det er langt flere tilfeller hvor det er dokumentert innganger i Varanger i forhold til i resten av Finnmark (13 mot 5). For det andre har tuftene i Varanger langt flere innganger (1-4) enn tuftene utenfor Varanger hvor det i alle tilfellene kun er tale om én inngang.

Figur 32. Variasjoner i antall innganger mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum: 24).

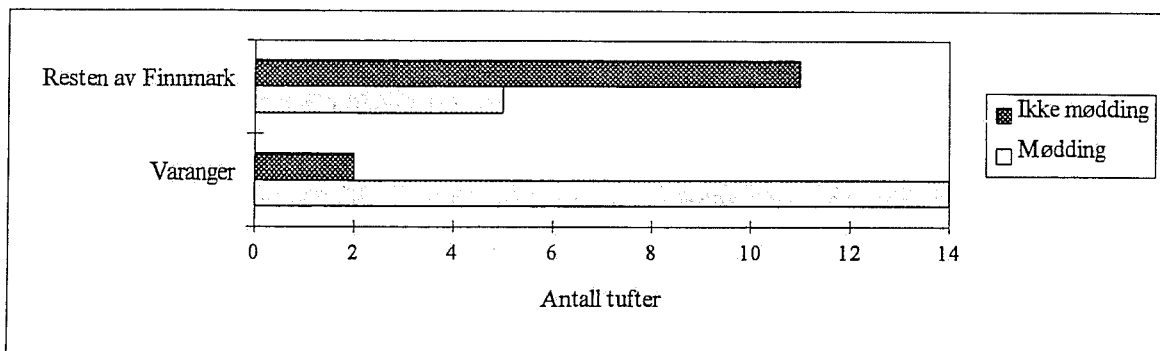
I perioden 1800-900 f.Kr. har det skjedd en del endringer når det gjelder de mest undersøkte tuftene. Det er som sagt få tufter i Varanger i denne perioden, men nå er det 3 tufter som ikke har inngang. For resten av Finnmark er det fortsatt mange tufter hvor det ikke er dokumentert innganger. Til forskjell fra den forutgående perioden er det nå 6 tufter som har to innganger, mens 9 tufter har én inngang (fig. 33).

Figur 33. Variasjoner i antall innganger mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum: 36).

5.5.7 Mødding

Når det gjelder forekomst av mødding i tilknytning til selve huskonstruksjonen er det i perioden 2400-1800 f.Kr. store forskjeller mellom de to områdene av Finnmark. Mens det er hele 14 av de 16 mest undersøkte tuftene i Varanger som har mødding, er det kun 5 av de 16 mest undersøkte tuftene i resten av Finnmark hvor dette er dokumentert (fig. 34).

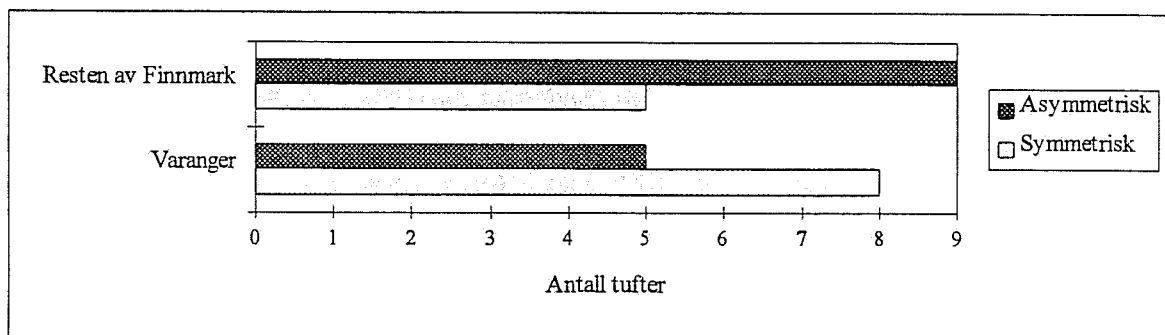

Figur 34. Forekomst av mødding i tilknytning til huskonstruksjonene i hhv. Varanger og resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. (Sum:32).

I perioden 1800-900 f.Kr. endrer dette seg noe, da det nå ikke er dokumentert mødding i noen av de 5 mest undersøkte tuftene i Varanger. Som sagt i kap. 5.2.2 er det imidlertid undersøkt møddinger i noen av de mindre undersøkte tuftene her. Dessuten er det også undersøkt områder utenfor 3 av tuftene som har blitt tolket som avfallsområde. I resten av Finnmark er det i denne perioden dokumentert møddinger i 5 av de 36 mest undersøkte tuftene.

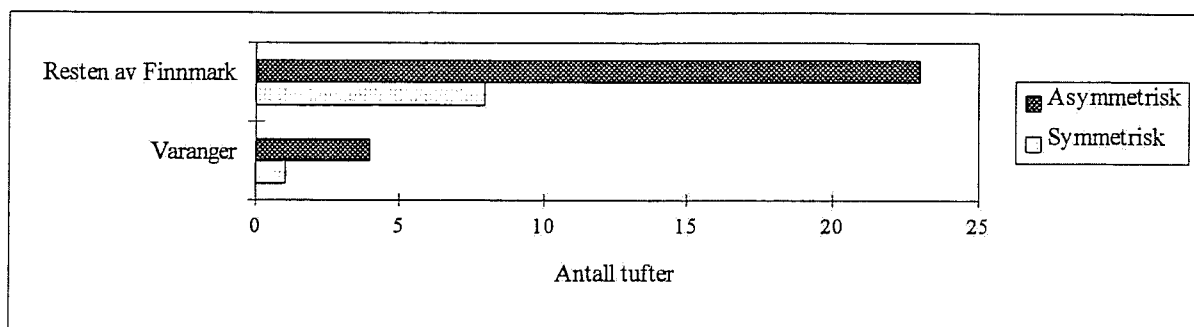
5.5.8 Symmetri og asymmetri

Til sist gjenstår det å se på forholdet mellom symmetriske og asymmetriske tufter. I perioden 2400-1800 f.Kr. er det mindre forskjell mellom Varanger og resten av Finnmark med hensyn til symmetri og asymmetri enn for mange av de andre morfologiske trekkene jeg har sammenlignet (fig. 35) Det er noen flere asymmetriske enn symmetriske tufter utenfor Varanger, mens det motsatte er tilfelle for Varanger. Det er med andre ord ingen klar tendens til symmetriske tufter i denne perioden.

Figur 35. Forholdet mellom symmetriske og asymmetriske tufter i hhv. Varanger og resten av Finnmark i perioden 2400-1800 f.Kr. (27).

I perioden 1800-900 f.Kr. er det klart flere asymmetriske tufter enn symmetriske, og dette er tilfelle for begge områdene av Finnmark (fig. 36). I området utenfor Varanger kan dette henge sammen med at det er relativt mange små tufter i denne perioden. Som vi har sett har spesielt mange av de mindre tuftene på Sørøya en asymmetrisk plassering av ildstedet (kap. 5.3.2).

Figur 36. Forholdet mellom symmetriske og asymmetriske tufter mellom Varanger og resten av Finnmark i perioden 1800-900 f.Kr. (Sum:36).

5.6 Avslutning

Helt til slutt skal jeg se på om analysen har gitt svar på de spørsmål jeg stilte innledningsvis.

- *Er det noen forskjeller i hustuftene fra slutten av yngre steinalder mellom de ulike områdene av Varanger?*

Som vi har sett er det klare fellestrekk mellom de tre områdene av Varanger i denne perioden. Alle tuftene har et stort golvareal. Kysttuftene er i hovedsak større enn 30 m², mens innlandstuftene er noe mindre. De fleste tuftene har et rektangulært golvplan og ligger med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Tuftene er generelt mye nedgravd og har mødding i forbindelse med framre veggvoll. Et annet sentralt fellestrekk mellom tuftene i dette området er de (oftest) flere inngangspassasjene, som er synlige som forsenkninger i veggvollene også før utgravning. De aller fleste tuftene har to steinsatte ildsted langs lengdeaksen, og utformingen av disse er en av de mest påfallende likhetene mellom tuftene i de ulike områder av Varanger. Ildstedene er åpne mot hverandre, og mellomrommet mellom dem kommer omtrent midt i tufta. Det er minimale variasjoner i ildstedenes bredde innad i den enkelte tufta, mens det er større variasjoner i lengden. Dette medvirker til at flere tufter strengt tatt ikke er symmetriske, hvis dette defineres som at tuftene skal kunne deles inn i to identiske

halvdeler. Likevel får man et symmetrisk inntrykk av disse tuftene med to ildsted. Dette inntrykket forsterkes ved at svært mange av de mest undersøkte tuftene har tre innganger, en på hver kortside og en på framre langside.

De tydeligste forskjellene mellom tuftene i de tre områdene er (1) at innlandstuftene har et noe mindre golvareal enn kysttuftene, (2) at det er undersøkt ei tuft i det indre området som er klart avvikende fra dette generelle bildet, og (3) at den eneste tufta som mangler steinsatt ildsted er å finne i det ytre området. Det er likevel fellestrekkene som er framtreddende, slik at det ikke synes å være noen framtreddende forskjeller mellom tuftene i de tre områdene av Varanger. De utgravde tuftene virker *tilsynelatende* svært homogene, hvis man ser bort fra den eneste klart avvikende tufta.

- *Er det store likhetstrekk mellom tuftene i Varanger og resten av Finnmark i slutten av yngre steinalder?*

Etter mitt syn har tuftene følgende fellestrekk: I begge områder har tuftene i hovedsak et rektangulært eller (sjeldnere) ovalt indre golvplan og er orientert med lengdeaksen parallelt med den fortidige kystlinje. Forholdet mellom symmetriske og asymmetriske tufter er noenlunde jevnt i begge områder, med en liten overvekt av symmetriske i Varanger og en liten overvekt av asymmetriske i resten av Finnmark. Endelig er det visse fellestrekk mellom de *store* tuftene utenfor Varanger og tuftene i Varanger, nemlig at de aller fleste har mer enn ett ildsted, og at ildstedene ligger tilnærmet langsetter golvets lengdeakse.

For øvrig er det forskjellene som er det framtreddende, og disse går både på størrelse, nedgravning, mødding, ildsted og innganger. For det første har tuftene i Varanger et golvareal som gjennomsnittlig er 10 m² større enn tuftene i resten av Finnmark. De minste tuftene i Varanger (innlandstuftene) har et golvareal som tilsvarer de største tuftene utenfor Varanger. Videre er tuftene i resten av Finnmark generelt mindre nedgravd enn tuftene i Varanger, og det er også relativt få som har mødding. To markante forskjeller mellom de to områdene finner vi når det gjelder innganger og ildsted. De mest undersøkte tuftene i Varanger har i alle tilfeller inngang, og det kan være tale om inntil fire stykker. I resten av Finnmark er det sjelden man finner spor etter innganger i det hele tatt, og det er ingen av tuftene som har mer enn en. Endelig er det etter mitt syn vesentlige forskjeller i ildstedene. Jeg nevnte over at

ildstedenes plassering langs lengdeaksen er et likhetstrekk mellom de to områdene, men dette gir ikke et fullstendig bilde. Som jeg har påpekt synes ildstedene i tuftene i Varanger å være svært ensartede, og man finner samme ildstedsanlegg i begge kystområdene, så vel som i innlandet. Dette er imidlertid ikke tilfellet for (de store) tuftene i resten av Finnmark, hvor det er store variasjoner i ildstedenes utforming. Dette gjelder både innad i den enkelte tufta, og særlig mellom ulike tufter på samme lokalitet og mellom forskjellige lokaliteter. Selv om tuftene som regel har to ildsteder, er det altså ingen klar tendens til en indre organisering i to identiske (symmetriske) halvdelar. Variasjonene i ildstedenes utforming, og til dels også plassering, gjør at tuftene i resten av Finnmark får et mer "individuell" preg enn i Varanger.

- *Hvor og når skjer det endringer i hustuftene i tidlig metalltid, og hva består endringene i?*

Så vidt jeg kan se er det kun i de indre deler av Varangerfjorden det skjer endringer i hustuftene ved inngangen til tidlig metalltid. Mens de undersøkte tuftene i Varanger var like over hele området i siste del av yngre steinalder, er det klare forskjeller mellom de to kystområdene i begynnelsen av tidlig metalltid. I de indre deler av fjorden endrer tuftene karakter. Dette er spesielt tydelig når det gjelder ildsted og innganger. En klar overvekt av tuftene mangler nå forsenkninger i veggvollene, mens det ikke er noen endringer med hensyn til dette i det ytre området av Varangerfjorden. Når det gjelder de tuftene som har vært gjenstand for mer omfattende undersøkelser, er det forskjeller å spore i ildstedenes plassering og antall. I det indre området har tuftene nå bare ett ildsted, og dette ligger ikke lenger langsetter lengdeaksen. I det ytre området har de mest undersøkte tuftene ett og to ildsted, og i begge tilfeller er plasseringen den samme som i tuftene i hele Varangerområdet i den forutgående perioden. Det må understrekes at det kun er foretatt mer omfattende undersøkelser i to tufter i hvert område, slik at det er vanskelig å si om ildstedenes plassering og antall er en generell forskjell. Derimot er forskjellene med hensyn til forsenkninger i vollene mer sikkert, og dette kan ses i sammenheng med at det er to forskjellige hustyper. Som jeg har vært inne på i kap. 3 antas det at mortensnestufter overtar for gressbakkentufter ved inngangen til tidlig metalltid. Ett av de karakteristiske trekk for mortensnestufter er mangel på forsenkninger i vollene, mens gressbakkentufter som regel har flere. Alle tuftene fra slutten av yngre steinalder i Varanger, som jeg har omtalt i dette kapittel, har blitt karakterisert som gressbakkentufter. Det samme gjelder alle de tuftene fra det ytre

fjordområdet som jeg har foreslått å datere til perioden 1800-900 f.Kr. Her indikerer dateringene at denne typen tufter kan strekke seg ned til ca 1400 f.Kr. I indre Varangerfjord har en hel del av de tuftene som mangler forskeninger i vollene blitt karakterisert som mortensnestufter. Disse har dateringer til hele det 2. årtusen f.Kr. Jeg vil til slutt påpeke at det også er visse likhetstrekk mellom tuftene i de to fjordområdene i første fase av tidlig metalltid. Tuftene er fortsatt relativt mye nedgravd og har et stort golvareal. Dessuten mangler de 4 mest undersøkte tuftene mødding i tilknytning til framre veggvoll. Det er imidlertid konstatert spor etter møddinger i noen av de mindre undersøkte mortensnestuftene. I forbindelse med de to undersøkte tuftene i det ytre området er det undersøkt et frittliggende avfallsområde foran tuftene.

Beveger man seg vestover til området mellom Varanger og Sørøya synes det å skje visse endringer i hustuftene i tidsrommet ca 1750-1400 f.Kr. Det foreligger ¹⁴C-datering fra svært mange av tuftene i dette området. Imidlertid fordeler de undersøkte tuftene seg over et langstrakt geografisk område, hvor det ofte bare er noen få undersøkte tufter på hvert sted. Dette medfører at det er vanskelig å uttale seg spesifikt om hver lokalitet med hensyn til når endringene skjer. Ser man hele området samlet har alle de store, rektangulære tuftene dateringer mellom ca 2500 og 1400 f.Kr., mens hovedmengden av de små tuftene ikke har dateringer tidligere enn ca 1750 f.Kr. Det eneste unntaket fra dette er hus 17 i Iversfjord. Denne tufta har imidlertid trekk som peker mot de store tuftene den ligger på rekke med, nemlig en lang inngangspassasje gjennom veggvollen.

Når det gjelder utviklingen av hustuftene på Sørøya beveger man seg straks på mer usikker grunn fordi det her er så mange tufter som ikke er ¹⁴C-datert. Det er imidlertid klart at det ikke skjer noen endringer i hustuftene ved inngangen til tidlig metalltid. På Slettnes er det foretatt undersøkelser av tufter fra hele yngre steinalder og tidlig metalltid, og det foreligger også ¹⁴C-dateringer fra en stor del av disse (Damm m.fl. 1993, Hesjedal m.fl. 1993, 1996). Her endrer hustuftene seg fra ca 2000 f.Kr. ved at tuftene nå blir større og får to ildsted (evt et langstrakt anlegg). Disse store tuftene fortsetter ned i hele det 2 årtusen f.Kr. Tuftene fra siste halvdel av dette årtusenet er noe mindre nedgravd enn tuftene fra første halvdel, men ellers kan jeg ikke se det er noen andre framtrepende kronologiske variasjoner her. For øvrig foreligger det ¹⁴C-dateringer fra 6 mer eller mindre undersøkte store tufter på Sørøya, og

disse ligger innen perioden 1000-2300 f.Kr. (Appendix III). De store tuftenes utbredelse i tid til hele det 2. årtusen f.Kr. ser dermed ut til også å gjelde utenfor Slettnes.

Når det gjelder de små tuftene er spørsmål om datering mer problematisk. På Slettnes antas det som sagt i kap. 4.4.2 at en udatert tuft (F21) skal dateres til ca 1000 f.Kr., slik at det først nå skjer en endring i tuftenes størrelse her. I tillegg foreligger det en ¹⁴C-datering av asbestkeramikk til ca 1350 f.Kr. fra hus 24 i Sandbukta. Jeg antar også at hus 42 i Hellefjord Midtre skal dateres til siste halvdel av 2. årtusen f.Kr. Som jeg var inne på i kap.4.4.2 har tufta en ¹⁴C-datering til ca 2800 f.Kr., noe som ikke er i samsvar med inventaret. På grunn av beliggenheten ved siden av hus 41 samt likheter i inventaret mellom disse tuftene, antar jeg at også hus 42 bør ha tilsvarende datering som hus 41. Disse tuftene skiller seg imidlertid klart i størrelse og antall ildsted. Det er dermed problematisk å si når det eventuelt skjer en overgang til mindre hus på Sørøya, og på boplasser som Sandbukta (Simonsen 1996) og Hellefjord (Simonsen 1972, Andreassen 1985) kan det synes som om man har hatt både små og store hus side ved side, såvel i yngre steinalder som i tidlig metalltid. I Hellefjord er faktisk de fleste av de ca 50 registrerte tuftene små. Det lavestliggende tuftfeltet i Sandbukta er husgruppe B, 7-8 m.o.h., og her er alle tuftene små (Simonsen 1996, fig.45). Hvis man ser på tuftenes størrelse i forhold til høyde over havet for Sørøya som helhet er det en tendens til at flere av de mindre tuftene ligger lavere i terrenget enn de større tuftene. De store tuftene ligger spesielt konsentrert rundt 10-11,5 meter over havet, mens mange av de små tuftene er konsentrert rundt 7,5-8 meter over havet. Dette tilsvarer høyden over havet for den minste tufta på Slettnes som antas datert til omkring 1000 f.Kr.

Som det har kommet fram av denne analysen er det store variasjoner i de undersøkte tuftene vest for Varanger, hvorav enkelte altså kan være kronologiske. Når det gjelder Sørøya gjør mangelen på ¹⁴C-dateringer og skjevheten i antall tufter mellom de to periodene at man likevel må uttale seg med viss forsiktighet. Spesielt perioden 2400-1800 f.Kr. er som sagt problematisk fordi det her nok er en del flere av de undersøkte tuftene som burde vært tatt med i denne oppgaven. Kun nærmere studier av inventaret fra disse tuftene og flere ¹⁴C-dateringer kan avgjøre dette.

Selv om det altså kan se ut til at det er en tendens til flere mindre tufter jo senere man kommer i det 2. årtusen f.Kr. fortsetter også de store visse steder. Det er dermed problematisk å uttale seg om når det skjer endringer med hensyn til ulike trekk ved tuftene, og mitt inntrykk er at slike variasjoner i større grad har sammenheng med tuftenes størrelse enn de er kronologiske forskjeller. Dette gjelder som vist antall ildsted, som har en klar sammenheng med golvarealet. Store tufter har som regel to eller flere ildsted, eventuelt ett stort anlegg, mens de små tuftene som regel har ett eller ingen. Ildstedet har i sistnevnte tufter oftere form av mer tilfeldige steinansamlinger eller bare trekullkonsentrasjoner. Orienteringen i forhold til kystlinjen er en annen forskjell som henger sammen med størrelsen, da det kun er de minste tuftene som har den relativt uvanlige orientering med tverraksen parallelt med kystlinjen. Dette er forøvrig en naturlig konsekvens av de topografiske forhold langs Finnmarkskysten, hvor tuftene ofte ligger i en skråning ned mot havet. Dersom tufter med en lengde på 6 m skulle hatt en slik orientering, ville det vært nødvendig med en kraftig inngravning i bakkant for å unngå et sterkt skrånende golvplan.

Når det gjelder tuftenes form er det ingen tendens til at tuftene i perioden 1800-900 f.Kr. blir mer ovale enn i slutten av yngre steinalder. I begge perioder er det noen få tufter som må sies å være ovale, men hovedmengden er rektangulære. Imidlertid er det i denne perioden en del kvadratiske tufter, i tillegg til at flere av de mindre (rektangulære) tuftene tenderer mot det kvadratiske. Med en viss forsiktighet vil jeg foreslå at kvadratiske tufter skal dateres til siste halvdel av det 2. årtusen f.Kr. Den eneste *store* tufta med en sen datering (hus 22 i Iversfjord datert til ca 1200-900 f.Kr.) skiller seg fra de eldre store tuftene ved at golvet har en klar kvadratisk form. Ildstedene er dessuten fordelt på tre av golvets fire kvadrater. En annen kvadratisk tuft i Ytre Molvik er også datert til andre halvdel av det 2. årtusen f.Kr. Den kvadratiske tufta i Gåshopen på Sørøya kan ut fra høyde over havet antas å være relativt sen. Flere av de registrerte mortensnestuftene i Varanger har også en mer kvadratisk form enn gressbakkentuftene fra slutten av yngre steinalder. Med unntak av hus 22 i Iversfjord har de øvrige kvadratiske tuftene et klart mindre golvareal. "Lebesbytufta", som jeg ikke har foreslått noen datering på, minner om hus 22 både når det gjelder form og størrelse. Den er imidlertid forskjellig ved det at den har kun ett sentralt plassert ildsted. Det må likevel understrekes at det ikke er mange tufter i denne fasen av tidlig metalltid som er kvadratiske (eller ovale). De fleste har fortsatt et rektangulært golvplan.

Til slutt gjenstår det å se på spørsmålet om tuftene i denne perioden er preget av en asymmetrisk indre organisering. Som sagt er det kun tuftene i Varanger i slutten av yngre steinalder som gir et klart inntrykk av symmetri, mens de øvrige tufter i Finnmark ikke har noen slik tendens. Her er det noen flere asymmetriske enn symmetriske tufter. I Varanger er det videre bare de to tuftene i de indre deler av fjorden som klart er asymmetriske i perioden 1800-900 f.Kr. Når det gjelder området vest for Varanger er det som vist i kap. 5.5.8 en klar overvekt av asymmetriske tufter i denne perioden. Dette mener jeg i større grad kan ses i sammenheng med tuftenes størrelse enn at det er et fenomen som er spesielt for tidlig metalltid. Som sagt har ildstedet i de små tuftene ofte en asymmetrisk plassering i forhold til golvets lengde- og tverrakse.

6 Fra bofast til mobil ? En diskusjon av endringer i overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid

Som jeg var inne på i kap. 2 lå det også et forskningsstrategisk aspekt bak utskillelsen av tidlig metalltid. Ved å skille ut yngre steinalders periode IV og gi den betegnelsen tidlig metalltid ønsket man å rette oppmerksomheten mer eksplisitt mot denne perioden - et tidsavsnitt man følte hadde fått en noe "stemoderlig" behandling i forhold til den tunge forskningsinnsatsen på periode III i Varanger. Derigjennom skulle man komme bort fra en homogenisering av fortidig bosetning og samfunnsforhold. Jeg vil imidlertid påstå at gressbakkenfasen i Varanger fortsatt har en sentral posisjon i forskningen. Etter min oppfatning får det syn man har på denne fasen her store ringvirkninger, både for hvordan man ser på slutten av yngre steinalder langs hele Finnmarkskysten, men også hvordan man forklarer endringer i overgangen til tidlig metalltid i hele Finnmark. Også mye av min oppmerksomhet skal her rettes mot Varanger og gressbakkenfasen, og årsaken til dette er nettopp den betydning området og fasen har for hele problematikken rundt overgangen til tidlig metalltid i Finnmark. Derfor er det nødvendig med en diskusjon av noen av de begreper og tolkninger som tar utgangspunkt i materialet fra Varanger.

Et sentralt aspekt ved tolkningene av overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid er, som jeg var inne på i kap. 3, at det skjer en overgang fra et bofast til et mobilt bosetningsmønster. Det syn man har på andre sider ved samfunnet henger nøye sammen med dette. Spørsmålet om bofasthet og mobilitet står derfor sentralt i dette kapittelet. Som vi skal se er det ikke likegyldig hvilken definisjon man legger til grunn, og de valg man tar får konsekvenser for hvordan man ser på andre sider ved samfunnet. Det er i stor grad trekk ved hustuftene som har blitt tatt til inntekt for bofasthet, med gressbakkentuftene i Varanger som mønster. Likedan står selve gressbakkentuftene sentralt i forklaringer av endringer av bosetningsmønster og sosial struktur ved inngangen til tidlig metalltid. Jeg hadde derfor et ønske om å se nærmere på hvilke hustufter som faktisk er undersøkt utenfor Varangerområdet, og hvordan disse skal ses i sammenheng med de tolkningsforslag som har vært fremmet på overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid.

Jeg skal i dette kapittelet diskutere selve begrepet bofasthet. Videre skal jeg se på hvordan trekk ved hustuftene tas til inntekt for bofasthet, og om overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid kan ses på som en overgang fra et bofast til et mobilt bosetningsmønster langs hele Finnmarkskysten. Dette skal jeg gjøre med utgangspunkt i resultatene fra analysen av de undersøkte hustuftene i kap. 5. Etter en diskusjon av hustufter og bosetningsmønster skal jeg se på enkelte aspekter ved tolkningene av den sosiale struktur, som leder til et sammenbrudd av gressbakkensamfunnene ved Varangerfjorden ved inngangen til tidlig metalltid. Sentrale stikkord her er interne konflikter og eksterne kontakter.

6.1 Bofasthet : begrep og implikasjoner

"Bofasthet" og "kompleksitet" er to begreper som er nært knyttet til hverandre. Imidlertid kan bofasthet forstås på flere måter, og den definisjon man velger får konsekvenser for hvordan man ser på andre sider ved samfunnet, for eksempel stress, konflikter og framveksten av en kompleks sosial organisering.

Som jeg var inne på i kap. 2.1.1 begynte synet på nordlige jeger-fangstgrupper å endre seg på begynnelsen av 1980-tallet. Man antok nå at de naturlige forutsetninger i indre fjordstrøk var av en slik karakter at det her var mulig med en større grad av bofasthet og høyere befolkningstetthet. Dette medvirket til en større sosial og kulturell kompleksitet enn man tidligere hadde antatt for jeger-fangstfolk. Kompleksitet innen jeger-samler studier henger nøye sammen med bofasthet, og har spesielt vært vektlagt for nordlige fangstfolk (Renouf 1984,1989). Også i de nyeste tolkninger av gressbakkentuftene i Varanger ses bofasthet og økt befolkningstetthet på som en forutsetning for en kompleks sosial organisering, selv om det tas sterk avstand fra den økofunksjonalistiske forankring som preget for eksempel Renoufs forslag (Schanche 1994,1995). Schanche (1995) retter også skarp kritikk mot forskere som har gått inn for bosetningsmønster preget av små, selvstendige boplasser med få samtidige hus (E.Helskog 1983, Engelstad 1984, K.Helskog 1984, 1988), fordi slike modeller framstiller yngre steinalder i Finnmark som preget av *"desentraliserte og individualistisk orienterte samfunn med en enkel organisasjonsform"* (Schanche 1995:178). Videre hevdes det at disse forskere ikke så konsekvensen av et slikt syn på bosetningen, nemlig *"et bilde av "primitive" samfunn, basert på det enkelte samfunn, og med liten eller ingen overordnet*

sosial struktur" (op.cit.:184). Dette illustrerer godt den betydning store, bofaste samfunn får som ledd i en "oppgradering" av jeger-fangstbefolkningen i Finnmark.

Det er Raffertys (1985) definisjon av bofasthet både Schanche (1994) og Olsen (1994) tar utgangspunkt i: "*Sedentary settlement systems are those in which at least part of the population remains at the same location throughout the entire year*" (Rafferty 1985:115). Dette er en vanlig måte å betrakte bofasthet på arkeologisk. Bosetningspermanens er i en slik definisjon relatert til mengde tid som tilbringes på en lokalitet. Selv om den refererer både til tid og rom, er fokuseringen på tid mest framtrædende. Imidlertid finnes det kontekster hvor permanens mer er relatert til landskap enn til enkeltlokaliteter. Engelstad (1990:22-23) mener at fokuseringen på lokalitet undertrykker en forståelse som vektlegger betydningen av å bo i et landskap, og at man ved å inkludere et sosiokulturelt perspektiv på betydningen av å bo i et kulturelt definert landskap kan få en mer nyansert forståelse av bofasthet.

Et eksempel på dette er forskjeller mellom norsk fiskeværsbosetning og tradisjonell sjøsamisk bosetning ved Varangerfjorden i historisk tid (Engelstad 1990). De norske fiskeværene mellom Kiberg og Vardø var preget av mye til- og fraflytting som følge av skiftende ressursgrunnlag, i tillegg til at fiskere omkom på havet. Få kom opprinnelig fra disse stedene. Sjøsamene lenger inn i fjorden hadde trolig bodd i området i generasjoner. Her flyttet man mellom sommer- og vinterboplassene, og en del av vinterboplassene ble også brukt av fjellsamer om sommeren. Sjøsamene var del av en siida, og bosetningsmønsteret var preget av små, geografisk spredte familiegrupper. Likevel kunne alle menn i siidaen om nødvendig samles i løpet av svært kort tid. Samfunnet og boplassene var med andre ord ikke sammenfallende størrelser, da man flyttet mellom minst to ulike boplasser i løpet av et år. På hver boplass kunne man ha gammer stående året rundt (op.cit.:28-31).

Arkeologisk ville man tolket de samiske bosetninger som spor etter mobile sesongboplasser og de norske fiskeværene som permanente helårsboplasser. Det ville blant annet være forskjeller i osteologisk materiale, funnmengde og levninger etter boliger. Med utgangspunkt i økonomiske eller økologiske modeller ville dette være holdbare konklusjoner. Engelstad (op.cit.:31-32) mener imidlertid det er mer ved bofasthet enn det som kommer fram av slike modeller. Selv om de samiske familiene individuelt sett var mobile, kan man si at de som

samfunn var mer bofast i fjorden. Dette var deres tradisjonelle hjem og bruken og forståelsen av landskapet var preget av stabilitet. I motsetning til dette står de norske bosetningene. Disse var permanente i den forstand at *strukturene* som utgjorde bosetningene var permanente og i helårig bruk. Befolkningen var imidlertid i mer eller mindre konstant bevegelse. I forhold til den samiske bosetningen var den norske mindre bofast, fordi de ikke hadde samme tilhørighet og tradisjoner i området. Det var først mye senere at de bosatte seg mer permanent i området. Dette viser at det kan være utilstrekkelig å ta utgangspunkt i den mengde tid en gruppe mennesker har tilbrakt på en lokalitet i en diskusjon av bofasthet. Den enkelte lokalitet kan representere bare en del av samfunnet, og det mønsteret man ser på denne lokaliteten kan være et annet enn når man ser samfunnet som helhet (Engelstad 1990:32-33).

Bosetningen langs Finnmarkskysten i yngre steinalder kan trolig best sammenliknes med den sjøsamiske bosetningen i Varanger, med tanke på tilhørighet til og tradisjoner i det landskapet man har bodd i. Uavhengig av graden av mobilitet antar jeg at samfunnet som helhet var bofast innen et begrenset geografisk område. Etter min oppfatning framstilles ofte mobilitet som noe svært forskjellig fra bofasthet, som en endeløs vandring "med sekk på ryggen". Dette kan illustreres med måten befolkningsvekst (høyere levealder og flere fødsler) settes i sammenheng med en overgang til større bofasthet i løpet av yngre steinalder i Varanger (Myrvoll 1992:153, Olsen 1994:85, Schanche 1994:186). Det å være mobil framstilles som et svært strabasiøst liv, hvor "*opphør av sesongvise flyttinger kan ha resultert i flere fødsler og i at flere barn overlever de kritiske første leveår*" (Olsen 1994:85). Som Valen (1994:81) påpeker er det flere faktorer som kommer inn i bildet når man skal vurdere om flyttemønsteret var så anstrengende at det fikk innvirkning på kvinners fruktbarhet. Hvor ofte flyttet man, hvor lange avstander beveget man seg over, var det kun morens ansvar å bære barnet? Jeg vil tilføye årstiden flyttingen foregikk, samt om den foregikk til lands eller vanns. Vinterstid har kanskje vært en gunstig tid å flytte på, fordi man kunne bruke slede til transport av barn og utstyr, og bevege seg lett på ski. Det må også ha vært mindre fysisk anstrengende å ferdes i båt (sjø eller elver) enn til fots. For yngre steinalder i Finnmark har det maksimalt blitt foreslått fire sesongboplasser (Gjessing 1955, Simonsen 1979). Uansett hvor mange flyttinger man regner med i løpet av et år kan det ha foregått innenfor et relativt begrenset område, slik at det ikke nødvendigvis har vært veldig anstrengende.

Bofasthet og mobilitet kan altså være to sider av samme sak. Man kan være bofast innen et klart definert og avgrenset område. Her er samfunnet bofast, mens de individuelle familier har et mobilt bosetningsmønster mellom to eller flere sesongboplasser. Forskjellig fra dette er det som kan betegnes som lokalitetsbofast, hvor man bor hele året på samme boplass. Hvilken definisjon man velger får konsekvenser for hvordan man ser på andre sider ved samfunnene, som framveksten av stress og konflikter og en kompleks sosial organisering. En vanlig antakelse er at *"sedentism creates new potentials for interpersonal conflicts that cannot be resolved as readily as when groups are mobile"* (Kent 1989:2). Dette er en oppfatning som deles av flere forskere som ser på bofasthet i relasjon til lokalitet (for eksempel Johnson 1982, Myrvoll 1992, Olsen 1994, Schanche 1994). Dersom bofasthet i høyere grad refererer til bosetning innenfor et definert landskap, vil konsekvensene for sosial organisasjon og behovet for konfliktløsning bli ganske annerledes. Det kan imidlertid se ut til at dette ikke har vært en "ønskelig" konsekvens, fordi man da ville forbli i et "primitivt" syn på jegerfangstsamfunnene i Finnmark.

6.2 Store huskonstruksjoner som indikasjon på bofasthet

Jeg skal i dette kapittelet diskutere hvordan store, solide hustufter nærmest automatisk settes i sammenheng med bofasthet, og komme med noen alternative tanker om store hus. Gressbakkentuftene antas av flere forskere å representere den maksimale bofasthet i Finnmark i yngre steinalder. Analyser av møddingmaterialet har bidratt til et slikt syn, men det er ofte trekk ved selve tuftene som framheves og tas til inntekt for bofasthet. Imidlertid kan nyere forskning nettopp på gressbakkentuftene bidra til å nyansere dette bildet. Det er mye som tyder på at tuftene i visse områder representerer en høyere grad av mobilitet enn i andre.

Det er en generell oppfatning at jo lenger tid en boplass er i bruk jo flere aktiviteter vil foregå der, og at ulike trekk ved boplassene endres når man går over til en bofast livsform. Graden av endringer antas å ha sammenheng med hvor mobil man var tidligere. Mens noen indikatorer på bofasthet direkte reflekterer en overgang fra mobil til bofast, kan andre være et resultat av fordelene ved å bli bofast. Den energi man da sparer kan kanaliseres til et større antall og flere typer materielle gjenstander, og dette følges ofte av en større grad av handel

og seremonielle sentra (Rafferty 1985:128-129). Trekk ved det arkeologiske materialet som ofte assosieres med bofasthet er solide, rektangulære husstrukturer, planlagte boplasser, steinsatte ildsted, seremonielle sentra, tunge gjenstander, keramikk og andre lagringsmetoder, stor møddingakkumulasjon, økning i funnmengde, variert redskapsinventar og jevn distribusjon av funnene over hele golvflaten. Sammensetningen av flora og faunamateriale vil også bli påvirket (E.Helskog 1983:148-151, Kelly 1992:54-57, Rafferty 1985:128-135, Schanche 1994:137-166). Det er viktig å se slike indikasjoner på bofasthet i sammenheng med det totale bildet og ikke trekke slutninger ut fra enkelttrekk (Helskog 1983:147). Dessuten er ingen indikatorer absolutte, og det vil alltid finnes eksempler som avviker fra en generell tendens (Rafferty 1985:128-137).

6.2.1 Møddinger og møddingmateriale

Det var i første rekke analyser av møddingmaterialet fra boplassene i de indre deler av Varangerfjorden og i Iversfjord som medvirket til at man fra 1980-tallet gikk over til å snakke om større bofasthet ved kysten (se kap.2.1). De tolkninger som ble gjort både på bakgrunn av revurderinger av H.Olsens (1967) analyser og nye undersøkelser, står fortsatt sterkt, og det tas for gitt at møddingene representerer helårig bosetning med en maritimt orientert økonomi. Det er imidlertid en del innvendinger mot det bildet som ble framstilt av bofaste kystsamfunn. Jeg skal ikke komme inn på innholdet i de enkelte møddinger, men kun påpeke måten materialet blir anvendt.

Et kritikkpunkt mot H.Olsens tolkninger var at han ikke tok hensyn til variasjoner mellom de ulike boplassene, og behandlet hele området som en homogen enhet (Renouf 1989:134). I motsetning til dette mente Renouf (1989:172) at man måtte se på hver enkelt mødding som deler av en helhet, og at dette ville gi et mer komplekst bilde. Først så hun på hvilke arter, og dermed hvilke sesonger, som var representert i den enkelte mødding. Når hun så betraktet hver enkelt mødding som del av en større helhet, fikk hun et bilde av en bosetning som strakte seg over alle årstider:

"Winter and spring habitation is demonstrated and the faunal material from some individual features indicates summer occupation as well. As was suggested for Nyelv Nedre Vest, year round occupation might have involved only part of the residential group" (Renouf 1989:226).

På bakgrunn av sammensetningen av det osteologiske materialet i møddingene fra de indre deler av Varangerfjorden konkluderer Renouf med at bosetningen i yngre steinalder var bofast eller tilnærmet bofast, men at deler av befolkningen kan ha oppholdt seg andre steder om sommeren. Videre antok hun at laks og fisk kan ha vært utnyttet fra basisboplassene ved hjelp av fangststasjoner. Langs Pasvikelva og andre mindre elver antok hun imidlertid at det var et mer mobilt bosetningssystem (Renouf 1989:226). Også i Iversfjord ble møddingmaterialet tolket i retning av større bofasthet, og dette ble gjort på bakgrunn av en frittliggende mødding (E.Helskog 1983:78-82). Det osteologiske materialet som helhet representerte alle årstider, og Helskog (op.cit.:82) mente det var en tendens til å favorisere arter som har en klar sesongmessig opptreden og rikelighet (rein og sel). I tillegg har fisk utgjort den stabile ressursen hele året gjennom.

Et fellestrekk mellom Renoufs og Engelstads (E.Helskog 1983) tolkninger er at de tok utgangspunkt i at materialet som *helhet* representerte alle sesonger, og sluttet seg til en større grad av bofasthet på grunn av det. Når det gjelder møddingen i Iversfjord så kan den ikke knyttes noen til bestemt hustuft. I tillegg spenner dateringene over hele det 3. årtusen f.Kr. (E.Helskog 1983:53, Berntsen 1997:55). Dette betyr at materialet som helhet gjennom en svært lang tidsperiode viser til alle årstider. Imidlertid kan det ha vært individuelle variasjoner mellom husene når det gjelder bosetningslengde og -sesong, samt at det selvsagt kan ha vært kronologiske variasjoner. I Varanger ligger de daterte møddingene fra slutten av yngre steinalder relativt samlet i tid. Det er imidlertid tildels store variasjoner i artssammensetningen mellom de ulike møddingene (Schanche 1994:142-143). Isteden for å se den enkelte mødding som en del av det totale bildet, kan man også tolke de individuelle variasjonene i retning av at det faktisk har vært forskjeller i bosetningslengde/-sesong mellom ulike hus og boplasser. Dette alternativet vurderes imidlertid ikke. Hos Schanche (op.cit.:144,184) blir nettopp variasjonene mellom de ulike møddingene i indre Varangerfjord en ytterligere indikasjon på bofasthet. Hun ser nemlig disse i sammenheng med at det har vært sosialt komplekse, bofaste samfunn, hvor man blant annet har hatt en økonomisk spesialisering mellom husholdene:

"De ulike lokalsamfunn kan med andre ord ha inngått i et økonomisk system med spesialiserte enheter og en overordnet økonomisk styring. En mulighet er at en del av de innhøstede ressurser har vært brakt til et sentralt sted - dvs. den største landsbyen - for så å fordeles mellom lokalsamfunnene, og deretter mellom de ulike husholdene" (Schanche 1994:184).

For de ytre deler av Varangerfjorden foreslår Schanche derimot at det har vært en høyere grad av mobilitet. Det er her flere trekk ved de undersøkte tuftene (Kalkillebukt og Høybukt) som indikerer en mindre permanent bosetning enn i det andre territoriet. Schanche (op.cit.:163-165) foreslår derfor at hovedboplassene har vært forlatt oftere eller i lengre perioder. I tillegg til at man har hatt sesongboplasser for torske- og laksefiske, kan hovedboplassene også ha vært ubeboet i større deler av vinteren.

Møddingmaterialet er en viktig årsak til at Schanche (1994) argumenterer for en mindre permanent bosetning i dette området. Artssammensetningen i det osteologiske materialet indikerer en bosetning i sommerhalvåret, og det mangler klare vinterindikatorer. En overvekt av selbein, spesielt grønlandssel, kan tyde på bosetning i mai-juni (op.cit.:42,144-147). Videre indikerer flyndrefisk, spesielt rødspette, bosetning om høsten. Det er lite torsk i materialet, noe som kan tyde på at torskefisket om våren og tidlig på sommeren har foregått fra en spesialboplass (op.cit.:163-164). Også møddingakkumuleringen tyder på en mindre permanent bosetning. I alle de undersøkte tuftene var det liten møddingakkumulering i forhold til tuftene i de indre deler av fjorden (op.cit.:164). Ifølge Schanche (op.cit.:160) vil en bosetning over kortere tid gi små og begrensede møddinger. En sesongbosetning med gjentatt bruk av møddingen vil også gi mindre møddingakkumulering enn en mer permanent bosetning med kontinuerlig deponering. Her vil avfall og annet som havner i møddingen raskt bli dekket til av nytt materiale. Dette begrenser forråtnelsesprosessen og skaper gunstige bevaringsforhold, og medvirker også til at materialet i mindre grad blir fraktet bort av vær og vind.

Lite funn og tynne kulturlag trekkes fram som en ytterligere indikasjon på et mer mobilt bosetningsmønster. Dårlige bevaringsforhold kan, som Schanche (1994:164) påpeker, være årsak til dette. Det kan forklare at det er så lite osteologisk materiale, men også at det er funnet så lite steinredskaper, dersom man tenker seg at teknologien her i større grad har vært basert på redskaper av bein og horn. Et forhold som taler i mot dårligere bevaringsforhold her er at det er funnet relativt mye bein av sild i tuftene i Kalkillebukt i forhold til tufter i det indre territoriet. Forskjellene kan ikke tilskrives ulike innsamlingsmetoder, og Schanche (op.cit.:42,155) antar det skyldes at det også den gang har vært gode sildefjorder på sørsiden av Varangerfjorden. Tilstedevær av sildebein indikerer i alle fall at liten

møddingakkumulasjon ikke kan tilskrives dårligere bevaringsforhold, fordi sild og laks har fettrike bein som under dårlige bevaringsforhold vil brytes hurtigere ned enn fettfattige bein (Berntsen 1997:35).

Utenfor Varanger er det i liten grad bevart osteologisk materiale som kan anvendes i diskusjoner av bosetningsmønster. Som sagt dateres møddingen i Iversfjord til hele det 3. årtusen f.Kr., mens tuftene i hovedsak er datert til det 2. årtusen f.Kr. (E.Helskog 1983:53, Berntsen 1997:55). Påstander om bofaste samfunn langs hele Finnmarkskysten i slutten av yngre steinalder må derfor bygge på andre data, og det er i stor grad trekk ved hustuftene som har vært anvendt til dette i de senere års forskning.

6.2.2 Morfologiske trekk ved hustuftene

"Gressbakkentuftene er uten tvil spor etter meget solide og permanente huskonstruksjoner som det må ha krevd en stor arbeidsinnsats å sette opp (...). En av årsakene til at man har bygd disse solide husene mener jeg har vært at de skulle brukes over et lengre tidsrom, ikke kun i en kort og hektisk sesong" (Schanche 1994:160).

Schanche setter altså likhetstegn mellom store, solide huskonstruksjoner, som det ligger stor arbeidsinnsats bak, og bosetning over lengre tid. Også når det gjelder resten av Finnmark settes en overgang til store hus med to ildsted i sammenheng med en overgang til bofasthet (Olsen 1994:75). Etter en omfattende argumentasjon om at gressbakkentuftene representerer en bofast befolkning (op.cit.:72-74), heter det videre:

"Langs kysten av Finnmark forøvrig synes noen av de samme endringene å skje, om enn på et noe seinere tidspunkt enn i Varanger. Hus av Gressbakken-typen er registrert så langt vest som Slettnes på Sørøya, men undersøkelsene har hittil vært konsentrert til Varanger" (Olsen 1994:75).

Kanskje ville man gjennom utgravninger få bekreftet den bofaste "Varangermodellen", som det argumenteres for på de tre forutgående sidene? Videre mener Olsen (ibid.) at tufter i Iversfjord og på Sørøy har likheter med gressbakkentuftene i Varanger både når det gjelder form, størrelse og ildsted. Og selv om tuftene mangler gressbakkentuftenes mange innganger, dype nedgravning og de kraftige møddingene, vitner likevel *"...konstruksjonen, blant annet spor etter stolpehull, om svært solide hus"* (ibid.).

Store, solide huskonstruksjoner står med andre ord sentralt i påstandene om bofasthet i slutten av yngre steinalder, selv om det som vist i kap. 6.2.1 er flere indikasjoner på at gressbakkentuftene inngår i forskjellige bosetningsmønstre. Manifesterer disse variasjonene seg på noen måter i hustuftene i dette området? Jeg har i kap. 5.2.1 sammenlignet hustuftene i de ulike regioner av Varanger, med interessante resultater i forhold til denne problemstillingen. Det viste seg nemlig at fellestrekkene er atskillig større enn forskjellene. I begge de to kystområdene er tuftene store, mye nedgravde, og omgitt av kraftige voller. En av tuftene i det ytre området er faktisk den aller største med et golvareal på omkring 60 m². Tuftene i innlandet (Øvre Pasvik) er noe mindre enn kysttuftene, men forøvrig er det ingen store forskjeller. Når det gjelder resten av Finnmark er tuftene ganske så forskjellige fra tuftene i Varanger (kap. 5.3.1, 5.4.1. og 5.5). De viktigste forskjellene i denne sammenheng er at de er mindre nedgravd og ikke har så kraftige voller, samt at de generelt er mindre. De store tuftene utenfor Varanger har et golvareal på 17-35 m², altså gjennomsnittlig 10 m² mindre enn tuftene ved Varangerfjorden. Selv om det må ligge en større arbeidsinnsats bak oppføringen av disse husene enn hus som bare er 10-15 m², er det likevel klart at gressbakkentuftene ved Varangerfjorden har en mer solid karakter i den forstand at de er mer nedgravde, har kraftigere voller og større golvareal. Man kan dermed anta det har vært noe mer arbeidskrevende å sette opp et stort gressbakkenhus.

Et annet trekk ved hustuftene som har blitt brukt som indikasjon på bofasthet er tilstedevær av steinsatte ildsted (E.Helskog 1983:148). Som det gikk fram av kap. 5 har de aller fleste tuftene i slutten av yngre steinalder steinsatte ildsted. Det viste seg også at tre av tuftene som ikke har steinsatte ildsted (hus 19 og 20 i Iversfjord og tuft 17 i Kalkillebukt), alle er relativt mye nedgravd. Med andre ord har tuftene et trekk som peker i retning av en permanent bosetning, mens et annet indikerer en mer mobil bosetning. Som tuftene i Kalkillebukt har også tuftene i Iversfjord blitt tolket i retning av større mobilitet. I hus 17 er 90% av gjenstandene funnet utenfor selve tufta, noe som indikerer bosetning i sommerhalvåret (Helskog 1983:148). Videre antas det at et mer situasjonsbestemt opphold vil ofte gi et enklere mønster og mindre spredning av funnene (Schanche 1994:160). Dette mener Schanche å kunne se i disse tuftene, hvor det er en tendens til at funnene er konsentrert inn mot sentrum. Dette mener hun kan skyldes at tuftene i Iversfjord representerer et noe annet bosetningsmønster enn gressbakkentuftene i Varanger, hvor gjenstandene er funnet spredt ut

over hele den indre golvflate, i tillegg til i områdene på yttersiden av husveggene (Schanche 1994:160).¹

Jeg vil altså stille spørsmål ved at store, solide hus alltid indikerer bofasthet, og påpeke at en del av disse tuftene har trekk som kan tolkes i retning av en mindre permanent bosetning. Som vist i kap. 6.2.1 er det i første rekke undersøkelser av gressbakkentufter i Varanger som har bidratt til å nyansere dette bildet, med andre ord nettopp de tufter som ofte betraktes som representanter for den maksimale bofasthet i yngre steinalder. Det er derfor grunn til å stille spørsmål ved at man nærmest på generelt grunnlag setter en overgang til større hus i sammenheng med en overgang til bofasthet langs hele Finnmarkskysten. Jeg finner det også problematisk at Schanche (1994:165) i så liten grad tar hensyn til de indikasjoner på et mer mobilt bosetningsmønster hun selv påpeker. Hun nevner at man til tross for forskjellig bosetningsmønster har bodd i samme hustypen, altså en hustype hun som sagt tilskriver en permanent bosetning. Når man beveger seg videre i tolkninger av sosiale forhold er det også konstallasjonen "gressbakkentufter = bofasthet" som er det framtrede. Det er betegnende at muligheten for et mer mobilt bosetningsmønster ikke engang nevnes i en artikkel som bygger på resultatene fra doktorgradsavhandlingen (Schanche 1995). Som jeg var inne på i kap. 6.1 kan etablering av bofasthet være et "strategisk" trekk hvis man går inn for større kompleksitet - eller et mindre "primitivt" syn på fortidige samfunn.

6.2.3 Store huskonstruksjoner: alternative tolkningsforslag

Etter min oppfatning har både Olsen (1994:74-75) og Schanche (1994) et overraskende funksjonelt syn på forholdet mellom bosetningslengde og hustufter, tatt i betraktning den skarpe kritikk de samme forskere har reist mot økofunksjonalistiske tolkninger. Det ligger nærmest en slags "cost-benefit" tankegang bak (se f.eks. O'Connell og Hawkes 1981, Keene 1983). I et slikt syn blir mennesker rasjonelle og økonomiske vesen som søker maksimalt utbytte til lavest mulig "kostnader" (Keene 1983:139-140). Fordi gressbakkentuftene er så store og solide, må det ha krevd mye tid og arbeidsinnsats å sette dem opp, og derfor er det usannsynlig at husene ikke har vært brukt på permanent basis (Schanche 1994:160). Dette

---

¹ Jeg antar at Schanche her refererer til tuftene i det indre territoriet, på bakgrunn av det som framkom i kap. 6.2.1.

henspeiler til dagens rasjonelle tankegang om at "tid er penger", og at det er irrasjonelt å ikke få mest mulig igjen for den tid og arbeidsinnsats som nedlegges. Dette er et syn på tid som nok menneskene rundt Varangerfjorden ikke ville kjent seg igjen i. I vårt moderne europeiske samfunn er man styrt etter klokketid, og her er tid en ressurs man kan kaste bort. Beveger man seg til andre samfunn, opererer man i stedet med en tid som er relatert til hendelser. Det er hendelser som produserer tida. Dermed kan man ikke kaste bort tid, for den eksisterer ikke så fremt ingenting hender (Hansen 1995:6). Som jeg skal vise her kan bygging av store hus ses på som en måte å forsterke menneskelige relasjoner og knytte bånd. Ut fra et slikt syn vil det man nedlegger av tid og arbeid i å bygge store hus, ikke være "bortkastet" selv om man ikke bor i disse husene på helårig basis.

Schanche (1994) og Olsen (1994) legger mest vekt på det ferdige huset, og den rolle det spiller i struktureringen av samfunnet. Selve husbyggingen blir mer et "nødvendig onde" man må gjennom før man kan ta huset i bruk. Hustufter er imidlertid ikke bare spor etter de ferdige boliger. Det ligger også en bestemt handling bak, nemlig selve husbyggingsprosessen (Thomas 1996:103). Gjennom å bygge et hus skaper man en verden, en verden som menneskelige relasjoner senere hele tiden blir reproduisert i og med. Man kan anta at flere mennesker enn de som skulle bo i det har deltatt i byggingen av et stort og solid hus. Deltakelse i husbyggingen kan derfor være en måte å uttrykke allianser og gjengjelde tjenester på, slik at husbyggingen blir en prosess som bidrar til å styrke båndene mellom mennesker. Det ferdige huset blir stående som et vitnesbyrd om disse båndene (op.cit.:109). Ved å bygge hus som var mye mer monumentale enn nødvendig ut fra rent funksjonelle kriterier, blir ulike relasjoner mellom mennesker dramatisert og forsterket. Selve husbyggingen blir også en anledning til sosial omgang mellom mennesker (op.cit.:111). Et husbyggingsprosjekt kan være en begivenhet som samler mennesker som kanskje ellers ikke ser så mye til hverandre, med et yrende folkeliv og feiring av det ferdige hus. Man kan dermed si at menneskene "får igjen" det de har nedlagt i husbyggingen på andre måter enn ved å bo i dette huset hele året.

Ved å betrakte selve husbyggingen som en meningsfull og positiv aktivitet i seg selv, blir det ikke like innlysende at den arbeidsinnsats og tid som nedlegges nødvendigvis må lede til en helårig bosetning i dette huset. Thomas (1996:111-112) setter for eksempel ikke den solide

konstruksjonen av langhusene fra "Linjebåndkeramikk-kulturen" i det nordvestlige Europa i sammenheng med bofasthet. Det har vært diskutert om denne "kulturen" skal ses på som bofaste jordbrukssamfunn eller mobile husdyrpastoralister. Sistnevnte innenbærer en høy grad av boplassmobilitet, noe som tilsynelatende er i konflikt med de solide og varige huskonstruksjonene. Alternativet er at man har hatt et fast flyttemønster (op.cit.:100-102). Thomas (op.cit.:106) foreslår at huskonstruksjonene skal ses i en slik sammenheng. Videre mener han at man isteden for bare å fokusere på hvilke aktiviteter som har foregått i disse husene, bør starte med å spørre hvorfor husene var så massivt konstruert i forhold til senere hus.

Med en slik innfallsvinkel kan husene ses på som en monumental kontekst for ulike aktiviteter og hendelser, både av offentlig og privat karakter. Husene blir "*...places within which memories would cluster*" (Thomas 1996:111). På en måte ble derfor menneskene nærme disse stedene eller husene selv om de fysisk var langt borte. Som et senter i menneskers sosiale verden var langhusene både et sted å ta med seg og et sted å vende tilbake til (ibid.). Siden huset ikke var bebodd kontinuerlig kan det også ha hatt en viss selvstendig identitet, sin egen historie som ble dannet gjennom hele dets livsløp. Dette kan ha skapt et annet forhold mellom hus og beboere enn hvis man bodde i samme huset hele året. Tringham (1991:123) foreslår at det i neolittikum i Sørøst-Europa kan ha eksistert en tett forbindelse mellom livssyklusen til husholdet og huset selv, og at man derfor brente ned huset når husholdets leder døde. LBK-langhusene, som kan ha hatt en større autonomi, har endt sitt livsløp på en annen måte. Her har man nemlig latt husene stå og forfalle. De råtnende husene har dermed blitt stående på boplassene som en påminnelse om det kontinuerlige forhold mellom steder og mennesker (Thomas 1996:110).

Både gressbakkenhusene og de andre store husene langs Finnmarkskysten er bygd større og mer solide enn strengt tatt nødvendig ut fra funksjonelle kriterier. Når det gjelder Varanger er tuftene i alle områdene spor etter store, solide konstruksjoner, noe som indikerer at det er utilstrekkelig med en forklaring som ensidig fokuserer på lokalitetsbofasthet. Man har valgt å bo i store, solide hus enten man har bodd der på helårig basis eller man kanskje har hatt flere boplasser i løpet av et år, hvorav en eller to kan ha bestått av hus av denne typen. Å se på store hus som en monumental kontekst for menneskelige relasjoner og handlinger er en interessant innfallsvinkel, hvor det å bygge store hus ikke nødvendigvis må føre til at man bor der på helårig basis.

6.3 Geografiske og kronologiske variasjoner i bosetningsmønsteret

I kap. 5 har vi sett at det er tildels store variasjoner i hustuftene i Finnmark fra slutten av yngre steinalder og begynnelsen av tidlig metalltid. Dette er variasjoner som forskerne nok har vært klar over, men som likevel ikke har blitt så mye vektlagt. Jeg skal her diskutere nærmere enkelte forhold vedrørende hustuftene og tolkninger av bosetningsmønster.

6.3.1 Varangerområdet

Gressbakkentuftene blir altså betraktet som en kulminasjon av en gradvis utvikling mot større og større bofasthet ved kysten i yngre steinalder. Tuftene antas videre å ha en svært begrenset utstrekning i tid til århundrene rundt 2000 f.Kr., noe som gir en høy befolkningstetthet. Ved inngangen til tidlig metalltid antas det at gressbakkenhusene går ut av bruk, og avløses av mortensneshusene i de indre og nordlige deler av fjorden (Olsen 1994, Schanche 1994). I det ytre området antar Olsen at to undersøkte gressbakkentufter i Bugøyfjord representerer en "overgangsfase", fordi tuftene avviker noe fra gressbakkenfasen. Imidlertid er det i hovedsak mortensnestuftene som framheves i forbindelse med forslag til endringer i bosetningsmønster ved inngangen til tidlig metalltid. Som jeg var inne på i kap. 3.1 antas det at disse tuftene representerer en større grad av kystmobilitet.

Analysen av hustuftene har vist at det er store likhetstrekk mellom tuftene i alle områdene av Varangerfjorden i gressbakkenfasen, mens det er klare regionale forskjeller i den tekstilkeramiske fasen (se kap. 5.2., 5.5, 5.6 og 6.2.2.). I det ytre kystområdet på sørsiden av Varangerfjorden mener jeg man kan se en kontinuitet i hustradisjonen fra slutten av yngre steinalder. I de indre deler av fjorden representerer tilkomsten av en ny hustype et klart brudd. En viss overlapping er det, med en mortensnestuft datert til ca 2000 f.Kr. (Odner 1992), og tre gressbakkentufter i Bergeby datert til ca 1800-1400 f.Kr. (Schanche 1994). Som sagt er det i denne fasen få tufter i hele Varangerområdet som har vært gjenstand for mer omfattende undersøkelser, men forskjellene kommer også til uttrykk i de mindre undersøkte tuftene. Et trekk som kan observeres også før utgravning er at mortensnestuftene ofte har en mer kvadratisk form enn gressbakkentuftene. Den mest karakteristiske forskjellen er imidlertid at

mortensnestuftene mangler forsenkninger i vollene. Interessant i denne sammenheng er det at mortensnestufta som er datert til gressbakkenfasen har forsenkning i det ene hjørnet. Formen er imidlertid kvadratisk (Odner 1992:fig.40).

De to undersøkte gressbakkentuftene i Bugøyfjord (Simonsen 1963a) blir altså omtalt som en "overgangstype", og dette begrunnes i at de ikke er rekkeorganiserte, er mindre nedgravde, og den ene tufta har bare et ildsted og to innganger (Olsen 1994:112). Selv om dette er riktig, mener jeg at likhetstrekkene med tuftene fra gressbakkenfasen er store. Fortsatt ligger ildstedene/ildstedet langs lengdeaksen, og golvarealet er like stort som tidligere. Det finnes også mange andre gressbakkentufter som bare har to innganger, og ei tuft i Karlebotnbakken (Schanche 1986, 1989, 1994), datert til rundt 2000 f.Kr., er også lettere nedgravd enn de fleste gressbakkentufter i Varangerområdet. Det kan også diskuteres om rekkeorganisering er et generelt fenomen. Schanche (1994:72) mener dette varierer fra boplass til boplass, og dette er også mitt inntrykk ut fra oversiktstegninger av de ulike felt. Tuftene mangler også mødding i tilknytning til framre veggvoll, men det er undersøkt et område *utenfor* husene som er tolket som avfallsområde. Som sagt i kap. 6.2.1 har imidlertid tuftene fra gressbakkenfasen også betydelig mindre møddingakkumulasjon i dette området enn tuftene i indre Varangerfjord, slik at mangel på mødding ikke er av avgjørende betydning.

Det er med andre ord ingen store endringer i hustuftene i det ytre området ved inngangen til tidlig metalltid, noe som også underbygges av ^{14}C -dateringer fra de mindre undersøkte tuftene. Disse viser at antakelsen om gressbakkentuftenes begrensede utstrekning i tid må revurderes, og at det kan ha vært regionale variasjoner. I Kalkillebukta (Schanche 1994) har nemlig 5 av 8 tufter ^{14}C -dateringer til tidlig metalltid, hovedsakelig til perioden 1800-1400 f.Kr. En tuft er dessuten datert til ca 1000-800 f.Kr. (Appendix I). I tillegg kommer de omtalte tufter i Bugøyfjord, som i hvert fall må dateres til midten av det 2. årtusen f.Kr. Dateringene herfra står i kontrast til det indre territoriet, hvor tuftene er mer konsentrert til gressbakkenfasen. Dette gjelder spesielt på lokalitetene Advik, Gressbakken Nedre Vest og Nedre Øst, hvor ingen dateringer er til tidlig metalltid. I Bergeby er det som sagt 3 tufter med dateringer til begynnelsen av den tekstilkeramiske fasen. Schanche (1994:95) synes imidlertid å se bort fra muligheten av at gressbakkentuftene har hatt så lang utstrekning i tid, og vektlegger hvor mange dateringer som *tangerer* perioden 1875-2150 f.Kr. For Varanger er dette 43 av 50

dateringer (Schanche 1995:181). Dette høres overbevisende ut, men det er da ikke tatt hensyn til de regionale variasjoner jeg har påpekt her. Dessuten kan det hevdes at selv om dateringene tangerer dette tidsrom når man tar hensyn til standardavviket, er dette helt marginalt i flere tilfeller. Enkelte tufter har dateringer som klart er senere.

De regionale variasjoner i gressbakkentuftenes utstrekning i tid bør etter mitt syn få konsekvenser for stipuleringer av folketall i gressbakkenfasen. Schanche (1994:177) antar det har bodd omkring 500 mennesker i det ytre området, mot 750 i det indre. Dette er basert på at de fleste tuftene har vært bebodd samtidig, noe som kan ha vært tilfellet i det indre området. I det ytre området indikerer imidlertid ¹⁴C-dateringene at hustypen kan ha vært i bruk i nærmere 1000 år. Selv om antall samtidige hus sikkert har variert i løpet av dette tidsrom, må det likevel ha vært en lavere folketetthet her i gressbakkenfasen enn i indre Varangerfjord. Forskjellene i bosetningen ved Varangerfjorden i slutten av yngre steinalder kan dermed omfatte mer enn graden av mobilitet. Mens det ene området har hatt en større bofasthet og høyere folketetthet, har det andre området hatt en mer mobil bosetning med lavere folketetthet.

Schanche (1994) kommer i liten grad inn på gressbakkentuftene i Øvre Pasvik. Hun påpeker at det er vanskelig å si om disse representerer en helårig innlandsbosetning eller inngår i et bosetningssystem mellom kyst og innland, men synes å helle minst mot en kyst-innlandsmodell. Dette begrunnes i at innlandstuftene, som kysttuftene, er mye nedgravd, og at kysttuftenes eventuelle sesongboliger mest sannsynlig har hatt en lettere konstruksjon (op.cit.:165). Jeg mener imidlertid det kan være grunn til å se tuftene i Øvre Pasvik i sammenheng med tuftene i de mindre fjordene på sørsiden av Varangerfjorden. Det synes å være en del fellestrekk i inventaret mellom disse to områdene, som er forskjellig fra gressbakkentuftene i de indre deler av Varangerfjorden. Dette gjelder både funnmengde og råstoff. Tuftene i de ytre deler av fjorden og innlandet har færre funn, og svært få redskaper av bein og horn. Kvarts og kvartsitt er de dominerende steinråstoff, mens skifer er fraværende (Simonsen 1961, 1963a, Schanche 1986, 1989, 1994). Det er derfor nærliggende å tenke seg en slags forbindelse mellom kyst og innland her. Etter mitt syn er det lite trolig at man ved kysten har bodd i lette huskonstruksjoner om vinteren, mens man i større deler av sommerhalvåret har bodd i solide gressbakkenhus. Som vinterboliger må et mer solid hus ha

vært mer hensiktsmessig. Selvsagt kan både sommer- og vinterboligene ha vært ved kysten. Et alternativ er at noen grupper har hatt et kyst-innland bosetningsmønster, hvor man kanskje har bodd langs elvene deler av vinterhalvåret. Et slikt bosetningsmønster er forøvrig også foreslått for dette området både i yngre steinalders periode I og kjelmøyfasen (Olsen 1984, 1994:66-67,120).

Ved inngangen til tidlig metalltid fortsetter hustuftene som før i det ytre området, mens det skjer visse endringer i de indre deler av Varangerfjorden. De store boplassene på sørsiden av fjorden (Gressbakken og Advik) fra slutten av yngre steinalder går trolig ut av bruk. Det er ikke registrert mortensnestufter i dette området, slik at det er vanskelig å si hva som skjer med bosetningen her. Som sagt ser det ut til at gressbakkentuftene i Advik og på Gressbakken Nedre Vest og Øst i tid er konsentrert til gressbakkenfasen, noe som kan bety at det her har vært en relativt høy befolkningstetthet. En årsak til at boplassene (brått?) går ut av bruk kan være kamp om ressursene som følge av bofasthet og høyt folketall. Kanskje har mangel på brensel ført til at man har flyttet bosted? (Sml. Schanche 1994:208).

På nordsiden og i de indre deler av fjorden får man en overgang til mortensneshus, selv om det er en viss overlapping. Endringene i hustype er tolket som en overgang til et mer mobilt bosetningsmønster, men dette antas fortsatt å være kysttilknyttet. Fordi den tekstilkeramiske fasen er relativt dårlig undersøkt i Varanger er det vanskelig å si om dette er tilfellet, men det er klart at det skjer endringer i husene i indre Varangerfjord ved inngangen til tidlig metalltid. Dersom man da får en mer mobil, men kysttilknyttet bosetning, kan man ut fra en definisjon av bofast som er relatert til landskap si at endringene likevel ikke er så dramatiske. Fortsatt har man bodd i sitt tradisjonelle område, livnært seg av de samme ressurser, og bodd i solide, nedgravde hus i lengre perioder hvert år.

6.3.2 Finnmarkskysten vest for Varanger

Som jeg var inne på i kap. 2.1 ble det allerede på slutten av 1970-tallet fremmet forslag om bofasthet på Sørøya (Simonsen 1979:411-416). Både Simonsen og Andreassen (1985:233-238) legger i stor grad Sørøyas ressursmessige potensiale til grunn for antakelser om bofasthet, samt at en sesongflytting til fastlandet har vært for strabasjøst. I de siste års

tolkningsforslag revurderes forslaget om bofasthet i hele yngre steinalder, og Olsen (1994:75) antar det først er rundt 2000 f.Kr. at man får bofaste kystsamfunn i hele Finnmark. Dette begrunnes som sagt i kap. 6.2.2. i endringer i hustuftene, med en overgang til større hus med to ildsted. I siste halvdel av 2. årtusen f.Kr. antas det en økt mobilitet igjen, som kommer til uttrykk i en generell nedgang i antall tufter og en overgang til mindre hus med et ildsted, eventuelt fortsatt store hus som er lettere nedgravd og mer ovale i formen, og med avvikende plassering av ildstedene (op.cit.:111). Med andre ord postuleres samme utvikling som for Varangerområdet (men på et noe senere tidspunkt); en overgang til større hus med to ildsted settes i sammenheng med en overgang til bofasthet, mens mindre hus med et ildsted tas til inntekt for økt mobilitet igjen.

Som vist i kap. 5.3, 5.4 og 5.6 er det imidlertid store variasjoner i hustuftene i Finnmark i overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid. Tuftene i Varanger skiller seg på flere områder klart fra de øvrige tufter, blant annet ved at de generelt har et større golvareal og dypere nedgravning (for øvrige forskjeller se kap.6.4.1 og 6.4.2). Vest for Varanger er det også langt større innbyrdes variasjoner, som både går på størrelse og den øvrige utforming. For eksempel er det betraktelige forskjeller i golvareal (8-35 m²), og andre trekk synes som sagt å variere med tuftenes størrelse (kap.5.3 og 5.4). Et fellestrekk for de store tuftene er at de som regel har mer enn et ildsted, at disse oftest er steinsatt, og at de ligger tilnærmet på rekke langs lengdeaksen. De mindre tuftene har hovedsakelig ett (eller ingen) ildsted, og dette har oftere form av mer tilfeldige steinansamlinger eller bare trekullkonsentrasjoner. Mødding forekommer nesten aldri i de små tuftene, og en del av dem har også svært få funn. Selv om de store tuftene oftere har mødding, skiller disse seg imidlertid fra gressbakkentuftene i indre Varangerfjord ved at det ikke er bevart osteologisk materiale, og at det ikke er samme grad av møddingakkumulasjon.

Til en viss grad er forskjellene i størrelse kronologiske. Dette er spesielt tydelig i området mellom Sørøya og Varanger (kap.5.4), hvor det foreligger ¹⁴C-dateringer fra svært mange tufter (Appendix I og II). Her har alle de store, rektangulære tuftene dateringer til perioden 2500-1400 f.Kr., mens de mindre tuftene med ett unntak ikke er ¹⁴C-daterer ^{eldre?} yngre enn ca 1750 f.Kr. På Sørøya er det mer problematisk å si om variasjoner i størrelse er kronologisk betinget. Det er i all hovedsak store tufter som er ¹⁴C-daterer, og disse ligger innen perioden 2300-1000 f.Kr.

(Appendix I og II). De mest omfattende undersøkelser med ¹⁴C-dateringer er foretatt på Slettnes (Damm m.fl.1993, Hesjedal m.fl.1993,1996). Her skjer det endringer i hustuftene rundt 2000 f.Kr. Mens tuftene i de tidligere perioder av yngre steinalder generelt er små og har et ildsted, får man nå større hus med to ildsted eller et langstrakt, stort anlegg. Disse store tuftene fortsetter ned i hele det 2.årtusen f.Kr., og dette ser altså ut til å være tilfellet for flere av boplassene på Sørøya. De små tuftenes plassering i tid er mer usikker. På Slettnes skjer det trolig en overgang til mindre hus ca 1000 f.Kr., mens det som sagt i kap. 5.6 kan ha vært både små og store tufter side ved side for eksempel i Hellefjord og i Sandbukta. Det er dermed grunn til å anta at disse boplassene skiller seg fra Slettnes i hele det 2.årtusen f.Kr.

Undersøkelsene på Slettnes bidrar til en ytterligere nyansering (og komplisering) av spørsmålet omkring bofasthet i slutten av yngre steinalder/begynnelsen av tidlig metalltid. Antakelsene om bofasthet her i perioden 2000-1500 f.Kr. er basert på funnmengde, det varierte inventaret og tuftenes størrelse (Hesjedal m.fl.1996:211-219). Det antas imidlertid at bosetningen har vært sesongmessig spesialisert, det vil si at man har hatt en hovedboplass og kanskje to sesongboplasser. Dette begrunnes i forskjeller i hustuftene og inventaret mellom tuftfeltene, samt at felt III ligger i et rasfarlig område og følgelig lite sannsynlig har vært bebodd deler av vinteren. Tuftene her er også noe mindre (18-20 m²) enn tuftene på felt VC (24-28 m²). Det tredje feltet (XIII) består av tre gressbakkentufter, som ikke er undersøkt. Det antas at enten felt VC eller XIII har vært hovedboplassen, både på grunn av rasfaren i felt III og fordi tuftene på de to andre feltene er noe større. I siste halvdel av det 2.årtusen f.Kr. regner man med at Slettnes på ny blir sesongboplass (op.cit.:219-221). Dette begrunnes i at inventaret synes å være mer spesialisert mot fangst enn tidligere, men hovedsakelig er det endringer i hustuftene som framheves. Golvplanet er mer ovalt og mindre nedgravd, men spesielt er det en tilsynelatende asymmetrisk organisering av ildstedene som vektlegges. Symmetri og asymmetri blir som sagt i kap. 3.1 satt i sammenheng med endringer i den sosiale struktur ved overgang fra bofast til mobil (se kap.6.4.2).

Antakelsen om at felt III ikke har vært hovedboplass i perioden 2000-1500 f.Kr. er problematisk fordi det er disse tuftene som har det mest varierte inventaret (fangst, fiske, partering og tilberedning, samt en utstrakt framstilling av steinredskaper). På felt VC er fangstredskap den dominerende kategorien. Bortsett fra rasfaren synes forskjeller i hustuftene

å ligge til grunn for en bestemmelse av hovedboplass. Forskjellene mellom tuftene i de to undersøkte feltene er etter mitt syn ikke store. Alle har et stort golvareal, steinsatte ildsted, og i de fleste tilfeller mødding. Gressbakkentuftene er ikke undersøkt, men blir som sagt ofte tatt til inntekt for bofasthet. Likeledes er det endringer i hustuftene som tas til inntekt for økt mobilitet igjen i perioden 1500-900 f.Kr. Dette eksempelet fra Slettnes kan stå som illustrasjon på den store rolle hustuftene får i antakelser om bosetningsmønster. Selv om inventaret tilsier en annen tolkning (spesielt for felt VC i perioden 2000-1500 f.Kr.) er det hustuftene som trekker det lengste strå.

Det er også interessant at bofasthet her inkluderer sesongboplasser, og at disse har like solide huskonstruksjoner som hovedboplassen (uavhengig av hvilket tuftfelt man går inn for). Bofastheten er dermed mer relatert til et avgrenset område enn til den enkelte lokalitet/tuft, noe som skiller seg fra det som har vært foreslått for indre Varangerfjord. Likevel er forslaget om bofasthet på Slettnes i tråd med de senere års tolkningsforslag, hvor denne perioden jo er "definert" som bofast. Dette har kanskje medvirket til at også Slettnes tolkes i denne retning (men med sesongboplasser!), eller at andre muligheter ikke vurderes.

Det er imidlertid også mulig å tenke seg at *ingen* av tuftefeldene representerer bofasthet. Kanskje bruken av stedet fortsatt var preget av (lengre) sesongmessige opphold av ulike grupper (til ulike tider på året?). Disse kan i andre sesonger ha bodd andre steder. Det er som sagt en rekke små tufter i det 2. årtusen f.Kr. rundt om på de andre boplassene på Sørøya. Disse har flere trekk som tyder på at de ikke representerer en helårig bosetning: lite golvareal, lett nedgravning, fravær av steinsatte ildsted og mødding, og lite funn. Lite funn inne i tufter kan indikere at man har brukt husene i sommerhalvåret og tilbrakt mesteparten av tida utendørs. Det er dessverre sjelden at større områder utenfor disse små tuftene er undersøkt. Et unntak er hus 24 i Sandbukta (Simonsen 1996:72-77) hvor dette ble gjort fordi det var anlagt et større jernalderhus over. Det viste seg her å være mye funn også foran huset. Jeg finner det lite sannsynlig at mange av disse små tuftene representerer en helårig bosetning. Kanskje har det vært boliger som har vært brukt over kortere tid i sommerhalvåret, mens de større husene har vært vinterboliger? Mye funn i en del av de sistnevnte kan bety at husene har vært i bruk over lengre tid av året, og at de nok har hatt en lengre brukstid totalt enn de små husene.

Bebyggelsen på Slettnes ekspanderer i det 2. årtusen f.Kr. ut over det området som har vært brukt som sesongboplass i tusener av år. Felt VC ligger i det "gamle" området, hvor tufter fra tidligere tider må ha utgjort en tydelig markering av kontinuitet og tradisjoner. Tuftene har stått som en manifestasjon på fortid, nåtid og framtid; man har lange tradisjoner å vise til, som kan ha vært med på å legitimere fortsatt rett til å bo der både i dag og i framtida. Selv om menneskene har vært fraværende deler av året, har husene – både de som står klar til å tas i bruk og forfedrenes tufter - vært uavlatelig tilstede. Felt III og XIII ligger utenfor dette tradisjonelle bosetningsområdet. Kanskje betyr dette at andre ("fremmede") grupper har tatt dette området i bruk? Gressbakkentuftene på felt XIII representerer en introduksjon av en ny hustype, og det har vært foreslått at dette kan skyldes utvandring fra Øst-Finnmark (Hesjedal m.fl.1996:218-219). Dersom nye grupper har bosatt seg på Slettnes kan dette ha vært i områder som ikke allerede var opptatt av grupper med lang tradisjon i å bruke stedet som sesongboplass. De nye gruppene kan også ha brukt Slettnes større deler av året enn menneskene på felt VC og deres forfedre før dem. Kanskje man også kan se de nye elementer i materiell kultur (flatehoggingsteknikk, keramikk, endringer i husene) rundt 2000 f.Kr. i sammenheng med at det kommer nye grupper til?

6.3.3 Avsluttende kommentarer

Jeg har i dette kapittelet argumentert for et mer nyansert syn på endringer i bosetningsmønster i overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid. Når det gjelder Varanger har jeg forsøkt å dreie oppmerksomheten bort fra en fokusering på gressbakkentuftene som representant for bofaste samfunn med høy befolkningstetthet, og som etter en meget kort periode brått går ut av bruk igjen. Både i kap. 6.2 og her har jeg fokusert på de variasjoner som finnes i bosetningen ved Varangerfjorden, spesielt at tuftene i det ytre området trolig representerer en mer mobil bosetning. Dette er ikke et "nytt og revolusjonerende" forslag, da det er dette Schanche også påpeker. Imidlertid "forsvinner" disse variasjonene når det kommer til tolkninger av sosiale forhold (se kap.6.4.1) eller antakelser om forhold mellom husstrukturer og bosetningspermanens (se kap. 6.2.2). Blant annet av denne grunn har jeg funnet det viktig å rette oppmerksomheten mot disse forhold. Jeg har også argumentert for en langt større grad av kontinuitet i gressbakkentuftene i det ytre området, og påpekt at det kan være regionale forskjeller i denne tuftetypens utbredelse i tid. Alt dette er forhold som etter min oppfatning

bør få konsekvenser for det syn forskerne har på interne konflikter og sammenbrudd av den sosiale struktur ved inngangen til tidlig metalltid. Dette er tema for kap. 6.4.1.

Kanskje er det noen som i dette kapittelet har savnet mer "håndfaste" forslag til bosetningsmønster; hvor og når var man bofast, hvor og når var man mobil? Det er et bevisst valg at jeg ikke har begitt meg ut på noen mer spesifiserte påstander. For det første er dette etter mitt syn en umulighet på bakgrunn av en relativt generell analyse av utvalgte trekk ved hustufter langs hele Finnmarkskysten. Dersom jeg hadde gjort dette, ville det være i strid med en av de viktigste grunntankene i denne oppgaven.

Den viktigste årsaken er imidlertid at jeg finner det mindre interessant om man har vært bofast hele året i et og samme hus eller har hatt flere ulike bosteder. Her skiller jeg meg altså fra Schanche (se kap.2.1) som ser ut til å mene at det er av stor viktighet å "gjøre" fortida mer kompleks. Dersom det er dette man ønsker er det selvfølgelig viktig å fastslå om menneskene i yngre steinalder har vært (lokalitets-) bofaste. Uansett hvordan man tolker et materiale så har imidlertid menneskene vært bofaste i et definert sosialt og kulturelt landskap. For de boplasser som er diskutert her har dette mest sannsynlig vært ved kysten, så vel i det 2. årtusen f.Kr. som tidligere i yngre steinalder. Det er i så måte ingen store endringer å spore ved inngangen til tidlig metalltid, og til og med i indre Varangerfjord har menneskene fortsatt bodd i sitt tradisjonelle område ved kysten. Denne vektleggingen på kysten betyr imidlertid ikke at jeg går inn for noen kyst-innland dikotomi. Jeg er mer tilbøyelig til å være enig med Simonsen (1996) i at kystboplasser (som Sandbukta) *"har hatt bånd både i øst og vest og i sør, men på ulike premisser og med ulikt resultat, hva angår den materielle kultur..."* (op.cit.:235).

Det antas at den økte mobiliteten utover i tidlig metalltid kommer til uttrykk i en generell nedgang i antall boplasser langs Finnmarkskysten (Olsen 1994). Om dette er tilfelle kan jeg ikke si her, fordi det vil kreve nye undersøkelser og registreringer med dette spørsmål for øye. Imidlertid vil jeg bare påpeke det faktum at det er gjort mer funn på Slettnes fra det 2. årtusen f.Kr. enn i hele den forhistoriske perioden for øvrig (Hesjedal m.fl.1996). Som det har kommet fram i denne oppgaven er det en rekke undersøkte tufter langs hele kysten vest for Varanger som er datert til dette årtusen. Disse vitner om at kystområdene også har vært i utstrakt bruk i det 2. årtusen f.Kr. Om dette har vært i form av bofasthet på ett sted, eller med

flere sesongboplasser, har ganske sikkert variert, både geografisk og over tid. Den oppmerksomhet som vies to undersøkte mortensnestufter (Olsen 1994) er på bakgrunn av det store antall undersøkte tufter utenfor Varanger tankevekkende. Overgangen til tidlig metalltid blir unektelig noe mer nyansert hvis man ser ut over de indre deler av Varangerfjorden. Det er heller ikke nødvendig å bevege seg utenfor Varangerområdet for å få et annet inntrykk av bosetningen i overgangen yngre steinalder-tidlig metalltid.

6.4 Endringer i den sosiale struktur

Etter den omfattende diskusjonen av spørsmål omkring bofasthet og mobilitet er det på tide å gå videre til andre aspekt ved tolkningene av overgangen til tidlig metalltid. Viktige spørsmål i dette kapitlet er om man kan anvende en modell for sosial organisering i bofaste samfunn for hele Varangerområdet, og om hvilke konsekvenser to forskjellige bosetningsmønstre får for synet på konflikter og sammenbrudd av den sosiale struktur ved inngangen til tidlig metalltid. Årsakene til dette sammenbruddet antas å være interne konflikter, samt økt vekt på reinjakt og pelsdyrfangst som følge av gryende kontakter med østlige metallproduserende samfunn. Symmetri og metall er her sentrale stikkord. Hvor symmetriske og homogene er egentlig gressbakkentuftene, og kan overgangen til tidlig metalltid ses på som en overgang fra symmetri til asymmetri? Hvor utstrakt har de eksterne kontakter vært, og hvor utbredt var egentlig metall?

6.4.1 Varanger: stress, konflikt og sammenbrudd ?

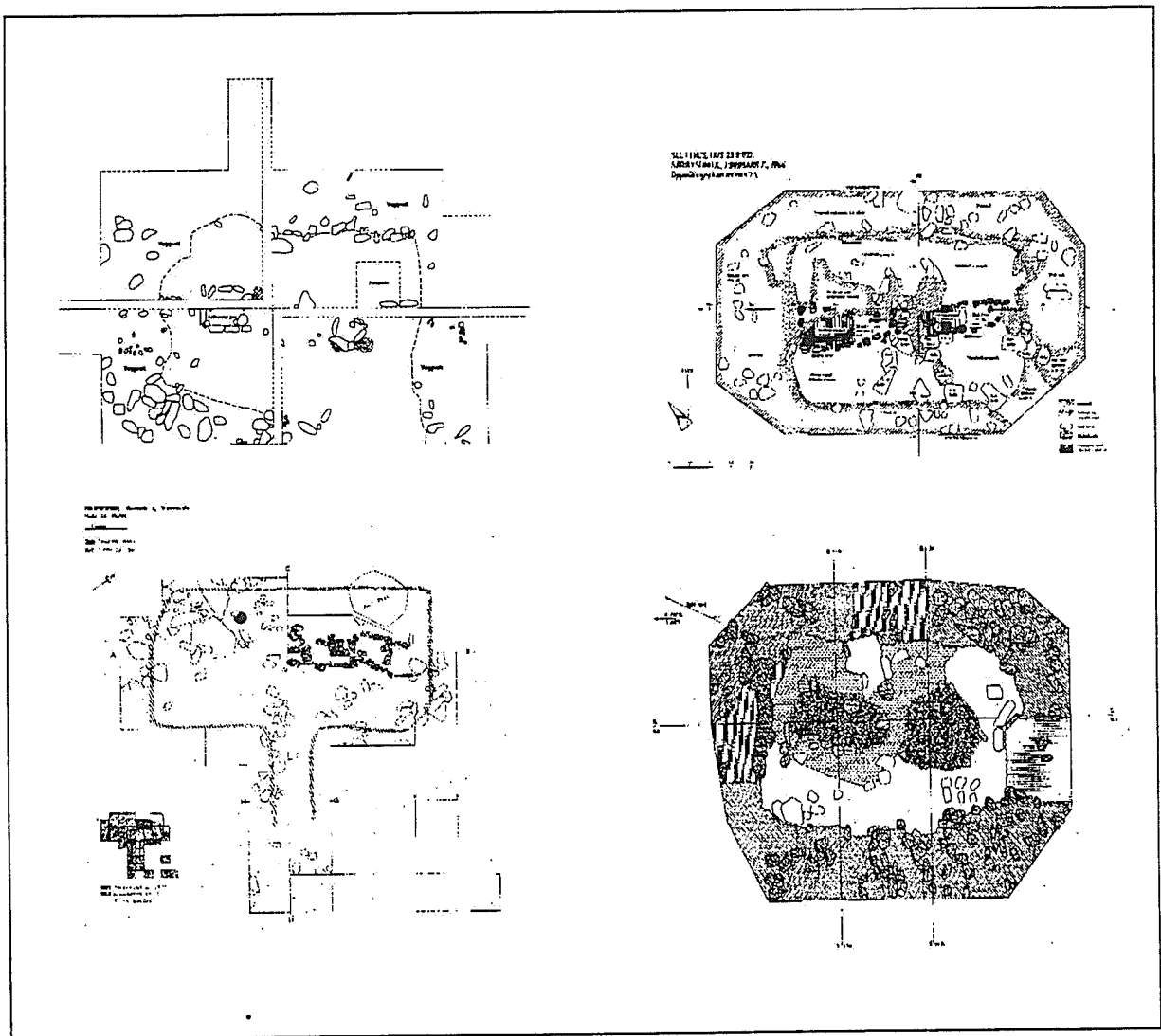
Schanche (1994) tar utgangspunkt i Johnsons (1982) modell for sosial organisering i bofaste samfunn – "simultaneous hierarchies" – for å forstå det samfunn gressbakkentuftene representerer. Hun mener modellen er anvendelig fordi bofaste samfunn med høy befolkningstetthet vil "... skape en stress-situasjon som krever en strengere sosial kontroll og en hierarkisk organisering" (Schanche 1994:181). Konfliktene må kontrolleres og løses på stedet, etter hvert som de oppstår, og opprettelse av organisatoriske enheter på ulike nivå blir en måte å opprettholde kontrollen. Schanche (op.cit.:181-182) mener det er flere trekk ved materialet som kan tolkes som spor etter en kompleks sosial organisering. Distribusjonen

atuftene rundt Varangerfjorden tolkes som at samfunnet har vært organisert i to atskilte territorier med et stort "administrasjonssenter" (hhv. Bergeby og Kalkillebukt) og flere mindre boplasser innen hvert territorium (fig. 1). Struktureringen av husene kan ha vært en annen måte å kontrollere stress og konflikter. Den symmetrisk indre organisering av gressbakkentuftene og de mange innganger blir derfor satt i sammenheng med en økt ritualisering av adferd og en større sosial kontroll av samfunnsmedlemmene i gressbakkenfasen. Til slutt har konfliktene likevel kommet ut av kontroll. Schanche antar at bruken av gressbakkenhus opphører omkring 1800 f.Kr., og ser dette som uttrykk for at samfunnsstrukturen bryter sammen og man går over til en mer mobil livsform igjen.

Etter mitt syn er det problematisk å anvende Johnsons modell for sosial organisering på hele Varangerområdet, fordi dette forutsetter at hele området har vært bofast. Som vist i kap.6.2.1 er det en rekke indikasjoner på at det ytre territoriet har hatt et mer mobilt bosetningsmønster enn det indre, noe som sagt også Schanche (1994) påpeker. Det synes derfor som om det er indre Varangerfjord som er utgangspunktet for tolkningene av sosiale forhold. En høyere grad av lokalitetsmobilitet i det ytre området innebærer at bosetningen deler av året har vært splittet opp i mindre grupper. Som jeg har foreslått i kap. 6.3.1 har det kanskje heller ikke vært så høy befolkningstetthet i det ytre området. Dette betyr ifølge Johnson (1982) at behovet for konfliktløsende mekanismer reduseres, og konflikter kan lettere holdes under kontroll. Det er dermed problematisk å godta at samfunnene i hele Varangerområdet var så preget av stress og konflikter at det fører til et sammenbrudd av samfunnsstrukturen. Dermed kan modellen etter mitt syn bare anvendes for de indre deler av fjorden. Det er ingen tegn på et plutselig sammenbrudd i det ytre området (se kap. 5.2.2., 5.6 og 6.3.1). I hustuftenes er det kontinuiteten som er det framtrædende, og ¹⁴C-dateringene kan som sagt tyde på at hustypen her har vært i bruk kanskje helt ned til ca 1400 f.Kr. Dateringene fra den største boplassen her (Kalkillebukt) strekker seg altså over en periode på nærmere 1000 år, noe som betyr at de vel 30 tuftene skal fordeles over en mye lengre tidsperiode enn Schanche antar. Dermed har boplassen i gressbakkenfasen kanskje ikke skilt seg nevneverdig fra andre boplasser i området med hensyn til størrelse.

Ved siden av organiseringen av samfunnet på ulike nivå blir tuftenes spesielle trekk tatt til inntekt for samfunn preget av stress og konflikter. De mange inngangene og ildstedenes

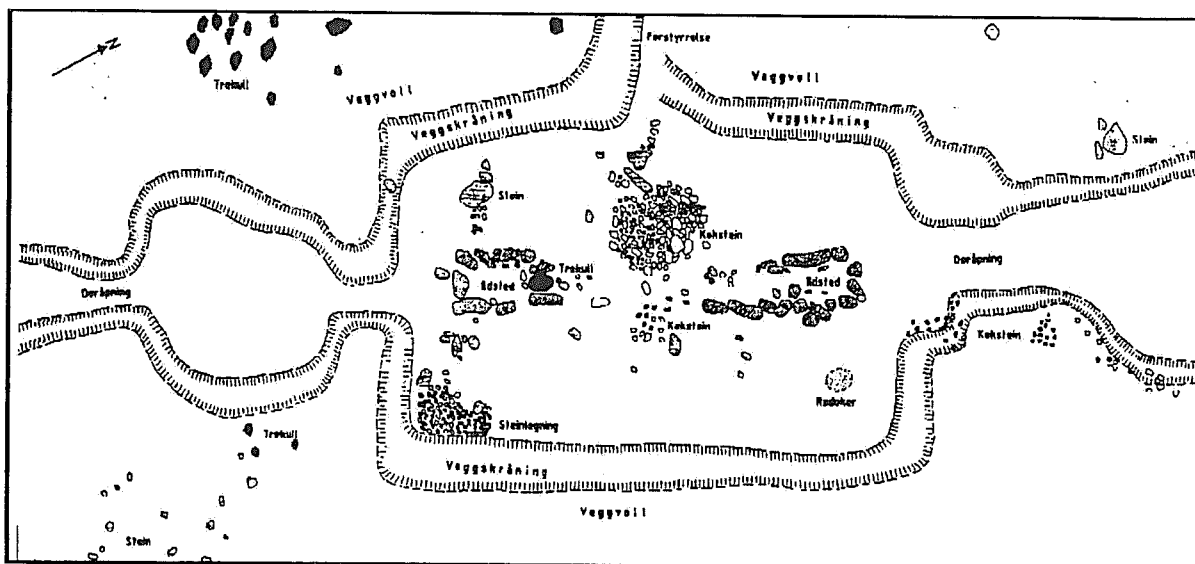
symmetriske organisering er trekk ved gressbakkentuftene som skiller dem fra andre tufter i Finnmark. For disse er ofte vanskelig å konstatere noen inngang i det hele tatt, og der det finnes er det i høyden tale om to stykker. Også når det gjelder ildstedene er det forskjeller mellom gressbakkentuftene og andre store tufter. Selv om disse som regel har to ildsted (enkelte har også 3-4) er utformingen etter mitt syn preget av individualisme i forhold til den tilsynelatende homogeniteten i gressbakkentuftene. Det synes ikke å ligge noe prinsipp bak den indre organiseringen om at husene skulle være inndelt i to *like* halvdelar eller at alle husene på en boplass (eller flere) skulle ha lik utforming. Oftest varierer ildstedene innad i den enkelte tuft, og i svært få tilfeller finner man to tufter som har lik utforming av ildstedene (fig.37).

Figur 37. Store tufter utenfor Varanger.

Sletnes F 11, Sletnes F 82, Iversfjord hus 18, Skarvfjordhamn hus 3 (Hesjedal m.fl. 1992, fig. 30, Hesjedal m.fl. 1996, fig.123, E.Helskog 1983 fig.17, Andreassen 1985, fig. 46).

Ildstedene og inngangene i gressbakkentuftene utgjør dermed en slags "fellesnevner" for hus av denne typen, som er forskjellig fra andre samtidige hus i Finnmark. Selv om det er en del variasjoner mellom gressbakkentuftene i Varanger så har ildstedene påfallende ofte lik utforming²; to rektangulære, steinsatte ildsted i hver sin halvdel av golvet, ofte åpne mot hverandre, og med en koksteinskonsentrasjon mellom. Ildstedenes lengde varierer som vist i kap.5.2.1. en del, mens bredden har en helt ubetydelig variasjon. Det er interessant at man også finner tilsvarende anlegg uten tilknytning til noen hustuft på Gressbakken Nedre Vest (Simonsen 1961:343-346). Samme ildstedsanlegg finner man også igjen i en tuft i Lebesby (fig.38), datert til midten av det 2. årtusen f.Kr. (Appendix I). Tufta avviker klart fra gressbakkentuftene i Varanger fordi den har et golvareal på bare 15 m². Som vist i kap. 5.3 og 5.4 har som regel så små tufter bare et ildsted. Bortsett fra størrelsen og dybden har tufta i Lebesby en påfallende likhet med gressbakkentuftene i Varanger.

Figur 38. Leirpollen, hus 1, Lebesby kommune (fra Andreassen 1988a, fig. 13).

Forekomsten av identiske ildstedsanlegg både utenfor tuftene og i en tuft med et golvareal under det halve av gressbakkentuftene i Varanger betyr kanskje at ildstedenes utforming har vært av spesiell betydning, en betydning som går ut over de "klassiske" gressbakkentuftene i Varanger. Også forskeningene i vollene bidrar som sagt til å gi denne tuftetypen sitt særpreg, og dette finnes også igjen i tuftene utenfor gressbakkenfasen i Varanger. Det er

² Dette gjelder i hovedsak de Gressbakkentufter med to ildsted. Også i en tuft med et ildsted, Gressbakken Nedre Vest hus 4 (Simonsen 1961), har dette samme utforming og plassering som i de tufter med to ildsted.

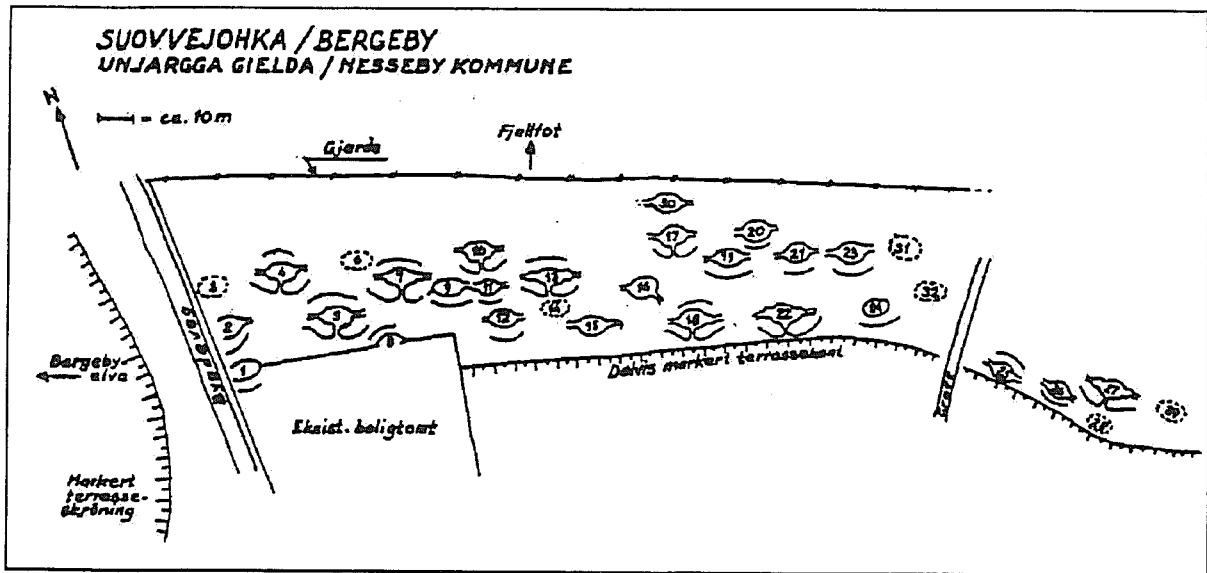

registrert gressbakkentufter fra Slettnes i vest til Kolahalvøya i øst (Schanche 1994:66). Dette kan bety at spesielle trekk ved tuftene må forklares med andre forhold enn stress og konflikter, som har resultert i et endelig sammenbrudd av samfunnsstrukturen ved inngangen til tidlig metalltid. Etter min oppfatning må gressbakkentuftenes særpreg betraktes som karakteristisk for denne typen tufter, og ikke som et fenomen som preger en bestemt tidsperiode i Finnmark.

6.4.2 Fra symmetri til asymmetri ?

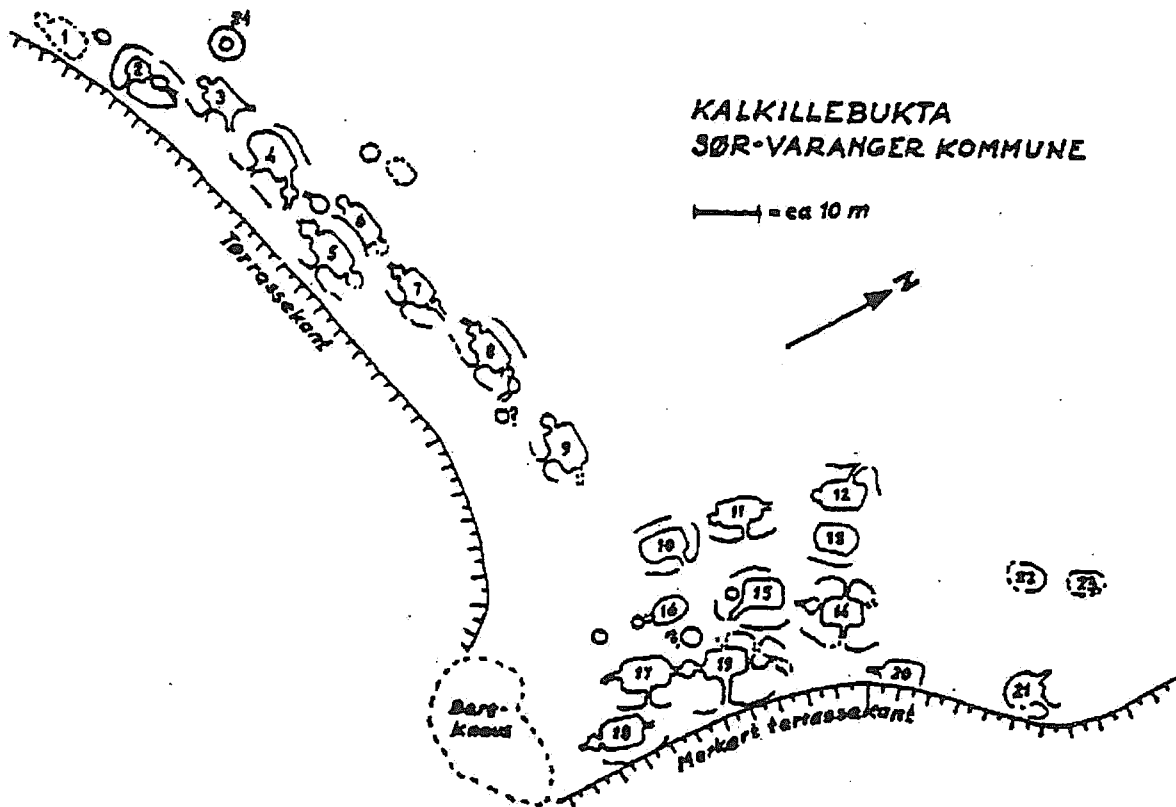
Gressbakkentuftenes symmetriske utforming har blitt framhevet både av Schanche (1994), Olsen (1994) og Myrvoll (1992). Som jeg har påpekt i kap. 5.2.1. er flere av tuftene strengt tatt ikke symmetriske, fordi ildstedenes lengde varierer en del. Likhet i bredde og utforming gjør likevel at man får et inntrykk av symmetri. Dette forsterkes ytterligere gjennom plasseringen av inngangene i de undersøkte tuftene, ved at disse er plassert tilnærmet midt på begge kortsider, og eventuelt på den ene eller begge langsider. Mens symmetri ses på som et karakteristisk trekk ved tufter fra slutten av yngre steinalder, blir asymmetri det som karakteriserer tuftene ved inngangen til tidlig metalltid, representert ved mortensnestufterne i Varanger (Olsen 1994:130-131).

Det er imidlertid grunn til å spørre om det symmetriske bildet som er skapt av gressbakkentuftene mer er en følge av hvilke tufter man har undersøkt. Det er påfallende hvor mange av de *utgravde* tuftene som har tre innganger, spesielt i de indre deler av Varangerfjorden. Ser man også på de tuftene som ikke er undersøkt eller undersøkt i mindre grad (Schanche 1994, oversiktstegninger over felt med gressbakkentufter), er det nemlig en langt større variasjon med hensyn til antall innganger og plasseringen av disse. Tar man noen av de store lokalitetene i Varangerområdet, ser man hvordan dette varierer. I Bergeby, den største lokaliteten med gressbakkentufter i indre Varangerfjordområdet, er det blant de tuftene med forsenkninger i vollene en klar overvekt av symmetriske tufter (fig.39). På de andre av de store lokalitetene i indre Varangerfjord, Gressbakken Nedre Vest og Øst (Simonsen 1961:272,282-283), er situasjonen noe annerledes ved at det er en høyere andel tufter som kan sies å være asymmetriske.

Figur 39. Felt med gressbakkentufter, Bergeby, Nesseby kommune (fra Schanche 1994, fig.5)

I Kalkillebukta (fig.40), den største lokaliteten i det ytre territoriet ved Varangerfjorden, er det også en hel del variasjon. Kun 6 av de 32 registrerte tuftene her er klart symmetriske med innganger i begge kortsider og eventuelt også i framre langsida. Den innbyrdes organiseringen av tuftene i den østlige delen av dette feltet gir også et mer uryddig inntrykk enn for eksempel i Bergeby, hvor tuftene er klarere rekkeorganisert.

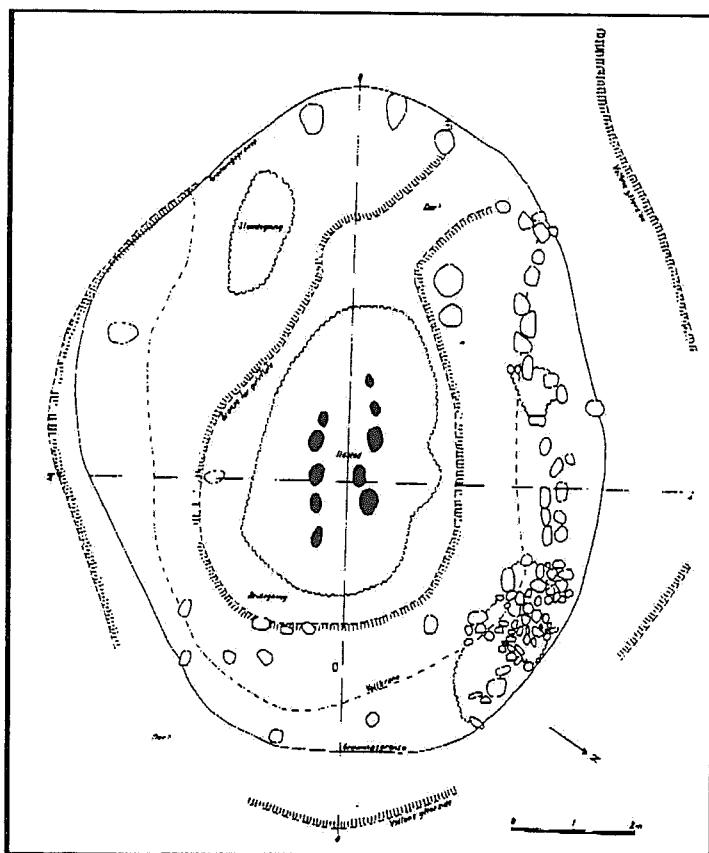
Figur 40. Felt med gressbakkentufter, Kalkillebukta, Sør-Varanger kommune (fra Schanche 1994, fig. 11)

Når det gjelder antakelsen om at overgangen til tidlig metalltid preges av en overgang til en asymmetrisk indre organisering av husene, er dette basert på svært få av de mange undersøkte hustuftene. Det er bare foretatt større utgravninger i to mortensnestufter, slik at det er umulig å si om asymmetri er et generelt trekk. Det asymmetriske prinsippet trekkes imidlertid enda lenger med henvisning til én tuft på Slettnes (Olsen 1994:113). Dette gjelder tuft F11, datert til 1310-1040 f.Kr. (Hesjedal m.fl. 1996: 48-51,55). Tufta har samme golvareal som de eldre tuftene på samme felt. Tufta er forskjellig fra mortensnestuftene i det at den har to ildsted. Det ene ligger imidlertid asymmetrisk i forhold til tuftas lengdeakse, mens det andre har samme plassering som i de eldre tuftene. Det er vanskelig å se at dette er fenomen karakteristisk for tidlig metalltid, fordi samme trekk også finnes i en tuft datert til rundt 2000 f.Kr., nemlig F83 på Felt VC (Hesjedal m.fl. 1996:125-126,134). Tufta er med andre ord samtidig med de antatt symmetriske gressbakkentufter i Varanger. Ildstedene i disse to tuftene på Slettnes har en påfallende lik utforming og plassering, med et vestre rektangulært ildsted på 150x100 cm langs lengdeaksen og et østre kvadratisk ildsted på 75x75 cm asymmetrisk i forhold til lengdeaksen. Dette er faktisk noen av de få tuftene utenfor Varanger hvor ildstedene er så like mellom to forskjellige tufter. Når det gjelder de øvrige tufter fra den tekstilkeramiske fasen utenfor Varanger kan jeg ikke se at det er noen av de store tuftene som gir noe framtrepende asymmetrisk inntrykk. Som for de store tuftene fra slutten av yngre steinalder er verken symmetri eller asymmetri tydelig. Det er imidlertid en god del av de mindre tufter hvor ildstedet er trukket bort fra sentrum av golvet, noe som kanskje har vært en rent praktisk innretning for å få et større, sammenhengende golvareal til disposisjon.

De tre tuftene Schanche (1994) har undersøkt i forbindelse med sin doktorgradsavhandling (Bergeby tuft 18 og Kalkillebuktuft 7 og 17) føyer seg pent inn i rekken av klassiske gressbakkentufter, slik man allerede kjenner dem fra Simonsens (1961,1963a) mange undersøkelser på 1960-tallet. Schanches undersøkelser bekrefter dermed "regelen" - eller homogeniteten om man vil. Også jeg har latt meg fascinere av det som er likt ved disse tuftene på bekostning av variasjonen. Dette kan til en viss grad forsvares med at jeg tar utgangspunkt i et større geografisk område enn Schanche, noe som nødvendigvis må medføre en større vektlegging på det generelle enn på det spesielle. Sett i et videre perspektiv har da også de fleste undersøkte gressbakkentufter sine karakteristiske trekk som gjør dem forskjellige fra andre hustufter. I en analyse som tar utgangspunkt i et avgrenset geografisk

område, med problemstillinger som spesifikt er rettet mot denne typen hustufter, ville det etter min oppfatning vært interessant også å undersøke det "forskjellige". Dette ville gitt et mer nyansert bilde.

Undersøkelser av én slik "forskjellig" tuft, Gressbakken Nedre Øst hus 21 (Simonsen 1961:380-384), har da også vist at denne både er forskjellig på overflaten og etter utgravning (fig.41). Hvis dette er et generelt fenomen, får det konsekvenser for det syn man har på gressbakkentufterne som homogene og symmetriske. Et viktig spørsmål er hvilket navn man skal gi de mer atypiske gressbakkentufterne, som man finner på svært mange av feltene. Jeg tenker da på de små tufterne uten eller kanskje med én forsenkning i vollen. Ut fra morfologiske trekk kan de vel neppe defineres som gressbakkentufter, som beskrives som store, dype, omgitt av kraftige voller med flere forsenkninger i. Hadde slike tufter blitt registrert uten tilknytning til de mer klassiske gressbakkentufterne, er det tvilsomt at man ville gitt dem denne betegnelsen. Også de store gressbakkentufterne varierer som sagt en hel del, spesielt når det gjelder plasseringen av inngangene (se f.eks. fig.4,39 og 40).

Figur 41. Hus 21, Gressbakken Nedre Øst, Nesseby kommune (fra Simonsen 1961, fig. 160).

Ved at alle tufter på et felt blir plassert i en samleboks som for eksempel "gressbakkentufter" skapes et inntrykk av homogenitet. Slik blir den variasjon som faktisk finnes usynliggjort eller mindre betydningsfull, alt blir "det samme". Variasjoner blir til støy, som må overses eller bortforklares. I motsetning til dette mener Hodder (1987:446) at mye av variasjonen i det arkeologiske materialet er laget med hensikt, og at man gjennom å identifisere hva som er støy kan komme et skritt nærmere de forhistoriske aktører. For å vite hva som er støy, må man imidlertid identifisere normen. Dersom man tenker seg at de mer klassiske gressbakkentuftene utgjør en slags norm for utforming av husene i Varangerområdet, kan de mer "atypiske" tuftene betraktes som en forhandling med normen (sml. M.Johnson 1989). Alt for ofte blir variasjonene, eller støyen, klassifisert bort sammen med annet og liknende materiale, eller avleidt i en bisetning som "avvikende" eller "atypisk".

Dette er ikke minst en kritikk til meg selv. Jeg må innrømme at jeg etter beste evne har forsøkt å "overse" den såkalte "Lebesbytufta" (Gjessing 1930), men den har gjennom hele denne arbeidsprosessen vært påtrengende tilstede som et "mysterium" som krever sin forklaring – en forklaring jeg ikke har. Med sin forskjellighet fra alle de andre tuftene jeg har sett på, er den både svært fascinerende og problematisk (se forsideillustrasjon). Størrelsen tilsvarende de andre store tuftene, men tufta skiller seg fra dem ved at den er kvadratisk og har et sentralt plassert ildsted. Det kan se ut til å være antydning til parallelle steinrekker inn mot ildstedet, med andre ord likheter med såkalte midtergangshus (Odgaard 1995), eller med et par mye yngre tufter på Slettnes (Olsen 1993b:39-42, Hesjedal m.fl.1996:51-54,fig.41 og 43). Undringen blir ikke mindre ved at steinrekkene er orientert N-S både i Lebesbytufta og tuftene på Slettnes, eller at en av de svært få metallgjenstandene i Finnmark – en kopperspiss – er funnet midt i ildstedet i nettopp denne tufta!

Analysen som baserer seg på symmetri og asymmetri bidrar også til at variasjonen i et materiale forsvinner. Hvis man tar utgangspunkt i at symmetri og asymmetri er to meningsfulle kategorier som et materiale kan analyseres ut fra, må mangfoldet reduseres til disse to opposisjonelle kategorier. Jeg har tidligere ikke kommet særlig inn på Myrvolls (1992) analyse av beingjenstander fra slutten av yngre steinalder og tidlig metalltid i Varanger fordi det hovedsakelig er hustuftene som er det sentrale her, og fordi hun i stor grad er på linje med Schanche (1994) og Olsen (1994) når det gjelder synet på bosetning og sosiale

forhold. Symmetri og asymmetri står helt sentralt i Myrvolls analyse, hvor beingjenstandene blir klassifisert ut fra dette. Derfor er det overraskende at det i hele avhandlingen ikke finnes et kapittel som tar opp disse begrepene og problematiserer dem.

Og det er særlig i strukturalistisk inspirerte analyser man finner opposisjonsparet symmetri:asymmetri (andre eksempler er Glassie 1975, Leone 1984, Levis-Strauss 1984). Sentralt i flere av disse analysene er at symmetri ses som uttrykk for den sosiale orden, slik man ideelt ønsker den skal være, og gir et tilsynelatende inntrykk av egalitet som er langt fra virkeligheten. Symmetri ses på som en måte å løse asymmetriske relasjoner i samfunnet, det være seg konflikter, uro eller oppløsningstendenser. Symmetri er det "normale" eller det man vil skal være det normale, asymmetri er det "anormale", det som truer normaliteten og roen i samfunnet. I Myrvolls analyse representerer symmetri den etablerte samfunnsorden (eldre menn) som er truet av indre stress og konflikter, og opposisjonelle elementer (kvinner og yngre menn). Glassies (1975) analyse av husfasadene i Middle Virginia har interessante paralleller til tolkningene av gressbakkentuftene: I en tid preget av sosial uro, ustabile religiøse og politiske tradisjoner og en voksende svart befolkning, kan man se en økende konformitet i husfasadene. De like, symmetriske fasadene skal symbolisere likhet og egalitet i en urolig og ustabil tid. Analyser som Myrvolls (1992) er sterkt reduksjonistisk. Det er symmetri eller asymmetri som er det viktige, og det ses bort fra et meningsinnhold i ornamentikken. Det er også betegnende at Myrvoll (op.cit.:108-109,132-133) flere ganger viser til problemer med å plassere enkelte mønstre eller gjenstander i den ene eller andre kategorien, men hvor dette likevel blir gjort. Dette er et generelt problem i analyser hvor det er nødvendig å plassere et materiale inn i fastlåste variabler, som for eksempel korrespondanseanalyse (se kap.5.1.). Selv om det kan være tvilstilfeller må man ta et valg, eller utelate det respektive materialet. Det er med andre ord lite rom for gjenstandenes tvetydighet.

Det er dermed flere problemer ved å se på overgangen yngre steinalder-tidlig metalltid som en overgang fra symmetri til asymmetri. De undersøkte hustuftene i Finnmark som helhet i slutten av yngre steinalder gir etter min oppfatning ikke noe framtrede symmetrisk inntrykk. Det er også grunn til å tro at det symmetriske bildet som framstilles av gressbakkentuftene mer er et resultat av hvilke tufter man har undersøkt. En større

oppmerksomhet mot de mer avvikende gressbakkentuftene, ville utvilsomt gitt et noe annet bilde. Videre er antakelsen om at asymmetri kan ses som et karakteristisk trekk for tuftene i første fase av tidlig metalltid basert på kun tre hustufter. Analyser som tar utgangspunkt i at et materiale kan studeres i lys av prinsippet om symmetri og asymmetri, medvirker dessuten til å redusere det fortidige mangfold og meningsinnhold til to kategorier som står i opposisjon til hverandre

6.4.3 Metallets betydning

Ifølge Olsen (1994:128) er det to hovedårsaker til gressbakkensamfunnenes sammenbrudd ved inngangen til tidlig metalltid, nemlig interne konflikter samt en økt vektlegging på reinjakt og pelsdyrfangst som følge av eksterne sosio-økonomiske relasjoner. De endringer som foreslås i bosetningsmønsteret langs Finnmarkskysten i den tekstilkeramiske fasen er et kysttilknyttet flyttemønster, hvor både hoved- og sesongboplasser ligger ved kysten. Samtidig postuleres det en intensivert bruk av innlandet fra omkring 2000 f.Kr. (Olsen 1994:112-115). Gjennom de gryende sosio-økonomiske forbindelsene med metallproduserende samfunn har fangstgruppene i nord fått tilgang til metallgjenstander, som kan ha blitt brukt både til å legitimere og øke de sosiale forskjeller som allerede var tilstede i gressbakkensamfunnene. Asbestkeramikk ses på som et sosialt kategoriserende element i kontakten mellom fangstfolkene i nord og metallprodusentene i øst (Jørgensen og Olsen 1988:73-80, Olsen 1993a, 1994:128).

For å kunne anskaffe seg metallgjenstander, måtte fangstbefolkningen i Finnmark imidlertid ha ettertraktede byttemidler, noe som krever at man produserer mer enn man selv forbraker. Det mest sannsynlige byttemiddel antas å være pelsverk, men Olsen (1994:129) mener det er tvilsomt om den intensiverte bruken av innlandet i det 2. årtusen f.Kr. betyr at kystbefolkningen jaktet der. Årsaken til dette er de store forskjellene i materiell kultur mellom kyst og innland i den tekstilkeramiske fasen, spesielt forskjeller i ulike typer asbestkeramikk mellom kyst og innland. Dette tolkes som en sterkere markering av territorielle rettigheter fra innlandsbefolkningens side, på grunn av innlandets økte økonomiske betydning og det press de ble utsatt for av kystbefolkningen.

Det er flere problemer med disse tolkningene. For det første kan man spørre om det virkelig er grunn til å snakke om en intensivert bruk av innlandet fra ca. 2000 f.Kr. på grunnlag av noen få lokaliteter? De lokalitetene som tas til inntekt for en slik intensivert bruk er Virdnejávri 112 (Hood og Olsen 1988, Jørgensen og Olsen 1988:37, Olsen 1994:75) og Gasadatnjárga ved Jiesjávri (E.Helskog 1974, 1983:74, Jørgensen og Olsen 1988:34, Olsen 1994:75). Sistnevnte har en datering til 2800 f.Kr., mens materialet og to dateringer til 1400-1700 f.Kr. viser til tidlig metalltid. Virdnejávri 112 er en flatmarkslokalitet hvor materialet typologisk kan dateres til 1. og 2. årtusen f.Kr. ¹⁴C-dateringene ligger mellom 2000 og 500 f.Kr., men med en hovedvekt på perioden 2000-1400 f.Kr. Det er også undersøkt andre lokaliteter langs Alta-Kautokeinovassdraget som er datert senere i tidlig metalltid, for eksempel Virdnejávri 106 (Olsen 1985, 1986, Hood og Olsen 1988, Jørgensen og Olsen 1988:35) datert til 1500 f.Kr.-0, og Barjesuolo (Simonsen 1985, 1986, Jørgensen og Olsen 1988:34-35) datert til perioden 2000 f.Kr.-0.

Selv om det dermed er en del innlandslokaliteter datert til de siste to årtusen f.Kr. så er det vanskelig å snakke om en intensivert bruk av innlandet. For det første er det tale om flatmarkslokaliteter, som har vært brukt over et svært langt tidsrom, og for det andre er ikke innlandet så godt undersøkt som kysten. ¹⁴C-dateringer fra fangstgroper i Karasjok og Kautokeino kommune i 1994 og 1995 (Furseth 1995:60, 1996:39) er også i strid med antakelsen om at bruken av innlandet intensiveres fra rundt 2000 f.Kr. De tilsammen 17 dateringene faller innen perioden 3326-807 f.Kr., med en hovedvekt på det 3. årtusen f.Kr.: Hele 12 dateringer ligger mellom 3326 og 1925 f.Kr., mens det kun er to dateringer til perioden ca. 2000-1600 f.Kr., og tre dateringer til ca. 1200-800 f.Kr. Dette betyr at det kan ha funnet sted en omfattende jakt med fangstgroper i innlandet lenge før pelsdyr skal ha blitt en ettertraktet ressurs i bytte mot metall.

Et annet spørsmål er i hvor stor grad metall har vært utbredt i Finnmark i det 2. årtusen f.Kr. Som Olsen (1994:126) sier, så er det kun fire funn av metall- og metallrelaterte gjenstander som kan knyttes til den tekstilkeramiske fasen. Det er funnet tre koppergjenstander i henholdsvis Karlebotn, Lebesby og Storbukt i Nordkapp kommune (Gjessing 1930, 1935:32-33, 1942:340-341, Jørgensen og Olsen 1988:32, Schanche 1986, 1989, 1994). I tillegg er det gjort et løsfunn av to støypeformer av kleberstein i Jarfjord, Sør-Varanger (Bakka 1976:13-

14, Carpelan 1979:29, Simonsen 1963a:244-245). Til tross for at dette er et lite materiale, mener Olsen det viser at samfunnene i Finnmark har vært i kontakt med metallproduserende samfunn. Denne antakelsen forsterkes ytterligere ved å se ut over Finnmarks grenser til Russland, Finland og Sverige, hvor det er mange østlige metallfunn som kan dateres til den tekstilkeramiske fasen. *"Det er derfor grunn til å anta at jeger-samlersamfunnene i nordre Fennoskandia i løpet av andre årtusen før Kristus ble involvert i økonomiske transaksjoner med østlige metallproduserende samfunn"* (Olsen 1994:126.).

Det er et poeng at man ikke kan betrakte Finnmark isolert og ut fra dagens landegrenser, og det har vært foreslått at distribusjonen av rødskifer i hele yngre steinalder kan ses på som resultat av et omfattende kontaktnett over hele Nordkalotten (Sommerseth 1997). Kanskje øker ikke graden av eksterne kontakter så dramatisk i tidlig metalltid, men at de har gitt seg forskjellige materielle uttrykk til ulike tider. Selv om spredningen av metall og asbestkeramikk over Nordkalotten tyder på kontakter mellom folk, er det liten grunn til å anta at denne kontakten må ha vært like omfattende og vidtrekkende for alle fangstgruppene; at alle grupper har hatt eller ønsket å ha tilgang til de samme gjenstander; og at samfunnene i Finnmark har vært i direkte kontakt med de østlige metallprodusenter. Like gjerne kan dette ha vært gjenstander som sporadisk har kommet til fangstgruppene i Finnmark gjennom et allerede utbygd kontaktnett over Nordkalotten.

Argumentene for metallens betydning og økonomiske transaksjoner med metallproduserende samfunn i øst forsterkes gjennom tolkningene av asbestkeramikk som "metallrelatert":

"I en slik kontekst med økt samhandling utad kan behovet for sosial kategorisering ha økt ut fra ønsket om å skille "oss" (jegere, pelsprodusenter) fra "dem" (bønder, metallprodusenter). På det symbolske planet kan en konstruksjon av en felles "jeger-identitet" plausibelt ha gitt seg utslag i konforme symbolske repertoar som tekstilkeramikk. Dersom tekstilkeramikk bidro til å definere samhandlingspartnere kan også ønsket om å bli definert innenfor denne transaksjonssfæren (for å få adgang til metall) ha resultert i at ulike jegergrupper hurtig opptok denne,..." (Jørgensen og Olsen 1988:76).

En direkte sammenkopling mellom metall og asbestkeramikk finner man hos Hulthén (1991), som foreslår at keramikken har vært brukt i forbindelse med produksjon av bronse- og jerngjenstander. Også hos andre forskere finner man påstander om det "metallrelaterte" med

asbestkeramikk: Støypeformene fra Jarfjord har formlikheter med sentralrussiske dolker, som gjerne er knyttet til tekstil- og imitert tekstilkeramikk (Bakka 1976:13-14, Carpelan 1975:29). Kjelmøykeramikk og enkelte andre keramikkfunn har likheter med Andronovokeramikken fra metallproduserende samfunn i Øst-Russland (Bakka 1976:24-25). Carpelan (1979:16-17) påpeker at det er asbestkeramikens inntog som i store deler av Nordkalotten karakteriserer eldre metallalders begynnelse som arkeologisk periode. Den aktivitet som i sen-neolittikum gikk ut fra mellom-Russland i nordvestlig retning intensivertes i det 2. årtusen f.Kr. til en sterk kulturstrømning, som formidlet flere innovasjoner, deriblant keramikk.

Gjennom tolkningsforslag som ser den omfattende distribusjonen av asbestkeramikk i sammenheng med et ønske om å skaffe seg metall, skapes det et inntrykk av at også metall har vært svært utbredt. Selv om asbestkeramikk i visse områder finnes i kontekster med metall, og således kan sies å være metallrelatert, er det lite sannsynlig at dette må være tilfellet over hele det store området hvor asbestkeramikk har vært i bruk. Bolin (1996:13) påpeker at asbestkeramikk i Norrland sjelden finnes i kontekst med metall, og at det er funnet for få støypeformer, smeltedigler og bronsegjenstander til å støtte opp om noen bronseproduksjon i større målestokk, hvor keramikk har inngått. Han ser heller ikke keramikken i sammenheng med ønsket om å skaffe seg metall eller i sosiale strategier mellom kyst- og innlandsbefolkning. Isteden foreslår han at keramikk har uttrykt slektskaps- og familierelasjoner gjennom dekor og ornamentikk.

Bolin (1996:12-13) mener at asbestkeramikens omfattende spredning og aksept blant jegerfangstgrupper i nordre Fennoskandia kan forklares ut fra Renfrews (1986) begrep Peer Polity Interaction. Dette innebærer å se på en sosial gruppe som en autonom sosiopolitisk enhet (polity). En slik enhet behøver ikke å ha noe utviklet eller differensiert styringssystem. Det er tilstrekkelig at det finnes prosedyrer for å ta avgjørelser, som så virker inn på eller endrer medlemmenes atferd. En slik enhet virker normalt ikke i isolasjon, men har naboer som er analoge til dem (peer). Samhandling mellom ulike slike enheter kan forklare likheter i materielle uttrykksformer over større områder (Renfrew 1986:1-18). Et problem med denne teorien er at den ikke sier noe om hvilke bånd det er som knytter naboenheter sammen, og hva som medvirker til aksept av et nytt element. Bolin (1996:12-13) mener

slektskapsrelasjoner må ses på som helt grunnleggende i samhandling mellom ulike jegerfangstgrupper, og at man har hatt et eksogamt giftermålssystem. Dette gjør fremmede eller utenforstående til slektninger, og skaper alliansesystemer hvor folk er bundet til hverandre gjennom gjentatte giftemål over generasjoner. At asbestkeramikk fikk en så stor spredning mener han kan skyldes at det allerede eksisterte slektskapsbånd mellom ulike grupper av jegerfangstfolk, noe som medvirket til at keramikken lettere ble akseptert hos stadig flere. Ulike dekortyper ses på som representant for ulike allianser og slektskapsgrupper, hvor menn og kvinner gjennom giftemål har tatt med seg og produsert "sin" spesielle dekor. Dette kan forklare hvorfor samme dekor finnes igjen i ulike områder. Distribusjonen av asbestkeramikk kan ha vært et av flere symboler for å vise slektskap og solidaritet mellom grupper. I en husholdskontekst kan "inngiftede" kvinner eller menn ha signalisert sosial posisjon og slektskapstilhørighet gjennom det symbolske mønster de dekorerte på karene. Dekoren kan ha vært del av samfunnets klassifisering av den sosiale verden, for å forstå den og for å reprodusere de etablerte slektskapsstrukturene (op.cit:15).

Dette er en interessant innfallsvinkel til tolkninger av asbestkeramikk, hvor det i motsetning til Jørgensen og Olsen (1988) og Olsen (1993a, 1994), fokuseres på keramikkenes betydning i mindre målestokk enn i relasjoner mellom kyst-innlandsgrupper eller hele fangstbefolkningen i nordre Fennoskandia i forhold til østlige metallprodusenter. Etter min mening er det klart at at keramikken må ha spilt en rolle i sosiale relasjoner i en mer lokal kontekst. Er det slike relasjoner man er opptatt av, kan imidlertid den inndelingen Jørgensen og Olsen (1988) har gjort av keramikken i 7 grupper være for generell, fordi mindre variasjoner i uttrykksform eller dekor da lett forsvinner. I videre forskning på asbestkeramikk kan det derfor være fruktbart å belyse ulike variasjoner i dekoren innen de ulike hovedgrupper.

En tolkning av asbestkeramikk som fokuserer på samhandling i form av slektskapsallianser, kan være en vei å gå for å forklare spredningen av denne kategorien gjenstander uten å gå veien om metall, hvor keramikken nærmest blir et "middel" for å skaffe seg de langt mer ettertraktete metallgjenstandene. Olsen (1994:134) medgir at det er problematisk å forklare hvordan kystbefolkningen i Finnmark kommer inn i bildet når det gjelder transaksjoner med metallproduserende samfunn i det 2. årtusen f.Kr. Etter min oppfatning er det vanskelig å se

hvorfor man skulle gå over til en mobil livsform, motivert av å skaffe seg ettertraktete byttemidler mot metall, hvis det eksisterte en skarp territoriell grense mellom kyst og innland. Det var dermed lite å oppnå ved en større mobilitet ved kysten, fordi man fortsatt hadde samme naturmiljø og ressurser å høste av. Hvis man utelukker at kystgrupper fikk tilgang til innlandsressursene sitter man igjen med interne konflikter for å forklare en overgang fra bofast til mobil. I tuftene utenfor Varanger er det ingen tegn på konfliktfylte samfunn, og det er vel også tvilsomt om man har hatt samme grad av bofasthet og befolkningstetthet her som i indre Varangerfjord. Som sagt er det også grunn til å betvile en slik forklaringsmodell for Varangerområdet også. Hvis man tar hensyn til at det har vært to ulike bosetningsmønstre her, blir bildet som framstilles av konfliktfylte samfunn som bryter sammen ved inngangen til tidlig metalltid noe mer nyansert. Hvis metall hadde vært så ettertraktet for disse samfunnene er det også merkelig at det ikke er funnet flere metallgjenstander i møddingene her, og at asbestkeramikk omtrent ikke forekommer i gressbakkentuftene. Utenfor Varanger forekommer det asbestkeramikk på boplasser som er samtidig med gressbakkenfasen i Varanger (for eksempel Slettnes og Iversfjord). Dersom keramikk inngår i en strategi for å skaffe seg metall, må dette bety at metall er vanlig svært tidlig. Når det gjelder innlandet er det tegn som tyder på at det ikke skjer noen intensivt utnyttelse av området fra ca 2000 f.Kr., men her må man ta med i betraktning at det er foretatt relativt få undersøkelser. Det er heller ikke lett å se hvorfor metall bare er funnet ved kysten, hvis det var innlandsgruppene som satt med tilgang til de "avgjørende" ressursene.

Det er altså mange spørsmål som det ikke er mulig å komme med noen svar på i denne sammenheng, men det kan illustrere en del av problemene med sammenkoplingen mellom asbestkeramikk og metall, den betydning metall tillegges for fangstgruppene i Finnmark i det 2. årtusen f.Kr., og om overgangen til tidlig metalltid virkelig er preget av så omfattende endringer som det gis uttrykk for i de tolkningsforslagene jeg har diskutert i dette kapitlet.

6.5 Kontinuitet og endring: en oppsummering

Jeg har i dette kapitlet forsøkt å løse litt opp i det stereotype bildet som er skapt de senere år av overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid, og stille spørsmål ved noen av de

tolkningene som har vært framsatt. En av mine største innvendinger mot disse tolkningsforslagene er tendensen til generaliseringer, til å homogenisere bosetnings- og samfunnsforhold, og til å bruke Varanger som modell for resten av Finnmark. En gjennomgang av alle de undersøkte tuftene fra denne perioden har vist at det er store variasjoner. Tuftene i Varanger er på mange vis svært forskjellige fra det øvrige av Finnmark, slik at det ikke er tilstrekkelig å ta utgangspunkt i Varanger når man skal forklare bosetningen i Finnmark som helhet. Som jeg har vist er det også grunn til å stille spørsmål ved det homogene bildet som tegnes av gressbakkentuftene i Varanger.

Overgangen til tidlig metalltid framstilles som en tid preget av store endringer. Etter mitt syn er en av hovedårsakene til dette de tolkninger man har foreslått for gressbakkentuftene; bofaste samfunn med høy befolkningstetthet, preget av store konflikter som fører til et sammenbrudd av samfunnsstrukturen ved inngangen til tidlig metalltid. Antakelsen om at disse tuftene har en så begrenset utbredelse i tid er med på å forsterke dette bildet av brudd. Også den store vektleggingen på metallets betydning for fangstsamfunnene i Finnmark medfører at tidlig metalltid framstilles som noe svært forskjellig fra yngre steinalder. Økonomisk får man en orientering bort fra det maritime ressursgrunnlaget til en økt orientering mot innlandet og pelsdyr. Bosetningen endrer seg fra bofast til mobil. De eksterne kontaktflatene øker dramatisk. I dette bildet er det endringene som vektlegges.

I motsetning til dette har jeg forsøkt å rette oppmerksomheten mer mot den kontinuiteten som også finnes. Når det gjelder hustuftene er det kun i de indre deler av Varangerfjorden man kan se et klart brudd ved inngangen til tidlig metalltid, ved at gressbakkentuftene på flere av boplassene her går ut av bruk og det kommer inn en ny hustype. Løfter man blikket ut over indre Varangerfjord blir bildet mer nyansert. I det ytre området på sørsiden av Varangerfjorden har det vært en annen utvikling. Her har gressbakkentuftene trolig hatt en betydelig større utstrekning i tid, og det kommer ikke inn en ny hustype. Vest for Varanger får man tilkomst av større tufter med to eller flere ildsted omkring 2000 f.Kr. Disse fortsetter imidlertid ned gjennom hele det 2. årtusen f.Kr. Selv om det altså skjer visse endringer i hustuftene, betyr dette likevel ikke noe markant skifte. De små tuftene ser nemlig ut til å eksistere videre side ved side med de større tuftene på mange av boplassene. Også i inventaret er det både endringer og kontinuitet. Nye elementer, som asbestkeramikk, flatehogde spisser,

og sunderøyspisser, kommer til, mens andre fortsetter langt ned i det 2. årtusen f.Kr. (tangespisser og eneggede kniver av skifer).

Antakelsen om at overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid er preget av en overgang fra bofast til mobil er også problematisk. Som jeg har påpekt må antakelsene om bofaste kystsamfunn i Finnmark i slutten av yngre steinalder nyanseres. I Varanger representerer gressbakkentuftene også et mer mobilt bosetningsmønster, selv om tolkningsforslagene skaper et inntrykk av bofaste samfunn med høy befolkningstetthet. Derfor kan man ikke på generelt grunnlag tilskrive endringer i hustuftene en overgang til bofasthet langs hele Finnmarkskysten. Tar man utgangspunkt i en definisjon av bofasthet som relateres mer til et landskap enn til en enkelt lokalitet, blir det av mindre betydning å fastslå bofasthet. Uansett om man bor på en eller flere steder i løpet av et år har man vært bofast innen et definert sosialt og kulturelt landskap. For bosetningen ved Finnmarkskysten skjer det ikke dramatiske endringer i dette landskapet i det 2. årtusen f.Kr. Selv i indre Varangerfjord har man bodd i sitt tradisjonelle område ved kysten så vel i gressbakkenfasen som i den tekstilkeramiske fasen.

Tolkningsforslagene på overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid tar utgangspunkt i de indre deler av Varangerfjorden, og man behøver ikke bevege seg utenfor Varanger før andre tolkninger hadde vært mer passende. Dette viser at man ikke kan ta utgangspunkt i Varanger for å forklare utviklingen i hele Finnmark. Slik det er nå synes det nesten som om resten av Finnmark bare blir "dratt med" i en utvikling som starter i de indre deler av Varangerfjorden: man går over til bofasthet i Varanger i begynnelsen av periode III, den samme utvikling "antas skje i resten av Finnmark på et noe senere tidspunkt". Man blir mobil igjen i Varanger rundt 1800 f.Kr., den samme utvikling "antas å skje i resten av Finnmark på et noe senere tidspunkt". Selv om en av intensjonene med å skille ut en ny kronologisk periode var å komme bort fra dette, så lever tendensen til generaliserende utsagn altså videre i beste velgående. Det er vel heller ikke til å komme forbi at dette til en viss grad er nødvendig når man skal sammenfatte Finnmarks lange forhistorie mellom to permer. Jeg tror imidlertid en del av disse generaliserende utsagn og antakelser eksisterer videre fordi tenkemåte og begreper ikke har endret seg vesentlig fra begynnelsen av 1980-tallet og fram til i dag.

7 Arkeologiske perioder og overganger: problemer og konsekvenser

I arkeologiske beskrivelser av langsiktige utviklingsforløp fokuserer man på kontinuitet. Et framtrødende aspekt ved slike historiske rekonstruksjoner er en implisitt tro på at så snart man kan "feste" hendelser i tid kan man også trekke ut mening. Man kan logisk sette dem sammen og organisere dem i en sammenhengende klassifikasjonssekvens. Taksonomisk orden blir nøkkelen til å etablere sikker kronologi, og dermed en evolusjonistisk forståelse. En finere og finere kronologisk inndeling er av sentral betydning for å oppnå en enda sikrere lineær, temporal sekvens av hendelser. Sentralt i en slik sosio-kulturell evolusjonisme er at brudd og anomalier i kronologiske sekvenser bare er gap som venter på å bli fylt så snart man får nye data. Det nesten ubevisste ønsket om å konstruere en utviklingsmessig orden av hendelser betyr at skulle de "riktige" data ikke dukke opp, så er det bare et spørsmål om å dekke over bruddene etter beste evne, og fortsette sin konstruksjon av enhetlige fortellinger. I dette ligger det en redsel for at hvis man ikke klarer å skape en slik sammenhengende fortelling, vil man ikke klare å skape den langsiktige historien. Man vil drukne i en påbegynt masse av data, hvor uorden og kaos bygger seg opp (McGlade og van der Leeuw 1997:4-5).

Ved hjelp av ett aspekt - teknologi - deles fortida opp i steinalder, bronsealder og jernalder, og ofte forventes det at endringer skjer i uniforme sekvenser (Thomas 1996:38). På denne måten manifesterer den seiglivete antropologiske myten om kulturell sammenheng seg i arkeologien som beskrivelser av et distinkt stein-, bronse- eller jernalderssamfunn. For å få til dette må forskjeller og anomalier minimalisere. Det tilsynelatende enhetlige i materiell kultur og bosetningsmorfologi må vektlegges, det "karakteristiske" for hver arkeologisk alder fremheves. Sammenheng og likhet er en av drivfjærene i klassifikasjon, og i dette systemet er det ikke rom for "støy". Uorden, diskontinuitet og forskjeller blir avvikende kategorier som må nedtones eller etter beste skjønn redigeres ut av den fortolkende og forklarende diskurs. Denne vektleggingen av likhet og sammenheng fører oss lenger og lenger bort fra mangfoldet i dataene (Sommerseth 1997:83-104). Kompleksiteten blir homogenisert, og redusert til håndterlige klassifikatoriske enheter. Slik klarer man å konstruere overbevisende og sammenhengende fortellinger om fortiden (McGlade og van der Leeuw 1997:5).

7.1 Periodeoverganger og endringer

En ekstrem konsekvens av det syn som ble skissert innledningsvis er det Madsen (1978:136) har karakterisert som "kronologiske illustrasjonsmodeller", som han mener var framtrede innen den kulturhistoriske arkeologien fram til midten av 1960-tallet. Her utgjorde kronologisystemer modeller for å beskrive, analysere og forklare en forandringsprosess. Disse framsto som en rekonstruert sekvens av statiske situasjoner, et idealbilde satt sammen av karakteristiske elementer som ofte var langt fra hverandre i tid og rom. Dette medførte at alle forsøk på å beskrive en utvikling eller forandring var konsentrert om overgangen fra den ene statiske størrelsen til den andre. En slik metode virket sterkt kontrasterende ved at forskjeller og nye elementer mellom to påfølgende perioder ble overbetont, og det virkelighetsbildet som ble tegnet var ofte dramatisk og springende. Et eksempel på anvendelsen av en slik modell for å forklare endringer er Childes neolittiske revolusjon (op.cit.:136-140). Dette synet finner man også innen antropologien i første halvdel av 1900-tallet, hvor det ble antatt at stabilitet, orden og likevekt karakteriserte tradisjonelle samfunn, som ble framstilt som homogene enheter som forble uforandret over tid (Jones 1997:48-49).

I dag tar vel de aller fleste forskere sterk avstand fra et slikt syn på fortidige samfunn og endringer. Innen den post-prosessuelle arkeologien er man bevisst på at samfunn og strukturer ikke er statiske enheter. I tråd med Giddens (1979, 1981) struktureringsteori framheves det at kontinuerlige endringer skjer hele tiden, og at disse er forårsaket av gjensidige påvirkninger mellom handling og struktur. Handlinger vil hele tida ha både uforutsette og forutsette konsekvenser, som på sikt vil medføre at strukturene endres. Dermed skapes det et nytt grunnlag for handlinger, et grunnlag som er noe annerledes enn tidligere. Slike endringer er uunngåelige og skjer kontinuerlig i alle samfunn (Olsen 1997:166).

I tillegg til de kontinuerlige endringsprosesser mener Giddens det også finnes en annen type endring, som han omtaler som "episodic characterisations". Dette refererer til "*...processes of social change that have a definite direction and form, and in which definite structural transformations occur*" (Giddens 1981:23). Slike episodiske endringer er mer retningsstyrte enn de kontinuerlige endringsprosessene. Konsekvensene er også mer omfattende, som for eksempel introduksjonen av jordbruket, oppkomsten av statssamfunnet, eller overgangen fra

stammesamfunn til klassesdelte samfunn - og den motsatte prosess (Giddens 1981:23, Olsen 1997:167). Episodiske endringer skjer som resultat av kontakter mellom ulike typer samfunn, av de konflikter og spenninger som oppstår i møtet mellom strukturelt forskjellige samfunn, langs det Giddens (1981:23, 83) kaller for "time-space edges". Her møtes samfunn som har ulike begreper om tid og rom, det vil si at de har ulik utstrekning og ulik kjennskap til tid og rom. Et eksempel på dette er vårt vestlige industrisamfunn vs et paleolittisk jegeresamplersamfunn (Olsen 1997:167). Kontakter med samfunn som er vesensforskjellig fra ens eget medvirker til at man blir klar over at det finnes andre verdenssyn, andre måter å tenke og gjøre ting på. Dermed kan motsetningsforhold og konflikter oppstå, som kan bli en spire til omfattende strukturelle endringer (Schanche 1994:122). I møter med andre samfunn blir man også klar over særpreget til sitt eget samfunn. Der samfunnets grenser på ulike måter trues vil man ofte se en økt vektlegging av symbolske uttrykk og rituell aktivitet (Hodder 1982, Schanche 1994:124).

Jeg har diskutert de endringer som antas å finne sted i overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid i Finnmark. Disse endringene kan karakteriseres som episodiske. I møtet med metallproduserende samfunn i øst blir latente og eksisterende interne konflikter i fangstsamfunnene ved Varangerfjorden forsterket, og konsekvensene blir omfattende omstruktureringer av samfunnet. Man går over fra bofast, sosialt stratifiserte samfunn, med en maritimt orientert økonomi, til mobile egalitære samfunn hvor den økonomiske virksomhet rettes mot terrestriske ressurser. I motsetning til dette står utviklingen av samfunn og bosetning gjennom hele eldre og yngre steinalder, hvor det antas å skje en gradvis, kontinuerlig utvikling mot større og mer permanente husstrukturer, økt bofasthet og en større vektlegging mot havets ressurser. *"I løpet av eldre steinalder, yngre steinalder og tidlig metalltid skjer det en økning i utstrekning i tid og rom, men dette skjer meget gradvis og over lang tid"* (Schanche 1988:202).

Forskere i dag vil like å tro at man er "kommet lenger" enn tidligere tiders arkeologer; at man nå tar hensyn til at samfunn ikke er statiske størrelser; og at endringer er en kontinuerlig prosess, ikke bare noe som foregår mellom to kronologiske perioder. Men er man egentlig kommet så mye lenger, eller er tolkningene bare lagt i mer "sofistikerte" former? Henger man ikke fortsatt ved samme begrepsbruk, periodeinndeling, og fokusering på overganger fra en

periode til en annen? Fortiden beskrives og analyseres i perioder og faser, som er konstruert med utgangspunkt i enkelte karakteristiske gjenstandstyper. Gjennom slike inndelinger konstrueres det enhetlige fortellinger om fortida, hvor det er lite rom for variasjon og et fortidig mangfold. Jeg har diskutert gressbakkentuftene som en karakteristisk hustype. Vi har sett hvordan det homogene bildet som framstilles av denne "typen" ikke er så entydig i det empiriske materialet som man kan få inntrykk av gjennom beskrivelser. Gjennom en vektlegging av det enhetlige skapes det et slik bilde; et bilde som igjen blir reproduisert ved at man fortsetter å undersøke de mest "typiske" eksemplarer. Andre tufter settes opp mot denne typen og blir "noe avvikende" eller "liknende", og dermed skapes det en sammenhengende historie som omfatter hele Finnmarkskysten i slutten av yngre steinalder. På bakgrunn av enkelte fellestrekk (som større golvareal og to ildsteder) konstrueres det en historie om bofasthet. Selv om annet arkeologisk materiale går i mot et slikt syn (se kap. 6.3.2 om Slettnes), har man en forutinntatthet om at en bestemt tidsperiode skal "defineres" som bofast.

Videre er det fortsatt en tendens til å fokusere på kontraster i det arkeologiske materialet i overgangen fra en periode til en annen; det som skiller perioden fra den forutgående. Spesielt perioden tidlig metalltid signaliserer noe nytt og annerledes fra yngre steinalder. Perioden henspiller i større grad til et brudd med en kontinuerlig utvikling gjennom hele eldre og yngre steinalder. Dette kommer kanskje best til uttrykk når det gjelder utviklingen av bosetning og husstrukturer, hvor man antar en gradvis utvikling fra åpne boplasser og teltringer i eldre steinalder til større og mer negravde husstrukturer i løpet av yngre steinalder (feks. Schanche 1988:137). Som diskutert i de foregående kapitler, "kulminerer" denne utvikling med gressbakkentuftene ca 2000 f.Kr. Ved inngangen til tidlig metalltid antar enkelte forskere at det skjer et brudd med en jevn utvikling som har pågått i minst 6000 år - et brudd som forklares og diskuteres med langt større intensitet enn man noensinne har drøftet overgangen fra for eksempel karlebotntufter til nyelvtufter.

Kontinuiteten mellom ulike perioder kommer ofte i skyggen av de endringene man søker å forklare. Det har blitt hevdet at det isteden er stabiliteten eller kontinuiteten som krever en forklaring, fordi endringer er en normal tilstand. Stabilitet kan ses på som en aktiv handling, fordi en passiv holdning i forhold til sosiale pressfaktorer vil medføre endring (Grydeland 1996:76). I alle periodeoverganger vil det være elementer av den materielle kultur som holder

seg stabile, selv om det kommer inn nye former, gjenstandskategorier eller råstoff. Den lange levetiden til svært mange gjenstandstyper er nærmest ufattelig, så vanskelig å forestille seg at det kanskje er "enklere" å fokusere på endringer - å forklare endringer og ikke stabiliteten. Selv om man ikke godtar argumentet om metallens betydning, er det to andre klare forskjeller fra tidligere i den materielle kultur, nemlig asbestkeramikk og flatehoggingsteknikk. Disse kommer imidlertid ikke inn til samme tid over hele Finnmark. Men det er også stabile elementer, som viser kontinuitet tilbake i tid. For eksempel fortsetter man med eneggete skiferkniver - en lang tradisjon - i hele det 2. årtusen f.Kr. Tangespisser av skifer fortsetter også lenge etter at nye elementer kommer inn. Skifer som råstoff er også i bruk i hele det 2. årtusen f.Kr. I husene skjer det, som vi har sett i kap. 5 og 6, endringer til forskjellig tid. Videre er bosetningen fortsatt kysttilknyttet ned gjennom hele det 2. årtusen f.Kr. Det er med andre ord ingen "pene og rene" tidsskiller.

Gosden (1994:31) bruker begrepet "*dynamic traditionalism*" for å forstå den stabiliteten som finnes i visse kategorier materiell kultur. Begrepet innføres for å forstå den materielle kultur i Lapita-perioden (3500-2000 BP) på Stillehavsoyene. Perioden har tradisjonelt blitt ansett som et brudd med det som gikk forut, med framvekst av bofaste samfunn, sosial ulikhet og kolonisering, og er preget av stor homogenitet i materiell kultur over et stort område. På den ene siden er det tegn som tyder på omfattende endringer, med en ekspanderende bosetning, endringer av landskapet, og introduksjonen av nye elementer i den materielle kultur. Dette representerer en grunnleggende omstrukturering av verden. På den annen side er det vidtrekkende likheter i materielle former som opprettholdes i hele denne perioden. Spesielt gjelder dette keramikk, som Gosden (ibid.) tolker som en måte å forme tiden på, et tegn på gjentakelse over et stort område, noe som binder sammen en ellers ustabil livsform. Materiell kultur skaper med andre ord tradisjoner i et ellers dynamisk rammeverk, derav begrepet "*dynamic traditionalism*".

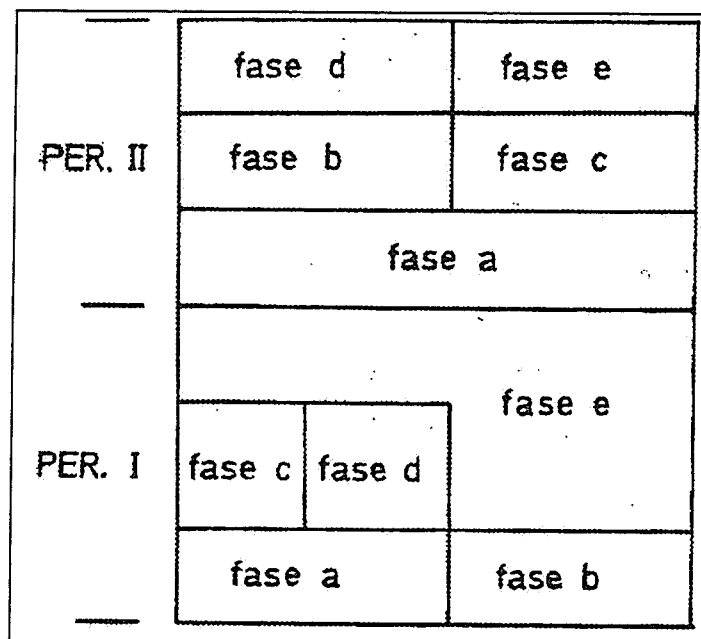
En annen konsekvens av en fokusering på periodeoverganger er at det kan være lett å betrakte det som er innen en periode eller fase som homogent. Ved å tilstrebe at et stort geografisk område skal plasseres i samme kronologisystem, blir homogeniteten utvidet og forsterket. Det er tilstrekkelig at grundige analyser er foretatt i en region, for siden materialet fra andre

regioner hører til samme periode eller fase kan man anta det har vært noenlunde samme forhold. Det er selvsagt en fordel at man kan vise til en del likheter i forskjellige elementer, som redskaper og hustufter. Et ytterligere pluss er det sikkert om naturmiljø og ressurser er like i de angjeldende områder, for eksempel at en kystbosetning med en maritimt orientert økonomi. Og kan man "bevise" omfattende endringer i en region ved overgangen fra en periode til en annen, kan dette sannsynliggjøres for andre regioner også fordi disse er del av samme kronologisystem og har visse materielle fellestrekk. Kanskje det snarere er de avvikende, diskontinuerlige og "forskjellige" dataene man skal ta utgangspunkt i for å forstå endringer? Hodder (1992:158) mener at variabilitet får en spesiell betydning i forhold til sosial og kulturell endring. For eksempel kan det tillates mer individuell variabilitet i områder som er utenfor den direkte kontrollen til dominante grupper. Sosiale endringer kan ofte vokse fram fra denne evnen til å skape innovasjoner i et perifert område

7.2 Perioder og faser : begrepsbruk og definisjoner

Periodebegrepet har ikke hatt noen klar og entydig definisjon i nordisk arkeologi, og Madsen (1978:51) oppsummerer denne "definisjonsmangelen" slik: "*En hvilken som helst opdeling på et hvilket som helst grundlag med en hævdet kronologisk betydning*". Madsen forsøker å gi periodebegrepet et mer avgrenset innhold, noe han mener kan gjøres ved i tillegg å innføre fasebegrepet. Fase definerer han på samme måte som det engelske "phase" definert av blant andre Willey og Phillips som: "*...an archaeological unit possessing traits sufficiently characteristic to distinguish it from all other units similarly conceived, whether of the same or other cultures or civilizations, spatially limited to the order of magnitude of a locality or region and chronologically limited to a relatively brief interval of time* (Willey & Phillips 1958:22). En fase er altså lokalt avgrenset og omfatter et kort tidsavsnitt, og utskillelsen kan skje på grunnlag av noen få elementer av en enkelt gjenstandsform, bare disse elementene er karakteristisk nok til å utskille fasen i tid og rom fra andre faser (Madsen 1978:51). En fase kan ikke standardiseres med hensyn til den mengde tid og rom den opptar, og kan være "*...anything from a thin level in a site reflecting no more than a brief encampment to a prolonged occupation of a large number of sited distributed over a region of very elastic proportions* (Willey & Phillips 1958:22).

I motsetning til fasebegrepet mener Madsen (1978:51) at periodebegrepet bør forbeholdes en kronologisk inndeling basert på mer gjennomgripende endringer, og gjelde for et større område hvor kulturtradisjonen i hovedsak er homogen. Overgangen mellom to perioder må videre karakteriseres av at en rekke elementer på forskjellige former endres, slik at man kan si at man har å gjøre med en generell endring i kulturen. Innen en periode kan man så ha ulike faser, med varierende omfang geografisk og over tid (fig. 42).

Figur 42. Forholdet mellom perioder og faser (fra Madsen 1978, fig 1).

Også i nordnorsk arkeologi har det vært en del uklarheter med hensyn til bruken av perioder og faser. I Simonsens (1975:211-259) kronologiforslag ble yngre steinalder delt inn i fire perioder (I-IV), hvor begynnelsen av hver periode ble bestemt ut fra tilkomsten av nye gjenstandstyper eller ny teknologi. Hver periode var videre inndelt i en eller flere faser navngitt etter karakteristiske lokaliteter, og det kunne være flere samtidige faser innen en periode. Simonsens kronologiforslag har blitt kritisert av Engelstad (E.Helskog 1983:50) for å være en sammenblanding av kronologiske enheter og kulturelle faser. Videre mente K.Helskog (1980:52) det manglet en systematisk sammenligning mellom de ulike lokalitetene, slik at fasene ble udokumenterte, intuitive beskrivelser av enkeltlokaliteter, basert på undersøkelser på slutten av 1950-tallet.

Men heller ikke i de nyeste kronologiforslag for Finnmark er det noen entydig begrepsbruk (Olsen 1994, Hesjedal m.fl. 1996). I tråd med tradisjonen fra Simonsen (1975) og K.Helskog (1980) deler Olsen (1994:52-59) yngre steinalder inn i perioder. Dette står i motsetning til både eldre steinalder og tidlig metalltid, som Olsen (1994:29-35, 104-108) deler inn i faser. Det er også en inkonsekvent bruk av tall eller navn på periodene/fasene: Eldre steinalder er inndelt i fase I-III, yngre steinalder i periode I-III, mens tidlig metalltid er inndelt i den tekstilkeramiske fasen og kjelmøyfasen. Det nyeste kronologiforlaget, som er basert på undersøkelsene på Slettnes (Hesjedal m.fl. 1996), er ikke mindre forvirrende: Eldre steinalder er inndelt i fase I-III, yngre steinalder i periode I-III, og tidlig metalltid i fase I-III (Hesjedal m.fl. 1996: 184-191). I neste kapittel, som omhandler bosetningen på Slettnes gjennom 11 000 år, har man imidlertid gått over til en faseinndeling av yngre steinalder og en periodeinndeling av tidlig metalltid (op.cit.:202-224).

I kronologidebatten mellom Simonsen (1980) og K.Helskog (1980) hersket det også uenighet om hvorvidt det er mest hensiktsmessig å bruke tall eller navn på perioder eller faser. K.Helskog (1980:52) foreslår at periodene skal navngis etter de diagnostiske artefakttyper, fordi dette er mer informativt enn periode I-IV. Simonsen (1980:55) mente dette var metodisk galt, fordi en "periode" ikke er en beskrivelse av en samling artefakter fra en spesiell boplass eller en bestemt fase. Derimot ser han på perioder som "*the space between two time-limits which can be traced all over the area in spite of geographical and ecological differences*" (Simonsen 1980:56). Perioder blir således avgrensninger av tidsenheter, mens fasene kan defineres kulturelt. Derfor mente Simonsen (ibid.) at periodene fortsatt bør navngis med tall, mens fasene må navngis med lokalitetsnavn, eller helst ved gjenstandstyper. Som jeg skal diskutere nedenfor er det ikke likegyldig hvilken benevnelse man bruker om perioder eller faser, ei heller hvilket grunnlag de bygger på.

7.3 Tidlig metalltid: begrepet og begrunnelsen

Da Olsen i 1984 for første gang foreslo å innføre perioden "eldre metallalder" for Sør-Varanger og daterte denne til 800 f.Kr.-300 e.Kr., var dette begrunnet i at flere trekk ved det arkeologiske materialet var forskjellig fra tidligere. De viktigste forskjellene var tilkomsten

av jern, fravær av slipt skifer, samt endringer i husstrukturene. Fravær av slipt skifer er etter min oppfatning betydningsfullt, fordi det er tilkomsten av skifer som tradisjonelt har karakterisert yngre steinalder. Også jernbruk er et viktig argument for å skille ut en "eldre metallalder", og senere undersøkelser har vist at jern i denne perioden også har vært i bruk langs Alta-Kautokeinovassdraget (Hood og Olsen 1988). Også de siste års undersøkelser på Slettnes har vist at det skjer flere endringer i det arkeologiske materialet i løpet av det siste årtusen f.Kr., blant annet endrer husstrukturene karakterer og steinteknologien opphører (Hesjedal m.fl. 1996:221-223). Det er dermed flere trekk som tyder på endringer i det siste årtusen f.Kr. Etterhvert som perioden tidlig metalltid ble gjort mer allmen over et større område og de kronologiske grensene ble utvidet, har imidlertid også det arkeologiske grunnlaget for perioden endret seg. Tilkkomsten av flatehoggingsteknikk, men spesielt asbestkeramikk, anses i dag å være de viktigste ledetypene.

Denne utvidelsen av perioden medfører imidlertid problemer tilknyttet selve begrepsbruken. Navnet tidlig metalltid gir visse assosiasjoner ut over det å referere til en bestemt periode av forhistorien. Som navnet impliserer er det tale om en metalltid, i motsetning til den forutgående steinalderen. I tillegg er dette den "tidlige" metalltiden. Når er den seine metalltiden ? Hvorfor ikke bare "Metalltid" ? Brukes "tidlig" fordi metall ennå ikke er så utbredt og vanlig ? Uansett gir navnet assosiasjoner til en tid som er forskjellig fra yngre steinalder, til at metall er viktig og utbredt. Som jeg allerede har vært inne på i kapittel 6, er det kun fire funn av metall eller metallrelaterte gjenstander i Finnmark som kan dateres til det 2. årtusen f.Kr. Av den grunn er navnet mindre dekkende i dag enn det var da perioden omfattet deler av det siste årtusen f.Kr. Selvsagt kan man trekke inn funn fra andre land, og i tillegg kommer usikkerhetsmomentet om i hvor stor grad metall er bevart. Spørsmålet blir da om en kronologisk periode kan baseres på slike antakelser, eller om det ikke bør ligge et konkret materiale til grunn. Som Huurre skriver om situasjonen i Finland i det 3. årtusen f.Kr.: *"Two finds do not yet give cause to speak of a Finnish eneolithic. Here the Stone Age continued for several centuries. The Bronze Age proper can begin only when the Seimo-Turbino Culture (ca 1600-1200 BC) of the Volga and Kama regions gradually extended its influence into Northern Fennoscandia"*(Huurre 1986:53).

Bruken av asbestkeramikk som den viktigste ledetypen for tidlig metalltid gjør imidlertid at

periodebetegnelsen kan forsvares til tross for manglende metall. Tidlig metalltid er "...pr.definisjon "den asbestkeramiske periode" (Olsen 1994:104). Jeg har i kapittel 6.4.3 stilt meg kritisk til måten asbestkeramikk betraktes som "metallrelatert". Sammenbindingen mellom asbestkeramikk og metall har som sagt vært forskjellig mellom ulike forskere, men i Nord-Norge har man vektlagt keramikens symbolske og sosiale rolle som kategoriserende element i samhandling mellom fangstfolk og metallprodusenter (Jørgensen og Olsen 1988, Olsen 1993a, 1994). Det "metallrelaterte" er dermed basert på sosiale tolkninger, og dette er det selvsagt ikke noe i veien for. Det blir imidlertid problematisk når slike tolkninger legges til grunn for et kronologisystem. Asbestkeramikens store utbredelse i Finnmark og det øvrige av Nordkalotten innebærer med en slik tolkning at også metall har vært utbredt og vanlig; navnet kan med andre ord forsvares.

På denne måten blir et sett med tolkninger objektivisert gjennom kronologien. Det "metallrelaterte" ved asbestkeramikken blir ytterligere forsterket i den kronologiske inndelingen av tidlig metalltid i to faser som har sitt navn etter de to mest utbredte typene asbestkeramikk. På grunn av alle disse tolkninger som ligger bak mener jeg det er av helt sentral betydning hvilket navn man gir perioden. Periodebetegnelsen tidlig metalltid er svært dårlig fundamentert i det arkeologisk materialet. Med andre tolkninger av asbestkeramikken (se kap. 6.4.3) og en mindre vektlegging på de 3-4 metallfunn, ville det vært langt vanskeligere å gi perioden navnet tidlig metalltid. Den store betydning som metallet tillegges i endringsprosesser kan illustreres med følgende eksempel fra midten av 1970-tallet, nemlig Malmers forlaring av stridsøkskulturens inntreden som et nytt sosialt system. Dette kan stå som et apropos til hvilke slutninger som kan trekkes ut av 3 koppersmykker - to små spiraler og en ørepynt:

"Eftersom både trattbägar- och stridsyxekulturen väsentligen baserades på jordbruket finns det knappast mer än en ekonomisk faktor som kan ha förorsakat en social förändring av betydelse, nämligen metallen, kopparen (Malmer 1975:118, min utheving).

Siden asbestkeramikk er en av ledetypene for tidlig metalltid, ville det etter mitt syn vært mer nøytralt å kalle perioden for "Den asbestkeramiske perioden", hvis man først skal skille den ut som en egen kronologisk periode. I dette navnet ligger det ikke implisitt en spesiell tolkning av asbestkeramikken, kun en henvisning til en kategori arkeologisk materiale som er utbredt i

et spesielt tidsrom. En slik betegnelse gjør at det blir opp til den enkelte arkeolog å tolke keramikken eller metallfunnene. En periodebenevnelse som tar utgangspunkt i keramikk, er også et brudd med det tradisjonelle, androsentriske synet, hvor det er jakt og våpen som definerer perioder og faser: *"Kanskje er arkeologiens fokusering på hard, "aktiv", teknologi, slik det også kommer til uttrykk i det grunnleggende tre-periode systemet (våpen og redskap av stein, bronse og jern), en refleks av dette androsentriske synet"* (Olsen 1997:242). Det har vært hevdet at årsaken til at det ikke finnes noen "keramikkalder" i europeisk forhistorie er at keramikk tradisjonelt har blitt forbundet med kvinner (Barley 1994:9,17, i Olsen 1997:242).

7.4 Periodebegrepet - et nødvendig hjelpemiddel ?

Ifølge Gräslund (1978:5) er periodebegrepet et hjelpemiddel man ikke kommer utenom i den forhistoriske forskningen, fordi man ikke kan gjøre noen meningsfulle kulturhistoriske analyser uten å dele opp et tidsforløp i mindre enheter. Den arkeologiske perioden er nært knyttet til den arkeologiske typen, da det er et bestemt typeinnhold som karakteriserer en periode. Man kan si at perioden sammenfatter noe karakteristisk eller typisk i det bevarte kildematerialet. Derfor blir både typer og perioder generaliseringer som fungerer som modeller for den arkeologiske forskningen. Som jeg allerede har vært inne på kan slike generaliseringer føre til at variasjonene ofres på bekostning av homogeniteten; det typiske eller karakteristiske ved hver periode framheves; og det er overganger mellom perioder som må forklares.

Én mulighet til å få fram mer av den regionale variasjon kan være å ta i bruk fasebegrepet på en annen måte enn i dag, hvor det brukes synonymt med periode. Som sagt kan faser ha varierende utstrekning i tid og rom, mens perioder bør forbeholdes mer gjennomgripende endringer over større områder. Man kan for eksempel se innføringen av skiferteknologi i yngre steinalder som en slik omfattende endring, med andre ord at yngre steinalder kan ses på som en periode. En videre inndeling av denne perioden i ulike faser, kan gi rom for et mer nyansert bilde og åpne opp for regionale/lokale og kronologiske variasjoner. Det blir dermed ikke nødvendig å få et stort geografisk område til å passe inn i en og samme perioden. Heller ikke blir det nødvendig at kronologiske justeringer i ett område nødvendigvis må lede til det samme i andre områder.

En slik bruk av fasebegrepet betyr imidlertid at det kan bli mange faser å holde rede på, noe som kan skape problemer med hensyn til benevnelser. På den ene side kan diagnostiske artefakttyper være mer informativt enn tall. Imidlertid kan det bli problematisk hvis samme type er karakteristisk i to regioner, men med varierende utstrekning i tid. På den annen side kan det være mer "nøytralt" å bruke tall (eller bokstaver) enn navn. "Gressbakkenfasen" kan stå som eksempel på et navn det knytter seg en rekke forestillinger til, fordi fasen og den tuftetypen navnet refererer til har stått svært sentralt i forskningen på yngre steinalder i Finnmark. Mens "vinterlandsby" for noen år tilbake var et assosiert begrep, er det i dag "bofasthet", "kompleksitet", "konflikter", "stress", "symmetri", og så videre. Begrepet "tidlig metalltid" er, som jeg nettopp har diskutert, et annet eksempel. Ved å bruke navn som fasebetegnelser er det en fare for at det skjer en kopling mellom bestemte samfunnstolkninger og fasenavnet. Mer alvorlig blir det hvis en slik betegnelse brukes som tidsavgrensning for et større område enn navnet egentlig skulle tilsi. Da vil det lett skapes et inntrykk av homogenitet i materiell kultur og i bosetnings- og samfunnsforhold, selv om intensjonen bak kanskje bare er å angi en bestemt tidsperiode.

En mer utstrakt bruk av fasebegrepet medfører selvsagt større fokus på kronologi, hvis "hvert område har sin kronologi". Mange vil se på dette som et tilbakeskritt - tilbake til den gang det var et mål i seg selv å utarbeide kronologier og typologier. Men hvis valget står mellom et kronologisystem som tar sikte på å tilpasse et stort område inn i samme systemet eller et mer komplekst bilde med regionale variasjoner, er dette kanskje å foretrekke? En kronologisk orden står uansett sentralt i arkeologiske analyser. Det synes i dag ganske så utenkelig å rive seg løs fra kronologisystemer og begreper som etter mer enn 150 år har slått dype røtter i arkeologien.

Et annet spørsmål er om forskjellige typer arkeologisk materiale kan eller bør plasseres i samme kronologisystem, et system som framhever noen få gjenstandstyper. Ulike typer gjenstander har ulike betydninger, og har hatt en forskjellig rolle i menneskenes bevissthet og i struktureringen av den sosiale verden. Det er keramikk, pilespisser, kniver, skrapere, såvel som hus og helleristninger. Det er bærbare og stasjonære "ting", det er ting til hjemmebruk og ting som har vært mer synlige for andre. Kanskje vi ikke skulle være så redd for at fortida er forskjellig og variert; ikke prøve å få alt til å passe inn i én tolkning og ett kronologisystem?

7.5 Avsluttende kommentarer

Jeg har i denne oppgaven diskutert problemstillinger som er generelle for arkeologien, men dette er gjort med utgangspunkt i ett bestemt geografisk område, én bestemt tidsperiode (periodeovergang) og ett bestemt empirisk materiale. Vi har sett hvordan ett enkelt lite forslag til endringer av kronologien for et avgrenset område av Øst-Finnmark, har medført at man i dag har en fått utskilt en kronologisk periode med navnet tidlig metalltid for hele Nord-Norge. Dette har tilsynelatende foregått uten diskusjon om berettigelsen av en ny periode, hvilket arkeologisk materiale den skal baseres på, hvilket begrep man skal anvende, og hvilke konsekvenser det får. Man har ukritisk adoptert en periodebetegnelse som i utgangspunktet var basert på et empirisk materiale fra to små øyer i Sør-Varanger kommune. Periodens allmengyldighet i dag underbygges med utsagn som dette: *“Som en rekke arkeologer har foreslått de seinere årene, vil jeg anvende betegnelsen tidlig metalltid for denne perioden (Olsen 1984, Jørgensen 1986, Jørgensen og Olsen 1988, Schanche 1988)”* (Olsen 1994:52, min utheving). “En rekke arkeologer” betyr i praksis Jørgensen og Schanche, ved siden av Olsen selv. Olsen har på følgende måte beskrevet en liknende prosess når det gjelder Kjelmøyfunnenes virkningshistorie og arkeologi; *“...utsagn (...) sirkulerer, utveksles og kombineres. Tekster henviser og kommuniserer med hverandre, og som alle, på sitt vis, gir sitt bidrag til totaliseringen av hegemoniet til et historisk og kulturelt ståsted”* (Olsen 1991:80).

Som jeg har diskutert i denne oppgaven er det ikke likegyldig hvilke begreper man bruker, verken om perioder, faser eller typer. En arkeologi uten kronologisystemer, med perioder og faser, er antakelig ikke realistisk. Derfor må arkeologien bli mer bevisst om at de valg vi tar vedrørende kronologi og begrepsbruk får implikasjoner for tolkninger og syn på endringer og overganger mellom perioder. Det kan også få tolkningsmessige konsekvenser om man legger vekt på endringer eller kontinuiteten. Et godt eksempel på dette er altså overgangen fra yngre steinalder til tidlig metalltid, hvor det er brudd og endringer som vektlegges. I tillegg impliserer navnet tidlig metalltid forskjellighet fra yngre steinalder, men, som jeg har påpekt, er det svakt fundamentert i det arkeologiske materialet. Det er i stor utstrekning basert på sosiale tolkninger av en bestemt gjenstandskategori, nemlig asbestkeramikken. På denne måten blir ett sett med tolkninger gitt en objektivitet eller sannhet gjennom kronologien. Kan man bygge et kronologisystem på tolkninger av sosiale forhold? Og kan man bygge et kronologisystem på et “opprør” mot tidligere forskere?

Litteratur

- Aigner, J.S. og Del Bene T. 1982: Early holocene maritime adaptation in the Aleutian Islands. I Ericson, Taylor & Berger (red.): Peopling the world. *Anthropological Papers no. 23*. Ballena Press.
- Andreassen, R.L. 1985: *Yngre steinalder på Sørøy. Økonomi og samfunn 4000-1000 f.Kr.* Upubl. magistergradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Andreassen, R.L. 1986: Indre Molvik-en lokalitet fra sein yngre steinalder i Vest-Finnmark. *Tromura*, kulturhistorie nr. 6: 33-57, Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet.
- Andreassen, R.L. 1988a: Arkeologiske undersøkelser i Leirpollen, Ifjord, Lebesby kommune, Finnmark. *Tromura*, kulturhistorie nr. 9, Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet.
- Andreassen, R.L. 1988b: Utgravninger i ytre Molvik, Måsøy kommune 1986. *Tromura*, kulturhistorie nr. 14: 45-73, Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet.
- Bakka, E. 1976: Arktisk og Nordisk i bronsealderen i Nordskandinavia. *Det kgl. Norske videnskabers selskab*. Tondheim 1976.
- Barley, N. 1994: *Smashing pots. Feats of clay from Africa*. British Museum Press, London.
- Berntsen, O.S. 1997: *Spor på Bein. En analyse av bein og beinteknologi fra yngre steinalder*. Upubl. hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Bolin, H. 1996: Kinship, Marriage and Traces of Social Interaction. Aspects on the hunter-gatherer societies in northern Sweden during the Bronze Age and Early Iron Age. *Current Swedish Archaeology*, vol. 4: 7 - 19.
- Bølviken, E., E. Helskog, K. Helskog, I. M. Holm-Olsen, L. Solheim og R. Bertelsen 1982: Correspondence analysis: an alternative to principal components. *World Archaeology* 14: 41-60.
- Carpelan, C. 1979: Om asbestkeramikens historia i Fennoskandien. *Finskt Museum* 1978: 5-25.
- Damm, C., A. Hesjedal, B. Olsen, I. Storli 1993: Arkeologiske undersøkelser på Slettnes, Sørøy 1991. *Tromura*, kulturhistorie nr. 23. Universitetet i Tromsø, Institutt for Museumsvirksomhet.

- Engelstad, E. 1984: Diversity in Arctic maritime adaptations. An example from the Late Stone Age of Arctic Norway. *Acta Borealia* 2: 3-24.
- Engelstad, E. 1988: Pit-houses in Arctic Norway. An investigation of their typology using multiple correspondence analysis, i T. Madsen (red.): *Multivariate Archaeology. Numerical Approaches in Scandinavian Archaeology*: 71-84, Jutland Archaeological Society Publications.
- Engelstad, E. 1990: The Meaning of Sedentism and Mobility in an archaeological and historic Context. *Acta Borealia* 2: 21-35.
- Furseth, O. J. 1995: Fangstgroper og ildsteder i Kautokeino kommune. Rapport fra forskningsutgravning 24.juli-3.september 1994. *Stensilserie B* nr.37. Institutt for samfunnsvitenskap, arkeologiseksjonen, Universitetet i Tromsø.
- Furseth, O. J. 1996: Fangstgroper i Karasjok kommune. Rapport fra forskningsutgravning 3.juli-4.august 1995. *Stensilserie B* nr.39. Institutt for samfunnsvitenskap, arkeologiseksjonen, Universitetet i Tromsø.
- Giddens, A. 1979: *Central Problems in Social Theory. Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*. The Macmillan Press Ltd, London.
- Giddens, A. 1981: *A contemporary critique of historical materialism*. The Macmillan Press Ltd., London.
- Gjessing, G. 1930: Et hustufffunn fra Lebesby. *Universitetets Oldsaksamling Årbok* 1929:111-128.
- Gjessing, G. 1935: Fra steinalder til jernalder i Finnmark. Etnologiske problemer. *Institutt for sammenlignende kulturforskning*. C.III: 3, 1935: 1-76.
- Gjessing, G. 1942: Yngre steinalder i Nord-Norge. *Institutt for sammenlignende kulturforskning* B.
- Gjessing, G. 1955: Prehistoric Social Groups in North Norway. *Proceedings of the Prehistoric Society* 21: 1-10.
- Glassie, H. 1975: *Folk Housing in Middle Virginia. A Structural Analysis of Historical Artefacts*. University of Tennessee Press, Knoxville.
- Gosden, C. 1994: *Social Being and Time*. Blackwell. Oxford.
- Grydeland, S. E. 1996: *Den sjøsamiske bosetting i Kvænangen fra seinmiddelalder til ny tid. En arkeologisk studie i kontraster*. Upubl. hovedfagsoppgave, Universitetet i Tromsø.

- Gräslund, B. 1978: Periodsystem i forskningshistoriskt perspektiv. *hikuin* 4: 5-10.
- Hansen, K. F. 1995: Tid for historie. *ARR: Idèhistorisk tidsskrift*. 1: 1995: 2-7.
- Hood, B. 1992: *Prehistoric Foragers of the North Atlantic: Perspectives on Lithic Procurement and Social Complexity in the North Norwegian Stone Age and the Labrador Maritime Archaic*. Ph.D.-avhandling, University of Massachusetts.
- Hood, B. og B. Olsen, 1988: Virdnejávre 112. A Late Stone Age-Early Metal Period site in interior Finnmark, North-Norway. *Acta Archaeologica* 58:105-125.
- Helskog, E.T. 1974: *Innberetning om utgravninger ved Alta-Kautokeinovassdraget*. Upubl. rapport, Tromsø Museums top.ark.
- Helskog, E. T. 1983: The Iversfjord locality. A study of behavioral patterning during the late stone age of Finnmark, North Norway. *Tromsø Museums Skrifter* vol. XIX, Tromsø.
- Helskog, K. 1978: Late Holocene sea-level changes seen from prehistoric settlements. *Norsk geografisk Tidsskrift*. Vol. 32: 111-119.
- Helskog, K. 1980: The Chronology og the Younger Stone Age in Varanger, North Norway. *Norwegian Archaeological Review* 13 (1): 47-54.
- Helskog, K. 1984: The Younger Stone Age Settlements in Varanger, North Norway. *Acta Borealia* 1 (1): 39-69.
- Helskog, K. 1988: *Helleristningene i Alta. Spor etter ritualer og dagligliv i Finnmarks forhistorie*, Alta.
- Hesjedal, A., B. Olsen, I. Storli, C. Damm 1993: Arkeologiske undersøkelser på Slettnes, Sørøy 1992. *Tromura*, kulturhistorie nr.25. Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet.
- Hesjedal, A., C. Damm, B. Olsen, I. Storli 1996: Arkeologi på Slettnes. Dokumentasjon av 11.000 års bosetning. *Tromsø Museums Skrifter XXVI*. Tromsø.
- Hodder, I. 1982: *Symbols in Action*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hodder, Ian 1987: The meaning of Discard: Ash and Domestic Space in Barringo. I: S. Kent (red): *Method and theory for Activity Area Research*, Colombia university press.
- Hodder, I. 1992 (1986): *Reading the Past. Current approaches to interpretation in archaeology*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hulthén, B. 1991: On ceramic ware in northern Scandinavia during the neolithic, bronze and early iron age. *Archaeology and Environment* 8, Umeå.

- Huurre, M. 1986: The eastern contacts of Northern Fennoscandia in Bronze Age. I: *Fennoscandia archaeologica* III: 51-58, 1986.
- Johansen, E. og K. Odner, 1968: Arkeologiske undersøkelser på Mortensnes ved Varangerfjorden. *Viking* XXXII: 57-85.
- Johnson, G. A. 1982: Organizational structure and scalar stress. I: Renfrew, C., M.S. Rowlands og B.A. Seagraves (eds.): *Theory and Explanations in Archaeology*: 389-422. London.
- Johnson, M. A. 1989: Conceptions of Archaeological Interpretation. *Journal of Anthropological Archaeology* 1989.
- Jones, S. 1997: *The Archaeology of Ethnicity. Constructing identities in the past an present*. Routledge, London.
- Jørgensen, R. 1986: The Early Metal Age in Nordland and Troms. *Acta Borealia* 4 (1): 61-86.
- Jørgensen, R. og B. Olsen 1987: Asbestkeramikk i Nord-Norge. *Finskt Museum* 1987. Helsinki.
- Jørgensen, R. og B. Olsen 1988: Asbestkeramiske grupper i Nord-Norge, 2100 f.Kr.-100 e.Kr. *Tromura*, kulturhistorie nr. 13. Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet.
- Keene, A. S. 1983: Biology, Behavior, and Borrowing: A Critical Examination of Optimal Foraging Theory in Archaeology, i Moore, J.A. og A.S. Keene (red.): *Archaeological Hammers and Theories*: 137-155. Academic Press. New York
- Kent, S. 1989: Cross-cultural perceptions of farmers as hunters and the value of meat. I: S. Kent (red): *Farmers as hunters. The implications of sedentism*: 1-17. Cambridge University Press. Cambridge.
- Kelly, R. L. 1992: Mobility/sedentism: concepts, archaeological measures, and effects. *Annual Review of Anthropology*, vol. 21: 43-66.
- Leone, M. 1984: Interpreting Ideology in Historical Archaeology: the William Paca Garden in Annapolis, Maryland. I: D. Miller & S. Tilley (red.): *Ideology, Power and Prehistory*: 25 - 35. Cambridge University Press, Cambridge.
- Levi-Strauss, C. 1984: *Tristes Tropiques*. Penguin Books, London.
- Madsen, T. 1978: Perioder og periodeovergange i neolittikum. Om forskjellige fundtypers egnethed til kronologiske opdelinger. *hikuin* 4: 51-60.

- Madsen, T. 1985: *Numerisk dataanalyse for arkæologer*.
- Madsen, T. 1990: Statistik og arkæologi. Arkæologi, statistik og EDB. Forelæsninger fra efteråret 1989. *Arkæologiske skrifter* 4: 57 - 79. Arkæologisk Institut, Københavns universitet. 1990.
- Malmer, M. P. 1975: *Stridsyxekulturen i Sverige och Norge*. LiberTryck Stockholm.
- McGlade, J. og S. E. van der Leeuw, 1997: Introduction: Archaeology and non-linear dynamiks - new approaches to long-term change. I: McGlade, J. og S. E. van der Leeuw (red.): *Time, Process and Structured Transformation in Archaeology*: 1 - 31. Routledge, London.
- Mortensen, P. 1978: Kulturforandring eller periodeovergange ? *hikuin* 4: 135-144.
- Myklevoll, L. 1997: *Bergartsøkser i Nord- Norge. Forslag til klassifisering, kronologi og tolkning*. Upubl. hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Myrvoll, E. R. 1992: *Stil og samfunn. En analyse av materiell symbolisme og sosiale relasjoner i Varanger 2200 f.Kr.-Kr.f*. Upubl. magistergradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- O'Connel, J. F. og K. Hawkes 1981: Alyawara Plant Use and Optimal Foraging Theory, i Smith, E.A. og B. Winterhalder (red.): *Hunter-Gatherer Foraging Strategies*: 99-125.
- Odgaard, U. 1995: *Telte i Arktiske miljøer. Rekonstruksjon og ideologi*. Cand. Phil. Speciale. Institut for Arkæologi og Etnologi, Universitetet i København.
- Odner K. og B. Myhre 1960: Upubl. rapport fra prøvegravinger på Mortensnes.
- Odner, K. 1992: The Varanger Saami. Habitation and Economy AD 1200-1900. *Instituttet for sammenlignende kulturforskning, serie B: Skrifter LXXXVI*.
- Olsen, B. 1984: *Stabilitet og endring. Produksjon og samfunn i Varanger 800 f.Kr.-1700 e.Kr*. Upubl. magistergradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Olsen, B. 1985: Virdnejávri 106 - En seinkeramisk boplass på Finnmarksvidda. *Tromura, kulturhistorie*, nr. 5: 9-40. Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet.
- Olsen, B. 1986: Nye undersøkelser fra boplass 106, Virdnejávri. Noen foreløpige resultat fra utgravningen sommeren 1985. *Tromura, kulturhistorie*, nr. 6: 13-21. Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet.
- Olsen, B. 1991: Kjelmmøyfunnenes (virknings) historie og arkeologi. *Viking* LIV: 65-87.

- Olsen, B. 1993a: Materiell kultur og samfunn i Finnmark 2000-0 f.Kr. *Tromura*, kulturhistorie nr. 24: 83-09. Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet.
- Olsen, B. 1993b: Hus mellom steinalder og historisk tid på Slettnes. *Ottar* 194: 36-46.
- Olsen, B. 1994: *Bosetning og samfunn i Finnmarks forhistorie*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Olsen, B. 1997: *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Olsen, H. 1867: Varangerfunnene IV. Osteologisk materiale: Innledning - fisk - fugl. *Tromsø museums skrifter* VII: 4.
- Price, T. D. 1981: Complexity in "non-complex" societies. I: S. E. van der Leeuw (red.): *Archaeological Approaches to the Study of Complexity*: 55-86. Amsterdam.
- Price, T. D. & J. A. Brown, 1985: *Prehistoric Hunter-Gatherers: The Emergence of Cultural Complexity*. Academic Press, New York.
- Rankama, T. 1986: A Group of Late Stone Age Slate Arrowheads from Northernmost Finland and Norway. *Iskos* 6: 127-139.
- Rafferty, J. E. 1985: The Archaeological Record on Sedentariness: Recognition, Development, and Implications. I: Schiffer, M.B.(red.)1985: *Advances in Archaeological Method and Theory*. Volume 8. Academic Press, Inc., Orlando, Florida.
- Renfrew, C. 1986: Introduction: Peer polity interaction and socio-political change. I: C. Renfrew & J. F. Cherry (red.): *Peer polity interaction and socio-political change*: 1-18, Cambridge University Press, Cambridge.
- Renouf, M. A. P. 1981: *Prehistoric Coastal Economy in Varangerfjord, North Norway*. Upubl. Ph.D.avhandling, University of Cambridge.
- Renouf, M. A. P. 1984: Northern coastal hunter-fishers: an archaeological model. *World Archaeology* 16 (1): 18-27.
- Renouf, M. A. P. 1989: *Prehistoric Hunters-Fishers of Varangerfjord*. BAR International Series 487, Oxford.
- Rowley-Conwy, P. 1983: Sedentary Hunters: The Ertebølle example. I: G.Bailey (red.): *Hunter Gatherer Economy in Prehistory*: 111-126. Cambridge University Press, Cambridge.
- Schanche, K. 1986: Utgravning av en yngre steinalders hustuft i Karlebotn, Nesseby kommune, Finnmark. *Tromura*, kulturhistorie, nr. 6: 23-57, Universitetet i Tromsø,

- Institutt for museumsvirksomhet.
- Schanche, K. 1988: *Mortensnes, en boplass i Varanger. En studie av samfunn og materiell kultur gjennom 10.000 år*. Upubl. magistergradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Schanche, K. 1989: Nye funn fra yngre steinalder i Varanger. *Viking* 52: 53-71.
- Schanche, K. 1994: *Gressbakkentuftene i Varanger. Bolig og sosial struktur rundt 2000 f.Kr.* Upubl. doktorgradsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Schanche, K. 1995: Var det store landsbyboplasser i Finnmark i yngre steinalder ? Debattinnlegg med utgangspunkt i bosetningsspor fra ca 2000 f.Kr. Steinalderkonferansen i Bergen 1993. *Arkeologiske Skrifter 8 fra Arkeologisk Institutt, Bergen Museum*: 174-186, Universitetet i Bergen.
- Simonsen, P. 1961: Varangerfunnene II. *Tromsø Museums skrifter*, VII:2.
- Simonsen, P. 1963a: Varangerfunnene II. *Tromsø Museums skrifter*, VII:3
- Simonsen, P. 1963b: *Hasvåg og Risvåg, Hasvik s., Loppa pgd., Finnmark: Rapport 1963*. Upubl. rapport, top.ark., Tromsø Museum.
- Simonsen, P. 1965: *Kuvika og Lottre, Sørøy, Sørøysund s.og k., Hammerfest pgd., Finnmark, 1965*. Upubl.rapport, top.ark.,Tromsø Museums.
- Simonsen, P. 1972: *Rapport om utgravningen av steinalderboplassen Indre Helleffjord Nedre, Sørøy, Sørøysund k., Finnmark*. Upubl.rapport, top.ark.,Tromsø Museum.
- Simonsen, P. 1973: *Skarvfjordhamn, Sørøy, Sørøysund k., Finnmark. Rapport om utgravningen 1973*. Upubl.rapport, top.ark., Tromsø Museum.
- Simonsen, P. 1975: Veidemenn på Nordkalotten, hefte 1 og 2. *Stensilserie B*, 17, ISV Universitetet i Tromsø
- Simonsen, P. 1979: Veidemenn på Nordkalotten, hefte 3. *Stensilserie B*, 17, ISV, Universitetet i Tromsø.
- Simonsen, P. 1985: Utgravninger ved Virdnejávri, Kautokeino kommune, Finnmark. *Tromura*, kulturhistorie, nr. 5, Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet.
- Simonsen, P. 1986: Fortsatte undersøkelser ved Virdnejávri, Kautokeino kommune, Finnmark. *Tromura*, kulturhistorie, nr. 6:1-11, Universitetet i Tromsø, Institutt for museumsvirksomhet.
- Simonsen, P. 1994: *Rapport om Vatnan, Sørøy, Sørøysund k., Finnmark*. Upubl. rapport, top.

- ark., Tromsø Museum.
- Simonsen, P. 1996: Steinalderbosetningen i Sandbukta på Sørøya, Vest-Finnmark. Rapport og tolkning. *Tromsø Museums Skrifter XXVII*. Tromsø.
- Sommerseth, I. 1997: *Tidlige Skifergjenstander på Slettenes. Problemer omkring typologi, kronologi og fortidig mangfold*. Upubl. hovedfagsoppgave i Arkeologi, Universitetet i Tromsø
- Sørensen, P. 1959: *Hasvik, Hasvik s., Loppa pgd., Finnmark. Beretning om undersøkelser sommeren 1956 for Tromsø Museum*. Upubl. rapport, top.ark., Tromsø Museum.
- Thomas, J. 1996: *Time, Culture and Identity. An interpretive archaeology*. Routledge. London.
- Thommesen, T. 1994: FATIMA-prosjektet. Arkeologiske undersøkelser i Kåfjord og på Magerøya, Nordkapp kommune 1992. *Tromura, kulturhistorie* nr.27. Universitetet i Tromsø, Institutt for Museumsvirksomhet, Tromsø.
- Tringham, R. 1991: Households with Faces: The Challenge of Gender in Prehistoric Architectural Remains. I J. M. Gero og M. W. Conkey (red.): *Engendering Archaeology. Woman and Prehistory*. Oxford 1991: 93-131.
- Valen, G. 1994: *Kjønnsrelasjoner i fortidige jeger-samler-samfunn: De arkeologiske forestillingene og bevisene. En analyse av fagtradisjonene og "feminismen" i norsk arkeologi*. Upubl. hovedfagsavhandling i arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Wiley G. R. og P. Phillips, 1958: *Method and Theory in American Archaeology*. The University of Chicago Press, Chicago.

Appendix I.

¹⁴C-daterte tufter i Finnmark i perioden 2400-1800 og 1800-900 f.Kr.

Nr	Lokalitet	14C-år BP	Kalibrert BC/AD
	Skarvfjordhamn		
1	Hus 1, ildsted NØ(trekull/bjørk, furu:T-4575)	2290+/-70	480-400 BC
	Hus 1, ildsted NV(trekull/bjørk(98%), furu, gran, einer:T-4577)	3560+/-70	2140-1960 BC
2	Hus 3, ildsted N (trekull/eik, or, gran, furu:T-4576)	3840+/-60	2540-2180BC
	Slettnes		
3	F13 (felt III), ildsted (trekull/ubest.:Beta 58678)	3580+/-90	2114-1782 BC
	F13 (felt III), ildsted (trekull/ubest.:Beta 58679)	1310+/-90	AD 636-777
4	F82 (felt VC), under F82 (trekull/ubest.:Beta 49030)	4465+/-65	3335-2948 BC
	F82 (felt VC), golv/veggvoll(trekull/ubest.:Beta 58694)	3930+/-100	2577-2300 BC
	F82 (felt VC), golv lag 2(trekull/ubest.:Beta 49031)	3580+/-130	2135-1750 BC
	F82 (felt VC), ildsted lag1(trekull/ubest.:Beta 52368)	2930+/-120	1376-943 BC
	F83 (felt VC), veggvoll (trekull/ubest.:Beta 58699)	4060+/-140	2880-2460 BC
	F83 (felt VC), ildsted (trekull/ubest.:Beta 58698)	3695+/-70	2197-1982 BC
	Iversfjord		
6	Hus 17, golv (trekull/bjørk:T-2348)	3490+/-100	2110-1710 BC
	Hus 17, golv (trekull/bjørk:T-2486)	3480+/-130	2110-1690 BC
	Hus 17, lag 3, mødding (trekull/bjørk:T-2771)	3640+/-120	2180-2020 BC
7	Hus 18, inngang (trekull/bjørk:T-2048)	3100+/-70	1550-1310 BC
	Hus 18, ildsted (trekull/bjørk:T-2772)	3730+/-90	2310-2110 BC
8	Hus 20, inngang (trekull/bjørk:T-2349)	3560+/-100	2150-1800 BC
	Hus 20, golv (trekull/bjørk:T-2487)	3590+/-70	2150-2020 BC
	Advik		
9	Hus b, mødding (skjell:T-2058 B)	3600 +/-80	2140-1905 BC
10	Hus j, golv (trekull/ubest.:T.233)	3750 +/-150	2460-1960 BC
	Bergeby		
11	Tuft 18, ildsted (trekull/bjørk:TUa-267)	3690 +/-85	2210-1965 BC
	Tuft 18, golv (trekull/bjørk:TUa-266)	3665 +/-95	2190-1925 BC
	Tuft 18, mødding (trekull/bjørk:T-9869)	3520 +/-105	2025-1740 BC
	Gressbakken Nedre Vest		
12	Hus 1, mødding (selbein:T-2161)	3580+/-110	2180-1880 BC
13	Hus 2, mødding (skjell:T-2476)	3570+/-80	2095-1860 BC
14	Hus 3, golv (trekull/ubest.:T-198)	3650+/-150	2280-1785 BC
	Hus 3, mødding (skjell:T-1917)	4180+/-90	2905-2680 BC
15	Hus 4, mødding (trekull/ubest.:T-234)	3850+/-100	2470-2145 BC
	Gressbakken Nedre Øst		
16	Hus 21, mødding(trekull/bjørk, furu:T-2239)	3600+/-80	2125-1885 BC
	Hus 21, mødding (skjell:T-2059)	3520+/-70	2020-1830 BC
	Kalkillebukt		
17	Tuft 7, stolpehull (trekull/bjørk:TUa-265)	3765 +/-80	2325-2027 BC
	Tuft 7, mødding (trekull/ubest.:T-9860)	3560 +/-170	2140-1960 BC
	Tuft 7, ildsted (trekull/ubest.:T-9848)	3475 +/-70	1890-1700 BC
18	Tuft 17, mødding (trekull/ubest.:T-9861)	3655 +/-50	2135-1965 BC
	Tuft 17, golv (trekull/ubest.:T-9849)	1785 +/-80	340 BC-AD125

Oversikt over ¹⁴C-dateringer fra de mest undersøkte tuftene i perioden 2400-1800 f.Kr.

Nr	Lokalitet	14C-år BP	Kalibrert BC/AD
	Leirpollen, Ifjord		
19	Hus 2, golv (trekull/bjerk:T-6521)	1030+/-50	AD 890-1020
	Hus 2, ildsted (trekull/furu:T-6520)	3810+/-120	2560-2150 BC
	Iversfjord		
20	Hus 24, ildsted (trekull/bjerk:T-2773)	3410+/-80	2040-1680 BC
	Karlebotnbakken		
21	Tuft 1, ildsted (trekull/bjerk:T-7743)	3390+/-110	1880-1530 BC
	Tuft 1, golv (trekull/bjerk,furu:T-7744)	3640+/-140	2200-1790 BC
	Tuft 1, mødding (trekull/furu:T-7742)	4480+/-90	3350-2940 BC
	Indre Molvik		
22	Hus 1, ildsted, bunnlag (trekull)		2020-1600 BC
	Hus 1, Kjelmøykeramikk (trekull)		440-120 BC
	Ifjord		
23	Tuft 5, mødding (trekull/ubest.:T-7581)	3510+/-80	1950-1745 BC
	Torhop		
24	Tuft 2, mødding (trekull/ubest.:T-1837)	3530+/-50	1940-1775 BC
	Advik		
25	Hus n, mødding (trekull/bjerk/furu:T-2238)	3620 +/-190	2280-1740 BC
	Hus n, mødding (skjell:T-2056)	3700 +/-90	2305-2025 BC
	Bergeby		
26	Tuft 9, ildsted (trekull/ubest.:T-9867)	3620 +/-65	2130-1900 BC
27	Tuft 22, ildsted (trekull/ubest.:T-9866)	3710 +/-180	2455-1890 BC
28	Tuft 23, ildsted (trekull/ubest.:T-9865)	3530+/-105	2030-1740 BC
29	Tuft 27, ildsted (trekull/ubest.:T-9864)	3585+/-150	2175-1740 BC
	Cudegoadat Vest		
30	263D, framre voll, lag 1 (dyrebein:T-6183)	3600+/-80	2160-2020 BC
	263D, framre voll, lag 3 (dyrebein:T-6184)	3720+/-70	2310-2130 BC
	Gressbakken Nedre Vest		
31	Hus 9, mødding (skjell:T-1916)	3720+/-70	2310-2105 BC
32	Hus 11, mødding (selbein:T-2162)	3610+/-70	2175-1955 BC
33	Hus 12, mødding (skjell:T-1918)	3630+/-80	2185-1945 BC
	Gressbakken Nedre Øst		
34	Hus 22, mødding (trekull/furu:T-2475)	3800+/-70	2450-2140 BC
	Hus 22, mødding (skjell:T-2163)	3610+/-80	2150-1920 BC
35	Hus 23, mødding (trekull/furu:T-2060)	3600+/-90	2130-1830 BC
	Hus 23, mødding (skjell:T-2240)	3520+/-40	1980-1865 BC
36	Hus 24, mødding (trekull/lyng:T-2164)	3880+/-110	2560-2150 BC
	Kalkillebukt		
37	Tuft 3, ildsted (trekull/ubest.:T-9852)	3730 +/-95	2295-1990 BC
38	Tuft 6, ildsted (trekull/ubest.:T-9853)	3640 +/-75	2135-1915 BC
39	Tuft 10, ildsted (trekull/ubest.:T-9857)	3565 +/-100	2110-1765 BC
40	Tuft 22, ildsted (trekull/udat.:TUa-403)	3665 +/-85	2190-1935 BC
	Valen		
41	Hus 4, ildsted (trekull/ubest.:T-4348)	3480 +/-190	2115-1530 BC

Oversikt over ¹⁴C-dateringer fra de mindre undersøkte tuftene i perioden 2400-1800 f.Kr.

Nr	Lokalitet	¹⁴ C-år BP	Kalibrert BC/AD
	Slettnes		
1	F11 (felt III), under ildsted lag 2 (trekull/ubest.:Beta 58686)	3810+/-140	2470-2039 BC
	F11 (felt III), ildsted lag 2 (trekull/ubest.:Beta 49036)	2960+/-80	1314-1043 BC
2	F4 (felt III), ildsted (trekull/ubest.:Beta 49037)	900+/-60	AD 1030-1217
	F4 (felt III), ildsted 1 (trekull/ubest.:Beta 58675)	1270+/-60	AD 669-790
	F4 (felt III), ildsted 1 (trekull/ubest.:CAMS 5194,Beta 58676)	3350+/-60	1740-1528 BC
3	F81 (felt VC), mødding (trekull/ubest.:Beta 52369)	4080+/-90	2872-2495 BC
	F81 (felt VC), ildsted (trekull/ubest.:Beta 49033)	2990+/-100	1400-1060 BC
	F81 (felt VC), ildsted (trekull/ubest.:Beta 58689)	3020 +/-60	1395-1215 BC
4	F84 (felt VC), ildsted (trekull/ubest.:Beta 58708)	4090+/-90	2875-2498 BC
	F84 (felt VC), golv lag 2 (trekull/ubest.:Beta 58707)	3200+/-170	1680-1310 BC
	F84 (felt VC), ildsted 1 (trekull/ubest.:Beta 58709)	3010+/-70	1395-1137 BC
	F84 (felt VC), ildsted 2 lag 1 (trekull/ubest.:Beta 58705)	1670+/-90	AD 249-441
	F84 (felt VC), golv lag 2 (trekull/ubest.:Beta 58706)	1610+/-60	AD 390-535
	Ytre Molvik		
5	Hus 1 (trekull/gran:T-7308)	2660+/-190	1010-540 BC
	Hus 1 (trekull/gran:T-7309)	2000+/-70	AD 70-100 BC
	Hus 1 (trekull/gran:T-7310)	2390+/-70	760-400 BC
	Hus 1 (trekull/gran, bjørk:T-7311)	1640+/-50	AD 350-430
6	Hus 2 (trekull/bjørk:T-7312)	2919+/-100	1270-930 BC
	Hus 2 (trekull/gran:T-7313)	3110+/-110	1510-1260 BC
	Hus 2 (trekull/gran:T-7314)	2820+/-80	1100-900 BC
7	Hus 6 (trekull/bjørk:T-7317)	1620+/-140	AD 250-590
	Hus 6 (trekull/gran:T-7318)	3250+/-80	1630-1430 BC
	Hus 6 (Ua-888)	3400+/-110	1880-1530 BC
	Studentervika		
8	Felt B14, ildsted (trekull.:Beta 79942)	3410+/-60	1755-1630 BC
	Leirpollen, Ifjord		
9	Hus 1, ildsted N (trekull/bartre:T-6519)	3180+/-150	1690-1310 BC
	Iversfjord		
10	Hus 22, golv (trekull/bjørk:T-2350)	2800+/-100	1210-900 BC
11	Hus 32, ildsted (trekull/furu,einer:T-2351)	3050+/-90	1500-1220 BC

Oversikt over ¹⁴C-dateringer fra de mest undersøkte tuftene i perioden 1800-900.

Nr	Lokalitet	14C-år BP	Kalibrert BC/AD
	Hellefjord Midtre		
12	Hus 41, ildsted N (trekull/ubest.:T-4849)	2790+/-130	1240-850 BC
	Hus 41, ildsted S (trekull/ubest.:T-4848)	3190+/-90	1650-1400 BC
	Skarvfjordhamn		
13	Hus 2, golv (trekull/furu,selje:T-4575)	2830+/-40	1150-950 BC
	Ytre Molvik		
14	Hus 3 (trekull/gran:T-7315)	2710+/-90	930-810 BC
	Hus 3 (trekull/gran:T-7316)	3250+/-80	1630-1430 BC
	Veidnesbukta		
15	Hus 3D, golv, lag 2 (trekull/ubest.:Beta 59879)	2250+/-170	485-100 BC
	Hus 3D, ildsted, lag 3 (trekull/ubest.:Beta 59880)	2910+/-180	1400-900 BC
	Tvernes		
16	Tuft 2, ildsted (trekull/bjerk:T-10431)	3365+/-110	1870-1520 BC
	Bergeby		
17	Tuft 16, ildsted (trekull/ubest.:T-9863)	3435 +/-105	1890-1630 BC
18	Tuft 24, ildsted (trekull/ubest.:T-9868)	3400+/-150	1890-1520 BC
19	Tuft 5, ildsted (trekull/ubest.:T-9862)	3395 +/-155	1890-1520 BC
	Mortensnes		
20	F 59 R3, golv (trekull/bjerk:T-7741)	3730+/-110	2310-1980 BC
	F 59 R3, golv (bein/sel:T-7742)	3060+/-120	1440-1140 BC
21	F 53 R3, golv (trekull/bjerk:T-7740)	3360+/-110	1870-1520 BC
	Kalkillebukt		
22	Tuft 14, ildsted (trekull/ubest.:TUa-402)	3165 +/-75	1520-1400 BC
23	Tuft 19, ildsted (trekull/ubest.:T-9851)	3350 +/-170	1880-1450 BC
24	Tuft 21, ildsted (trekull/ubest.:T-9858)	3415 +/-155	1930-1520 BC
25	Tuft 8, ildsted (trekull/ubest.:T-9859)	2705 +/-150	1010-790 BC
26	Tuft 9, ildsted (trekull/ubest.:T-9856)	3335 +/-150	1875-1450 BC

Oversikt over ¹⁴C-dateringer fra de mindre undersøkte tuftene i perioden 1800-900 f.Kr.

Nr	Lokalitet	14C-år BP	Kalibrert BC/AD
	Slettnes		
27	F21 (felt IVC), golv (skjell:Beta 67185)	2860 +/-70	770-540 BC
	F21 (felt IVC), ildsted (trekull/ubest.:Beta 67184)	2200 +/-120	390-60 BC
	Sanbukt		
28	Hus 24, Ts 8229m (Beta-107394)	3190+/-70	1535-1256 BC
29	Hus 42, Ts 8232av (Beta-107395)	3230+/-60	1630-1395 BC
	Hellefjord Midtre		
30	Hus 42 (trekull/ubest.:T-4847)	4160+/-150	3110-2610 BC
	Mortensnes		
31	F 10 R4, golv (trekull/ubest.:T-674)	2150+/-150	390-0 BC
32	F 26 R4, ildsted (trekull/ubest.:T-673)	600+/-70	

Oversikt over tufter fra perioden 1800-900 f. Kr. med usikre eller feilaktige ¹⁴C-dateringer

Appendix II.

Hustuffer i Finnmark i perioden 2400-1800 og 1800-900 f.Kr.

Nr.	Lokalitet	Tuft nr.	Orientering	Form	Areal	Nettgravd	Idsted	Inngang	Mødding	Sym/Asym	H.o.h.
1	Skarvfjordhamn	Hus 1	L	Rekt	23	lett	3	0			7
2	Skarvfjordhamn	Hus 3	L	Rekt	17	lett	2	0	Ja	S	9
3	Slettnes Felt III	F13	L	Rekt	19	lett	1	1	Ja	A	10,5
4	Slettnes Felt VC	F82	L	Rekt	28	lett	2	1	Ja	A	10,7
5	Slettnes Felt VC	F83	L	Oval	23	lett	2	0		A	10,5
6	Iversfjord	Hus 17	L	Rekt	10	lett	0	1		A	9,95
7	Iversfjord	Hus 18	L	Rekt	24	mye	2	1	Ja	A	9,8
8	Iversfjord	Hus 20	L	Rekt	23	mye	2	1		A	9,75
9	Advik	Hus b	L	Rekt	33	mye	2	3	Ja	A	13,25
10	Advik	Hus j	L	Rekt	38	mye	2	3	Ja	A	17,8
11	Bergeby	Tuft 18	L	Rekt	40	mye	2	3	Ja	S	14-15
12	Gressbakken Nedre Vest	Hus 1	L	Rekt	33	mye	2	3	Ja	S	17-18
13	Gressbakken Nedre Vest	Hus 2	L	Rekt	30	mye	2	4	Ja	S	18
14	Gressbakken Nedre Vest	Hus 3	L	Oval	43	mye	2	3	Ja	S	15
15	Gressbakken Nedre Vest	Hus 4	L	Rekt	30	mye	1	3	Ja	A	15
16	Gressbakken Nedre Øst	Hus 21	L	Oval	26	mye	1	1	Ja	A	13-14
17	Kalkillebukt	Tuft 7	L	Rekt	27	lett	2	3	Ja	S	
18	Kalkillebukt	Tuft 17	L	Rekt	41	mye	0	2	Ja	S	
Mindre undersøkte tufter:											
19	Leirpollen, Ifjord	Hus 2	L	Oval	35	lett	1			A	12
20	Iversfjord	Hus 24	L	Rekt	21	lett	1				9,2
21	Karlebotnbakken	Tuft 1	L	Rekt	34	lett	2	2	Ja		
22	Indre Molvik	Hus 1	L	Rekt	ca 32		2			A	9
23	Ifjord	Tuft 5						?			
24	Torhop	Tuft 2						?			
25	Advik	Hus n	L	Rekt/oval				1			14-15
26	Bergeby	Tuft 9	L	Rekt/oval				2			
27	Bergeby	Tuft 22	L	Rekt/oval				3			
28	Bergeby	Tuft 23	L	Rekt/oval				2			
29	Bergeby	Tuft 27	L	Rekt/oval				3			
30	Cudegoadat Vest	263D		Kvad				1			
31	Gressbakken Nedre Vest	Hus 9	L	Rekt/oval				3	Ja		
32	Gressbakken Nedre Vest	Hus 11	L	Rekt/oval				4	Ja		
33	Gressbakken Nedre Vest	Hus 12		Rund				1	Ja		
34	Gressbakken Nedre Øst	Hus 22	L	Rekt/oval				4	Ja		12,3
35	Gressbakken Nedre Øst	Hus 23	L	Rekt/oval				3	Ja		11,8
36	Gressbakken Nedre Øst	Hus 24	L	Rekt/oval				0	Ja		13,7
37	Kalkillebukt	Tuft 3	L	Rekt/oval				4			
38	Kalkillebukt	Tuft 6	L	Rekt/oval				2			
39	Kalkillebukt	Tuft 10	L	Rekt/oval				1			
40	Kalkillebukt	Tuft 22	L	Rekt/oval				0			
41	Valen	Hus 4	L	Rekt/oval				4			

¹⁴C-daterte tufter 2400-1800 f.Kr.

Nr.	Lokalitet	Tuft nr.	Orientering	Form	Areal	Nedgravd	Blåsted	Inngang	Mødding	Sym/Asym	H.o.h.
1	Vatnan Midt (husgr. 20)	Hus 10	L	Rekt	18	lett	1		Ja	A	11,4
2	Risvåg Nedre	Hus A	L	Rekt	12	mye	0			S	ca. 13
3	Skarvfjordhamn	Hus 4	L	Rekt	12	lett	1			S	10
4	Gressbakken Nedre Vest	Hus 5	L	Rekt	32	mye	2	3	Ja	S	13-15
5	Gravholmen	Hus I	L	Rekt	29	mye	2	1		A	53,7
6	"Fredrik-Antiplassen"	Hus f	L	Rekt	24	mye	2	4	Ja?	S	61-62
7	Hasvik Hollenderbakken	Tuft X		Rekt	10	lett	1			A	12,5
8	Hasvik Hollenderbakken	Tuft Y		Rekt	9	lett	0	1?		S	12,5
Mindre undersøkte tufter:											
9	Høybukt	Hus 4	L	Rekt/oval	ca 60		2	3	Ja		20
10	Gravholmen	Hus II	L	Rekt/oval	ca 22		1	1			53,6
11	Høybukt	Hus 2	L	Rekt/oval				2	Ja		20
12	"Fredrik-Antiplassen"	Hus a	L	Rekt/oval				2			61-62

Tufter uten ¹⁴C-dateringer i perioden 2400-1800 f.Kr.

Nr.	Lokalitet	Tuft nr.	Orientering	Form	Areal	Nedgravd	Blåsted	Inngang	Mødding	Sym/Asym	H.o.h.
1	Slettnes Felt III	F11	L	Rekt	24	lett	2			A	8,6
2	Slettnes Felt III	F4	L	Rekt	18	lett	2	2	Ja	A	11,4
3	Slettnes Felt VC	F81	L	Rekt	24	lett	2	1	Ja	A	10,6
4	Slettnes Felt VC	F84	L	Oval	27	lett	2	1		A	10,4
5	Ytre Molvik	Hus 1	L	Rekt	14	lett	1			A	8
6	Ytre Molvik	Hus 2		Kvad	16	lett	2			A	8
7	Ytre Molvik	Hus 6	L	Rekt	24	lett	4	2		A	9 10
8	Studentervika	Felt B14	L	Rekt	12	lett	1			A	8,5
9	Leirpollen, Ifjord	Hus 1	L	Rekt	15	lett	2	2	Ja	S	16-17
10	Iversfjord	Hus 22		Kvad	25	lett	3			A	9,4
11	Iversfjord	Hus 32	L	Rekt	12	lett	1	1		A	10
Mindre undersøkte tufter:											
12	Hellefjord Midtre	Hus 41	L	Rekt	ca 30		2	1			10
13	Skarvfjordhamn	Hus 2			24 ?						9
14	Ytre Molvik	Hus 3			?		1	1			8 9
15	Veidnesbukta	Hus 3D	L	Rekt	ca 8		1			A	7
16	Tvernes 3 (B)	Tuft 2	L	Rekt/oval							
17	Bergeby	Tuft 16	L	Rekt/oval							
18	Bergeby	Tuft 24	L	Rekt/oval							
19	Bergeby	Tuft 5	L	Rekt/oval							
20	Mortensnes	F 59 R3		Kvad							13
21	Mortensnes	F53 R3	L	Rekt/oval							14,5
22	Kalkillebukta	Tuft 14	L	Rekt/oval							
23	Kalkillebukta	Tuft 19	L	Rekt/oval							
24	Kalkillebukta	Tuft 21		Rund							
25	Kalkillebukta	Tuft 8	L	Rekt/oval							
26	Kalkillebukta	Tuft 9	L	Rekt/oval							
Tufter med mer usikker/feil datering, men som kan dateres til perioden 1800-900 f.Kr.:											
27	Slettnes IVC	F21	L	Oval	14	lett	1			A	8
28	Sandbukta Gruppe B	Hus 24	T	Rekt	15	nei	1			A	7,4
29	Sandbukta Gruppe C	Hus 42	L	Rekt	27	nei	2			S	10,1
30	Hellefjord Midtre	Hus 42	T	Rekt	ca 10	?	1?				9,5
31	Mortensnes	F10	L	Rekt	24	mye	1			A	14,5
32	Mortensnes	F26	L	Rekt	33	lett	1			A	13,5

¹⁴C-daterte tufter 1800-900 f.Kr.

Nr.	Lokalitet	Tuft nr.	Orientering	Form	Areal	Nedgravd	Ildsted	Inngang	Mødding	Sym/Asym	H.o.h.
1	Gåshopen	Tuft II		Kvad	15	lett	0	1		S	7 8
2	Hellefjord Nedre	Hus 12b	L	Rekt	10	lett	1			A	8 10
3	Hellefjord Nedre	Hus 21	T	Kvad	12	lett	1			S	8 10
4	Kuvika	Hus a	L	Rekt	30	nei	1			A	4
5	Kuvika	Hus b	L	Rekt	24	nei	2			A	4
6	Sandbukt Gruppe B	Hus 22	T	Rekt	13	nei	1			A	7,45
7	Sandbukt Gruppe B	Hus 23	T	Rekt	13	nei	1			S	7,5-7,6
8	Sandbukt Gruppe C	Hus 41	L	Rekt	25	lett	3	1		A	10,95
9	Sandbukt Gruppe C	Hus 43	L	Rekt	25	lett	2	2	Ja	A	10 11
10	Sandbukt Gruppe C	Hus 44	T	Rekt	13	nei	1			A	7,6
11	Sandbukt Gruppe C	Hus 45	L	Rekt	19	lett	2	1		A	10,18
12	Vatnan Gurinabukt (husgr. 26 b)	Hus II	L	Rekt	12	lett	1			A	9
13	Vatnan Midt (husgruppe 20)	Hus 13	L	Rekt	24	lett	2			S	9,35
14	Risvåg Nedre	Hus C	L	Rekt	20	lett	1	2	Ja	A	10,5-12,5
15	Risvåg Nedre	Hus D	L	Rekt	18	lett	2	1		A	10,5-12,5
16	Iversfjord	Hus 23	L	Rekt	24	lett	3			S	8,9
17	Iversfjord	Hus 26	T	Rekt	11	lett	1			A	8,5
18	Bugøyfjord	Hus I	L	Rekt	47	mye	1	2		A	17-18
19	Bugøyfjord	Hus II	L	Rekt	34	mye	2	5		A	15,5
20	Noatun Neset	Hus I	L	Rekt	22	mye			Ja	S	57,8
Mindre undersøkte tufter:											
21	Hellefjord Nedre	Hus 10	T	Kvad	12		1	1			8 10
22	Sandbukt Gruppe D	Hus 61	L	Oval	11		1				ca. 9
23	Risvåg Nedre	Hus B	L	Rekt/oval							12,8
24	Risvåg Nedre	Hus U	L	Rekt/oval							10,4
25	Angsnes	Hus 1	T	Rekt							10
26	Angsnes	Hus 4	T	Rekt							10
27	Angsnes	Hus 5	T	Rekt							10
28	Mortensnes	F 52 R3	L	Rekt							14
29	Mortensnes	F 57 R3	L	Rekt							15

Tufter uten ¹⁴C-dateringer i perioden 1800-900 f.Kr.

Nr.	Lokalitet	Tuft nr.	Orientering	Form	Areal	Nedgravd	Ildsted	Inngang	Mødding	Sym/Asym	H.o.h.
1	Sandbukt Gr.C	Hus 46	T	Rekt	ca 9	nei	0				12,5
2	Studentervika	Tuft B10		Kvad	4	lett	0			S	8
3	Studentervika	Tuft B9		Kvad	4	lett	1			A	8
4	Lebesby	"Lebesbytufta"	(L)	Rekt/kvad	28	lett	1	1		A	14-17,5
5	Iversfjord	Hus 19	L	Rekt	24	mye	0	2		A	9,9

Tufter som ikke er periodeplassert

Appendix III. ¹⁴C-dateringer fra hustuftene

¹⁴ C-dateringer fra hustufter i Hammerfest kommune	¹⁴ C-år BP	Kalibrert BC/AD	Henvisning
Skarvfjordhamn			
Hus 1, ildsted NØ (trekull/bjerk, furu: T-4575)	2290+/-70	480-400 BC	Andreassen 1985
Hus 1, ildsted NV (trekull/bjerk(98%), furu, gran, einer: T-4577)	3560+/-70	2140-1960 BC	Andreassen 1985
Hus 3, ildsted N (trekull/eik, or, gran, furu: T-4576)	3840+/-60	2540-2180 BC	Andreassen 1985
Hus 2, golv (trekull/furu, selje: T-4575)	2830+/-40	1150-950 BC	Andreassen 1985
Slettnes			
F4 (felt III), ildsted (trekull/ubest.: Beta 49037)	900+/-60	AD 1030-1217	Hesjedal m.fl. 1993
F4 (felt III), ildsted 1 (trekull/ubest.: Beta 58675)	1270+/-60	AD 669-790	Hesjedal m.fl. 1993
F4 (felt III), ildsted 1 (trekull/ubest.: CAMS 5194, Beta 58676)	3350+/-60	1740-1528 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F13 (felt III), ildsted (trekull/ubest.: Beta 58678)	3580+/-90	2114-1782 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F13 (felt III), ildsted (trekull/ubest.: Beta 58679)	1310+/-90	AD 636-777	Hesjedal m.fl. 1993
F11 (felt III), under ildsted lag 2 (trekull/ubest.: Beta 58686)	3810+/-140	2470-2039 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F11 (felt III), ildsted lag 2 (trekull/ubest.: Beta 49036)	2960+/-80	1314-1043 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F21 (felt IVC), golv (skjell: Beta 67185)	2860 +/-70	770-540 BC	Hesjedal m.fl. 1996
F21 (felt IVC), ildsted (trekull/ubest.: Beta 67184)	2200 +/-120	390-60 BC	Hesjedal m.fl. 1996
F81 (felt VC), mødding (trekull/ubest.: Beta 52369)	4080+/-90	2872-2495 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F81 (felt VC), ildsted (trekull/ubest.: Beta 49033)	2990+/-100	1400-1060 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F81 (felt VC), ildsted (trekull/ubest.: Beta 58689)	3020 +/-60	1395-1215 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F82 (felt VC), under F82 (trekull/ubest.: Beta 49030)	4465+/-65	3335-2948 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F82 (felt VC), golv/veggvoll (trekull/ubest.: Beta 58694)	3930+/-100	2577-2300 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F82 (felt VC), golv lag 2 (trekull/ubest.: Beta 49031)	3580+/-130	2135-1750 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F82 (felt VC), ildsted lag 1 (trekull/ubest.: Beta 52368)	2930+/-120	1376-943 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F83 (felt VC), veggvoll (trekull/ubest.: Beta 58699)	4060+/-140	2880-2460 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F83 (felt VC), ildsted (trekull/ubest.: Beta 58698)	3695+/-70	2197-1982 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F84 (felt VC), ildsted (trekull/ubest.: Beta 58708)	4090+/-90	2875-2498 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F84 (felt VC), golv lag 2 (trekull/ubest.: Beta 58707)	3200+/-170	1680-1310 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F84 (felt VC), ildsted 1 (trekull/ubest.: Beta 58709)	3010+/-70	1395-1137 BC	Hesjedal m.fl. 1993
F84 (felt VC), ildsted 2 lag 1 (trekull/ubest.: Beta 58705)	1670+/-90	AD 249-441	Hesjedal m.fl. 1993
F84 (felt VC), golv lag 2 (trekull/ubest.: Beta 58706)	1610+/-60	AD 390-535	Hesjedal m.fl. 1993
Hellefjord Midtre			
Hus 41, ildsted N (trekull/ubest.: T-4849)	2790+/-130	1240-850 BC	Andreassen 1985
Hus 41, ildsted S (trekull/ubest.: T-4848)	3190+/-90	1650-1400 BC	Andreassen 1985
Hus 42 (trekull/ubest.: T-4847)	4160+/-150	3110-2610 BC	Andreassen 1985

¹⁴ C-dateringer av asbestkeramikk fra hustufter i Sandbukta, Hammerfest kommune	¹⁴ C-år BP	Kalibrert BC/AD	Henvisning
Hus 24, Ts 8229m (Beta-107394)	3190+/-70	1535-1256 BC	T.K. Gamst pers. medd.
Hus 42, Ts 8232av (Beta-107395)	3230+/-60	1630-1395 BC	T.K. Gamst pers. medd.

¹⁴ C-dateringer fra hustufter i Måsøy kommune	¹⁴ C-år BP	Kalibrert BC/AD	Henvisning
Ytre Molvik			
Hus 1 (trekull/gran:T-7308)	2660+/-190	1010-540 BC	Andreassen pers.medd.
Hus 1 (trekull/gran:T-7309)	2000+/-70	AD 70-100 BC	Andreassen pers.medd.
Hus 1 (trekull/gran:T-7310)	2390+/-70	760-400 BC	Andreassen pers.medd.
Hus 1 (trekull/gran, bjørk:T-7311)	1640+/-50	AD 350-430	Andreassen pers.medd.
Hus 2 (trekull/bjørk:T-7312)	2919+/-100	1270-930 BC	Andreassen pers.medd.
Hus 2 (trekull/gran:T-7313)	3110+/-110	1510-1260 BC	Andreassen pers.medd.
Hus 2 (trekull/gran:T-7314)	2820+/-80	1100-900 BC	Andreassen pers.medd.
Hus 6 (trekull/bjørk:T-7317)	1620+/-140	AD 250-590	Andreassen pers.medd.
Hus 6 (trekull/gran:T-7318)	3250+/-80	1630-1430 BC	Andreassen pers.medd.
Hus 6 (Ua-888)	3400+/-110	1880-1530 BC	Andreassen pers.medd.
Hus 3 (trekull/gran:T-7315)	2710+/-90	930-810 BC	Andreassen pers.medd.
Hus 3 (trekull/gran:T-7316)	3250+/-80	1630-1430 BC	Andreassen pers.medd.
Indre Molvik			
Hus 1, ildsted, bunnlag (trekull)		2020-1600 BC	Andreassen 1986,1988
Hus 1, Kjelmøykeramikk (trekull)		440-120 BC	Andreassen 1986,1988

¹⁴ C-dateringer fra hustufter i Nordkapp kommune	¹⁴ C-år BP	Kalibrert BC/AD	Henvisning
Studentervika			
Felt B14, ildsted (trekull.:Beta 79942)	3410+/-60	1755-1630 BC	Thommesen in press
Tuft B10, golv, lag 2 (trekull:Beta 67821)	3240+/-60	1590-1428 BC	Thommesen in press
Tuft B9, golv, topp lag 1 (trekull, Beta 67820)	1210+/-50	AD 755-888	Thommesen in press
Veidnesbukta			
Hus 3D, golv, lag 2 (trekull/ubest.:Beta 59879)	2250+/-170	485-100 BC	Thommesen 1994
Hus 3D, ildsted, lag 3 (trekull/ubest.:Beta 59880)	2910+/-180	1400-900 BC	Thommesen 1994

¹⁴ C-dateringer fra hustufter i Lebesby og Porsanger kommune	¹⁴ C-år BP	Kalibrert BC/AD	Henvisning
Tverrnes 3(B), Porsanger k.			
Tuft 2, ildsted (trekull/bjørk:T-10431)	3365+/-110	1870-1520 BC	Schanche 1994
Ifjord, Lebesby k.			
Tuft 5, mødding (trekull/ubest.:T-7581)	3510+/-80	1950-1745 BC	Schanche 1994
Leirpollen, Ifjord, Lebesby k.			
Hus 1, ildsted N (trekull/bartre:T-6519)	3180+/-150	1690-1310 BC	Andreassen 1988
Hus 2, golv (trekull/bjørk:T-6521)	1030+/-50	AD 890-1020	Andreassen 1988
Hus 2, ildsted (trekull/furu:T-6520)	3810+/-120	2560-2150 BC	Andreassen 1988
Torhop, Lebesby k.			
Tuft 2, mødding (trekull/ubest.:T-1837)	3530+/-50	1940-1775 BC	Schanche 1994

¹⁴ C-dateringer fra hustuffer i Gamvik kommune	¹⁴ C-år BP	Kalibrert BC/AD	Henvisning
Iversfjord			
Hus 17, golv (trekull/bjærk:T-2348)	3490+/-100	2110-1710 BC	E. Helskog 1983
Hus 17, golv (trekull/bjærk:T-2486)	3480+/-130	2110-1690 BC	E. Helskog 1983
Hus 17, lag 3, mødding (trekull/bjærk:T-2771)	3640+/-120	2180-2020 BC	E. Helskog 1983
Hus 18, inngang (trekull/bjærk:T-2048)	3100+/-70	1550-1310 BC	E. Helskog 1983
Hus 18, ildsted (trekull/bjærk:T-2772)	3730+/-90	2310-2110 BC	E. Helskog 1983
Hus 19, inngang (trekull/bjærk:T-2049)	2600+/-70	900-780 BC	E. Helskog 1983
Hus 19, inngang (trekull/bjærk:T-2050)	2490+/-100	810-480 BC	E. Helskog 1983
Hus 20, inngang (trekull/bjærk:T-2349)	3560+/-100	2150-1800 BC	E. Helskog 1983
Hus 20, golv (trekull/bjærk:T-2487)	3590+/-70	2150-2020 BC	E. Helskog 1983
Hus 22, golv (trekull/bjærk:T-2350)	2800+/-100	1210-900 BC	E. Helskog 1983
Hus 24, ildsted (trekull/bjærk:T-2773)	3410+/-80	2040-1680 BC	E. Helskog 1983
Hus 32, ildsted (trekull/furu,einer:T-2351)	3050+/-90	1500-1220 BC	E. Helskog 1983

¹⁴ C-dateringer fra hustuffer i Sør-Varanger kommune	¹⁴ C-år BP	Kalibrert BC/AD	Henvisning
Kalkillebukt			
Tuft 7, stolpehull (trekull/bjærk:TUa-265)	3765 +/-80	2325-2027 BC	Schanche 1994
Tuft 7, mødding (trekull/ubest.:T-9860)	3560 +/-170	2140-1960 BC	Schanche 1994
Tuft 7, ildsted (trekull/ubest.:T-9848)	3475 +/-70	1890-1700 BC	Schanche 1994
Tuft 17, mødding (trekull/ubest.:T-9861)	3655 +/-50	2135-1965 BC	Schanche 1994
Tuft 17, golv (trekull/ubest.:T-9849)	1785 +/-80	340 BC-AD125	Schanche 1994
Tuft 3, ildsted (trekull/ubest.:T-9852)	3730 +/-95	2295-1990 BC	Schanche 1994
Tuft 6, ildsted (trekull/ubest.:T-9853)	3640 +/-75	2135-1915 BC	Schanche 1994
Tuft 8, ildsted (trekull/ubest.:T-9859)	2705 +/-150	1010-790 BC	Schanche 1994
Tuft 9, ildsted (trekull/ubest.:T-9856)	3335 +/-150	1875-1450 BC	Schanche 1994
Tuft 10, ildsted (trekull/ubest.:T-9857)	3565 +/-100	2110-1765 BC	Schanche 1994
Tuft 14, ildsted (trekull/ubest.:TUa-402)	3165 +/-75	1520-1400 BC	Schanche 1994
Tuft 19, ildsted (trekull/ubest.:T-9851)	3350 +/-170	1880-1450 BC	Schanche 1994
Tuft 21, ildsted (trekull/ubest.:T-9858)	3415 +/-155	1930-1520 BC	Schanche 1994
Tuft 22, ildsted (trekull/udat.:TUa-403)	3665 +/-85	2190-1935 BC	Schanche 1994
Valen			
Hus 4, ildsted (trekull/ubest.:T-4348)	3480 +/-190	2115-1530 BC	Schanche 1994

¹⁴ C-dateringer fra hustufter i Nesseby kommune	¹⁴ C-år BP	Kalibrert BC/AD	Henvising
Advik			
Hus b, mødding (skjell:T-2058 B)	3600 +/-80	2140-1905 BC	Schanche 1994
Hus j, golv (trekull/ubest.:T.233)	3750 +/-150	2460-1960 BC	Schanche 1994
Hus n, mødding (trekull/bjørk/furu:T-2238)	3620 +/-190	2280-1740 BC	Schanche 1994
Hus n, mødding (skjell:T-2056)	3700 +/-90	2305-2025 BC	Schanche 1994
Bergeby			
Tuft 18, ildsted (trekull/bjørk:TUa-267)	3690 +/-85	2210-1965 BC	Schanche 1994
Tuft 18, golv (trekull/bjørk:TUa-266)	3665 +/-95	2190-1925 BC	Schanche 1994
Tuft 18, mødding (trekull/bjørk:T-9869)	3520 +/-105	2025-1740 BC	Schanche 1994
Tuft 5, ildsted (trekull/ubest.:T-9862)	3395 +/-155	1890-1520 BC	Schanche 1994
Tuft 9, ildsted (trekull/ubest.:T-9867)	3620 +/-65	2130-1900 BC	Schanche 1994
Tuft 16, ildsted (trekull/ubest.:T-9863)	3435 +/-105	1890-1630 BC	Schanche 1994
Tuft 22, ildsted (trekull/ubest.:T-9866)	3710 +/-180	2455-1890 BC	Schanche 1994
Tuft 23, ildsted (trekull/ubest.:T-9865)	3530+/-105	2030-1740 BC	Schanche 1994
Tuft 24, ildsted (trekull/ubest.:T-9868)	3400+/-150	1890-1520 BC	Schanche 1994
Tuft 27, ildsted (trekull/ubest.:T-9864)	3585+/-150	2175-1740 BC	Schanche 1994
Cudegoadat Vest			
263D, framre voll, lag 1 (dyrebein:T-6183)	3600+/-80	2160-2020 BC	Odner 1992
263D, framre voll, lag 3 (dyrebein:T-6184)	3720+/-70	2310-2130 BC	Odner 1992
Gressbakken Nedre Vest			
Hus 1, mødding (selbein:T-2161)	3580+/-110	2180-1880 BC	Schanche 1994
Hus 2, mødding (skjell:T-2476)	3570+/-80	2095-1860 BC	Schanche 1994
Hus 3, golv (trekull/ubest.:T-198)	3650+/-150	2280-1785 BC	Schanche 1994
Hus 3, mødding (skjell:T-1917)	4180+/-90	2905-2680 BC	Schanche 1994
Hus 4, mødding (trekull/ubest.:T-234)	3850+/-100	2470-2145 BC	Schanche 1994
Hus 9, mødding (skjell:T-1916)	3720+/-70	2310-2105 BC	Schanche 1994
Hus 11, mødding (selbein:T-2162)	3610+/-70	2175-1955 BC	Schanche 1994
Hus 12, mødding (skjell:T-1918)	3630+/-80	2185-1945 BC	Schanche 1994
Gressbakken Nedre Øst			
Hus 21, mødding (trekull/bjørk, furu:T-2239)	3600+/-80	2125-1885 BC	Schanche 1994
Hus 21, mødding (skjell:T-2059)	3520+/-70	2020-1830 BC	Schanche 1994
Hus 22, mødding (trekull/furu:T-2475)	3800+/-70	2450-2140 BC	Schanche 1994
Hus 22, mødding (skjell:T-2163)	3610+/-80	2150-1920 BC	Schanche 1994
Hus 23, mødding (trekull/furu:T-2060)	3600+/-90	2130-1830 BC	Schanche 1994
Hus 23, mødding (skjell:T-2240)	3520+/-40	1980-1865 BC	Schanche 1994
Hus 24, mødding (trekull/lyng:T-2164)	3880+/-110	2560-2150 BC	Schanche 1994
Karlebotnbakken			
Tuft 1, ildsted (trekull/bjørk:T-7743)	3390+/-110	1880-1530 BC	Schanche 1989,1994
Tuft 1, golv (trekull/bjørk, furu:T-7744)	3640+/-140	2200-1790 BC	Schanche 1989,1994
Tuft 1, mødding (trekull/furu:T-7742)	4480+/-90	3350-2940 BC	Schanche 1989,1994
Mortensnes			
F 10 R4, golv (trekull/ubest.:T-674)	2150+/-150	390-0 BC	Johansen & Odner 1968
F 26 R4, ildsted (trekull/ubest.:T-673)	600+/-70		Johansen & Odner 1968
F 53 R3, golv (trekull/bjørk:T-7740)	3360+/-110	1870-1520 BC	Schanche 1988
F 59 R3, golv (trekull/bjørk:T-7741)	3730+/-110	2310-1980 BC	Schanche 1988
F 59 R3, golv (bein/sel:T-7742)	3060+/-120	1440-1140 BC	Schanche 1988

Appendix IV.

Undersøkte hustufter i Finnmark i perioden 2400-900 f.Kr.

HASVIK KOMMUNE

Hasvik

Tuft X og Z ble undersøkt i 1956. Da var det 10 tufter mellom 12,5 og 15 m.o.h. I rapporten opplyses det om at det tidligere har vært ca.70 tufter.

1. Hasvik Hollenderbakken tuft X.

12,5 m.o.h. Svak forsenkning før utgravning. Etter utgravning rektangulær golvflate 3,5 x 2,9 m, 10 m². Golvarealet avgrenset av steinlegning langs deler av indre veggvoll. Ikke konstatert inngang. Noe NV for sentrum av tufta et steinsatt ildsted. I tuftas NØ-del et neverlag 85x60 cm. Muligens to kulturlag, med en skiferpil i et øvre lag, men mesteparten av funnene i et tynt nedre lag. Ts. 5560a-ee. Tidlig periode IV ifølge Simonsen (1979:272).

Sørensen 1959.

2. Hasvik Hollenderbakken tuft Z.

12,5 m.o.h. Jevn forsenkning i strandvollen før utgravning. Etter utgravning rektangulær, steinlagt golvflate, 3,5 x 2,5 meter, ca. 9 m². En mulig forsenkning i NV-hjørne. Noe Ø for sentrum en trekullkonsentrasjon, som antas være spor etter ildsted. Under steinlaget i golvet ytterligere et lag med noe funn. Ts.5561a-y. Tidlig periode IV ifølge Simonsen (1979:272).

Sørensen 1959.

Risvåg

På lokaliteten Risvåg Nedre ligger 21 hustufter, dels på strandvoll og dels nedover skråningen mot havet og på flaten nedenfor, 13-10 m.o.h. Husene A, E-I ligger på toppen av vollen og noe nedover forsiden. Husene B-D og K-V ligger noe lavere. Hus A, C og D helt utgravd, B og U delvis utgravd. Alle har kraftige voller foran. En gravrøys ligger rett SØ for hus A.

3. Risvåg Nedre hus A.

13 m.o.h. Ligger i den bratte forsiden av strandvollen. Rektangulær golvflate, 3 x 4 m, 12 m². Lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Kraftig inngravd i skrenten bak. Inntil 5 m brede voller på de andre sidene. Høydeforskjell topp av voll-bunn av golv før utgravning opptil 60 cm. Langs indre vollfot en steinrekke. Ingen ildsted eller innganger. Hele golvet dekket av stein, et "øvre" og et "nedre" steinlag. Tynt kulturlag med funn mellom disse to steinlagene. Få funn, ingen daterbare. Simonsen 1963b.

4. Risvåg Nedre hus C.

11 m.o.h. Rektangulær golvflate, 6 x 3,4 m, 20 m². Kraftig voll og mødding foran. Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Et sentralt plassert ildsted 2 x 5 m av "uordentlig steinsamling" og trekull. To forsenkninger i vollene på hver kortsiden, den ene til siden for midten. Flate heller i N-re halvdel av golvet. Hele indre golvareal og sjakt (2 x 2,5 m) i framre voll utgravd. Totalt 323 funn. Skiferpiler/-spyd, eneggede kniver, skrapere, fiskesøkker, m.m. "Asbestkeramikk-kultur" iflg Simonsen. Simonsen 1963b.

5. Risvåg Nedre hus D.

10,5 m.o.h. Nesten flatt terreng. Rektangulær golvflate, 5,4 x 3,4 m, 18m². Lengdeakse parallelt med kystlinje. 5 m bred/1 m høy voll foran, med en 1 m bred forsenkning midt på. Lett nedgravd bak. Tett steinpakning langs indre veggvoller. Tykt kulturlag. To ildsted langs lengdeaksen, men noe avvikende orientering. Ildstedene målte h.h.v. 95 x 70 og 118 x 95 cm, og var konstruert som to kasser av kantstilte heller omkring en flat bunnhelle. Ildsted V åpent mot Ø, og inne i dette var det tre lag med flate heller med trekull imellom. Tolkes som en ovn ("pottemakerovn") som har vært fyrte fra den åpne siden. Hele indre golvareal og et prøvehull (1 m²) i framre voll utgravd. Ikke mødding. Totalt 972 funn: tekstilkeramikk, råasbest, Sunderøyspisser, andre skiferspisser, eneggete skiferkniver, skrapere, økser, m.m.
Simonsen 1963b.

6. Risvåg Nedre hus B.

13 m.o.h. Rektangulær/oval. Lengdeakse parallelt med kystlinje. To prøvestikk, 90 x 70 og 100 x 60 cm, 10 avslag av kvartsitt.
Simonsen 1963b.

7. Risvåg Nedre hus U.

10 m.o.h. Rektangulær/oval. Lengdeakse parallelt med kystlinje. Prøvestikk 1 m². Laveste tufta i feltet. 24 avslag, skifer/kvartsitt, 1 asbestkeramikk-skår.
Simonsen 1963b.

HAMMERFEST KOMMUNE

Gåshopen

8. Gåshopen tuft II.

5 m.o.h. Lav forsenkning i strandvollen før utgravning. Kvadratisk med avrundete hjørner. 3,9 x 3,9 m, 15 m². Lave voller. Høydeforskjell topp av voll-bunn av golv før utgravning 20-80 cm. En inngang midt foran. Tekstil- og imitert tekstilkeramikk, råasbest, skiferspisser, m.m. Sein periode IV pga. den lave beliggenheten, ifølge Simonsen (1979:273).

Sørensen 1959.

Simonsen 1979:273.

Jørgensen og Olsen 1988:33.

Hellefjord

Omkring 50 hustufter fordelt på flere lokaliteter langs fjorden. Her hører hustuftene fra Hellefjord Midtre og Indre Hellefjord Nedre til den senere del av yngre steinalder/tidlig metalltid. På lokaliteten Nedre er det i innmark registrert minst 11 tufter (hus 10-21) beliggende tre rekker i lett skrånende terreng ca. 7-10 m.o.flomål. Hus 13, 14, 18 og 19 var på overflaten store og rektangulære, men fylt med moderne avfall. Hus 10, 11, 12b, 15, 16, 17, 20 og 21 var flate, ovale forsenkninger, mindre enn de rektangulære.

9. Hellefjord Nedre hus 12b.

9-10 m.o.h. Totalgravd. Flat 15 cm forsenkning før utgravning. Rektangulær plan golvflate, 3,4 x 2, 8 m, 10 m². Tverrakse parallelt med kystlinjen. Dels spredt brolegning, dels store flate heller på golvet. Ingen sikker golvavgrensning i forkant. Ikke veggvoller, men lave veggskråninger. Et ovalt, steinsatt ildsted, 100 x 60 cm, i golvflatens NØ-re del, med flate heller i bunnen. Utenfor ildstedets S-lige ende var en kullgrop, 40 cm i diameter, 20 cm dyp. Begge fylt med trekull. Et øvre hellelag lå over både

ildsted og kullgrop. Eneggede skiferkniver, skiferspisser, fiskesøkke, skrapere, rød oker, m.m. Ts.7994a-ar.

Simonsen 1972.

Andreassen 1985.

10. Hellefjord Nedre hus 21.

7-8 m.o.h. Totalgravd indre golvareal og innsiden av vollene. Rund forsenkning, 40 cm dyp, før utgravning uten synlige voller. Etter utgravning kvadratisk golvflate, 3,4 x 3,4 m, 12 m². Voller av grus og små stein rundt hele golvflaten, 15-30 cm høyere enn golvet. Som i hus 12b et øvre lag med flate heller rett under torva og over kulturlaget. Midten av golvet et steinlagt parti. I sentrum av dette en stor stein 20 x 50 cm, med trekullkonsentrasjon på N-siden. Kortsiden parallelt med kystlinjen i følge rapport, men tufta synes å være tilnærmet kvadratisk. Lite funn. Flatehogde spisser med rund og spiss basis, eneggede skiferkniver, skrapere, m.m. Ts. 7945a-ax.

Simonsen 1972.

Andreassen 1985.

11. Hellefjord Nedre hus 10.

7-8 m.o.h. Bare halve tufta utgravd (4,5 m²). Rund, gryteformet forsenkning uten voller før utgravning. Etter utgravning var golvflaten tilnærmet kvadratisk, 3,4 x 3,5 m. Et mulig ildsted sentralt på golvet. Ved siden av dette en forsenkning, 15 cm i diameter, 25 cm dypt, med kantstilte steiner på to sider og en flat helle i bunnen, fylt med mørk kulturjord. Tolkes som stolpehull. Også i denne tufta var det steiner/heller like under torva. Høydeforskjell topp av voll-bunn av golv etter utgravning 25-35 cm. Lite funn. Skrapere. Ts. 7942a-g.

Simonsen 1972.

Andreassen 1985.

12. Hellefjord Midtre hus 41.

9,5-10 m.o.h. Prøvesjakter fra midtaksen og ut mot veggvollen i V. Rektangulær golvflate, 9 x 3,5 m, ca.30 m², på overflaten. Lett nedgravd, 1-2 m brede voller på tre kanter, bak inngravd i skråningen. To ildsted av kantstilte heller og et kompakt trekull-lag langs lengdeaksen. I forsenkning i vollen i framre langvegg. Funnrikt. Sunderøyspisser, skrapere, tekstil- og imitert tekstilkeramikk, råasbest. To 14C-dateringer: 850-1250 f.Kr. og 1400-1650 f.Kr.

Andreassen 1985.

13. Hellefjord Midtre hus 42.

9,5-10 m.o.h. Prøvesjakt (1,5 m²) i det antatte ildstedsområdet. Rektangulær, 4 x 3,5 m, ca. 10 m², på overflaten. Nedgravd bak og inntil 3 m brede voller på de andre sidene. Ca. 50 cm høydeforskjell topp av voll-bunn av golv på overflata. Kortsiden parallelt med kystlinjen. Funnrikt. Tekstil- og imitert tekstilkeramikk, råasbest, 15 skrapere, 16 skiferspisser/-emner, m.m. Ingen kronologisk forskjell på inventaret mellom hus 41 og 42. En 14C-datering til 2600-3000 f.Kr.

Andreassen 1985.

Kuvika

I Kuvika ligger 2 eller 3 hustufter i myrlendt terreng på rekke langsetter skråningen ca. 4 m.o.h. De to sikre tuftene er undersøkt, mens det ble tatt prøvestikk i en tredje, mer tvilsom tuft. I forbindelse med undersøkelsene her ble det også foretatt mindre undersøkelser på den nærliggende lokaliteten Lottre, hvor det var en tuftegruppe av usikker størrelse. Her ble det i og omkring tuftene bl.a. funnet eneggede skiferkniver, 1 miniatyrkniv, skiferspyd og -piler.

14. Kuvika hus a.

4 m.o.h. Hele golvet og deler av vollen utgravd. Rektangulært golvplan, 7,8 - 4 m, ca. 30 m², orientert N-S. Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Golvet var omgitt av en voll av store steiner, 2 m bred og 0,4 m høy. Også golvet var en kunstig oppmurt plattform av store steiner. I den N-lige del av husets lengdeakse lå et ovalt, steinsatt ildsted, 1,5 - 0,9 m, orientert N-S. Ildstedets indre flate er 15 cm lavere enn golvet, mens kantsteinene rager over golvnivå. Funn av Sunderøyspisser, nålebryner, pileskaftglattere, tilhogde skiferplater, skiferavslag med sagespor, m.m. Ts. 8243 a-ao.

Simonsen 1965.

Simonsen 1979:417-418.

15. Kuvika hus b.

4 m.o.h. Undersøkelsene avbrutt pga. innsig av vann. Rektangulært golvplan, 6 x 4 m, 24 m², orientert N-S. Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Voller av meget store stein, men lavere og mer diffus enn i hus a. Steinfritt grusgolv. Ingen oppbygd plattform som hus a. To steinsatte ildsted i husets lengdeakse. Et rundovalt, 105 x 90 cm, og et ovalt 130 x 95 cm. Funn av bl.a. 2 skiferspisser, 2 skrapere, avslag.

Simonsen 1965.

Sandbukt

Noen kilometer lenger mot øst ligger Sandbukt, en liten fjord knapt en kilometer lang. Her er det registrert nærmere 40 hustufter. Til den senere del av yngre steinalder/tidlig metalltid regnes tuftegruppene B, C og D med tilsammen ca 30 hustufter. Gruppe B består av 7 tufter ca.7,5-9 m.o.h. Tuftene ligger i relativt flatt terreng, og 4 er undersøkt. Ei tuft viste seg å være fra jernalderen, men et nedre kulturlag skriver seg fra samme periode som de resterende tuftene i feltet. Gruppe C består av 20 tufter i fire rekker fra ca.12-9,5 m.o.h. Her er 6 tufter undersøkt. Gruppe D omfatter 4 tufter (hus 61-64) som ligger ytterst i fjorden ca 9 m.o.h. I hus 61 ble det lagt en sjakt på langs etter lengdeaksen, mens det bare ble foretatt mindre prøvestikk i de tre andre.

16. Sandbukt Gruppe B hus 22.

7,45 m.o.h. Totalgravd. Før utgravning framsto tufta som en hesteskoformet voll åpen i S mot sjøen. Etter utgravning hadde tufta et rektangulært golvplan, 4,35 x 3 m, ca 13 m². Kortsiden parallelt med kystlinjen. Golvet var ikke nedgravd. Vollene var 12-20 cm høye og 1,35-1,90 m brede. Et ovalt, steinsatt ildsted i tuftas bakre halvdel, 110 x 100 cm, orientert på tvers av tuftas lengdeakse. Lite funn (1 emne til skiferpil, 27 avslag). Ts. 8227 a-i. Tolkes som "uthus".

Simonsen 1996.

17. Sandbukt Gruppe B hus 23.

7,5 m.o.h. Totalgravd. Tufta ligger 1,9 m ØNØ for hus 22. Den hadde en rektangulær golvflate, 4,3 x 3,5 m, 13 m². Kortsiden parallelt med kystlinjen. Golvet var ikke nedgravd og var omgitt av lave grusvoller på alle sider unntatt foran. Her var det en torvvoll. Vollene var 8-11 cm høye og 1-1,8 m brede. Tufta hadde et rektangulært, steinsatt ildsted sentralt plassert. Ildstedets ytre mål var 1,7 x 0,9 m og var orientert på tvers av tuftas lengdeaksen. Lite funn: 1 skiferkniv, 1 skiferspyd, 1 skrapere, avslag, skiferstykker med sagespor. Ts. 8228 a-r. Tolkes som "uthus".

Simonsen 1996.

18. Sandbukt Gruppe B hus 24.

7,4 m.o.h. Totalgravd. Før utgravning framsto tufta som en 13 x 6 m tuft orientert med kortsiden parallelt med kystlinjen. Etter utgravning viste det seg at den framre halvdel var spor etter et jernalderhus, anlagt over tufta fra yngre steinalder/tidlig metalltid. Denne hadde et rektangulært golvplan, 4,5 x 3,4 m, ca. 15 m². Kortsiden parallelt med kystlinjen. Tufta var omgitt av grusvoller med en del større stein på alle sider, 10-40 cm høye og 95-170 cm brede. Et ovalt/rektangulært,

steinsatt ildsted, 130 cm langt, lå sentralt i tufta, og orientert noe på skrå av husets lengdeakse. Mye funn. Eneggede skiferkniver, skiferspisser, Sunderøyspisser, flatehogde spisser, skrapere, tekstil- og/eller imitert tekstilkeramikk, råasbest. Ts. 8230 a-ab.
Simonsen 1996.

19. Sandbukt Gruppe C hus 41.

10,9 m.o.h. Totalgravd. Før utgravning framsto tufta som en 20 cm dyp forsenkning omgitt av kraftige voller. Etter utgravning viste det seg at det var to kulturlag med et brannlag mellom. Golvflaten var rektangulær, 7 x 3,3-3,7 m, ca 25 m². Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Golvet var noe nedgravd. Vollene var svært uensartet, og besto stedvis av grus og mindre stein, ren grus, torvstapling. Høyden var 40-55 cm og bredden 1,65-2,8 m. Tre steinsatte ildstedsanlegg lå delvis langs tuftas lengdeakse. Anlegget var komplisert med tilsammen 7 rom. I hvert fall ildsted V med 3 rom hører til det opprinnelige bosetningslaget i tufta. Midt på SV-gavlen var det en 0,7 m bred inngang. Svært funnrikt (totalt ca 4500), men ingen kronologisk forskjell mellom de to kulturlag. Skiferspisser, bl.a. Sunderøyspisser, eneggede skiferkniver, flatehogde spisser, skrapere, tekstil- og/eller imitert tekstilkeramikk, råasbest, T-formet gjenstand, fiskekrok av skifer, skifer med spor etter saging, 4200 avslag. Ts. 8231 a-ip.
Simonsen 1996.

20. Sandbukt Gruppe C hus 42.

10,10 m.o.h. totalgravd. Tufta hadde en felles voll med hus 41 og var anlagt senere denne. Golvflaten var rektangulær, 6,7 x 3-4 m, ca 27 m². Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Langveggene buet inn på midten slik at tufta var smalere her. Golvet var ikke nedgravd, og omgitt av voller av stedvis ren grus, stedvis stein, og stedvis blanding av grus og stein. Høyden var 40 cm og bredden 2,75-4 m. Det var to ovale/rektangulære steinsatte ildsted langs lengdeaksen. Ildsted SV var en oval steinramme, 1,5 x 1,05 m, mens ildsted NØ var lagd av to parallelle steinrekker, 1,3 x 1,05 m. Midt mellom ildstedene var det grop, 30 x 40 cm, og 10 cm dyp, fylt med trekullholdig jord, og foret med steiner. Dette tolkes som et stolpehull. Et annet mulig stolpehull i SØ-vollen, en liten trekullkonsentrasjon begrenset av to steiner. Den mest funnrrike tufta (ca 7500). Skiferspisser, flatehogde spisser, fiskesøkker, skrapere, tekstil- og/eller imitert tekstilkeramikk, råasbest, over 7100 avslag. Ts. 8232 a-ez.
Simonsen 1996.

21. Sandbukt Gruppe C hus 43.

10-11 m.o.h. Totalgravd. Tufta ligger 1 m NØ for hus 41. Før utgravning var den svakt markert, hvor bare den SØ langvegg var tydelig. Etter utgravning hadde den en rektangulær golvflate, 7,5 x 3,4 m, ca. 25 m², orientert NØ-SV. Lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Golvet var nedgravd i bakkant. Grusvoller som var 2-3 m bred på sidene og bak. Vollen foran var i to deler: innerst grusvoll, 1,75 m bred, ytterst steinmur, antatt samtidig. To runde, steinsatte ildsted lå langs tuftas lengdeakse. Ildstedene målte h.h.v. 1,4 x 1 m og 1,4 x 1,2 m, og det var 3 m mellom dem. Det var to mulige innganger, en i S-lige delen av NØ-gavlen og en lengst S i SØ-re langvegg. Møddinger både i framre og bakre voll, 1,5-3 m brede. Rester etter det nedraste taket i gavlene. De fleste funnene var i møddingen (totalt ca. 630): eneggede kniver, 1 skiferspiss, en flatehogd spiss. Ts. 8233 a-ay.
Simonsen 1996.

22. Sandbukt Gruppe C hus 44.

7,6 m.o.h. Tufta lå lengst SV i gruppe C, noe fra de andre tuftene. Det var også det lavesteliggende huset i hele Sandbukt. Rektangulær golvflate, 4 x 3,15 m, 13 m², Kortsiden (NØ-SV) la parallelt med kystlinjen. Ikke nedgravd. Vollene var 1,5 m brede, og besto av grus i tre sider, og av mindre steiner i en side. Et ildsted bestående av steiner uten noen synlig orden, lå i golvets NØ side. Nesten ingen funn. Tolkes som "uthus". Ts. 8234 a-e.
Simonsen 1996.

23. Sandbukt Gruppe C hus 45.

10,2 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en flat forsenkning omgitt av lave voller. Etter utgravning hadde tufta et rektangulært golvplan, 5,5 x 3,75 m, 19 m². Lengdeaksen (NØ-SV) parallelt medkystlinjen. Golvet var ikke nedgravd, men lett nedslitt på midten i forhold til på sidene. Golvet var avgrenset av lave voller av steinet grus, 20 - 30 cm høye og 1,2 - 1,85 m brede. Langs lengdeaksen lå to ovale, steinsatte ildsted, som målte h.h.v. 125 x 95 cm og 170 x 100 cm. Midt på NØ-re gavl var en inngang. Totalt 1780 funn: eneggete kniver, skiferspyd/spisser, skiferøkser, flatehogde spisser, fiskesøkker, asbestkeramikk, råasbest. Ts. 8235 a-dd. Simonsen 1996.

24. Sandbukt Gruppe C hus 46.

12,5 m.o.h. Den høyest beliggende tufta i gruppe C. Den lå på ryggen av tapesvollen og noe bak denne. Pga. lite funn ble utgravningen avsluttet. Rektangulært golvplan, ca 9 m². Kortsiden parallelt med kystlinjen. Ts. 8236 a-k. Simonsen 1996.

25. Sandbukt Gruppe D hus 61.

9 m.o.h. Prøvesjakt langs lengdeaksen. Tufta hadde på overflata en oval form, og antas å ha vært ca. 11 m². 60-80 cm brede voller av grus og rullestein. Et ildsted i den ene halvdel av lengdeaksen, bestående av en uordnet dyng av trekull og skjærbrent stein. 290 funn. Skiferspiss, emne til skiferkniv, avslag. Ts. 8237 a-g. Simonsen 1996.

Skarvfjordhamn

På yttersida av Sørøyas nordlige del ligger Skarvfjordhamn, ei lita bukt med trangt innløp, ved Sandøyfjorden. Her er det undersøkt 4 hustufter. Det antas at det her opprinnelig har vært omkring 12-14 tufter plassert i to rekker ca. 7-10 m.o.h. og at resten av tuftene er ødelagt av et grustak. Hus 1 og 2 lå i nedre rekke, mens hus 3 og 4 lå i øvre rekke.

26. Skarvfjordhamn hus 1.

Ca. 7 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en stor rektangulær forsenkning omgitt av kraftige voller opp til 3 m brede. Tufta lå orientert tilnærmet SØ-NV, med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Etter utgravning hadde tufta en rektangulær golvflate, 6,5 x 3,5 m, 23 m². Vollene besto av relativt store stein, samt en jordfast blokk. Vollenes steiner syntes lagdelt etter størrelsen, og ga inntrykk av to byggefaser. Det var fire ildsted i tufta, hvor ildsted NØ antas å ha vært senere enn de tre opprinnelige. Det var likevel ikke mulig å se noen sammenheng mellom de to fasene i ildstedene og to evt. byggeperioder i veggvollene. De tre opprinnelige ildstedene var steinsatte og lå langs lengdeaksen. Anlegget hadde en total lengde på 6,3 m. Det var ingen spor etter inngang eller mødding. I veggen var det på to steder nisjer, hvor sandlaget fra golvet fortsatte inn. I NV-gavlen, nær V-hjørnet, var den 55 cm bred og gikk 130 cm inn i veggen. I SØ-gavlen, nær S-hjørnet var det en like stor nisje. Det antas at dette kan ha vært en del av huskonstruksjonen. Det var få funn, bl.a. 1 meisel, 1 fiskesøkke, 3 kvartsitt-blokker. Ts. 7954 a-v. To ¹⁴C-dateringer til 400-480 f.Kr. og 1960-2140 f.Kr.

Simonsen 1973.

Andreassen 1985.

27. Skarvfjordhamn hus 3.

Ca. 9 m.o.h. Tufta la orientert NNV-SSØ med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Etter utgravning hadde tufta et rektangulær golvareal, 5,5 x 3,5 m, 17 m². Vollene var av relativt store steiner, unntatt venstre (S) kortsida, som hadde en nesten steinfri passasje ca. 120 cm bred. Langs lengdeaksen var det to ildsted, som målte h.h.v. 2 x 1 m og 1,5 x 1,5 m, og besto av noen få randstein rundt en

skjørbrent brolegning. Ingen sikker inngang ble konstatert, men den steinfrie passasjen i S-gavlen kan ha vært en mulig inngang. I framre voll var det spor etter mødding, med bl.a. dyrebein. Tufta var funnrik, med bl.a. eneggede skiferkniver, skiferspisser (deriblant Sunderøyspisser), meisler, blokker, slipeheller, kjerner, fiskesøkker. Ts. 7965 a-cj. ¹⁴C-datering: 2180-2540 f.Kr.

Simonsen 1973.

Andreassen 1985.

28. Skarvfjordhamn hus 4.

Ca. 10 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en liten rektangulær forsenkning med tydelige voller, orientert med lengdeaksen NNV-SSØ, parallelt med kystlinjen. Etter utgravning hadde tufta en rektangulær golvflate, 4,5 x 2,7 m, 12 m². Vollene var av store steiner og 2 m brede på overflata. Et ildsted lå langs lengdeaksen. De ytre mål var 3,3 x 1,6 m, og besto av en skjørbrent brolegning avgrenset av spredte randstein i S. Anlegget dekket det meste av golvarealet. Relativt mye funn, bl.a. eneggete skiferkniver, skiferspisser, meisel. Ts. 7957 a-an.

Simonsen 1973.

Andreassen 1985.

29. Skarvfjordhamn hus 2.

Ca. 9 m.o.h. Deler av tufta var ødelagt av et grustak. Den gjenstående delen målte 2 x 6 m, og det antas at det opprinnelig har hatt en rektangulær golvflate som har vært dobbelt så stort, dvs. ca. 24 m². De gjenstående voller besto av større og mindre steiner. Det var et rektangulært, steinsatt ildsted, 3x1 m, orientert langs det som antas å ha vært husets lengdeakse. Funn av bl.a. skiferspisser. Ts. 7955 a-l. En ¹⁴C-datering til 950-1150 f.Kr.

Simonsen 1973.

Andreassen 1985.

Slettnes

Her er det undersøkt tufter fra siste del av yngre steinalder og første del av tidlig metalltid på tre felt på S-siden av det 1,5 km² store neset som utgjør Slettnes. Felt III besto av 15 hustuffer mellom 8 og 12 m.o.h. Seks av dem er totalgravd. Av dem faller to utenfor avhandlingens kronologiske rammer. Det opprinnelige laget i F14 er datert til begynnelsen av 3.årtusen f.Kr., men tufta har også vært i bruk i tidlig metalltid, selv om det da ikke har vært en huskonstruksjon. F7 er datert til århundrene rundt Kr.f. Det er usikkert om F12 er en hustuft. På felt IV er det registrert tre tufter, hvorav F21 er undersøkt. På felt VC er det undersøkt fire tufter, F81-84, på rekke NV-SØ, ca 10-11 m.o.h. Feltet ble først undersøkt av Simonsen i 1966 og senere i forbindelse med de store undersøkelsene på begynnelsen av 1990-tallet. Felt VC er ei svakt skrånende slette, avgrenset i NØ av stigningen opp mot tapesvollen, og i SV heller terrenget slakt ned mot sjøen.

30. Slettnes Felt III F4.

Ca. 11 m.o.h. Tufta har en spesiell beliggenhet på toppen av en bergrygg noe over de andre tuftene på feltet. Før utgravning framsto tufta som en rektangulær forsenkning orientert Ø-V med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Etter utgravning hadde tufta en rektangulær, nedgravd golvflate, 5,3 x 3,1 m, ca. 18 m². Golvet var bratt nedskåret i bakkant, ca. 30 cm nedgravd, omgitt av klare voller. Det var et sekundært øvre ildsted, som har forstyrret det opprinnelige rammeildstedet noe. Dette har vært et rektangulært, steinsatt anlegg, ca. 3 x 1 m, langs husets lengdeakse. I begge gavlvegger var det nedgravde inngangskorridorer. Inngangen i Ø bøyde lett nedover mot havet i S. Den var føret med kantstilte heller, og var 50 - 70 cm bred. Også i V-gavlen var det spor etter en inngangskorridor. I tuftas framkant var det en mødding, opptil 1 m dyp, bestående av kokstein, brente/ubrente bein, og gjenstander. Funnrikt (ca 13.800), bl.a. Sunderøyspisser, skiferspisser med tange og mothaker, flatehogde spisser, skraper, fiskesøkker, eneggete skiferkniver, tekstil-/imitert tekstilkeramikk,

kjerner, avslag. Ts. 9428 a-arc. Det foreligger tre ¹⁴C-dateringer, hvor de to yngste er sekundære, mens den eldste er fra det opprinnelige ildstedet: 669-790 e.Kr., 1030-1217 e.Kr. og 1528-1740 f.Kr. Hesjedal m.fl. 1993.
Hesjedal m.fl. 1996.

31. Slettnes Felt III F11.

Ca. 8,6 m.o.h. Tufta er den midterste av tre tufter på rekke nedenfor F13 og F14. før utgravning framsto tufta som en svak, rektangulær forsenkning orientert Ø-V, parallelt med kystlinjen. Etter utgravning hadde tufta et rektangulært til ovalt golvplan, 6,5 x 3,5 m, 24 m². Golvet var bare nedgravd bak, og omgitt av vage voller. Det var to steinsatte ildsted. Ildsted v var rektangulært og orientert langs tuftas lengdeakse, mens ildsted Ø var kvadratisk og lå noe S for lengdeaksen. Det ble ikke konstatert inngang eller mødding. Totalt val 6000 funn, bl.a. det høyeste antall spisser på Slettnes III (Sunderøyspisser, flatehogde spisser med kort triangulært tange og Sandbuktpisser), asbestkeramikk. Ts. 9431 a-anx. Det foreligger to ¹⁴C-dateringer. Den eldste er spor etter tidligere aktiviteter i området, den yngste er fra ildsted Ø: 1043-1314 f.Kr. og 2039-2470 f.Kr. Hesjedal m.fl. 1993.
Hesjedal m.fl. 1996.

32. Slettnes Felt III F13.

Ca. 10,5 m.o.h. Tufta ligger 40 m Ø for F4 og er den V-ligste i en rekke på seks tufter i den øvre del av Slettnes III. Tufta var orientert Ø-V med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Etter utgravning hadde tufta et rektangulært golvplan, 5 x 4 m, 19 m². Golvet var nedgravd bak, hvor golvavgrensningen var markert med stein langs foten av nedgravningen. I tuftas høyre, venstre og bakre side var det voller av kompakt grus. I forkant var det ingen klare voller, men spor etter en mødding bestående av kokstein, trekull og gjenstander. Langs tuftas lengdeakse var det et rektangulært, steinsatt ildsted, minst 3 x 1 m. Ildstedet har vært utsatt for sekundære forstyrrelser, kanskje for å anlegge det sekundære ildsted. I Ø-vollen var det spor etter en mulig inngang, i form av fargeskifte og løsere sand i vollen. Det foreligger to ¹⁴C-dateringer, hvor den yngste er fra det sekundære ildstedet, mens den eldste er fra det opprinnelige ildstedet: 636-777 f.Kr. og 1782-2114 f.Kr.

Hesjedal m.fl. 1993.

Hesjedal m.fl. 1996.

33. Slettnes Felt IVC F21.

8 m.o.h. Tufta ligger som en midterste av tre tufter, orientert Ø-V med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. I bakkant (N) kunne tufta ses som en forsenkning, mens den framre siden (S) ikke var synlig. Etter utgravning hadde tufta et ovalt golvplan, 4,5 x ca.3 m, ca. 14 m². Golvet var lett nedgravd bak, ca. 20 cm, mens avgrensningen foran var vanskelig å avgjøre. Derfor blir tuftas bredde (N-S) noe usikker. Det var ingen klare voller. Et ildsted av en tilsynelatende tilfeldig steinansamling lå rett N for tuftas antatte sentrum. Tilsammen vel 2200 funn, bl.a. Sunderøyspisser, skrapere, kjerner, avslag. Det foreligger to ¹⁴C-dateringer, men begge anses å være for seine i forhold til inventaret: 60-390 f.Kr. (ildsted) og 540-770 f.Kr.(skjell).

34. Slettnes Felt VC F81.

10,6 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som kvadratisk, 3x 3 m. Simonsen undersøkte i 1966 et areal på 3 x 3,5 m der hvor han antok tuftas golvareal var. Midt i dette feltet kom det fram ei "sotgrop", 1 m i diameter og 15 cm dyp, med flate heller rundt. Ved undersøkelsene i 1991 og 1992 viste det seg at den Ø-lige halvdel av tufta var undersøkt. Etter utgravning kunne golvarealet avgrensnes sikkert på tre sider av voller av sand og mindre steiner. Foran var det en kraftig mødding/koksteinshaug. Tufta har hatt et rektangulært golvareal, ca 6 x 4 m, 24 m². Lengdeaksen var orientert Ø-V parallelt med strandlinjen. Tufta hadde to ildsted, antakelig plassert langs lengdeaksen. Det ene var "sotgropa"

og det andre kom fram ved de nye undersøkelserne. En mulig inngang V-re veggvoll, dvs. i tuftas venstreside. Det ble bl.a. funnet asbestkeramikk, Sunderøyspisser, 1 Sandbuktpiss. Ts. 9413 a-ax (1966), Ts. 9425 ga-lq (1991) og Ts. 9441 a-mr (1992). Det foreligger tre ¹⁴C-dateringer, hvor den eldste antas å være fra tidligere aktiviteter i området: 1060-1400 f.Kr., 1215-1395 f.Kr. (begge fra ildsted V) og 2495-2872 f.Kr. (bunn av veggvoll/mødding).

Damm m.fl. 1993.

Hesjedal m.fl. 1993.

Hesjedal m.fl. 1996.

35. Slettnes Felt VC F82.

10,7 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en oval forsenkning med lengdeaksen orientert NV-SØ, parallelt med strandlinjen. Etter utgravning hadde tufta en rektangulær golvflate, ca 7 x 4 m, ca 28 m². Tufta var mer nedgravd enn F81 og F84, og hadde voller foran og bak. Langs lengdeaksen var det to rektangulære, steinsatte ildsted. Hvert ildsted var ca. 2 m langt og den V-lige del i begge ildsteder var fylt med stein og trekull, mens den Ø-lige del var et steinfritt rom med svart fyll. Området N for ildsted V og området mellom ildstedene var brolagt med nevestor stein. I det SV-re hjørnet var et 1,2 m bredt steinfritt område i vollen. Her var det også et trekullholdig lag som kunne følges både inn i tufta og ut. Dette tolkes som tuftas inngangsparti. Foran tufta var det en mødding av kokstein. I vollene var det tre mulige stolpehull. Tufta var svært funnrik: bla. asbestkeramikk, flatehogde spisser, Sunderøyspisser. Ts. 9414 a-ir (1966), Ts. 9425 a-fk (1991) og Ts. 9442 a-aoa (1992). Det foreligger fire ¹⁴C-dateringer, hvor de to eldste er for tidlig i forhold til tuftas inventarar: 943-1376 f.Kr. (lag 1 i ildsted Ø), 1750-2135 f.Kr. (lag 2 mellom ildstedene), 2300-2577 f.Kr. (overgang golv-veggvoll bak) og 2948-3335 f.Kr. (strandgrus under tufta).

Damm m.fl. 1993.

Hesjedal m.fl. 1993.

Hesjedal m.fl. 1996.

36. Slettnes Felt VC F83.

10,5 m.o.h. Tufta er orientert Ø-V med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Golvflaten er oval, 6,6 x 3,5 m, 23 m². Golvet har vært noen mer nedgravd enn F81 og F84, og omgitt av en 3 m bred steinvoll foran. Også på tuftas korsider var det markerte voller. Tufta hadde to steinsatte ildsted. Ildsted V var rektangulært, 1,1 x 1 m, og lå langs lengdeaksen, mens ildsted Ø var kvadratisk, 75 x 75 cm, og orientert avvikende i forhold til lengdeaksen. På golvet var det mange flate heller. Spesielt mot N synes det som om de kan ha dannet en brolegning eller et underlag for en benk eller brisk. Tufta var svært funnrik, med bl.a. asbestkeramikk, Sunderøyspisser, flatehogde spisser, skrapere. Spisser utgjør den største gjenstandskategorien. Ts. 9415 a-iu (1966) og Ts. 9447 a-xl (1992). Det foreligger to ¹⁴C-dateringer, hvor den eldste er for tidlig i forhold til inventarert, som peker mot en datering til det 2. årtusen f.Kr.: 1982-2197 f.Kr. (ildsted Ø) og 2460-2880 f.Kr.

Damm m.fl. 1993.

Hesjedal m.fl. 1993.

Hesjedal m.fl. 1996.

37. Slettnes Felt VC F84.

10,4 m.o.h. Tufta var på overflaten dårlig markert, og hadde bare klar avgrensning i forkant og bakkant. Etter utgravning hadde tufta et ovalt golvplan, 6 x 4,5 m, 27 m². Tufta var orientert Ø-V, med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Sentralt langs lengdeaksen lå to steinsatte ildsted, hvor ildsted 1 var rektangulært, mens ildsted 2 var mer uregelmessig og rundere. I SØ-re kortside var det en sannsynlig inngang, i form av et 1,1 m bredt lag med trekullflekker. Funn av bl.a. Sunderøyspisser, skiferspisser med tange og mothaker, eneggete skiferkniver, asbestkeramikk, skrapere, avslag. Ts. 9426 a-w (1991) og Ts. 9446 a-wa (1992). Det foreligger flere ¹⁴C-dateringer, hvor de til andre halvdel av det 2. årtusen f.Kr. vurderes til å datere tufta: 390-535 e.Kr. (lag 2 i området mellom ildstedene), 249-441 f.Kr. (lag 2 i ildsted 2), 1137-1395 f.Kr. (under en ildstedstein

ildsted 1), 1310-1680 f.Kr. (lag 2 mot innerkanten av N-re veggvoll) og 2498-2875 f.Kr. (mot bunnen av et av ildstedene).

Hesjedal m.fl. 1993.

Hesjedal m.fl. 1996.

Vatnan

På innsida av Sørøya mot Sørøysundet, fra Husfjorden og sørover, ligger Vatnan. I steinalderen har det vært fem bukter atskilt av lave bergrygger eller hevete strandvoller: Vatnanvatnet, Gjerdebukta, Gurinabukta, Storbukta, Vatnanhamnen. Området ble registrert i 1962, og undersøkt 1967-1969. Området ble delt i ulike grupper, som ble gitt følgende kronologiske plassering: Eldre steinalder: husgruppe 28a og 32a. Tidlig yngre steinalder: husgruppe 24 hus VI, nederste lag gruppe 17, hus 7 og husgruppe 7 (skredsonen). Mellomste yngre steinalder: Hovedtyngden av funnene i husgruppe 17 (gårdshaugen), husgruppe 24 hus I-V, husgruppe 25a og 26a, husgruppe 32. I slutten av denne perioden regnes husgruppe 20, hus 10. Sen yngre steinalder, dvs. tidlig metalltid: øverste lag husgruppe 17, hus 7, husgruppe 20, hus 13, og husgruppe 25b og 26b. Husgruppene fra yngre steinalders periode II og III ligger mellom 11 og 13 m.o.h. Her er det lavesteliggende hus 10 (husgr.20) som arkeologisk kan dateres seinest i perioden. I periode IV (tidlig metalltid) ligger hovedbosetningen i husgruppe 20 på en skråning som vender mot sjøen. Tre tufter kan med størst sikkerhet plasseres innen den aktuelle tidsperiode, nemlig hus II i "husgruppe 26b" (som består av ei tuft), og hus 10 og 13 i husgruppe 20. Denne gruppen består av tilsammen 18 tufter som ligger i rekke á 2 - 3 tufter 9-14,5 m.o.h. Hus 10 ligger i 5.rekke ovenfra, mens hus 13 ligger i nederste rekke. Noen er mer usikre og er derfor ikke tatt med i analysen, men skal kort omtales.

Husgruppe 24 hus I-V oppgis å være fra "mellomste yngre steinalder", men ikke fra slutten av denne perioden. I Hus I (13,8 m.o.h.) er det både funnet dobbeltteggede skiferkniver, som skulle tilsi en datering ikke yngre enn 3000 f.Kr men også to "kvartsittpiler" og et "asbestsmykke" som skulle tilsi tidlig metalltid. Hus IV (14,5 m.o.h.) oppgis å være "sammenblandet", og her er det funnet bl.a. kvartsittspiss, eneggede kniver, skiferpiler/spyd. "helleristningsstein". Hus I er ovalt, 5,6x3 m, 17 m², med 1 mulig ildsted sentralt (steinsamling/uten trekull). Hus IV er rektangulært, 3,8x2,6 m, 10 m², med 2 ildsted, rester etter et eldre og et komplett "nyere". Ikke direkte høydeforskjell mellom dem. En forsenkning i nedre voll, 60 cm bred. Hus V er det østligst i nedre rekke, 13,7 m.o.h., rektangulært, 3x4 m, 12 m², usikre ildsted, skiferredskaper. Tuftene er ikke tatt med i analysen.

38. Vatnan Gurinabukt (husgruppe 26b) Hus II.

9 m.o.h. Tufta hadde et rektangulært golvplan, 4,3 x 2,8 m, 12 m². Tuftas lengdeakse var orientert NV-SØ, parallelt med det som den gang har vært en liten bukt, men vinkelrett på den generelle kystlinje. Det var grusvoller i nedre del, med en vollkrone av hånd- til hodestor stein, 30-75 cm høy. Det var til dels vanskelig å skille mellom kunstig og naturlig voll. En rund trekullkonsentrasjon (60 cm i diameter), tolket som ildsted, lå helt i SØ-gavlen på en stor blokk av glimmerskifer (195 x 60 cm). Blokken var flat på overflaten. Midt på golvet lå en ansamling stein som ikke regnes som et sannsynlig ildsted. Totalt ca. 1000 funn: bl.a. asbestkeramikk, råasbest, skiferspisser, Sunderøyspisser, flatehogde spisser, skrapere. Tolket som et hus med en spesialfunksjon i forbindelse med keramikken. Ts. 8267 a-cq.

Simonsen 1994.

39. Vatnan Midt (husgruppe 20) Hus 10.

11,4 m.o.h. Tufta hadde et rektangulært golvplan, 5,5 x 3,2 m, 18 m², med lengdeaksen orientert Ø-V havet i S. Det var steinvoller på tre sider, stedvis blandet med brun jord, minst 2 m bred. Venstre (Ø) gavl var av naturlig svaberg. Et tilnærmet rundt, steinsatt ildsted lå sentralt plassert i tufta ved siden av en bergknaus. Det ble konstatert to byggefaser, med et brannlag mellom. Det nedre golvlag var brolagt med håndstore steiner. Under dette var det ytterligere et kulturlag fra en fase før

huskonstruksjonene. Det øvre hus var noe mindre enn det nedre. Totalt vel 2000 funn: bl.a. flatehogde spisser, skiferspisser, eneggede kniver.
Simonsen 1994.

40. Vatnan Midt (husgruppe 20) Hus 13.

9,35 m.o.h. Tuftas lengdeakse var orientert Ø-V parallelt medkystlinjen. Golvplanet var rektangulært, 6,2 x 4 m, 24 m². Venstre voll (Ø-gavl) besto av en 90 cm bred og 30 cm høy steinpakning. Høyre voll (V-gavl) besto av grus, minst 140 cm bred og 50 cm høy. Bakre voll (N) besto av grus/stein, og her ble det bare gravd i 45 cm bredde. Framre voll (S) besto av grus, 335 cm bred og 30 cm høy. Langs lengdeaksen var det to rektangulære, steinsatte ildsted. Ildsted Ø var 260 x 60 cm, mens ildsted V var 230 x 95 cm. Dette hadde bare rammestein i Ø-kanten. Nærmere 2000 funn: bl.a. skiferspisser, flatehogde spisser, asbestkeramikk.

Simonsen 1994.

MÅSØY KOMMUNE

Indre Molvik

Indre Molvik ligger på NØ siden av Bakfjorden, som er en sidefjord til Snøfjord. Her er det registrert 4 hellekister, 3 hustuffer fra yngre steinalder, 1 usikker jernaldertuft og 2 middelaldertuffer. På en strandterasse 8-10 m.o.h. er det undersøkt ei hustuft (se nedenfor), samt to områder i nærheten av denne på tilsammen 76 m². Her ble et funnet to ildsted, samt asbestkeramikk av samme type som i hustufta, emner til pilespisser, avslag, kjerner, m.m.

41. Indre Molvik hus 1.

9 m.o.h. Før utgravning framsto tufta seg som en 50 cm dyp forsenkning, 8 m N-S, 4 m Ø-V, omgitt av voller. I NV en svak forsenkning som gikk rett ned i skrenten. Tufta er totalgravd, men det er ikke oppgitt mål etter utgravning. Det mangler også tegning i rapporten. Etter utgravning hadde tufta et rektangulært golvplan, tydelig nedgravd i strandvullen. Vollene besto av rullestein. Under torva var det flate heller som tolkes som en del av vegg- og takkonstruksjonen. I S-enden av tufta var et ovalt, steinsatt ildsted, 120 x 75 cm, i to lag, orientert på skrå av husets lengderetning. I N-enden av tufta var ei rektangulær steinramme, 100 x 50 cm, av 9 kantstilte heller, med åpning mot ildstedet i S. Over ramma lå to flate heller i golvnivå. Tilsvarende struktur undersøkt i Risvåg hus D, Hasvik k., og er her tolket som "pottemakerovn". I følge Andreassen (1988:39) er det mer som tyder på at strukturen i Molvik har hatt en slags varmefunksjon. Tuftas lengdeakse parallelt med kystlinjen. Funnrikt. Bl.a. Sunderøyspisser, flatehogde spisser med konkav basis, asbestkeramikk. Ca 90% av materialet av kvarts/kvartsitt. Kjelmøykeramikk fra et øvre lag datert til 120-440 f.Kr. og tekstilkeramikk fra det nedre datert til 1600-2020 f.Kr. Den yngste dateringen sammenfaller med datering fra område 2 utenfor tufta (500f.Kr.-200e.Kr.).

Andreassen 1986

Andreassen 1988b

Jørgensen og Olsen 1988.

Ytre Molvik

Lokaliteten ligger også på NØ siden av bakfjord, ca. 1 km N for Indre Molvik. Vika er omgitt av fjell i Ø og V og en bratt terrasseskrent i N, og heller slakt ned mot havet i S. Det er registrert 15 hustuffer fra yngre steinalder/tidlig metalltid, samt en struktur (struktur 16) av ukjent funksjon. Husene 1, 2, 3 og 4 samt struktur 16 ble undersøkt sommeren 1986 (tilsammen 260m²).

42. Ytre Molvik hus 1.

8 m.o.h. Totalgravd. Før utgravning framsto tufta som en rund forsenkning 4,5 m i diameter. Etter utgravning var golvplanet mer rektangulært, ca. 4 x 3,5 m, 14 m², omgitt av vuller av neve- til hodestore stein. Uvanlig beliggenhet mellom to faste klippeblokker som har utgjort en del av huskonstruksjonen. Et tilnærmet rundt, steinsatt ildsted like ved den høyre veggvoll. Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Sparsom med funn. Skrapere, kjerner, avslag av kvarts, kvartsitt og skifer. Fire ¹⁴C-dateringer: 100 f.Kr.-70 e.Kr., 350-430 e.Kr., 400-760 f.Kr., 540-1010 f.Kr.

Andreassen 1988b.

Andreassen pers. medd. (liste over dateringer).

43. Ytre Molvik hus 2.

8 m.o.h. Totalgravd. Før utgravning en oval/rektangulær 40 cm dyp forsenkning, 4 m N-S, 3,5-4 m Ø-V. Etter utgravning hadde tufta et kvadratisk golvplan med avrundete hjørner, ca. 4 x 4 m, 16 m². Dybden var 30-60 cm fra topp av voll-bunn av golv etter utgravning. Vuller av grus og stein. Uklar avgrensning og forstyrrelse (moderne grøft) av vollen i framkant To ovale, steinsatte ildsted sentralt plassert med langsidene mot hverandre (felles steiner). Golvet delvis dekket av gruslag som er vasket inn etter at huset ble forlatt. Sparsomt med funn. Skrapere, avslag av kvarts/kvartsitt, fragment av Sunderøyspiss. Tre ¹⁴C-dateringer: 900-1100 f.Kr., 930-1270 f.Kr. og 1260-1510 f.Kr.

Andreassen 1988b.

Andreassen pers.medd. (liste over dateringer).

44. Ytre Molvik hus 6.

9-10 m.o.h. Totalgravd. Ligger voll i voll med hus 3, og delvis under. Før utgravning var tufta en tydelig 30 cm dyp forsenkning avgrenset av 1,5 m brede vuller. Etter utgravning hadde tufta et rektangulært golvplan, 6 x 4 m, 24 m². Golvet var nedgravd i bakkant. Vollene besto av stein og grus. Tufta hadde fire steinsatte ildsted. Langs lengdeaksen lå to rektangulære ildsted, ca 1 m lange, i hver ende av huset. Det ene virket noe forstyrret. Mellom dem lå et sentralt plassert rundt ildsted, ca 2 m i diameter. Inntil veggvullen i NØ-hjørne lå et fjerde, rundt ildsted, ca. 75 cm i diameter. Det var en inngang i hver kortside. I husets indre relativt store heller, både nedrast fra tak/vegg, men også golvheller med "slitespor". 5 mulige stolpehull (steinsatte forsenkninger) i vollene. Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Funnrikt. Redskaper og avslag av skifer, kvarts og kvartsitt, bl.a. et fragment av Sunderøyspiss. To ¹⁴C-dateringer: 1430-1630 f.Kr. og 1530-1880 f.Kr.

Andreassen 1988b.

Andreassen pers. medd. (liste over dateringer).

45. Ytre Molvik hus 3.

8-9 m.o.h. Før utgravning en svært vagt markert 20 cm dyp forsenkning. Tuftas avgrensning og form vanskelig å bedømme etter utgravning. Lengden er 4 - 4,5 m. Tydelige vollene av grus og stein i Ø og V. Bakre voll lå over vollen til hus 6. Foran lå vollen under en moderne gammeruin. Et steinsatt ildsted av ujevn form. En mulig inngang i et hjørne. Golvet var delvis dekket av flate heller, spesielt rundt ildstedet. To ¹⁴C-dateringer: 810-930 f.Kr. og 1430-1630 f.Kr.

Andreassen 1988b.

Andreassen pers. medd. (liste over dateringer).

NORDKAPP KOMMUNE

Studentervika

På Magerøya, ved Samesfjorden på N-siden av Magerøysundet, ligger Studentervika. Her er det undersøkt tre hustufter på en terrasse ca 8-9 m.o.h. Like i nærheten er det undersøkt to hellekister B8 og B11 datert til hhv. 651-772 f.Kr./885-990 f.Kr. og 888-1011 f.Kr.

46. Studentervika Felt B14.

8,5 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en tilnærmet oval svak forsenkning, med ca. 1 m brede vollar. Høyden var mellom 2 og 55 cm, og til dels vanskelig å avgrense. Etter utgravning hadde tufta et rektangulært golvplan, ca. 4,5 x 2,5 m, ca 12 m². Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Golvet var nedgravd i bakkant. Vollene besto av strandgrus/rullestein, og torv i vollen i venstre (S) kortside, og muligens også i høyre (N). Den bakre voll var godt markert, med en vollfot forsterket med stein/heller. På kortsidene var vollene noe lavere, men også her godt markert med stein/heller langs vollfoten. Den framre voll vanskelig å avgrense. Sentralt på golvet lå en gruskonsentrasjon, 1,2 x 0,8 m, iblandet større steiner og trekull, tolket som et ildsted. Funn av skiferavslag, fragmenter av smale skiferspisser, skraper, kjemer. ¹⁴C-datert til 1630-1755 f.Kr.

Thommesen pers. medd.

47. Studentervika Tuft B9.

8 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en klart markert forsenkning. Etter utgravning hadde tufta et kvadratisk golvplan på 2 x 2 m, 4 m². Golvet var nedgravd 30 cm bak, og omgitt av tydelige vollar, 1 m brede, av hardpakket sand/jord, småstein, strandgrus og spredte hodestore stein. Vollen var i en hestekoformasjon uten voll foran. Et kvadratisk, steinsatt ildsted i SV-hjørnet av tufta. Svært lite funn, basisfragment av Sunderøyspiss, 1 fragment slipt skifer, 3 skiferavslag, 1 pimpstein med slipefure. En ¹⁴C-datering fra toppen av lag 1 til 775-888 f.Kr. som stemmer overens med dateringen fra den nærliggende hellekiste B8.

Thommesen pers. medd.

48. Studentervika Tuft B10.

8 m.o.h. Tufta ligger 6 m SV for B9. Før utgravning framsto den som en 20 cm dyp forsenkning. Etter utgravning hadde tufta et kvadratisk golvplan, 2 x 2 m, 4 m². Også denne tufta hadde hestekoformet voll på alle sider unntatt foran. Vollene var av hardpakket, grått sandlag med mye småstein og vannrullet strandstein, og mindre markerte og mer utflytende enn i B9. Langs tuftas forkant var det markant fargeforskjell i bunn av lag 2, muligens spor etter nedrast torvvegg? Kun 1 funn: et avslag lys chert. Det ble ikke funnet noe ildsted i denne tufta, men ellers er den identisk med tuft B9. En ¹⁴C-datering til 1428-1590 f.Kr. er fra et nedre lag.

Thommesen pers. medd.

Veidnesbukta

På fastlandssiden av Magerøysundet ligger lokaliteten Veidnesbukta. Her er det undersøkt fire hustufter fra yngre steinalder. Tre av tuftene regnes til begynnelsen av yngre steinalder, mens hus 3D er datert til tidlig metalltid.

49. Veidnesbukta Hus 3D.

7 m.o.h. Undersøkt ved prøvesjakt (5 m²) på langs av tufta, som antas å ha hatt et rektangulært golvareal på 3 x 2,5 m, ca 8 m², nedgravd ca 20 cm. Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Et steinsatt ildsted i tuftas NØ-re del. Funn av skiferemne, fragment av skiferkniv, avslag. En sekundær ¹⁴C-datering fra bunnen av torvlaget til 100-485 f.Kr. Den eldste dateringen til 900-1400 f.Kr. er fra ildstedet.

Thommesen 1994

PORSANGER KOMMUNE

50. Tverrnes 3 (B) Tuft 2

Rektangulær/oval. Prøvestikk i ildsted. Gressbakkentuft med forsenkninger i voll foran og på begge sider. Lengdeakse parallelt med kystlinje. En ¹⁴C-datering til 1520-1870 f.Kr.

Schanche 1994

LEBESBY KOMMUNE

I Lebesby kommune er det undersøkt fem hustufter fra slutten av yngre steinalder-tidlig metalltid. Tre av dem har vært gjenstand for mer omfattende undersøkelser, mens det er tatt prøvestikk i to Gressbakkentufter.

Lebesby

I selve tettstedet Lebesby ved Laksefjorden undersøkte Gjessing i 1928 den s.k. "Lebesbytufta". Den lå på en mindre strandterasse som i S og V skråner bratt nedover.

51. "Lebesbytufta".

9,5-10 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en kvadratisk forsenkning i retning NNV-SSØ, markert av en lav voll. Etter utgravning var golvflaten noe rektangulær, 5,5 x 5 m, 28 m². Et steinsatt, kvadratisk ildsted, 1 x 1 m, lå sentralt i tufta. Midt på N-re (bakre) langvegg var en tydelig forsenkning, tolket som inngang. Funn av Lovozero-keramikk, flatehogd pilespiss med rett basis, Sunderøyspiss, samt en hamret kopperspiss (under en stein i ildstedet). Dateres til 1000-2000 f.Kr. av Jørgensen og Olsen (1988:31-32).

Gjessing 1930.

Jørgensen og Olsen 1988.

52. Lebesby Torhop Tuft 2.

Gressbakkentuft. Prøvestikk i mødding, 1775-1940 f.Kr.

Schanche 1994.

Leirpollen, Ifjord

Leirpollen ligger på Ø-siden av Ifjord, nesten helt inne i fjordbunnen. Her er det markerte N-S gående strandvoller som skråner mot sjøen i V. I N, S og Ø er lokaliteten avgrenset av fjellfot/berg, og i SØ skråner terrenget ned mot Ifjordelva. Det er registrert 18 hustufter, 11 - 17 m.o.h., på rekke langs strandvollen. Antakelig har det vært flere tufter, som er ødelagt av veibygging, grustak og tidligere bebyggelse på sletta mellom 10-15 m.o.h. Hus 1 og 2 ble undersøkt i 1984.

53. Leirpollen, Ifjord Hus 1.

16-17 m.o.h. Karakteriseres som en typisk Gressbakkentuft, og den ligger side om side med en annen liknende tuft. Før utgravning framsto tufta som en rektangulær ca. 1 m dyp forsenkning, 5 m NV-SØ og 3 m NØ-SV. Lengdeaksen parallelt med kystlinjen. I Hver ende av tufta var det runde forsenkninger ca 1 m i diameter. Tufta var omgitt av voller, ca 2 m brede og inntil 1 m høye, og i hver kortside var det forsenkninger. Etter utgravning framkom et rektangulært golvflate, 5 x 3 meter, 15 m², 15-20 cm nedgravd i undergrunnen. Voller av grus og kokstein. Spesielt under framre veggvoll var det store mengder kokstein og svært feit, trekullholdig jord. To steinsatte, rektangulære ildsted langs lengdeaksen. Ildstedene var hhv. 1 x 0,5 m og 1,75 x 0,5 m. Mellom dem og noe til siden var en koksteinskonsentrasjon, ca 1 m i diameter. I det ene hjørnet var en steinlegning 0,75 x 0,5 m. Det var en inngang i hver langside, med en rund forsenkning/utvidelse (1,5 x 2 m) i tilknytning til den venstre. Funnene besto for det meste av skrapere, bor, kjerner, avslag med bruksspor, men en Sunderøyspiss. Kvartsitt utgjorde 98% av råstoffet, mesteparten en lokal grønn type. Ts. 8468. ¹⁴C-datert til 1310-1690 f.Kr.

Andreassen 1988a

54. Leirpollen, Ifjord Hus 2.

12 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en grunn forsenkning, knapt synlig på overflata. Det ble gravd 84 m², deriblant store områder utenfor tufta. Bare halve det indre golvareal ble undersøkt, i to motstående kvadranter. Etter utgravning hadde tufta et klart ovalt indre golyplan, med tydelige grusvoller av løsere konsistens enn golvflaten. Golvarealet har vært ca. 35 m². Et ovalt, steinsatt ildsted lå i den ene halvdel av lengdeaksen. Det kan skjule seg et til ildsted i den delen som ikke ble utgravd. Lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Også i denne tufta var store deler (90%) av funnene av kvarts og kvartsitt, og 10% av skifer. For det meste skrapere, avslag med retusj/bruksspør, kjerner, en flatehogd pilespiss med rett basis. Ts. 8470. To ¹⁴C-dateringer: 2150-2560 f.Kr. og 890-1020 e.Kr. Andreassen 1988a.

55. Ifjord Tuft 5

Gressbakkentuft. Prøvestikk i mødding, 1745-1950 f.Kr.
Schanche 1994.

GAMVIK KOMMUNE

Iversfjord

Iversfjord ligger på N-siden av Hopsfjorden på Nordkynnhalvøya. Halvøya er avgrenset av Laksefjorden i V og Tanafjorden i Ø. I dag forbindes halvøya med fastlandet av et 300 m bredt eid (Hopseidet), men har i steinalderen vært ei øy. På V-siden av Iversfjorden ligger fire felt med tilsammen 44 hustufter mellom 8 og 15 m.o.h. Det S-lige feltet, nærmest Iversfjordelva, består av 12 tufter (5, 7-15A, 59) og en mødding på en slakt skrånende terrasse 9-11 m.o.h. Disse tuftene er ovale til rektangulære, og ikke dypere en ca. 25 cm. Neste felt består av fem hustufter (17-20 og 22). Tuftene 17-20 er kraftigere nedgravd, med markerte forsenkninger i vollene, og ligger ca. 10 m.o.h. Hus 22 er større og ikke særlig dyp. De to N-ligste feltene består av h.h.v. 9 og 18 hustufter, mellom 8 og 15 m.o.h. Tuftene varierer i form og størrelse, men de fleste er grunne, rektangulære forsenkninger. Fire av disse (28-31) er dypere. Tilsammen 15 tufter og møddingen ble undersøkt i perioden 1974-1977. ¹⁴C-dateringene fra tuftene ligger mellom ca 2100 og 800 f.Kr., mens møddingen er eldre (hele det 3. årtusen f.Kr. (E.Helskog 1983, Berntsen 1997).

56. Iversfjord Hus 17.

9,95 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en rektangulær, klart markert forsenkning orientert NV-SØ, med en forsenkning i NØ-hjørne. Selve tufta og større områder utenfor ble undersøkt (totalt 83 m²). Etter utgravning kom det fram en rektangulær golvflate, 4 x 2,5 m, 10 m². Lengdeaksen er parallelt med kystlinjen. Golvet var nedgravd, med en dybdeforskjell fra 40-70 cm fra topp av voll-bunn av golv. En 3 m lang og 30 cm dyp inngangspassasje gikk ut fra NØ-hjørnet. I bakre/venstre kvadrant en oppmurt steinplattform 30 cm over golvnivå, og i bakre/høyre kvadrant en stor stein med flat overside, som kan ha vært del av denne konstruksjonen, slik at hele husets bakre halvdel kan ha hatt en slags plattform. Det ble ikke konstatert ildsted. Funn av Lovozero-keramikk, flatehogde spisser, Sunderøyspisser, eneggete skiferkniver m.m. Tre ¹⁴C-dateringer: 1690-2110 f.Kr., 1710-2110 f.Kr. og 2020-2180 f.Kr.

E. Helskog 1983

Jørgensen og Olsen 1988:xx.

57. Iversfjord Hus 18.

9,8 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en markert dyp forsenkning med en inngangspassasje synlig midt på framre langvegg. Golvflaten var etter utgravning rektangulær, 6 x 4 m, 24 m². Lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Høydeforskjellen fra topp av voll-bunn av golv var mellom 40 og 80 cm. Vollene besto av grus og mindre stein. Et dobbelt steinsatt ildsted i den ene halvdel av

lengdeaksene. Inngangspassasjen på framre langvegg var 3 m lang og 40 cm dyp, nedgravd i samme nivå som golvet. I tuftas forkant var en mødding av grus, stein og trekull. Et mulig stolpehull på golvet, 30 cm i diameter og 20 cm dyp. Funn av tekstilkeramikk, Sandbuktpiss, Sunderøyspisser, eneggede skiferkniver, m.m. to ¹⁴C-dateringer, hvor den eldste antas å datere huset (den yngste er fra inngangspassasjen): 1310-1550 f.Kr. og 2110-2310 f.Kr.

E.Helskog 1983.

Jørgensen og Olsen 1988:xx

58. Iversfjord Hus 19.

9,9 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en klart markert forsenkning, med forsenkninger i framre og høyre veggvoller. Etter utgravning kom det fram en rektangulært golvflate, 6 x 4 m, 24 m². Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Golvet var nedgravd, med en høydeforskjell fra topp av voll-bunn av golv mellom 35 og 70 cm. Vollene besto av mer kompakt jord og stein. Ingen ildsted ble konstatert. De to mulige inngangspassasjene lå hhv. midt på høyre kortsida og til venstre for midten på husets framre langvegg. Passasjene var hhv. 5 m lang og 25 cm dyp og 3 m lang og 35-50cm dyp. Funn av flatehogde spisser, Sunderøyspisser, eneggete skiferkniver, tekstil- og Kjelmøykeramikk, m.m. To ¹⁴C-dateringer fra inngangspassasjen: 480-810 f.Kr. og 780-900 f.Kr.

E.Helskog 1983.

Jørgensen og Olsen 1988:xx

Olsen 1994:xx

Schanche 1994:xx

59. Iversfjord Hus 20.

9,75 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en klart markert forsenkning med en synlig inngangspassasje. Etter utgravning hadde tufta en tilnærmet rektangulær, nedgravd golvflate, 6 x 3,8 m, 23 m². Høydeforskjell fra topp av voll-bunn av golv fra 40 til 100 cm. Vollene besto av kompakt jord. To trekullkonsentrasjoner på hver side av tverraksen tolkes som spor etter ildsted. Tuftas lengdeakse tilnærmet parallelt med kystlinjen. Funn av flatehogde spisser med ett og konkav basis og Sandbuktpisser, Sunderøyspisser, eneggete skiferkniver, m.m. To ¹⁴C-dateringer: 1800-2150 f.Kr. 2020-2150 f.Kr.

E. Helskog 1983.

60. Iversfjord Hus 22.

9,4 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en svak forsenkning, omgitt av lave voller i bakkant og på sidene. Etter utgravning hadde tufta et kvadratisk golvplan, 5 x 5 m, 25m². Golvet var lett nedgravd, spesielt bak, med en høydeforskjell fra topp av voll-bunn av golv 10-25 cm. Tre steinsatte ildsted, h.h.v. kvadratisk, ovalt og rundt lå i tre av tuftas fire kvadranter (NØ, NV og SV). Mindre funn enn i hus 17-20: bl.a. et fragment av flatehogd spiss, to Sunderøyspisser, to andre skiferspisser. En ¹⁴C-datering: 900-1210 f.Kr.

E. Helskog 1983

61. Iversfjord Hus 23.

8,9 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en svak forsenkning, med voller synlige på alle sider unntatt på framre side. Etter utgravning hadde tufta et rektangulært golvareal, 6 x 4 m, 24 m². Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Lett nedgravd, med en høydeforskjell fra topp av voll-bunn av golv mellom 20 og 35 cm. Vollene besto av stein og grus. Det var tre steinsatt ildsted langs lengdeaksen, men noe Ø for denne (dvs. i golvets framre halvdel), total lengde ca. 4,5 m. Ut fra stratigrafien syntes alle å være samtidig. Tuftas lengdeakse parallelt med kystlinjen. Funn av bl.a. Sunderøyspisser, fragment av flatehogd spiss, og andre skiferspisser.

E. Helskog 1983

62. Iversfjord Hus 24.

9,2 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en svak forsenkning i lett hellende terreng. Avgrensningen i framre langside var ikke synlig på overflaten. Noe mer enn halvparten av tufta ble utgravd. Etter utgravning hadde tufta et rektangulær golvareal, 6 x 3,5 m, ca. 21 m². Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Golvet var noe nedgravd, spesielt bak. Høydeforskjellen fra topp av voll-bunn av golv var mellom 25-60 cm. Et steinsatt, rektangulært ildsted, 1,8 x 1 m, i den ene halvdel av lengdeaksen. Lite funn, bl.a. et fragment av en skiferspiss, kjerner, avslag. 14C-datering til 1680-2040 f.Kr.

E. Helskog 1983

63. Iversfjord Hus 26.

8,5 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en svak forsenkning i lett hellende terreng. Alle sider var klart markert og tufta var noe nedgravd bak. Etter utgravning hadde tufta et rektangulært golvareal, 3,5 x 3 m, ca. 11 m². Kortsiden parallelt med kystlinjen. Høydeforskjell fra topp av voll-bunn av golv var mellom 20 og 65 cm. Voller av stein på alle sider. Et rundt, steinsatt ildsted i den framre halvdel av lengdeaksen. Funn av bl.a. Sunderøyspisser.

E. Helskog 1983.

64. Iversfjord Hus 32

10 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en svak forsenkning bare synlig bak og på den ene kortsiden. Etter utgravning hadde tufta et rektangulært golvareal, 4 x 3 m, 12 m². Lengdeakse parallelt med kystlinjen. Tufta var noe nedgravd. Høydeforskjell fra topp av voll-bunn av golv var fra 0 til 60 cm. De vage vollene var stedvis knapt synlig. Et ovalt, steinsatt ildsted i tuftas framre venstre kvadrant. En svak forsenkning, tolket som en mulig inngang, midt på framre langside. En ¹⁴C-datering til 1220-1500 f.Kr.

E. Helskog 1983.

NESSEBY KOMMUNE

Advik

Advik er ei lita vik som ligger ved utløpet av en dal på sørsiden av Varangerfjorden. Et isolert klippeparti har tidligere utgjort en liten holme foran vika. Bak denne holmen ligger en myr ca. 10-11 m.o.h. Ovenfor myren stiger terrenget opp til en terrasseskrent ca. 17 m.o.h. Skrenten går på tvers av dalen, 150-200 m fra dagens kystlinje. Midt i dalen ved foten av skråningen ligger en rekke med 7 Gressbakkentufter (hus b-c,m-q), inngravd i den bratte skråningen bak. Ca. 30 m øst for disse, i flatere terreng, ligger ytterligere 3 Gressbakkentufter (hus r-t). Ovenfor skrenten mot vest ligger 4 Gressbakkentufter (hus i-l) ytterst på terrassekanten, også disse i strekt skrånende terreng (Simonsen 1961:214). Hus b og j har vært gjenstand for mest omfattende undersøkelser, mens det er foretatt mindre undersøkelser i hus n.

65. Advik hus b.

13,25 m.o.h. Tufta ligger midt i nederste husrekke. Tufta framsto før utgravning som en oval forsenkning i terrasseskråningen, orientert NV-SØ, med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Tre forsenkninger i vollene var synlig på overflaten. Etter utgravning har tufta et rektangulært golvplan med avrundete hjørner, 6,8 x 4,8 m, ca 33 m². Tufta er inngravd i skrenten bak 80-90 cm, i forkant ca 20 cm, og er omgitt av voller på alle sider unntatt bak. Høyden foran er 30-40 cm. Vollens innerkant og den bakre veggskrent har brolegning over store områder. Langs lengdeaksen ligger rektangulære, steinsatte ildsted, av kantstilte steiner, åpne mot hverandre. Ildsted Ø er 145x65 cm, ildsted V er 200x75 cm. Midt på golvet mellom ildstedene ligger en stor dyng av 3-4 lag nevestor stein, knapt 2 m i diameter. Ved bakre veggfot er det et hull, 50 cm i diameter, fylt med skjell og

sneglehus. I begge kortsidene samt midt på framre langside er det forsenkninger i vollene. Foran er forsenkningen 1 m bred og nedgravd 20 cm. Forsenkningene på sidene ligger ikke midt på veggvollene, men helt bakerst mot skråningen. En ¹⁴C-datering fra møddingen til 1905-2140 f.Kr. Funn av bl.a. redskaper av bein og skifer. Ts.5216 a-z.

Simonsen 1961.

Schanche 1994.

66. Advik hus j ("øvre").

17,8 m.o.h. Tufta ligger ovenfor skrenten og helt ut mot terassekanten, og framsto før utgravning som en stor, oval forsenkning, orientert NV-SØ, med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Etter utgravning har tufta et rektangulært golvplan, som ut fra plantegningen har målt 8,2 x 4,6 m, ca 38 m². Ut fra beskrivelsen i teksten (Simonsen 1961:235) er de indre mål 8,25 x 5,9 m, men dette inkluderer deler av de indre veggvoller, helt til det sted hvor taket antas å ha stått. Golvet er nedgravd 125 cm bak og 12 cm foran. Det er voller på sidene og foran, hvor den er ca 60 cm høy. I framre voll er det en mødding, spesielt på de to framre hjørner, 10-15 cm høyere enn vollen. Langs lengdeaksen ligger to rektangulære steinsatte ildsted, åpne mot hverandre, og med 80 cm mellomrom mellom dem. Ildsted Ø er 177x60 cm, ildsted V er 175x68 cm. Midt på NØ-siden (framre langside) er det en 80 cm bred, 2,8 m lang åpning i vollen. På sidene er det også to forsenkninger i den bakre del av vollene. Inngangen foran er ikke avmerket på plantegningen (Simonsen 1961:234), men framgår av beskrivelse (op.cit.:233). I NV-gavlen er det to stolpehull, 20 cm i diameter og 20 cm dype. I forbindelse med det V-re hullet er det en barnegrav. Tufta har tre bosetningslag, hvor et nederste ikke har hatt en huskonstruksjon. Det "nedre" hus er noe mindre enn det "øvre". En ¹⁴C-datering fra golvet: 1960-2460 f.Kr. Funn av bl.a. redskaper av bein og skifer. Ts. 5221 a-kk.

Simonsen 1961.

Schanche 1994.

67. Advik hus n.

14-15 m.o.h. Prøvestikk. Gressbakkentuft med forsenkning i framre voll.

¹⁴C-datering: 2025-2305 f.Kr.

Helskog 1984.

Schanche 1994.

Angsnes

Angsnes er en halvøy innerst i Varangerfjorden, med Karlebotnfjorden i sør og Mæskfjorden i nord. På halvøyas sørlige del ligger en lokalitet med 8 tufter. Mot sjøen er de begrenset av en terassekant ca. 10 m.o.h. Ifølge beskrivelse (Simonsen 1963:270-273) er tuftene 6-8 m lange og 5-7 m brede, med en oval til rektangulær form, og ligger med tverraksen parallelt med kystlinjen. Det er foretatt mindre undersøkelser i 3 tufter. Det var tykke kulturlag. Funnene er katalogisert under Ts. 6231 a-k.

68. Angsnes hus 1.

10 m.o.h. Prøvestikk i vollen. Avslag kvarts/kvartsitt, tannperle av sel.

Simonsen 1963.

Olsen 1994.

69. Angsnes hus 4.

10 m.o.h. Prøvestikk i sentrum av tufta over ildsted, samt i vollen mellom hus 4 og 5. I denne vollen funn av 1 skår asbestkeramikk, av samme type som Bugøyfjord hus I og Mennika. Skiferspiss med bredt blad og avsmalnende tange, som Gressbakken Nedre Vest (Simonsen 1961, fig.121 k). Beinredskaper, avslag.

Simonsen 1963.

Olsen 1994.

70. Angsnes hus 5.

10 m.o.h. Prøvesjakt voll mellom hus 4 og 5. Funn omtalt under hus 4.
Simonsen 1963.
Olsen 1994.

Bergeby

På lokaliteten Bergeby på nordsiden av Varangerfjorden er det registret ca 30 Gressbakkentufter. Tuftene ligger 14-18 m.o.h. på en sørvendt svakt hellende terrasse, avgrenset av en fjellfot i N (bak), foran av en delvis markert terrassekant og i V av en markert terrasseskråning ned mot Bergebyelva. Tuftene ligger orientert tilnærmet V-Ø og er 6-8 m lange og 3-4 m brede. fleste tuftene har forsenkninger på begge kortsider, en del også på framre langside (Schanche 1994:20-21, 255). Tuft 18 er utgravd, mens det er foretatt mindre prøvestikk i flere andre.

71. Bergeby tuft 18.

14-15 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en godt markert, ca. 1 m dyp oval forsenkning, orientert tilnærmet V-Ø, med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Etter utgravning hadde tufta et rektangulært golvplan med noe buete langvegger, 5 x 8 m, ca 40 m². Golvet er nedgravd ca 80 cm, omgitt av voller på alle sider. Langs lengdeaksen ligger et delvis forstyrret todelt, steinsatt ildsted, 3,5 x 0,6 m. Midt på framre langside og på begge kortsider er det ca 60 cm brede inngangspassasjer. I tilknytning til inngangen i Ø-re kortsider er det et rektangulært og et rundt "rom", h.h.v. 2,7 x 1,6 m og 2 m i diameter. Inngangen i V-re kortsider er ikke undersøkt i samme utstrekning som den Ø-re, slik at det er usikkert om det er slike utvidelser også er. Spesielt på begge sider av framre inngang er det mødding, men det er også rester av organisk materiale ved bakre langvegg. På golvflaten er det dokumentert fire mulige stolpehull. I SØ-hjørnet av golvet er det en oval nedgravning, 1,4 x 0,7 m, 0,4 m dyp, fylt med sand, skjørbrent stein og trekullfragmenter. Funn av bl.a. 7 skiferspisser (2 av Sunderøy-liknende type), 1 flatehogd spiss med rett basis, 1 emne til flatehogd spiss, fiskesøkker, kjerner, beinredskaper, 3 skår asbestkeramikk. Ts. 9101. Tre ¹⁴C-dateringer: 1965-2210 f.Kr. (ildsted), 1925-2190 f.Kr.(golv) og 1740-2025 f.Kr. (mødding).
Schanche 1994.

72. Bergeby tuft 5.

Prøvestikk. Forsenkninger i voll foran og på begge sider. 1520-1890 f.Kr. (ildsted).
Schanche 1994.

73. Bergeby tuft 9.

Prøvestikk. Forsenkning i høyre kortsider som går rett inn i tuft 11. 1900-2130 f.Kr. (ildsted).
Schanche 1994.

74. Bergeby tuft 16.

Prøvestikk. To forsenkninger i vollene på venstre kortsider og høyre, framre hjørne.
1630-1890 f.Kr. (ildsted).
Schanche, K. 1994.

75. Bergeby tuft 22.

Prøvestikk. Forsenkninger i vollen foran og på begge kortsider. 1890-2455 f.Kr. (ildsted).
Schanche 1994.

76. Bergeby tuft 23.

Prøvestikk. Forsenkninger i voll på begge kortsider. 1740-2030 f.Kr. (ildsted).
Schanche 1994.

77. Bergeby tuft 24.

Prøvestikk. Ingen forsenkninger i voll. Tufta synes ut fra oversiktstegning (Schanche 1994:255) noe mindre enn de fleste andre på dette feltet. 1520-1890 f.Kr.(ildsted).
Schanche 1994.

78. Bergeby tuft 27.

Prøvestikk. Forsenkninger i voll foran og på begge sider, her med mindre utvidelser. 1740-2175 f.Kr.(ildsted).
Schanche 1994.

Cudegoádat Vest

Lokaliteten ligger innerst i Varangerfjorden, og består av 11 Mortensnestufter (A-K), ca. 125 m.o.h. (Odner 1992:124-125, fig.40).

79. Cudegoadat Vest 263D.

125 m.o.h. Prøvestikk 1x1m i framre voll. På overflaten er tufta kvadratisk, omgitt av voller på alle sider. I S-hjørnet er det en forsenkning i vollen (Odner 1992:fig. 40).
Tykke lag inneholdende kokstein, trekullholdig sort jord, dyrebein (spesielt rein og sel), skjell og snegler. Noen få steinartefakter: avslag av kvarts, en skraper, skiferspiss. ¹⁴C-dateringer til 2130-2310 f.Kr. (Lag 3, dyrebein) og 2020-2160 f.Kr. (Lag 1, dyrebein).
Odner 1992.

Gressbakken Nedre Vest

Gressbakken ligger øst for Advik på sørsiden av Varangerfjorden, i terrasseterrang som skråner lett nedover mot havet i N. I den nordlige del av området ligger lokaliteten Gressbakken Nere Vest, med tilsammen 15 tufter 12-18 m.o.h. Like nedenfor bosetningens laveste punkt er et en markert kant på ca 50 cm. Tuftene ligger to buete rekker i Ø-V retning over en strekning på 110 m, avgrenset av fjellet i V. I nedre rekke ligger hus 3-5, 9, 11-12 og 14, og i øvre rekke ligger hus 1-2, 6, 8, 10 og 13. Over hus 8 ligger hus 7 alene. Alle tuftene har kraftige voller/mødding i forkant, 4-6m brede og 1 m høye. Vollene for de enkelte tufter går i ett med de andre tuftenes voller, slik at hver hovedrekke har en sammenhengende voll på 120 m. Med unntak av hus 13 har alle tuftene 2-4 forsenkninger i vollene (Simonsen 1961:271-274, fig.111).

80. Gressbakken Nedre Vest hus 1.

17-18 m.o.h. Hus 1 lengst V i den øverste rekken, og er orientert tilnærmet Ø-V, med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Tufta har to bosetningslag, som begge antas være etter huskonstruksjoner. Det "øvre" huset har et rektangulært golvplan, 9,5 x 3,5 m, ca. 33 m². Den eksakte størrelse er noe usikker, sa golvet ikke over alt er gravd helt ut til foten av veggvollene. Golvet var nedgravd i skrenten i bakkant, og omgitt av voller/mødding i foran og voller på begge kortsider. Det er forsenkninger i vollene på sidene og midt på framre langvegg. Denne er 75 cm bred og 6 m lang. Senkningen i V-re kortside gikk bare halvveis gjennom vollen. I Ø gikk senkningen helt gjennom vollen, som en 75 cm bred og 3,5 m lang, krum korridor som ledet inn i hus 6. Langs lengdeaksen ligger to rektangulære, steinsatte ildsted, åpne mot hverandre. Ildsted V er 2,4 x 1,1 m, og ildsted Ø er 2,8 x 1,1 m. Ildsted Ø er brolagt inni, mens bare 2/3 av ildsted V er brolagt. Mellom ildstedene ligger en del steiner, bl.a. en stor flat helle. I begge kortsider er det steinlegninger ("brikser"). Under golvnivået, atskilt av et 13 cm tykt kompakt lag av aurhelle iblandet en del bein, ligger det "nedre" hus. Dette er noe mindre enn et "øvre", med et noe mindre ildstedsanlegg. Dette ligner forøvrig på det "øvre" ildsted. Det "nedre" huset har vært nedgravd 1,5 m i bakkanten. Det er ingen kronologisk forskjell mellom funnene, som bl.a. besto av skifer- og beinredskaper, deriblant en Sunderøyspiss,

men ikke keramikk eller flatehogde spisser. Ts. 5523 a-yy. En ¹⁴C-datering til 1880-2180 f.Kr. (mødding).

Simonsen 1961.

Schanche 1994.

81. Gressbakken Nedre Vest hus 2.

18 m.o.h. Tufta ligger i tilnærmet flatt terreng, og er orientert VSV-ØNØ med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Høydeforskjellen topp av voll-bunn av golv bak er 150 cm. I framre voll er det mødding. Det er forsenkninger i alle fire vollene. Midt i framre voll (N) er det en 1,3 m bred og 5,5 m lang passasje. Midt i bakre voll (S) er forsenkningen smalere og ikke så dyp. Forsenkningene på sidene går ikke helt gjennom vollene og de er også svært brede. Derfor er det ifølge Simonsen (1961:286) umulig å bestemme kortveggenes plassering, da han mener det er mulig at begge disse forsenkningene kan ha vært inne i rommet, som en slags "briks" i hver ende av huset. Da ville det hatt en lengde på 15,25 m, og en bredde på 3,5 m. Hvis dette har vært inngangskorridorer, evt. med mindre utvidelser eller "rom", er selve hovedrommet 7,25 x 3,5, dvs. ca. 25 m². Nå er ikke golvet gravd helt ut til foten av veggvollene, slik at det derfor er sannsynlig at tufta har vært noe større hvis man antar at masse fra vollene har seget ned over golvet etter at huset har vært forlatt. Langs tuftas lengdeakse ligger to rektangulære, steinsatte ildsted, med 75 cm mellomrom. Ildsted V er 215 x 90 cm, og åpent mot ildsted Ø. Dette er noe mer ovalt i formen, 225 x 150 cm. Tufta ble første gang undersøkt av Nummedal i 1938, mens det i 1956 ble foretatt mindre undersøkelser i den. Da ble det gjort svært lite funn, bl.a. en skiferspiss. Ts. 5524 a-f. En ¹⁴C-datering til 1860-2095 f.Kr. (mødding).

Simonsen 1961.

Schanche 1994.

82. Gressbakken Nedre Vest hus 3.

15 m.o.h. Tufta ligger midterst i nedre rekke, og framsto før utgravning som en oval forsenkning i skråningen, begrenset av en kraftig voll foran. Det er forsenkninger i begge kortsider og midt i framre voll. Tufta er orientert Ø-V med havet i N, og lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Etter utgravning har tufta et ovalt golvplan, 9,5 x 4,5 m, ca 43 m². Bak er golvet inngravd ca 160 cm i skrenten. Vollene foran og på begge kortsidene er inntil 7,5 m brede og 1 m høy. I framre voll er en mødding med store mengder skjell og dyrebein, samt menneskebein. Langs lengdeaksen ligger to rektangulære, steinsatte ildsted, åpne mot hverandre. Ildsted Ø er 255 x 110 cm, mens ildsted V er 245 x 115 cm. Begge er delvis brolagt inni og fylt med trekull. Forsenkningene i kortsidene går bare halvveis gjennom vollene, og svinger nedover ytterst. Forsenkningen foran går helt gjennom vollen og er 80 cm bred, 8 m lang. Tufta er funnrik, med bl.a. skiferspiss/spyd, skiferkniver, skrapere, beinredskaper. Det ble funnet Sunderøyspiss, et skår Lovozero-keramikk, men ikke flatehogde spisser. Ts. 5525 a-uu. To ¹⁴C-dateringer: 2680-2905 f.Kr. (mødding) og 1785-2280 f.Kr. (golv).

Simonsen 1961.

Schanche 1994.

83. Gressbakken Nedre Vest hus 4.

15 m.o.h. Tufta ligger vest for hus 3, og framsto før utgravning som en oval forsenkning i skråningen. Det var forsenkninger i vollene på framre langsida og på begge kortsider. Mot hus 3 svingte denne nedover skråningen, som et skille mellom møddingene i hus 3 og 4. Mot Ø gikk forsenkningen inn i hus 14. Etter utgravning hadde tufta et rektangulært golvplan, orientert ØSØ-VNV, med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Tufta måler 8,3 x 3,5 m, dvs. ca 30 m². Form og golvareal kommer ikke fram av plantegning (Simonsen 1961:318, fig.135), som antakelig viser vollenes indre avgrensning før utgravning. I bakkant er inngravningen i skrenten inntil 90 cm dyp, med en 35 cm kunstig forhøyet voll oppå. Vollene foran og på sidene er 3,5-4,5 m bred, inntil 1,5 m høy. På innsiden av bakre voll og oppover veggskråningen er det en brolegging. På framre voll var det brolegging både på innsiden og utsiden. Langs lengdeaksens Ø-lige halvdel ligger et rektangulært, steinsatt ildsted, 310 x

95 cm. Ildstedet er ikke åpent mot V. Det er store mengder møddingmateriale foran og på sidene, med flere kulturlag, uten noen kronologisk forskjell i funnene. Inne på golvet er det bare et tynt kulturlag. Det ble bl.a. funnet menneskebein i møddingen. Møddingmaterialet fortsetter uforstyrret over de to forsenkningene på sidene, mens det stopper i forsenkningen foran. Denne går tvers gjennom vollen og er 80 cm bred og 4,5 m lang. Tufta er funnrik, med bl.a. skiferspisser/-spyd, skiferkniver, skrapere, fiskesøkker, beinredskaper. Det er funnet Sunderøyspisser, men ikke flatehogde spisser. Ts. 5526 a-gg. En ¹⁴C-datering til 2145-2470 f.Kr. (mødding).

Utenfor tufta, på vollen mellom hus 3 og 4 ligger et ildstedsanlegg likt de man finner inne i tuftene, dvs. to rektangulære, steinsatte ildsted, åpne mot hverandre. Ildsted Ø er 225 x 110 cm, mens ildsted V er 200 x 90 cm. I den 165 cm lange avstanden mellom ildstedene er det en ansamling stein og trekull. I tilknytning til disse utendørs ildstedene er det funnet 50 skår av Lovozero-keramikk.

Simonsen 1961.

Schanche 1994.

84. Gressbakken Nedre Vest hus 5.

13-15 m.o.h. Tufta ligger i nedre rekke, og framsto før utgravning som en stor, oval forsenkning orientert Ø-V, med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Etter utgravning har tufta et ovalt til rektangulært golvplan. I hver kortsider er det forhøyede steinlegninger (25 cm), som Simonsen (1961:346) mener er "sovebrikser", dvs. en del av det indre rommet. Da er golvarealet 10 x 4 m, vs. 40 m². Schanche (1994:51) mener disse steinlegningene er en del av veggvollene, slik at golvarealet da blir 8 x 4 m, 3² m². I begge kortsider og midt på framre langsider er det forsenkninger i veggvollene. Disse er ikke utgravd, men den framre forsenkningen er ca. 80 cm bred og 4,5 m lang. Det er dokumentert 4 ildstedsanlegg over hverandre. De tre nederste er rester etter todelte, steinsatte ildsted, og det øverste er et enkelt sentralt plassert ildsted med en steinpakning av skjørbrønt stein under. Foran tufta er det tykke møddinglag. Det ble bl.a. funnet skifer- og beinredskaper (bl.a. Sunderøyspisser), men også halvparten av "en noe flatehogd spiss". Ts. 5528 a-ba.

Simonsen 1961.

Schanche 1994.

85. Gressbakken Nedre Vest hus 9.

Et større parti av vollen er undersøkt, men ikke det indre av tufta. På overflaten er tufta oval, 9,75 x 5,35 m, omgitt av kraftige voller med forsenkninger foran og på sidene. Ts. 5529 a-rr. En ¹⁴C-datering til 2105-2310 f.Kr. (mødding).

Helskog 1978, 1984.

Simonsen 1961.

Schanche 1994.

86. Gressbakken Nedre Vest hus 11.

Et større parti av vollen er undersøkt, men ikke det indre av tufta. På overflaten er tufta oval, 7,5 x 4,75 m, foran er det en over 7 m bred voll. Det er forsenkninger i alle fire sidene.

Ts. 5530 a-øø. En ¹⁴C-datering til 1955-2175 f.Kr. (mødding).

Simonsen 1961.

Helskog 1978, 1984.

Schanche 1994.

87. Gressbakken Nedre Vest hus 12.

Et felt i vollen er undersøkt, men ikke det indre golvareal. Tufta er på overflaten rund og mindre enn de andre undersøkte tuftene på feltet, ca. 4,5 m i diameter. Det er en forsenkning i vollen i SV. Ts. 5531 a-i. En ¹⁴C-datering til 1945-2185 f.Kr.

Simonsen 1961.

Helskog 1978, 1984.
Schanche 1994.

Gressbakken Nedre Øst

Tuftegruppen på Gressbakken Nedre Øst ligger i to rekker langs en flat terrasse ca. 13 m.o.h. Hus 21-24 og hus 26-27 karakteriseres som Gressbakkentufter, mens hus 25 og 28 er runde og hus 20 er en overgangstype fra Karlebotntufter. I skråningen rett over disse tuftene ligger to rekker med tufter 15-22 m.o.h., hus 18-19 og 29-30, av Karlebotntypen. På samme nivå, mellom Gressbakken Nedre Øst og Vest, men i flatt terreng ligger hus 16-17, som av type tilsvarer hus 20, dvs. at de er av en overgangstype (Nyelvtufter).

88. Gressbakken Nedre Øst hus 21.

13-14 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en oval dyp forsenkning omgitt av voller på alle sidene. Etter utgravning har tufta en golvflate på 6,5 x 4 m, 26 m², orientert NØ-SV, med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Golvplanet er avrundet i V-enden, men har rettvinklede hjørner i Ø-enden. Vollene er mellom 1,75 og 4 m brede. I NV-hjørnet er det en steinfri forsenkning i vollen som tolkes som inngangspartiet. Et rektangulært, steinsatt ildsted ligger langs lengdeaksen. Ildstedet består av to parallelle steinrekker, 370 x 85 cm. Mødding i vollens NV-re del. Funn av bl.a. skifer- og beinredskaper, fiskesøkker, et oddfragment av en flatehogd spiss. Ts. 5534 a-æ. To ¹⁴C-dateringer, begge fra møddingen, til 1885-2125 f.Kr. og 1830-2020 f.Kr.

Simonsen 1961.
Helskog 1978, 1984.
Schanche 1994.

89. Gressbakken Nedre Øst hus 22.

12,3 m.o.h. Prøvesjakt i NØ-vollen. På overflaten er tufta dyp og oval, 9 x 4,5 m, ca. 40 m², orientert NØ-SV, omgitt av kraftige voller, og med forsenkninger i alle fire sidene. Ts. 5535 a-g. To ¹⁴C-dateringer, begge fra møddingen, til 1920-2150 f.Kr. og 2140-2440 f.Kr.

Simonsen 1961.
Helskog 1978, 1984.
Schanche 1994.

90. Gressbakken Nedre Øst hus 23.

11,8 m.o.h. Prøvesjakt i vollen/møddingen. På overflata er tufta oval, 6,6 x 4,4 m, 29m², omgitt av voller på alle fire sider. Det er forsenkninger i vollene foran og på begge sider. Ts. 5536 a-u. To ¹⁴C-dateringer fra møddingen til 1830-2130 f.Kr. og 1865-1980 f.Kr.

Simonsen 1961.
Helskog 1978, 1984.
Schanche 1994.

91. Gressbakken Nedre Øst hus 24.

13,7 m.o.h. Tufta har vært brukt til tysk militæranlegg under 2.verdenskrig. Golvets kulturlag ble undersøkt i 1954. På overflaten er tufta 6,8 x 4,4 m, 30 m². Det er ingen synlige forsenkninger i vollene i dag. Ts. 5232, 5337 a-b. En ¹⁴C-datering til 2150-2560 f.Kr. (mødding).

Simonsen 1961.
Helskog 1978, 1984.
Schanche 1994.

Karlebotnbakken

Tuft 1 ligger i S-vendt, lett skrånende terreng, på eiendommen Karlebotnbakken i Karlebotn innerst i Varangerfjorden. Under tomtegravning ble store deler av tufta ødelagt, og den resterende delen ble undersøkt sommeren 1985/1986.

92. Karlebotnbakken tuft 1.

19 m.o.h. Det antas at tufta har hatt en rektangulær golvflate, 7,5 x 4,5 m, 34 m², orientert Ø-V med lengdeaksen parallelt med kystlinjen i S. Golvet har vært ca 20 cm nedgravd i undergrunnen, omgitt av vage voller, antakelig som følge av overflatedyrkning. Langs lengdeaksen ligger to rektangulære, steinsatte ildsted, åpne mot hverandre. Det er minst to forsenkninger i vollene: midt på framre langside og på en av kortsidene. Møddingen i forkant er rik på organisk materiale. I den ene møddinghalvdel ble det funnet en koppperdolk. Det ble også funnet 6 skår sein kamkeramikk som dateres til omkring 2000 f.Kr., samt redskaper av bein og skifer, skrapere, fiskesøkker, m.m. Ts. 8458. Tre ¹⁴C-dateringer til 1530-1880 f.Kr. (ildsted), 1790-2200 f.Kr. (golv) og 2940-3350 f.Kr. (mødding, furu).

Schanche 1986, 1989, 1994.

Mortensnes

På Mortensnes er det totalgravd to Mortensnestufter, mens det er foretatt mindre undersøkelser i fire tufter av denne typen. Tuftene er fordelt på to felt (R3 og R4). På felt R3 er det registrert 67 hustufter, 13-19 m.o.h., orientert langs N-S gående strandterasser. 13 tufter er karakterisert som Karlebotntufter, 5 som Gressbakkentufter og 49 som Mortensnestufter. Feltet som helhet har en maksimumsdatering til 5500-4000 BP. På felt R4 er det registrert 66 hustufter, 12-15 m.o.h., orientert langs tilnærmet Ø-V gående strandterasser. Her er det 2 Karlebotntufter, 2 Gressbakkentufter og 58 Mortensnestufter. Feltet som helhet har en maksimumsdatering til 4600-3800 BP (Johansen og Odner 1968, Schanche 1988:62-63).

93. Mortensnes F 10 (R4).

14,5 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en oval til rektangulær forsenkning, inntil 1 m dyp og omgitt av lave voller. Etter utgravning har tufta et rektangulær t golvplan, 6 x 4 m, 24 m². Tuftas er orientert Ø-V, parallelt med den fortidige kystlinjen i S. Golvet er relativt mye nedgravd. På golvet er det en steinpakning av skjørbrønt stein, og under dette laget ble det funnet et trekullholdig kulturlag. Det ble gjort funn i alle nivåer, men mesteparten mellom eller under de skjørbrønte steinene på golvet. Det ble funnet to steinsatte ildsted, et "øvre" og et "nedre", men det ble bare funnet trekull i det nederste. Det nedre ildstedet ligger i tuftas NØ-lige kvadrant, og er en rektangulær steinsetning, 100 x 75 cm, åpent i en ene enden. Det ble funnet nærmere 90 skrapere, kjerner og avslag av kvarts og kvartsitt, 1 Sunderøyspiss, 1 Sandbuktpiss, samt 1 kniv og 1 pilespiss av jern, som dateres til sein vikingtid/middelalder. En ¹⁴C-datering av trekull funnet under de skjørbrønte steinene på golvet til 390-0 f.Kr.

Johansen og Odner 1968.

Schanche 1988.

94. Mortensnes F 26 (R4).

13,5 m.o.h. Tufta er orientert N-S, parallelt med den fortidige kystlinjen i Ø. Før utgravning framsto tufta som en ca. 50 cm dyp oval til rektangulær forsenkning, omgitt av kraftige voller. Etter utgravning har tufta en rektangulær golvflate, 6 x 5,5 m, ca 33 m². På golvet ligger flere flate heller. I tuftas NV-hjørne ligger et (rektangulært?) steinsatt ildsted. Midt på golvet, i direkte tilknytning til ildstedet ligger en ansamling skjørbrønt stein. I midten av golvets Ø-lige del er det et hellelagt

område, 100 x 65 cm. Ifølge Johansen og Odner (1968:66) er det funnet nærmere 180 skrapere, samt kjerner og avslag av kvarts, kvartsitt og dolomittflint. I tillegg er det funnet 3 fiskesøkker, 9 slagsteiner, pimpsteiner med slipefurer, 93 skår Kjelmøykeramik, 1 beinspiss, klumper av ubrent leire og dyrebein. En ¹⁴C-datering til 600 +/- 70 BP (ildsted).

Johansen og Odner 1968.

Jørgensen og Olsen 1988.

Schanche 1988.

95. Mortensnes F 52 (R3).

14 m.o.h. Prøvesjakt, 50 cm bred gjennom framre voll. Det er ingen daterbare funn, og tufta er heller ikke ¹⁴C-datert.

Odner og Myhre 1960.

Schanche 1988.

96. Mortensnes F53 (R3).

14,5 m.o.h. Prøvesjakt, 1 m², i sentrum av tufta. Funn av bl.a. enegget skiferkniv, avslag. En ¹⁴C-datering til 1870-1520 f.Kr.

Schanche 1988.

97. Mortensnes F 57 (R3).

15 m.o.h. Prøvesjakt, 50 cm bred gjennom framre voll, samt 1 m² inne i tufta. Avslag, fiskesøkke, bein harpun, pren/pilespiss av bein, m.m.

Odner og Myhre 1960.

Schanche 1988.

98. Mortensnes F 59 (R3).

13 m.o.h. Tufta er mindre og mer kvadratisk enn de andre Mortensnestuftene det er tatt prøvestikk i. Prøvesjakt, 0,5 m² inne i tufta, og 1 m² i framre voll. Funn av avslag, kokstein, Kjelmøykeramik. To ¹⁴C-dateringer til 2310 -1980 f.Kr. (bjørk) og 1440-1140 f.Kr. (bein, sel).

Schanche 1988.

SØR-VARANGER KOMMUNE

Bugøyfjord

Bugøyfjord er en relativt lang fjord på sørsiden av Varangerfjorden, mellom Nyelv i Ø og utløpet av Neiden- og Munkelva i V. Mens fjorden ytterst er relativt smal og avgrenset av bratte fjellsider på begge sider, er den i de indre 1-2 km bredere og omgitt av et delvis terrasseformet forland nedenfor fjellene. Her ligger det en gruppe av 11-12 tufter, samt en gravrøys. Den totale utstrekning er 400 m i Ø-V retning, og tuftene ligger 16-21 m.o.h. Alle tuftene er Gressbakkentufter som ligger med lengdeaksen langs høydekurvene, dvs. at de har forskjellig orientering i forhold til himmelretningene. Hus I og II, gravrøysen og en frittliggende mødding nedenfor hus II ble undersøkt i 1955 (Simonsen 1961:457-479).

99. Bugøyfjord hus I.

17-18 m.o.h. Tufta ligger inntil foten av en terrassekant, og er nedgravd i bakkant, mens de tre andre sider er avgrenset av voller. Tufta har et ovalt golvplan, 10,25 x 4,5 m, 47 m², og er orientert SØ-NV, med sjøen i NØ. Vollene er inntil 65 cm høye. De besto av stein og grus, men ikke møddinglag. Det er en forsinking i framre langside samt i den SØ-re kortsiden. Et ovalt, steinsatt ildsted, 185 x 90 cm ligger i den ene halvdel av lengdeaksen. Ildstedet ligger midt i et 4,5 x 4,5 m stort område av golvet hvor det har vært tilført inntil 20 cm leire, slik at golvflaten her ble flat. I begge ender av golvet, utenfor dette området, er det brolagte "brikser" ca. 20 cm høyere enn det øvrige golvnivået. I disse

konstruksjonene er det 5 mulige stolpehull som har dannet et rektangel, 6 x 4 m, med ildstedet i sentrum. Stolpehullene er runde, steinsatte og fylt med sort jord, 10-24 cm dype og 17-28 cm i diameter. Det ble funnet bl.a. fiskesøkker, skrapere, skifermeisel, slipestein, samt mange skår av tekstil- og kjelmøykeramik. Disse hører til to kar, og var konsentrert til den NV-lige "briks" og på golvet SV for ildstedet. Skår fra begge karene lå i samme stratigrafiske nivå. Ts. 5294 a-ff.

Simonsen 1961.

Jørgensen og Olsen 1988.

Schanche 1994.

100. Bugøyfjord hus II.

15,5 m.o.h. Tufta ligger 5 m N for hus I i mer jevnt skrånende terreng. Derfor er den mindre nedgravd på baksiden, og er omgitt av voller på alle fire sidene. I den bakre langside (SV) er dybden fra topp av voll til bunn av golv 150 cm. Vollene består av grus og stein, og det er ikke spor etter mødding. Det er fem forsenkninger i vollene: to i den NØ-re langside og en i den SV-re. Disse er 50-100 cm brede. Forsenkningen i SØ-re kortsider er 50 cm bred og i NV-re kortsider er den nærmere 3 m bred. Golvplanet er noe uregelmessig, men tilnærmet oval, og er orientert NV-SØ. Det indre golvareal består av en brolagt "briks", 40 cm høy, i de ytterste 2,5 m i SØ. Det steinfrie området er noe nedgravd i forhold til undergrunnen under steinlegningen, og måler 7,5 x 4,5 m, 34 m². Hvis "briksen" skal ses som en del av golvarealet, er det dermed 10,25 x 4,5 m, 46 m². Den er imidlertid en del høyere enn den i hus I og tilsvarende for tufter på Gressbakken Nedre Vest blir av Schanche (1994) tolket som en del av veggvollene. Ut fra plantegning (Simonsen 1961, fig. 193) framgår det dessuten at den SV-lige delen av denne "briksen" består av en ca. 1 m bred steinvoll, som grenser inn mot et steinfrie golvområde. Langs lengdeaksen, midt i det steinfrie området, ligger to rektangulære, steinsatte ildsted med en konsentrasjon av skjorbrent stein mellom. Ildstedene er ikke åpne mot hverandre. Ildsted SØ er 165 x 75 cm og ildsted NV er 170 x 85 cm. Det ble bl.a. funnet skrapere, fiskesøkker, enegget skiferkniv, 2 flatehogde spisser, hvorav en med rett basis, 47 skår Kjelmøykeramik, råasbest. Ts. 5295 a-gg.

I røysen mellom hus I og II ble det også funnet steinredskaper/avslag, samt 19 skår av tekstilkeramik (Ts. 5298 a-o). I den frittliggende møddingen nedenfor hus II ble det bl.a. funnet 24 små skår av asbestkeramik (Ts. 5299 a-f). Også 11 m NØ for hus II ble det gjort funn av 6 skår av tynn sort asbestkeramik, eneggede skiferkniver, slagstein, samt avslag (Ts. 5088 a-c, Ts. 5300 a-b).

Simonsen 1961.

Jørgensen og Olsen 1988.

Schanche 1994.

Høybukt

Høybukt ligger i luftlinje ca. 10 km VNV for Pasvikelvas utløp. Høybukt Sydøst, med fire tufter av Gressbakkentypen, ligger ca. 300 m fra bunnen av vika. Tuftene ligger på rekke NØ-SV langs en terrassekant ca. 20 m.o.h. Tuftene har en felles kraftig mødding/voll på forsiden mot NV. Hus 2-3 har forsenkninger i begge kortsider, hus 4 i begge kortsider samt i framre langside, mens hus 1 har forsenkning i den ene kortsider. Hus 4 har vært gjenstand for mest omfattende undersøkelser, og det er foretatt mindre undersøkelser i møddingen til hus 2. Det er i tillegg foretatt mindre undersøkelser i hus 1 (Ts. 6170 a-b) og Høybukt Nordvest hus 6 (Ts. 6169 a-f).

101. Høybukt hus 4.

20 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en oval forsenkning, 9 x 7,5 m, orientert NØ-SV med lengdeaksen parallelt med kystlinjen. Et felt på 7 x 3 m av det indre golvareal er undersøkt, i tillegg til sjakter i framre og bakre voll. Ut fra overflatemålene har tufta et golvareal på over 60 m². Golvflaten har vært noe nedgravd. Den framre voll er 7 m bred, 60 cm tykk. Det er her en høydeforskjell på 27 cm fra topp av voll til bunn av golv, mens vollkronen er 115 cm høyere enn

nedre (ytre) vollfot. To tilnærmet rektangulære, steinsatte ildsted ligger langs lengdeaksen. Ildstedene er åpne mot hverandre, og har en steinansamling mellom seg. Ildsted Ø er 185 x 115 cm. Ildsted V er noe forstyrret, men det antas å ha vært ca 200 x 140 cm. Halvparten av golvet er steinlagt. I framre voll er det en mødding. Det er forsenkninger i vollene på begge kortsider, samt midt på framre langside. Her er en 60 cm bred, og kunne følges 1,8 m inn i vollen. Det er to kulturlag i tufta, hvor de fleste steingjenstander ligger i lag I og de fleste beingjenstander i lag II. Det ble bl.a. funnet en flatehogget spiss med bred konveks basis, men ikke asbestkeramikk. Ts. 6168 a-x.

Simonsen 1963.

Schanche 1994.

102. Høybukt hus 2.

20 m.o.h. Prøvesjakt, 8 m², i framre voll. Tuftas er orientert NØ-SV, og de indre mål er 12 x 8,5 m. Det er forsenkninger i begge kortsider. Møddingen/vollen er foran 6 m bred, 70 cm tykk. Vollkronen ligger 60 cm høyere enn det indre golvnivå og 170 cm høyere enn den ytre vollfot. Det ble hovedsakelig funnet beingjenstander, samt avslag og kjerner. Ts. 6167 a-r.

Simonsen 1963.

Schanche 1994.

Kalkillebukt

Kalkillebukt ligger mot Munkefjorden, på den landtungen som skiller Neidenfjord og Munkefjord. Det er her registrert et felt med 23 Gressbakkentufter og noen mindre groper/tuter. Tuftene ligger i to grupper. Tuft 1-9 ligger på toppen av en S-vendt skråning, som tidligere har vært en bukt eller vik. Tuftene er ligger i rekke Ø-V, parallelt med den samtidige kystlinje. Tuft 10-32 ligger over en Ø-vendt markert terrassekant, og er orientert tilnærmet N-S, parallelt med terrassekanten. Tuftene her ligger ca. 0,5 m lavere i terrenget enn tuftene i den andre gruppen, og synes å ha en mer "rotete" eller tilfeldig plassering. Tuft 7 og 17 er totalgravd. En mindre grop bak tuft 17 er også undersøkt, samt en sjakt inn i hus 19. Det er også tatt mindre prøvestikk for å framskaffe materiale til ¹⁴C-analyser i flere av de andre tuftene.

103. Kalkillebukt tuft 7.

Tufta er orientert Ø-V parallelt med en samtidig bukt. Tufta framsto før utgravning som en 1 m dyp rektangulær forsenkning, 5,5 x 3 m, med forsenkninger i vollene på begge kortsider og på framre langside. Etter utgravning har tufta et rektangulært golvplan, 6,4 x 4,4 m, 27 m². Golvet er nedgravd 20-40 cm i undergrunnen. To rektangulære, steinsatte ildsted ligger langs lengdeaksen. Ildstedene er åpne mot hverandre, og har hver en lengde på ca 2 m. Framfor mellomrommet mellom ildstedene ligger en ansamling av skjørbrent stein. Inngangen på framre langside er nedgravd i samme nivå som golvet, og er 0,5 m bred og 3 m lang. Før utgravning syntes det å være mindre rom i tilknytning til forsenkningene på begge kortsider, men det kunne ikke sikkert konstateres etter utgravning. I framre voll var det spor etter mødding. I begge de to framre hjørner av golvet er det en oval nedgravd grop. Gropa i SV-hjørnet er 60 x 90 cm stor og 15-20 dyp. Gropa i SØ-hjørnet er mindre markert. I nærheten av denne gropa ble det funnet to okerflekker. Det er flere stolpehull på golvet. Disse er 10-20 cm i diameter og 10-30 cm dype. Tufta er funnfattig. Det ble funnet 1 øks, 3 skrapere, 1 fiskesøkke, 10 kjerner, og 479 avslag. Ts. 9102. I møddingen ble det funnet tilsammen 941 beinfragmenter, deriblant to fragmenter av menneskebein. Tre ¹⁴C-dateringer til 2027-2325 f.Kr. (stolpehull), 1960-2140 f.Kr. (mødding) og 1700-1890 f.Kr. (ildsted).

Schanche 1994.

104. Kalkillebukt tuft 17.

Tufta ligger i andre rekke og er orientert N-S, parallelt med en markert terrasseskråning. Før utgravning framsto tufta som en 1 m dyp, rektangulær forsenkning, 6,5 x 4 m, med markerte voller og

forsenkninger i begge kortsider samt på framre langside. Etter utgravning har tufta en rektangulær golvflate, 7,5 x 5,5 m, 41 m². Golvet er 50 cm nedgravd i undergrunnen. Midt på golvets bakre del ligger en ansamling skjørbrent stein. Inngangene på kortsidene er gravd ned til samme nivå som golvet. I V er forsenkningen 40 cm bred og ligger midt på kortsiden. I Ø er forsenkningen 40-70 cm bred og ligger foran midten av kortsiden. Denne forsenkningen leder inn i hus 19. Forsenkningen midt på framre langside er så lite nedgravd at Schanche (1994:38) betviler at dette er spor etter en inngang. Inn mot tuftas NØ-hjørne leder en smal sjakt. Det er flere mulige stolpehull på golvet, bl.a. 4 på rekke langs tverraksen. I framre voll er det en mødding med tilsammen 1303 beinfragmenter. Forøvrig er tufta funnfattig: 1 fiskesøkke, kjerner og avslag av kvarts, samt 4 fragmenter av beinredskaper. Ts. 9103. Like under torva innenfor inngangen i S ble det funnet er kar av Kjelmøykeramikk. Ut fra måten skårene lå plassert har karet blitt knust etter at det havnet i tufta. Fire ¹⁴C-dateringer: 370-550 e.Kr., 35-220 e.Kr. (begge av Kjelmøykeramikken), 125-340 e.Kr. (golv), 1965-2135 f.Kr. (mødding). I tillegg er gropa bak tufta datert til 1745-1940 f.Kr. Schanche 1994.

105. Kalkillebukt tuft 3.

Prøvestikk. Gressbakkentuft med forsenkninger i vollene midt på framre langside og på venstre kortside. På den høyre kortside er det forsenkninger både i framre og bakre hjørne. 1990-2295 f.Kr. (ildsted).

Schanche 1994.

106. Kalkillebukt tuft 6.

Prøvestikk. Gressbakkentuft med forsenkninger i vollene på begge kortsider. 1915-2135 f.Kr.(ildsted).

Schanche 1994.

107. Kalkillebukt tuft 8.

Prøvestikk. Gressbakkentuft med forsenkninger midt på framre langside og på begge kortsider. 790-1010 f.Kr. (ildsted).

Schanche 1994.

108. Kalkillebukt tuft 9.

Prøvestikk. Gressbakkentuft med forsenkning midt på framre langside og på begge kortsider. 1450-1875 f.Kr.(ildsted).

Schanche 1994.

109. Kalkillebukt tuft 10.

Prøvestikk. Gressbakkentuft med forsenkning i den høyre halvdel av framre langside. 1765-2110 f.Kr. (ildsted).

Schanche 1994.

110. Kalkillebukt tuft 14.

Prøvestikk. Gressbakkentuft med forsenkninger på midt på framre og bakre langside og den ene kortside. 1400-1520 f.Kr.(ildsted).

Schanche 1994.

111. Kalkillebukt tuft 19.

Prøvestikk. Gressbakkentuft med forsenkninger minst på framre langside og venstre kortside (denne leder inn i tuft 17). Mulige forsenkninger på de andre to sidene også. 1450-1880 f.Kr. (ildsted).

Schanche 1994.

112. Kalkillebukt tuft 21.

Prøvestikk. Rund Gressbakkentuft med to forsøkninger i vollen. 1520-1930 f.Kr. (ildsted).
Schanche 1994.

113. Kalkillebukt tuft 22.

Prøvestikk. Vag rundoval tuft uten forsøkninger i vollene. 1935-2190 f.Kr. (ildsted).
Schanche 1994.

Valen

Her er det registrert 4 Gressbakkentufter S for Valenbukta ved Kjølforden. Tuftene har 1, 3 og 4 forsøkninger i vollene (Schanche 1994:260).

114. Valen hus 4.

Prøvestikk. Gressbakkentuft med forsøkninger i alle 4 sidene. En 14C-datering til 1530-2115 f.Kr. (ildsted).
Schanche 1994.

ØVRE PASVIK, SØR-VARANGER KOMMUNE

Noatun Neset

Gården Noatun er den nest øverste gården på norsk side av Pasvikelva, 107 km fra elvas utløp. I dag ligger den på grensen til furuskogsonen, med varme og tørre somre og kalde vintre. Pasvikelva er her bred og uten kraftige strømninger. Det er funn fra både tidlig yngre steinalder (kamkeramikk) og sein yngre steinalder eller tidlig metalltid fordelt på flere lokaliteter. I stor grad er dette åpne boplasser uten spor etter hustufter. På lokaliteten Noatun Neset, som ligger ytterst på spissen av neset som skiller mellom Gjøbukta og Pasvikelva, ligger det tre hustufter. Hus I og II ligger på rekke på nesets sørlige del, ca. 4 m. over dagens elvenivå. Lenger fram mot spissen av neset er stor avfallsdyngge eller kulturlag, og på nesets nordlige side ligger hus III. Her er det gravd et mindre prøvestikk, som ga funn av bl.a. kamkeramikk.

115. Noatun Neset hus I.

Hus I ligger 57,8 m.o.h. På overflaten framsto tufta som en oval forsøknings, 7,5 x 4,4 m, orientert Ø-V. Etter utgravning viste det seg at den sørlige, framre "veggvoll" lå inne på golvet, dvs. at den besto av nedrast takmateriale. Tufta har et rektangulært golvplan, 6,4 x 3,4 m, 22 m². Langs lengdeaksen ligger en steinlegning av mindre steiner, 2,6 x 1 m, uten spor av trekull eller varmpåvirkning. Det er derfor ikke noe sikkert ildsted. Den bakre langsiden er inngravd i skrenten, og de indre veggskrenter er over alt steinlagt. Høydeforskjellen mellom golvnivå og skråningens overkant er 130 cm. Det er ingen forsøkninger i vollene. Foran tufta og helt fram til elveskrenten er det et 3,5 m bredt møddinglag/kulturlag med spor etter flere bosetningslag. Tuftas bosetningslag og møddingens øvre lag karakteriseres som "asbestkeramikk-kultur", men det i det nedre lag bl.a. er funnet kamkeramikk. I tufta og det øvre møddinglag utenfor er det bl.a. funnet kjelmøy-, pasvik- og tekstilkeramikk, Sunderøyspisser, flatehogde spisser med rett/konkav basis. Ts. 6120 a-æ (hus I), 6116 a-df, 6119 a-p, 6117 a-l, Ts. 6118 a-ee, kk-xx (møddingen).

Simonsen 1963.

Jørgensen og Olsen 1988.

Olsen 1994.

Schanche 1994.

"Fredrik-Antiplassen"

Mellom Noatun og Gravholmen litt lenger ned langs Pasvikelva ligger lokaliteten "Fredrik-Antiplassen" i en bred, åpen bukt N for Protkofneset. Hele boplassen strekker seg over et område på 240 m, og omfatter et avfallsområde og 15 hustufter (hus a-p), hvorav noen er mer usikre. Tuftene ligger på to terrasser, h.h.v. 3,5 og 7 m. Over elva. I nedre rekke ligger 5 tufter, 3-5 m fra elveskrenten. I øvre rekke ligger 10 tufter, 10-20 m fra elveskrenten. 8 tufter er av Gressbakkentypen, dvs. store, ovale og kraftig nedgravde, og omgitt av kraftige voller. 1 tuft karakteriseres som en Karlebotntuft, dvs. flat, rund, ca. 4 m i diameter, omgitt av en lav voll. De resterende, og mer tvilsomme tuftene, er 6 dype, runde forsenkninger, 2,5-3 m i diameter og 50-70 cm dype. To tufter av Gressbakkentypen er undersøkt (Simonsen 1963: 135-139).

116. "Fredrik-Antiplassen" hus a.

61-62 m.o.h. Tufta ligger i øvre rekke, 25 m fra elveskrenten, og 7 m over vannflaten. et er foretatt mindre undersøkelser på golvet. På overflaten er tufta oval, 7 x 4 m, orientert NNV-SSØ langs terrassekanten. Tufta har kraftige voller på alle sider, og i begge kortsidene er det forsenkninger. Det ble gravd et prøvestikk på golvflatens SØ-lige del og et i sentrum, men et ble ikke konstatert noen ildsted. Det ble bare funnet 15 avslag av kvarts og kvartsitt. Ts.6132a.
Simonsen 1963.

117. "Fredrik-Antiplassen" hus f.

61-62 m.o.h. Tufta ligger ved kanten av den øvre terrasse, 25 meter fra elveskrenten og 7 m over vannflaten. Før utgravning framsto tufta som en oval og svært dyp forsenkning, orientert NNV-SSØ. Etter utgravning har tufta et rektangulært golvplan, 6,4 x 3,7 m, 24 m². Golvet er 70 cm nedgravd i undergrunnsanden, og er omgitt av kraftige voller. Høydeforskjellen fra topp av voll til bunn av golv er nesten 1,5 m. Bak er vollen 1,5-2 m bred, og foran inntil 3,65 m bred. To rektangulære, steinsatte ildsted ligger langs lengdeaksen. Ildstedene er åpne mot hverandre. Ildsted S er 150 x 80 cm, og ildsted N er 100 x 90 cm. Mellomrommet mellom ildstedene er 2,3 m. Her ligger en steindyng, 60-70 cm i diameter, i sentrum av golvet. Det er forsenkninger i vollene på alle fire sider. Det ble funnet en del brente ben i framre voll. Tufta var funnfattig. Ts. 6132 b-c. Utgravningene omfattet indre deler av tufta samt sjakt gjennom framre voll, tilsammen 8 m².
Simonsen 1963.
Schanche 1994.

Gravholmen

Gravholmen er lita øy utenfor Kjerringneset ved Pasvikelva. Kjerringneset er ei halvøy som i Ø begrenses av Pasvikelva, i V av Ruskebukta og i N av innsjøen Vaggatem. Neset er 10 km langt i N-S, og 1,1 - 2 km bredt. Det er her undersøkt flere steinalder/tidlig metalltids boplasser uten husstrukturer (Kjerringneset I-VII). På Gravholmen, som ligger N for spissen av Kjerringneset er det undersøkt hustufter. Gravholmen ligger midt i elva, ca. 220 m fra land. Ved vårflommen er holmen 60 x 60 m, med høyeste punkt 3,5 m over middelvannstand. Pasvikelva er her 51,75 m.o.h., slik at boplassene på Gravholmen ligger 52,75-54,50 m.o.h. De senere århundrer har holmen vært brukt som gravplass for skoltesamene. Det ligger også to hustufter på holmen, med kulturlag fra tre faser av yngre steinalder/tidlig metalltid (Simonsen 1963:154-174).

118. Gravholmen hus I.

53,7 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en oval forsenkning, 5,6 x 4 m, og 1 m dyp, omgitt av en svært kraftig voll. Tufta er orientert VNV-ØSØ. Etter utgravning har tufta en rektangulær golvflate på 6,7 x 4,4 m, 29 m². På alle sider er golvflaten omgitt av 2,5-3 m brede voller. Høydeforskjellen fra

topp av voll til bunn av golv etter utgravning er 1,1 m. Det er en forsenkning i vollen som leder inn i hus II. Denne kommer ikke fram på tegning (Simonsen 1963:fig.44 og 47), men framgår av teksten (op.cit.:163). Der opplyses det at forsenkningen går fra S-enden av hus I til N-enden av hus II, dvs. at den er plassert i den S-lige langsiden av hus I. Men da hus I og II er orientert tilnærmet Ø-V, vender den V-re kortsiden i hus I mot den Ø-re kortsiden i hus II. Ifølge dette burde inngangen i hus I ligge i den V-re kortsiden mot hus II. Langs lengdeaksen ligger to rektangulære, steinsatte ildsted. Disse er åpne mot hverandre og har en steinansamling mellom seg. Ildsted V er 175 x 90 cm og ildsted Ø er 115 x 90 cm. Steinansamlingen i midten er 115 x 95 cm. Forøvrig er golvet steinfritt. Det er tre kulturlag i tufta. Lag 1 hører til selve tufta. Under dette er det et eldre lag (lag 2) med bl.a. kamkeramikk, mens et nederste lag 3 ikke har noen daterbare funn. I lag 1 er det heller ikke funnet daterbare funn, men avslag og kjerner av kvarts og kvartsitt, en "skifersag", et redskapsfragment med dobbeltsidig retusj langs den ene siden. Ts. 6104 a-q,

s-t. Funnene fra lag 2 under tufta er katalogisert under Ts. 6104 r, u-v.

Simonsen 1963.

Olsen 1994.

Schanche 1994.

119. Gravholmen hus II.

53,6 m.o.h. Før utgravning framsto tufta som en mer uregelmessig, kvadratisk forsenkning, 5,5 x 5,5 m, omgitt av en kraftig voll. Her er det bare undersøkt prøvesjakter langs profilene, samt 3 mindre utvidelser av disse. Da viste det seg at tufta har hatt et rektangulært golvplan, 5,45 x 4 m, ca 22 m². Vollene, som omkranser golvflaten på alle sider, er 1-2,5 m brede. Høydeforskjellen fra topp av voll til bunn av golv etter utgravning er 1,2 m. Et ovalt, uregelmessig steinsatt ildsted, 200 x 110 cm, ligger langs lengdeaksen. Inngangen (forsenkningen i vollen) er den samme som for hus I, altså den som tilsynelatende går mellom husene. Det er ingen daterbare funn, men ut fra stratigrafien er hus I og II samtidige. Også her er det samme lagfølge som i hus I, med et eldre lag med kamkeramikk under tufta. I lag 1 er det funnet skrapere, kjerner og avslag av kvarts og kvartsitt. Ts. 6105 a-f, h-k og o. I lag 2 er det funnet kamkeramikk, klumper av rød oker, brent bein og avslag av kvarts og kvartsitt. Ts. 6105 g, l-n, p-q.

Simonsen 1963.

Olsen 1994.

Schanche 1994.

I et område på 70 m² på holmens SV-del er det også funnet to adskilte kulturlag, samt tre ildsted (A-C). I dette området ble et funnet skrapere, kjerner og avslag av kvarts og kvartsitt, samt et emne til en flatehogget spiss med bred basis, 4 x 1,9 cm, og antydning til skaftunge og svake skuldre. Ts. 6103 a-n. På skoltegravplassen på holmens NØ-lige fjerdedel er det bl.a. funnet er skår asbestkeramikk (Ts. 6102 g). Det kunne ikke konstateres noen sammenheng med lagfølgen i og ved hus 1. Den flatehogde spissen med bred basis indikerer periode IV/tidlig metalltid. Simonsen (1963:173-174) plasserer kulturlag 1 med hustuftene i periode IV.

Simonsen 1963.

